

ԵՍԱՅԻ ՆԶԵՑԻ

ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹԻՒՆ
ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

ԵՐԵՎԱՆ 1966

ИНСТИТУТ ДРЕВНИХ РУКОПИСЕЙ ИМЕНИ МАШТОЦА
«МАТЕНА ДАРАН»
ПРИ СОВЕТЕ МИНИСТРОВ АРМЯНСКОЙ ССР

ЕСАЙИ НИЧЕЦИ

АНАЛИЗ ГРАММАТИКИ

*Текст подготовил и
составил предисловием
Л. Г. ХАЧЕРЯН*

ИЗДАТЕЛЬСТВО АКАДЕМИИ НАУК АРМЯНСКОЙ ССР
ЕРЕВАН

1966

4C
8-93

ՀԱՅԿԱՆԱԿԱՆ ԹՅՆՄԱՆՈՒՄՆԵՐԻ ԹՐԱՆՍԼԱՏՈՒՄԸ
ՄԱՇՏՈՑԻ ԱՆՎԱՆ ԶԻՆ ՁԵՌԱԳՐԵՐԻ ԹՆՍԻՏՏԻՍ
«ՄԱՏԵՆԱ ԴԱՐԱՆ»

ԵՍԱԻՆԻ ՆՉԵՑԻ

ՎԵՐԼՈՒՇՈՒԹԻՒՆ ԳԵՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

*Աշխատանքը
Լ. Գ. ԽԱՉԵՐՅԱՆԻ*

940

ՀԱՅԿԱՆԱԿԱՆ ԹՅՆՄԱՆՈՒՄՆԵՐԻ ԹՐԱՆՍԼԱՏՈՒՄԸ
ԵՐԵՎԱՆ

1966

«Վերլուծութիւն քերականութիւն» աշխատութիւնը նաեւ Նշեցու մատենազարհան ժառանգութեան ամենահարեւոր երկն է, որն ստեղծվել է 1307 թվականից առաջ՝ երբ քերականական գասրիմաշի կարեւորագույն ձեռնարկ այն նախատեսված է եղել, առաջին հերթին, Գլածորի համադարձակ ուսանողների համար, որտեղ և մշտական գործածութեան մէջ է գտնվել Արեւելու ուսանողականների սերունդներ ևն հայտարարութեան մէջ խորացել է հմտացել իրեն «նախակրթական գասրիմաշ համարված» այս աշխատութեամբ, ուստի և բնագրական սույն հաշարմանը հայագիտութեան համար ունի ոչ միայն գիտա-մանկավարժական, այլև, մասնավոր, պատմական նշանակութեան ու արժեք:

Նշեցու սույն աշխատութիւնը առաջին անգամ գիտական շրջանառութեան մէջ է գրվում բնական բնագրով՝ պատրաստված 15 ձեռագրերի համեմատութեան հիման վրա:

Քննարկական սույն հաշարմանը կենտրոնացրել ոչ միայն լեզվաբան-քերականագետներին, այլև հայագետներին ընդհանրապես:

Պ ա տ ա խ ա ն ա տ ու խ օ թ ր ա գ ի ր՝
Ա. Ա. ԱՐԱՂԱՎՅԱՆ

Առաջին անգամ գիտական հասարակայնութեանն է ներկայացվում մեր մշակութային խոշոր նրախաղտրմանից մեկի՝ նաեւ Նշեցու մատենազարհան մտանցութեան ամենահարեւոր երկը՝ «Վերլուծութիւն քերականութեան» աշխատութեանը, որն ստեղծվել է 1307 թվականից առաջ: Այն կիրառութեան է պտել իրեն կարեւորագույն ձեռնարկ-գասարգրի Գլածորի հոլակալոր համադարձում և միջնագրի մեր վարդապետարաններում՝ ալիքի բան մեկ հարյուրամյանը:

Բաղմավատական հայացես ն. Աղոնցը իր «Արուեստ Գրոնիսեայ քերականի և հայ մեկնութիւնը նորին»¹ ծանրակշիւ աշխատութեամբ խոշոր ծառայութեան մատուցեց հալ բանասիրութեանն ընդհանրապես և մեր քերականագիտական մտքի հետազոտմանը՝ մասնավորապես: Բնագրագիտական խոստացույն մեթոդի բծախնդիր կիրառմամբ պրոֆ. Ն. Աղոնցը գիտական շրջանառութեան մէջ գրեց Գլածորի, Մովսեսի, Ստեփանոս Սյունեցու, Անանունի և Համամ Արեւելու մեկնողական բնույթի քերականական աշխատութիւնները, որոնք ներհրամաժամ վիճակում առկա են Մագիստրատի, Հովհաննես Երզնկացու (Պլուզի) և նաեւ Նշեցու կազմած գասարգրերում: Հարկ է ընդգծել, որ դրոնցում արծարծված գրույթներն ու հարցադրումները տեսական մեծ կշիռ և կարեւորութեան բուն միջնագրի մեր մատենագրութեան ամենատարբեր բնագրատների համար՝ դրանց հետադրուման և վերհանման տեսակետից, Քերականական մեկնութիւնները, ի տարբերութեան ժամանակակից քերականական ձեռնարկների, լինելով շատ ալիքի համապարփակ բնույթի ձեռնարկ-գասարգրեր՝ իրենց մէջ ամփոփում են ինչպես լեզվաբանական-բանասիրական-քերականական բնագրատներն ու վերլուծութիւնները, այնպես էլ իմաստասիրական, հոնտորական, երաժշտագիտական, արվեստագիտական տեսութեան² վերաբերող հարցադրումների համեմատարար լայն շրջանակ, ուստի և «Վերլուծութիւն քերականութեան» աշխատութիւնը մեզ համար ունի ոչ միայն գիտա-մանկավարժական, այլև մասնավոր՝ տեսական ու պատմական արժեք: Այդ իսկ պատճառով պիտի ընդունել նաև այն անտարկելի ճշմարտութիւնը, որ առհասարակ հնարալոր չէ բմբնել միջնագրի գործիչների գիտական հետաքրքրութիւնների ուղղվածութիւնը, արամագրութիւնները, մտածողութեան եզանակն ու հողբանութիւնը, մանկավանդ հայացքների ակունքները, առանց ի մտառ ուսումնասիրելու և արժեքալորելու նաև քերականական մեկնութիւններում շոշափվող խնդիրներն ու ընդհանրացումները: Բանն այն է, որ միջ-

¹ Ի. Ածուլ, Двоиный Фракийский и армянские толкователи, Петроград, 1915.
² Երկու միայն քերականական մեկնութիւններում արծարծված արվեստի տեսութեան վերաբերող հարցադրումներն ու բմբնումների բնութիւնից՝ ամբողջական և ուղղաբով աշխատութիւն է գրել արվեստարան Արշակ Ազաճյանը միջնագրայն Հայաստանում եղած զեղարգիտական հայացքների մասին (տե՛ս «Эстетические воззрения средневековой Армении», Ереван, 1955.)

նագրի տեսական մտքի ընդհանրացումները պարզեցված են ինչպես իմաստասիրական աշխատություններում, այնպես էլ բերականական մեկնություններում, ուստի և ժամանակի ուսումնականների հայացքները նաև ձևավորվում ու ամրապնդվում էին համաձայն դրանց:

Պատահական է, որ բերականությունը միջնագրում դիտվում էր իբրև «զուտ և բանալի ամենայն իմաստասիրութեան», Մագիստրոսի գլխովի բնութագրմամբ՝ «Քերականությունը մտանել յամենայն ահեստ իմաստասիրութեան պարտ է»³: Այստեղից հետևում է, որ առանց բերականական ուսմունքի յուրացման, հնարավոր չէին ուսումնական բարձրագույն աստիճանի բնիկությունն ու տիրապետումը: Այդ պատճառով էլ, միջնագրի մեր համալսարանների ու վարդապետարանների ուսումնական ծրագրերում բերականությունը համարվում էր «նախահրթական» առարկա⁴, այլ կերպ ասած՝ «ստազեական», «նախադասարանական», որի բոտ ամենայն յուրացման դեպքում՝ ուսումնականներին իրավունք էր վերապահվում հետամուտ իմաստասիրական բարձրագույն ուսմունքներին նսայի նշեցու մտա կարգում ենք. «Աս է դուռն ամենայն իմաստասիրութեան և կրթութեան, և պարտ էր սոխալ իր աստիճանով ի կատարեալ իմաստասիրինն կանել»⁵: Ավելին. բերականությունը ստանալանին պետք է լիզվա-բանասիրական այնպիսի հմտությամբ և իմացությամբ, որոնցով նա կկարողանա թափանցել մասնակցական երկերի խորքնարանությունների, մանվածապատ ու դժվարինաց ձևակերպումների մեջ, վերածանել ու վերանայանել հնարավոր սպովադումներն ու խաթարումները, գտել իր խելովյան մեջ գրով արտահայտված դարերի միտքը՝ հնապեղ սպանաումներից: Այս կազմակերպչամբ Մագիստրոսը արդարացիորեն հավաստում է. «Քերականութեանը լինել հմտա ամենայն իմաստից և խորութեամբ մաբուլ գրան և գրայ և գրի մաբուլ և վերի աստարեամբ»⁶: Սակայն արանող էլ չի սպասվում բերականության զերի ու նշանակության բնութագրումը. հատկապես կան է, որ բերականությունը միջնագրի ուսումնական սխառնում ձանաչվել է նաև իբրև մտավոր բնդանոր զարգացման հիմն ու նախապայման: Այս առթիվ միջնագրի ականավոր մատենագիրներից Լովհաննես Նրզնկացին (Պլուզ) գրում է. «...Յոյզ աղանանք հայցեմ՝ մի՛ անփոյթ սոնէլը կրթիլ մարմամբ փորու այլու գրովը, զի մեծամեծ և յուրվս է սուտալ զանումն մտաց, և բազմաց է սայ բանայի իմաստութեան դրանց...»⁷:

Քերականությունը, իբրև ուսումնական առարկա, դրված է կզել նաև նվարտի միջնագրայն համալսարանների ուսուցման հիմքում՝ որպես նաչակի (Trivium) բազմացուցիչ մաս⁸: «Հին և միջնագրայն բերականական տեսությունը նվարտայում» ոչազրպի աշխատութեան հեղինակ Ռ. Թրոնթը, բնութագրելով քերականական ուսմունքի տեղը և զեբը միջնագրի ընդհանուր

ուսումնագրական կյանքում, գրում է. «Քերականությունը դրված է Ազատարվասունքի» հիմքում, որպես անհրաժեշտ ուսումնական առարկա ընդհանրական լիզվի՝ լատիներենի բնթերցման և դրոթյան: Դա հավասարապես ուսումնասիրվում էր ինչպես ինքնանպատակ կերպով՝ որպես մարդկային մշակույթի բազմացուցիչ մաս. ինչպես և որպես միջոց գրագրական և հարգազանցման աշխատանքների մեջ, այնպես և հին դասական հեղինակների (երկերի) և լատինական աստվածաշնչի ուսումնասիրման համար»⁹: Ինչպես անհետն ենք, բերականական ուսմունքին բացառիկ զեբ և նշանակություն էր վերապահված միջնագրի ուսումնագր-գիտական կյանքում ընդհանրապես:

Պրոֆ. Ն. Ազոնցի վերոհիշյալ աշխատությունը, սակայն, իր նպատակադրումով ու բնույթով առանձնահատուկ է. նա վերլուծման (անալիտիկ) եղանակով վերականգնել ու տրանսկրիբել է բանասիրության միայն հեղինակային ածուններով հայտնի բերականական մեկնությունների բնագրերը՝ առավելագույն ճշգրտությամբ և բնոգրիվումով: Հետևաբար, նա ոչ բե մեր մտանկագրայն մեջ պատմականաբան ստեղծված և գիտա-ուսումնական կյանքում խոչը դեբ կատարած Մագիստրոսի, Նրզնկացու, և Նշեցու բնագրական միավորներն է իւնել կառուցվածային ամբողջականությամբ ու առանձնահատկությամբ ներկայացրել, այլ գրանում ծաղկաբալ արված բնագրական հավաքների առանձնացումով ու շարակցումով՝ գիտական շրջանադարյան մեջ է գրել Գավրիլ, Մովսեսի, Սեփանուս Սյունեցու, Անտոնի և Լամարնիկցու միջէ այլ կառած համարած բնագրային (իշարհեբ, որոշ պայմանականությամբ ու վերապահությամբ շեղումներով դրանցից յուրաքանչյուրի հավանական ամբողջականությունը): Ըստ սրում նկատենք, որ եթէ Մագիստրոսից և Նրզնկացուց բերված ու շարակցված համապատասխան համաձայնեբնի գեբազանցապես առաջադրվում իբրև վերոհիշյալ հեղինակների երկերի կորած բնագրեր (յուսանցքներում Մագիստրոսից կամ Նրզնկացուց վերցված լինելը ցույց տվող նշումներով), ապա նույն նշեցու աշխատությունը Ն. Ազոնցի հրատարակության մեջ մեծ մասամբ յուծվել է տարբերթերցվածներում՝ իր լիզվա-նական ու բնագրային արբերությունների ու շեղումների նշումով:

Ընդդեմը, որ Ն. Ազոնցի կատարած այս բնույթի աշխատանքը հույժ կարեւոր է անելվան երկու առումով. ա) դա հնարավորություն է բնանում հայ բերականական մտքի պատմությանը դրադիզ մասնագիտներին՝ հետազոտելու և ուսումնասիրելու բերականագրութեան պատմական գործադրուց մեղաբուծ՝ բառ կեղեմների և զարերի (խաղ բանագրական (կոմպոզիցիոն) բնույթի աշխատությունները բացատրում են նման հնարավորությունը): Բ) Ար զեբ խել վերականգնված հեղինակային բնագրերի հիման վրա, դրանց հետ պուզահեծներն ու համեմատությունների անցկացման շնորհիվ, հնարավոր է դաստեղծ հայտնաբերել նաև կորած համարված բնագրական այլ հուշարձանները կա¹⁰:

³ R. H. Robins, Ancient and Mediaeval Grammatical Theory in Europe, London, 1951, էջ 70:

⁴ Ն. Ազոնցի՝ բանասիրական մանրագրայն բնութայն վերականգնած բնագրերի հիման վրա, պրոֆ. Գ. Քունկյանին հայտնից Մագիստրոսի անվան Մասնակցական ձևագրական զանաբանում հայտնաբերել հեղ Վավի բնագրեր և հրատարակել այն (տե՛ս «Բաների Մասնակցարանի», 1956, Մ 3, էջ 241—264): Երազկես համոզված ենք, որ Ն. Ազոնցի սույն աշխատությունը նախադրյալ և հիմն կմտալի նաև նորոգող պրոպոզիցիոն միջոցով հայտնաբերելու կորած համարվող մյուս բնագրերը կու, որոնք ըստ մասնակցական ձևագրության կարևորագույն և հարգվույալ միավորներից են:

¹ Ն. Ազոնց, նշված աշխատությունը, էջ 226:

² Տե՛ս Գավրի Անյաղը, Մամանի իմաստասիրութեան, աշխատասիրության Ս. Արևուսյանի, Նրևան, 1960, էջ 14 և 120:

³ Տե՛ս Նշեցու սույն աշխատությունը, էջ 63:

⁴ Ն. Ազոնց, նշված աշխատությունը, էջ 226:

⁵ Մայրացի անվան Մատենադարան (այսուհետև հայտնված ենք՝ ՄԱՄ ձևով), ձևագրի Մ 2296, Թ. 329:

⁶ Տե՛ս Hastings Rashdall, The Universities of Europe in the Middle Ages, London, 1896, էջ 437; S. S. Laurie, The Rise and Early Constitution of Universities with a Survey of Mediaeval Education, New-York, 1887, էջ 219:

Այդուհանդերձ, բերականական բնագրերի հրատարակման բնագավառում՝ ն. Ազոնցի վերլուծական մեթոդով կատարած երկասիրությանը զուգահեռ, երասապ նշանակություն ունի նաև պատմականորեն սահմեղված՝ Մադիստուսի-երգնկացու (Պուլիզ), նշեցու և Մարծորեցու ամբողջական բնագրական միավորների բնական երասապարտությունը՝ հայագիտության պարզացման ներկա փուլի համար: Դրանք բնագրագիտական աշխատանքների ժամկետային տարրեր են՝ որոնք իրար կրթնք չեն բացառում: Մեր մշակույթի բնջհանուր պատմության համար, ինչպես և մանավաղ մասնագիտական առումով՝ Մագիստուսի, երգնկացու, նշեցու, Մարծորեցու և այլ բերական-մեկնիչների աշխատությունների լույսընծայումը, անշուշտ, գիտական մեծ հետաքրքրություն է ներկայացնում: Չենք տարակուսում, որ դրանք, իբրև միջնագրի մեր համայնարաններում և վարդապետարաններում լայն կիրառություն գտած ձեռնարկ-գասագրեր, առավել շարժով կզարկն մեր գիտական-մեկնիչների ուղղությունը¹¹: Ուսումնականների սերունդներ, որոնք մեր մշակույթի դարերի բեղմնագիտությունը կարողացան փոխանցել դարերին, իրենց հայկաբանական կրթությունը ձեռք բերելիս նախ և առաջ այս ձեռնարկ-գասագրերի օգնությամբ ու առանցքայինությունը: Բնականագր, դրանց բնագրական ամբողջական միավորների ուսումնասիրումն ու գիտական շրջանառության մեջ դնելը մեր մշակույթի մնացած արժեքների նկատմամբ հոգածության ու նախանձախորհրության լավագույն դրսևորումն են: Նման գործի անհրաժեշտությունն ու հրատարակությունը խորապես զգացել է հենց ինքը՝ պրոֆ. Ն. Ազոնցին: Նա իրաստովանում է, որ իր աշխատությանը կթև նախորդած լինելիս Մագիստուսի կամ երգնկացու ամբողջական աշխատությունների հրատարակությունները, ապա իր երկասիրությունը առավել ակներևությունը ու ցայտունությունը հասկանալի կլինեն ընթերցողին: Այն ղեպում, սակայն, ինչպես պալ ի սիրա նշում է հեղինակը, հարկ կլինեն հետաձգել իր երկասիրության հրատարակումը¹²: Նա շատ լավ պատկերացնում էր, որ այն ժամանակվա սույ պայմաններում, անհատական նախաձեռնությունը հնարավոր չէր ծրարված կերպով իրականացնել բողմաբան և բարձրագույն այդ հուշարձանների լույսընծայումը:

Միայն սովետական պայմաններում, երբ հայագիտության զարգացման կենտրոնը անվերապարձ կերպով արդեն տեղափոխվեց բուն հայրենի հողի վրա, սասնին մեծ ուղարկություն է նվիրվում հայ մատենագրության կարևորագույն հուշարձանների ինչպես ուսումնասիրմանը, այնպես էլ, մանավանդ, ընտանական հրատարակմանը: Մաշտոցի անվան հին ձեռագրերի գիտահետազոտական ինստիտուտի («Մատենագրարան») Բնագրագիտական բաժնի գիտահետազոտական աշխատանքների պլանում նախատեսվում է հարադարձագր գիտական հասարակայնությանը ներկայացնել, ի շարս այլ հուշարձաններին, նաև միջնագրի բերականական մեկնությունները: Ի ղեպ սսենք, որ տարիների մեր աշխատանքը կենտրոնացված է հեղ. Մագիստուսի, Վարդան Արեւելցու, երգնկ-

կացու, Եսայի նշեցու, Մարծորեցու, Հովհան Քանեցու և Առաքել Մյունեցու բերականական երկերի ուսումնասիրման և ձեռագրերի համեմատությամբ բերական բնագրեր պատրաստելու վրա: Դրանքից այժմ վերջնական ավարտի է հասցված Եսայի նշեցու երկի բնագիրը, որը և դեռ մեր հրատարակի վրա:

Նշեցու երկի սույն բնագիրը մեր մատենագրության մեջ առավելագույն հայտնի է «Մեկնություն բերականին» անվամբ: Սակայն մեր հետազոտության ընթացքում պարզվեց, որ այդ անվանումը արդյունք է հետագա փոփոխության. բայց մեր օգտագործած նրուսաղեմի № 1145 ձեռագրի (ինչպես և Նրուսաղեմի № № 1216 և 2191, բրիտանական թանգարանի № 84 ձեռագրերի), որը ընդօրինակությունն է նշեցու իսկ անձնական զաղափարատիպ գրչագրի, աշխատության խորագիրը ունի հետևյալ վերնառությունը. «Քերականութեան վերլուծությունը քան առ բան ձեռամբ Եսայան Հուսարեայ: Այդ նշանակում է, որ մեկնությունը հեղինակը իր աշխատությունը վերնագրել է իբրև «Վերլուծություն բերականութեան», և ոչ՝ որպես «Մեկնություն բերականին»: Մեծանուն հայագետ Պ. Արիշանի հաղորդման համաձայն, Վենետիկում է գտնվում նշեցու սույն աշխատության նախնական տարբերակը: Նա գրում է, որ նշեցու մատենագրական մատենագրության մեջ «թերևս գլխավոր է Մեկնություն Քերականութեան, կամ որպես ինքին իսկ գրեալ է իրով ձեռամբ Վերլուծություն. և գրածն է դայս օրինակը (Թիս 36): — Վերնագիրը միայն իր իսկական ձեռագիր է»¹³: Այնուհետև Պ. Արիշանը հայտնում է, որ սույն սկզբնափր գրչագրից են աղագրվել նաև ուրիշները. գրքում գոն պետք է ուղղագրությունը և չափավածք ի լուսանցս գրեալը, ուր յետոյ միանեն գրեալ են ի մախար օրինակը»¹⁴: Մեր կողմից բնագրված այս նախագիտությունից միանգամայն ակներև է դառնում, որ հետագա գրչագրերում արտացոլում են դրել բոլոր այն ուղղումներն ու լրացումները, որ որովի են վերահիշյալ սկզբնագիրը ձեռագրում: Եվ իրոք, մեր պատրաստած բնագրի հիմքում գրված գրչագրերի համեմատական տարբերակները սույնպես են, որ գրանցից յուրաքանչյուրը իր բնագրական ժամկետով, հիմնականում, ժամկում է մյուսը, բացի մի ղեպից. «Յաղագս մախարայի» գլխում սկզբից ABCDEJ գրչագրերը ունեն Քրակացույ մախարայի ուսմունքը ամբողջությամբ և հետո դարձյալ՝ մաս առ մաս իբրև «Բան» այն բերված է «Մեկնություն»-ից առաջ, որով և այս դուրսը ժանրաբանված է անհարկի կրկնությունը. իսկ FGHKL գրչագրերը սկզբում չունեն Քրակացույ բերված քաղվածքը ամբողջությամբ իբրև մեջբերում, այլ միայն մաս առ մաս տեղաբաշխված է որպես «Բան», օրին ամեն անգամ հետևում է մեկնությունը: Ենթևով այն կարևոր իրողությունից, որ նրուսաղեմի № 1145 գրչագիրը հենց նշեցու սեփական գրչագիր օրինակից է արտագրված, ուստի և հետևել ենք գրան. չենք զրել Քրակացու՝ մախարային վերաբերող հավանք բուն աերասում, այն ինչերից են ստեղծատակ և ներկայացրել այն իբրև տարբերակներ: Դրանով ապահովել ենք նաև բնագրի տրամաբանական կառույցը: Այս բոլորից հետևում է, որ նշեցու բնագրի վերանվանումը իր սկզբնական՝ հեղինակային ցուցման համաձայն լավերլուծություն բերականութեան», լիովին արդարացվում է նկատենք նաև,

¹¹ Պեղա է նկատել, որ առ այսօր գոնև տասնին հետազոտության առարկա չեն գարել միջնագրի մեր համայնարաններում ու վարդապետարաններում բեղմնաված և կիրառություն գտած նեոտարկ-գասագրերի բնույթն ու տարբերությունը, ուսացման մեթոդը, պատրաստների սեղողությունը՝ համաձայն ձեռնարկ-գասագրերի ժամկետի և այլն, և այլն:

¹² Տե՛ս ն. Ազոնցի, նշված աշխատությունը, էջ ՏԿԿԷ:

¹³ Պ. Արիշան, Սիսական, Վենետիկ, 1892, էջ 121: Ընդգծումները մերն են—Լ. Ե.:

¹⁴ Նույն անգամ:

որ գրանով սահմանադրվում է քերականական մեկնությունների մեջ նշեցու բնագիրը՝ ինչպես Մազիսարուսի (որ վերնագրված է՝ «Մեկնութիւն քերականի»), այնպես էլ մյուս մեկնիչները աշխատություններից:

Քննական-համեմատական բնագրի կազմումը համարյա իր ավարտին էր հասել, երբ երկար ժամանակ սպասած՝ Վենետիկի մատենագրարների №№ 46, 671 և 994 ձեռագրերում գտնվող նշեցու աշխատության մանրամասն քաղաքականները ստացանք: Մեր կազմած բնագրի հետ առնչվող բանասիրական մի շարք հարցեր պարզելու տեսակետից առանձնապես կարևոր նշանակություն սեղանում է 994 ձեռագիրը, որը հենց Ղ. Ալիշանի հավաստած շեխաբադիքի օրինակն է: Այն գրված է մի շարք զրիչների կողմից, բայց դրա սրբագրությունն ու խմբագրումը անհերքաբար են պատկանում են նշեցուն:

Երկնով այն իրողությունից, որ սույն գրագիրը հենց նշեցու երկասիրության նախնական արշտարձն է, մանրակրկիտ համեմատություն մեջ գրեցինք այն ինչպես Նրուսազեմի մատենագրարների № 1145 գրագրի հետ՝ մասնավորապես (բանի որ վերջինիս մասին դարձյալ վկայություն է արված, որ գտնվելու է մեր շրջանառության մեջ դրած մյուս բոլոր ձեռագրերի հետ՝ ընդհանրապես¹⁵): Քննությունից պարզվեց, որ ABCDE ձեռագրերը իրենց բնագրական մանրամասնությամբ լիովին համընկնում են Վենետիկի № 994 ձեռագրին (որ պայմանականորեն արտահայտված է մեր կազմած բնագրում իբրև J ձեռագրի), FGIK՝ ձեռագիրը՝ Նրուսազեմի № 1145 ձեռագրին (որ պայմանականորեն արտահայտված է իբրև H ձեռագրի), բայց որում ոչ միայն վերը մատնանիշ արված ՎՅԱ-պատ մակրային Քրակացուց կատարված մեջբերման տարբերությամբ, այլև բնագրական առանձին ձևակերպումների ու հավելումների բնույթով: Առավել հիմնավորելու համար բերենք մի երկու փաստ:

Վենետիկի նա. № 994

«... իսկ կէտ՝ գմիջինն՝ որ լինի ի շարքութեան թանկ առջկա՝ ի յաւարտմանէ խորհրդոց կարի յոյժ մեծ սննի միջլն կէտ, յարև ների է ստարակիտիլ բան՝ գտան միջատմանն: զի ինքնորտինքան տարակէտն ոչ կարէ յայտնել գիտութեացն, թանկ յաւարտուց կէտ հասանելով ի կարգի շարժմանն լինի բացեղանութիւն թանկնս (Ք. 81):»

Քննարկական շեղումների այս և համեմատան փաստերի վերլուծությունը հանդեպում է մեզ այն հիմնական հետևություն, որ նշեցինի միայն մի բնագրի վրա աշխատելով չի սահմանափակվել, այլ անվտանգ՝ մեզ հասած երկու բնագրերի: Ըստ որում Վենետիկի մատենագրարների № 994 գրագրում առկա բնույթը ամենամասնական է, որտեղ ոչ միայն ակնհայտորեն թողնված են նշեցու սրբագրական ու խմբագրական աշխատանքների հետքերը, այլև այնպիսի կան առանձին կրիտություններ կամ սեղմ արտահայտություններ, որոնք հե-

Երուսաղեմի նա. № 1145

«... իսկ կէտ՝ գմիջինն՝ ոչ գտարանայն, որ լինի ի շարքութեան թանկ առջկա, ի յաւարտմանէ խորհրդոց կարի յոյժ ների է միջտակիտիլ բան՝ գտան միջատմանն: զի ինքնորտինքան միջտակէտն ոչ կարէ յաւարտնել գիտութեացն: Եսկ ստարակիլ՝ նուսպ. զի հոս ց ի յաւարտն աշկ է ս. թանկ յաւարտուց կէտ հասանելով ի կարգի շարժմանն լինի բացեղանութիւն թանկնս (Ք. 81):»

առաջում նշեցին ինքր անձամբ փոփոխությունների է ենթարկել: Այդ փոփոխությունները առաջին հերթին իրենց արտացոլումն են գտել Նրուսազեմի մատենագրարների № 1145 ձեռագրի գաղափարատիպ օրինակում, որտեղ վերացվել են կրիտությունները և ավելի ամբողջացվել ու շքերիտ ձևակերպումների բնույթ են ստացել Վենետիկի № 994 ձեռագրի սեղմ և երբեմն խրթին արտահայտությունները: Այսպիսի ինքնին հետևում է, որ կրիտությունների մատենագրարների № 994 գրագրում առկա է ՎՅԱ-պատ մակրային թաղվածքը Քրակացուց, նախ՝ ամբողջությամբ և ապա մաս առ մաս առանձին-առանձին, իսկ Նրուսազեմի մատենագրարների № 1145 գրագրում զեզված է թաղվածքային ամբողջական հատվածը՝ իբրև ավերորդություն, ապա նման փոփոխությունը արշտարձն է ոչ թե սրևն գրչի միջամտության, այլ հենց հեղինակի՝ Եսայի նշեցու երկրորդ խմբագրման: Մյուս կողմից՝ կրիտ. ABCDE ձեռագրերը իրենց բնագրական մանրամասնությամբ բացարձակ կերպով համընկնում են Վենետիկի № 994 գրագրի նշեցու բնագրի հետ, իսկ FGIKL ձեռագրերը՝ Նրուսազեմի մատենագրարների № 1145 ձեռագրի նշեցու երկի հետ, այսպիսի ինքնբերական ընթացում է, որ որտեղ համապատասխանաբար ծագել են այդ երկու խմբագրություններից:

Անտարակույտ, հրատարակության պատրաստվող յուրաքանչյուր մատենագրական հուշարձանի բնագրական կատույցի և առանձնահատկությունների բացահայտումն ու պարզարանումը ներթափանց խոսքում խիստ անհրաժեշտություն են ներկայացնում՝ տվյալ բնագրի օգտագործումը հետազոտություններում հեշտացնելու, հարավոր վերլուծություններն ու տարակուսանքները վարատելու և այն առավել հավաստի ու վստահելի դարձնելու առումով:

Ինչպես հայտնի է, բնագրատեխնիկական մտեցումը ամենահուսալի երաշխիքն է՝ տվյալ հուշարձանի գիտական դասնատակեր տալու համար: Դրանից զուրա արված բոլոր գատույթություններն ու ենթադրությունները զուրկ են իրական կեզմաններից ու հիմնավոր փաստարկումներից: Բանն այն է, որ մատենագրական հուշարձանների ուսումնասիրման գործում կիրառում դասը բնագրագիտական մտեցումը անհամասեղելի է կանխակալ կարծիքների ու անսակնանքների հետ, որոնք առհասարակ կազմված են արտաքին կրտիմակուսության հպանցիկ ու խաբարիկ նկատառումների հիման վրա: Այդ պատճառով էլ բնագրագետի համար ոչ մի արժեք չունեն, բացարձակապես ոչ մի կարևորություն չեն ներկայացնում բոլոր այն սխեզումները, որոնք ժամանակին արվել են այս կամ այն բանասերի կամ հետազոտողի կողմից: Բայց դրանից, նույնիսկ ավանդույթի ուժը բնագրագետի բնական հայացքի առաջ զրկվում է իր ներդրությունից: Ավելին. բնագրագետի համար զեռես հայատարություն կազմելը չեն մինչև անգամ տվյալ աշխատության բուն իսկ հեղինակի հայտարարություններն ու պնդումները իր հորինած բնագրի ներքին կատույցի այս կամ այն առանձնահատկության մասին: Այդ բոլոր պետ է ստացվել և հաստատվել բնագրական տվյալներով: Բնագրագետը կլնում է միայն բնագրից՝ վերջինիս առաջկայական վերլուծության շնորհիվ ձեռք բերած եզրակացությունների ու հետևությունների տեսակետով է սխտում կենտրոնի ու վերանայել բնագրագրության մեջ արտահայտված տեսակետները՝ ընդունելով կամ մերժելով դրանք: Միակ չափանիշը, որով ապշերորդվում է նա, բնագրական իրական

¹⁵ Իսկ Վենետիկի № 671 և 46 ձեռագրերը՝ շուեկնելով նշանակալի տարբերություններ մեր կազմած բնագրից, համեմատության մեջ ընդգրկեցինք ոչ նույն մանրակրիտություններ:

փաստերն են՝ որպես առարկայական ապացույցներ: Բնագրագիտական մեթոդը առարկայական հետազոտության այն լուսարձակն է, որով հնարավոր է գտնում թափանցել բարդ բնադրի ներքին ծայրերը և բացահայտել այն հենքը, որը ներհանված է բազմաթիվ շերտերից:

Ըստ որում պետք է նկատել (մահափանդ բանբարդական բնութի մշ-խաստությունների վերաբերմամբ), որ առարկայական վերլուծության շնորհիվ բնագրագիտի ձևեր բերած կրթահանգումները բյուրեղանում են ոչ թե միանգամից, այլ որոշ աստիճանավորումներով, այլ կիրպ ասած՝ բազմաթիվ թեր ու զեմ փաստավորների և ապացույցների ուղարկը ու համակողմանի հաշվառման, որանց նշանակությունը ծանր ու թեթև անկող հիման վրա դրանում և բյուրեղանում են այդ կրթահանգումները: Այս պատկերացումով ենք ձեռնա-մուխ լինում նշեցու բնագրի վերլուծությանը:

Հայ բանասիրությանը առ այսօր հուզող կարևոր հարց է, թե բնագրային ինչպիսի անդամությունների մեջ է գտնվում մասյի նշեցու «վերլուծությունը» բե-րականությունն աշխատությունը, մի կողմից՝ Մագիստրոսի և Հովհաննես Երզնկացու (Պյուլի) թերականությունների, մյուս կողմից՝ Մործորեցու «Հա-մաստ անսուրբին» բերականին անվամբ հայտնի երկի հետ:

Պրոֆ. Ն. Ազոնցը իր «Արտեստ Դիոնիսեայ» բերականի և հայ մեկ-նությունը նորին աշխատության մեջ Մործորեցու թերականության կա-պակցությունը գրում է. Մործորեցու աշխատության «մասնագրական հե-տաբերությունն այն է, որ լուսարձակի նրա անսուրբինը նայի նշեցու նույ-նաբնույթ աշխատության, ինչպես և Երզնկացու (իսկ՝ Պյուլի—Լ. Ն.) թերա-րական թերականության հետ»¹⁶: Այս դիտողությանը էլ օգնականակցում է նա՝ առանց ձեռնամուխ լինելու Մործորեցու և նշեցու բնագրերի վերլու-ծությունը: Այս հարցում մեր կյակեալը նշեցու աշխատությունն է, և ոչ՝ Մործորեցու, թեև վերջինի հաշվով, հետազոտության արդյունքներն ու կո-րակցությունները մեծ մասամբ վերաբերվում են նաև Մործորեցուն. բացի դրանից, զուգահեռ ենք անցկացնում նաև Մագիստրոսի աշխատության նկատ-մամբ: Այս խնդրի բնությունը առ այսօր դուրս է մնացել նաև այլ հետազո-տողների առաջադրից:

Արձարձիվող խնդրի կապակցությունը մեր մասնագրության մեջ պահ-պանված միակ անգլիկությունը ապիս է Առարկի Մյունենցին, որը դա բերում է իրրև ընդհանուր ժանտություն իրենից առաջ ստեղծված թերականական մեկ-նությունների՝ միմյանց նկատմամբ ունեցած անդամությունների մասին «Շում!»¹⁷ թարգմանեցաւ և ո՞վ էր, որ մեկնությունն արար սորա (իմա՝ թե-րականությունն Դիոնիսեայ—Լ. Ն.),— հարցման կարգով ասում է նաև և այս անվերջապա պատասխանում, — այսինքն՝ Դուրիք իրիտոսիան թարգմանեալ և մեկնեալ զաւ: Իսկ յետ նորա Դիոնիսեայ Մագիստրոս այլ ընդարձակ մեկնեալ զԴուրի մեկնեալն: Իսկ յետոյ Յովհաննէս վարդապետ մականոն Պյուլի հա-մաստեալ զճոյն վասն զիսալուր լինելոյ: Եւ յետ նորա նայի վարդապետս Դիոնիսեայ այլ համատաւեալ զճոյն, որ այժմս կայ ի միջի. սոյնգէտ և Մո-ծորեցին համատաւալ»¹⁷:

Այս քաղվածքը կարևոր է մի բանի նկատմամբներով. նախ՝ որ Դիոնի-սիոսի թերականության թարգմանին ու առաջին մեկնիչը ձևանշվում է Դուրիք

փրիտփան՝ Դուրիք Անհազիք. թեև այս հարցը մեր բանասիրության մեջ ակ-դիք է տվել որոշ առարկարծություններ, սակայն հայագիտական վերջին օտոմանսիրությունները հաստատում են Առարկի Մյունենցու վկայության հա-վաստությունը¹⁸: Երկրորդ՝ Մագիստրոսը մեկնել է Դուրիքի բերականական աշ-խատությունը առանկ ընդարձակ կիրպով. այս պնդումը, սակայն, մասամբ է ձեռն, որովհետև, ինչպես ցույց է տվել պրոֆ. Ն. Ազոնցը, Մագիստրոսը իր կիրպությունը մեջ համարել ու մեկնել է ոչ միայն Դուրիքի, այլև Մուլսեանի. Սահմանա Մյունենցու և Անանունի մեկնությունները կրթորդ՝ Հովհաննես Երզնկացու (Պյուլի) «Համասուրի» է Մագիստրոսի աշխատությունը «վասն զիսալուր լինելոյ». այստեղ որոշակի կիրպով ընդդժմում է Պյուլի աշխատու-թյան կատարվածքային տարբերության պայմանավորվածությունը իր նպա-տակահանդիսամբ՝ «վասն զիսալուր լինելոյ»: Պետք է ասել, որ այս վերջին հանգումները նույն հարկարանքով պայմանավորում է նաև մյուս մեկնու-թյանները՝ նշեցու և Մործորեցու աշխատությունների առաջացումը: Բայց այս-ուր կրպեալներ, որ նշված երկերի կատարվածքային տարբերությունները ընդ-գծելու անումով՝ Առարկի Մյունենցին կիրպել է սոսի «Համասուրի» արտահայ-տությունը. սա, իհարկե, բնագրային առանձնահատկությունների միայն ար-տաքին կրպի մասնանշումն է, որը, ինչ խոսք, հետո է յուրաքանչյուր բնագրի «չզգրա պատկեր» բացահայտելու կամ ներկայացնելու միտումից:

Սակայն քաղվածքի կարևորությունը չի օգտավում միայն նշվածով. մեջ հետաքրքրող մի երկու հանգումներ են կա:

Առարկի Մյունենցին միայն նշեցու կապակցությունը ասում է, որ նրա աշ-խատությունը «այժմ կայ ի միջի»: Հարց է ծագում ինչո՞ւ է այդ մասնագր-ությունը Դրանից ակնհերարք պետք է հետեցնել այն, որ նույնիսկ 15-րդ դա-րում՝ այդ աշխատության հեղինակումից մի զար հետո էլ վարդապետարաննե-րում գտնու գործածության մեջ է եղել նշեցու ձեռնարկը իրրև զաստիքը: Իսկ զա, իր հերթին, նշանակում է, որ նշեցու մեկնությունը սոսի ակադեմիայի բնույթ չի կրել և չի սահմանափակվել միայն Դիոնիսեայ համալսարանում կիրառություն գտնելով, այլև դիմացել է ժամանակի բնույթին ու լայն ձանալում է գտնի Առարկի Մյունենցին իրավաչորուն տարբեր հեղինակներ է վերադրում

¹⁶ Պրոֆ. Գ. Հատուկյանի լեզվաբանական և բանասիրական ապացույցներն ու գրանցից բերյալ կրպակցություններն այն մասին, թե թերական առաջին թարգմանիչը և մեկնիչը եղել է Դուրիք Անհազիք, իսկին համարում են մեզ (սե՛ս Վերականական և ուղղագրական աշխատու-թյանները հեն և մերձադարյան Հայաստանում, Երևան, 1954, էջ 53—61): Փնու-թյան անեղով Ն. Ազոնցի (նշված աշխ., էջ CLVIII—CLXXXIX և 2. Մանուկյանի «Համասուրի» պարբեր., Վիեննա, 1928, էջ 271—216) փաստարկներն ու տեսակետները առաջադրված հար-ցերի շուրջը, պրոֆ. Գ. Հատուկյանը հիմնավոր առարկություններով և ապացույցներով հերքում է նրանց հետևությունները: Ըստ որում պրոֆ. Գ. Հատուկյանի կրթահանգումները չեն նախատում նաև մեր մասնագրության մեջ պահպանված ավանդական վերադրումներին: Այսինքն մասնագրություն, ինչպիսիք են Հովհաննես Երզնկացու (Պյուլի) և նայի նշեցին, հազիվ թե շփոթվեն իրենցից 5—6 զար առաջ աղբյուր հեղինակներին, մասնական նր բերեց երկերում ստանեալիս ու հե-տագրում են եղել անմիջաբար այն հեղինակների աշխատությունները և ծանոթ են եղել շատ ավե-լի մեզ շրջանի ձեռագրական աղբյուրների, որ մեզ չեն հասել: Պրոֆ. Գ. Հատուկյանի նմանաբու-թյան օգտին է խոսում նաև հետևյալ փաստը. առաջին իսկ հարանցիկ համեմատությունը մեզ շրջանի թերականական մեր մեկնիչների՝ Դուրիքի, Մուլսեանի, Մյունենցու և Անանունի աշխատու-թյաների, ակնբարեկեր ցույց է տալիս, որ Դուրիքի մեկնությունը ստանեալովում և կապարզվում է մյուսներին մի կարևոր առանձնահատկությամբ. նրանում փրիտոսիայական հարցարանների անախարքը կշիռը շատ ավելի մեծ է, և ընդհանրացնող մարթ մակերպումները անհամեմատ ավելի չեղաված են, քան մյուսներինը:

¹⁶ Ն. Ազոնց, նշված աշխատությունը, էջ LVIII:
¹⁷ ՄՄՄ, Առարկի Մ 55, Թ. 409 ր:

երզնկացու անունով մեկ հասած «Ընդարձակ» և «Համառոտ» ճանաչված քերականությունները, մեկը՝ Պլուզին, մյուսը՝ Մործորեցուն: Չնայած այս որոշակի տարբերակմանը, հայագիտության մեջ երկար ժամանակ շփոթության մեջ էր մզկի գրանց Ներկանակային պատկանելության հարցը¹⁹, նմև մինչև վերջերս էլ երզնկացու անունով մեկ հասած գրական աղագրահները տարբերակման մեջ համարման և ճիշտ սահմանադրումն արվեց՝ երկու տարբեր Ներկանակների՝ Պլուզի և Մործորեցու բնութամամբ²⁰, այս պերականական այս երկու աշխատությունների նկատմամբ նույն վճռակետությունը շրջադարձվեց՝ այդ աշխատությունների հանդամանակից վերլուծման հիման վրա²¹:

Արդեօզի մեր առաջգիր խղզի ճիշտ լուծմանը հասնելը, պարզ պատկերացում պետք է ունենանք, մի կողմից՝ Մագիստրոսի աշխատության բնագրային սխտանի և առանձնահատկությունների, մյուս կողմից՝ երզնկացու (Պլուզի) քերականության բնագրի բնույթի ու նախորդի նկատմամբ ունեցած սկզբունքային տարբերությունների մասին: Միայն այս կեղևում հետազոտող կլինի ձևանարկի ծագի նշեցու, ինչպես և Մործորեցու, քերականությունների բնագրային կառուցվածքի վերլուծմանն ու գրանց ճիշտ մեկնաբանմանը, թափանցիկ նրանց հյուսվածքի նրբին ծայրերը և ցույց տալ այն բոլոր աննշանությունները, որ նրանք ունեն ինչպես միմյանց, այնպես էլ իրենց նախորդած աշխատությունների նկատմամբ:

Բնականաբար հարց կարող է ծագել, իսկ ի՞նչ անհրաժեշտություն է պայմանավորված ծագի նշեցու քերականության կապակցությունում անպայման զրգահոնների անցկացնելը, մի կողմից՝ Մագիստրոսի և երզնկացու քերականությունների, մյուս կողմից՝ Մործորեցու քերականության բնագրային-կառուցվածքային սխտանների և ո՛չ թե, ասենք, Վարդան Արևելցու և կամ Առաքել Մլունցեցու համապատասխան երկերի միջև: Իրա հիմնական պատճառը, փաստերի թելադրանքով ու մեր խորին համոզմամբ, այն ներքին տրամաբանական կապի ու աննշանությունների մեջ է, որ օճի նշեցու քերականացում և Մոր-

ծորեցու բնագրերի հետ՝ բնիհանրության առումով, իսկ Մագիստրոսի աշխատության հետ՝ հակադրության իմաստով: Ըստ որում ծագի նշեցու մեկնության բնագրական առանձնահատկությունները բացահայտելու համար հարկադրված ենք աստիճանավորված համեմատություններ ու զուգահեռներ անցկացնել վերոնշյալ բնագրերի միջև:

7. Առնչություններ Մագիստրոսի աշխատության հետ:—Ինչպես հայտնի է բանասիրությանը, Մագիստրոսի աշխատությունը մեծ մասամբ մի շարք քերականական մեկնությունների հիման վրա հորինված բանագրություն (կոմպիլիացիա) է, հարստացված՝ նաև Ներկանակի սեփական գիտողություններով ու ստացողոված գրությունների զարգացմամբ. ըստ որում Մովսեսի, Ստեփանոսի և Առանունի քերականական մեկնությունները մեկ են հասնել միայն Մագիստրոսի միջոցով, նրա նպատակն է եղել սուսմեական ձևանարկ տրամադրել մեր վարպետաարաններին, ուստի և իր կապված աշխատությունը սրբածուրբյան մեջ էր գրվել մինչև երզնկացու (Պլուզի) բնագրածի երկասիրության հրատարակ զար: Այդ առթիվ երզնկացին իր երկի նախաբանում գրում է. «...մեծագույնի իշխանն Մագիստրոս... աշխատել է ի հ հարամուն մեկնության սորա. և մինչ առ մերս ժամանակ այնու վարժիկն վարդապետն մեր գաղակետեալսն իրեանց»²²:

Մագիստրոսի այս աշխատության բնագրային առաջին վերլուծությունը կատարում է Ննեց Երզնկացին՝ միանգամայն հիմնավորված կերպով ցույց տալով, թե կառուցվածքային ի՞նչ սխառն է ներկայացնում նրա հորինվածքը և ինչպիսի՞ թերություններով է առատարում այն: Նա գրում է. «Բայց գրան մեկնույնացն (իմա՝ Դավթի, Մովսեսի, Մինեցույ և Առանուն մեկնչի—է. ե.) ոչ էր խառնեալ ընդ միմեանս և ոչ զիրաւանչիւր մեկնութիւն հանդէպ և կշիւ բանիւ եղեալ էին»²³: Մեր կողմից ընդգծված այս նախադասությանը հիշատակողություն է արվում Մագիստրոսի աշխատության վերաբերյալ. երզնկացին բացահայտելով Մագիստրոսի երկի հորինվածքի բնույթը՝ ցույց է տալիս նրա կառուցվածքային սխառնք իր բնորոշ առանձնահատկություններով, ա՛յն, ու Մագիստրոսը նախադրված էր հակա մեկնիչների սուպրեներ ոչ թե ձուլել է իրան հետ շարանյութուն («չ էր խառնեալ ընդ իրեանս»), այլ հարգել է գրան իւր եանից. և, ամենակարեւոր, մեկնությունների համապատասխան հատվածներ են չի տեղադրել Թրակացու հրատարակության մեկնության կարտա զլուսների և պարբերությունների տակ («և ոչ զիրաւանչիւր մեկնութիւն հանդէպ և կշիւ բանիւ եղեալ էին»): Սա երզնկացու սկզբունքային ամենածանրակշիւր տարրությունն է, որ անվարպետան ընդունված է նաև գիտական բանասիրության կողմից:

Շարունակելով իր բնագրատական վերլուծությունը՝ Երզնկացին դժգոհություն է հայտնում նաև, որ Մագիստրոսի մոտ Թրակացու շատ գրություններ իրենց բացառությունը չեն գտել և, իբրև ազդակող թերություն, նշում է, որ վերահիշյալ շրտ մեկնիչներեց էլ զարվածքներ են բերվում՝ կրկնակի, եռակի իւրա եանից, և չի հասկացվում, թե շարագրության կարգն ինչպիսի՞ն է՝ ո՛ւմ մեկնությունն է առաջինը, ո՛ւմը՝ երկրորդը, հետևաբար բացակայում է առամարանական հաջողականության ճեղքի սերտությունը ստացողովող մեկնարանական զարվածքների միջև, որովհետև, ինչպես նկատում է Երզնկացին, «...

¹⁹ Տե՛ս Գ. Զարեմանյան, Հայկական հին պարտիկներ, Վենետիկ, Ի-րդ ալ., 1897, էջ 261, և Արևեց, նշված աշխատությունը, էջ LVIII—LIX, Գ. Զանովյան, Քերականական և ուղղագրական աշխատությունները հին և միջնադարյան Հայաստանում, 1934, էջ 259, 260, 283, 287:

²⁰ Հայագիտական գրականության մեջ այս երկու մասնագիրների տարբերման ու նրանց գրական մասնագրության սահմանադրաման գիտական լուծումը տվել է է. Ա. Խաչիչյանը. վերջինս հիշատակարանների քերական հետազոտմամբ միանգամայն ճիշտ կերպով պարզել է, որ համանուն երկու մասնագիրների նույնացումը հակասում է իրական փաստերին, բանի օր՝ և՛ այդքան ժամանակաշրջանով, և՛ սուսմեաստությամբ (տարբեր սուսմեաստությունի՞ վարդան Արևելցու և Եսայի նշեցու մաս): Ե՛ր զավտեսական ուղղություններով տարբեր աննշանությունների պետք է եղած լինեն նրանք: (տե՛ս է. Խաչիչյան, ԺԳ գրքի հայերեն ձևագրերի հիշատակարաններ, Երևան, 1950, ձևագրություն 1, էջ 649):

1953 թ. լույս է տեսնում Հայագետ 2, Քյուրյույանի «Երեզու և նկղեաց ցատան աշխատությունը», նաև Ա. Վենետիկ, որի մեջ նույնպես ընդգծվում է երկու երզնկացիների տարբեր աննշանություններ լինելը՝ Հովհաննես Պլուզ Երզնկացի և Հովհաննես Մործորեցի (տե՛ս նրա աշխատությունը, էջ 170—171): Այս նույն տեսակետը պաշտպանում է նաև Ն. Ակինյանը՝ 2, Քյուրյույանի հիշյալ աշխատության մասին տպագրած իր գրախոսականում («Նազեկ ամսագրաբ, 1955, № 7—9, էջ 441—442): Արնունեան (1936 թվականի առանձին աշխատությունը («Հովհաննես Երզնկացի») նաև զեռ և զբոյի Ա. Սրապյանը, որը ի մի է ամփոփում Հայագիտական գրականության մեջ այս հարցուցման սղությունը մեր բերված նվաճումները և նոր փաստաբանություններով անդրադառնում արժանաբան հարցերին, իսկ սուսովը՝ հանգամանաբան՝ Հովհաննես Պլուզ Երզնկացու գրական մասնագրությանը:

²¹ Այս հարցը լուսարաններ երկու ենք մի աշխատություն, որը սեանալ է:

²² ՄԱԾ, ձևագրեր N 2296, թ. 32ա:

²³ ՄԱԾ, ձևագրեր N 2296, թ. 32ա-բ:

ունըր դարմարութիւնս²⁴, աշխնքն՝ քաղվածքների դասաւորութիւնը մեկ ամբողջութիւն՝ շարահարանական ձուլվածք չէր կազմում:

Այս բոլորի հետեանքով, նկատում է Երզնկացիին, Մագիստրոսի աշխատութիւնը ընթերցելիս մի կողմից տարակուսանք է առաջանում առանձին գրութիւնների մեկնաբանման քաղաքական պատճառով, մյուս կողմից՝ ձանձրութիւն՝ անվերջ կրկնութիւնների անկալութեան հանգամանքով: Մեկուս աշտրիկի,— գրում է նա,— որոց ոչ զոք լուծումն՝ արարեալս անէր մտաց, և որոց կրկին էր՝ ձանձրութիւն ընթերցողին²⁵: Ավելին, Երզնկացիին բանասիրական և մանկավարժական կարգի ուշադրով մի դիտողութիւն էլ է անում, որով Մագիստրոսի աշխատութեան քննադատին վերջութիւնը, քառ լուծման, գտնուած է համակողմանի: Քննական հայացքով ամփոփելով իր քննադատական վերջութիւնը՝ վերջում նա ներկայացնում է, որ մեկնաբանող հատմանների ոչ համապատասխան տեղադրաւորութիւնը Մագիստրոսի կողմից՝ խանգարել է աշխատութեան տարանջանական կատարելի ու շարահարանական ամբողջականութեանը: «Նո ճախարատարին և ստորագատարին ոչ բառ տեղոյ զտղով.— կարգում ենք այնտեղ.— աշխատանս էր շարահարանութեանս²⁶: Անս այս բնութագրմամբ էլ սպառիչ է դասում Մագիստրոսի բերականութեան քննադատին սխտանի քաղաքականութիւնը, այն, որ Մագիստրոսի կրկին քննադատին սխտանը, պրոֆ. Ն. Աղոնցի գիտուկ արտահայտութեամբ՝ ենեց նա շարահարան անսխտանմայնութիւնն է²⁷:

Երզնկացու դիտողութիւնները հիմնավորված են փաստարկումներով և լիովին համապատասխանում են իրերի իսկական դրութեանը: Գրանում մեկը խորապես համոզվեցինք, երբ նշեցու երկի քննադիրը կազմելիս համեմատեցնիք այն, ինչպես և Մործորոցունը, Մագիստրոսի սուր աշխատութեան հետ: Քրնական համեմատութիւնը ցույց տվեց, որ նշեցու աշխատութիւնը (ինչպես և Մործորոցունը) քննադատին քննադատութիւն լուծի Մագիստրոսի կազմած մեկնութեան հետ՝ ո՛չ բերականական նյութի շարահարան քննադրի, ո՛չ կատուցվածքի և ո՛չ էլ մեթոդոլոգիական առումով: Պարզվեց նաև, որ նրանք երկուսի՝ նշեցու և Մործորոցունը քննադատին կատուցեցինք իրենց բնույթով ոչ միայն չեն առնչվում Մագիստրոսի մեկնութեան հետ, այլև նույնիսկ արմատապես տարբերվում են նրանից:

Բանն այն է, որ իբրև դեղանուր հիմն այս երեք աշխատութիւններում էլ սուկա են միևնույն մեկնիչների գործերը, սակայն դրանց օգտագործման եղանակները, ինչպես և բերականական նյութի տեղադրաւորման համեմատութիւնը խտտորեն տարբերվում են միմյանցից: Սրանցում քիչ չեն այնպիսի ձևակերպումներ և նույնիսկ հատմաններ, որոնք ապացուցում են նույնութիւնը: Առաջին հայացքից պիտի թվար, որ մեկը մյուսի ընդօրինակութիւնն է: Բայց դա միայն առաջին հայացքից: Հենց որ խորամտին ենք լինում քննադրի կատուցման բնույթի մեջ և թափանցում նրանց հրատմածքի ներքին ծաղիկներ, մեր առաջ քաջվում են առանձնահատկութիւնները՝ ինչպես կրկնուր միասին Մագիստրոսի աշխատութեան, այնպես էլ միմյանց նկատմամբ: Հենց դա էլ զգայութեան իրավում է տալիս յուրաքանչյուրին՝ իբրև մատենագրական առանձին

²⁴ Նույն տեղում, Թ. 32բ:

²⁵ ՄԱՄ, Անագիր Մ 2296, Թ. 32բ:

²⁶ Նույն տեղում:

²⁷ ՏՊՆ և Ս. Աղոնց, նշված աշխատութիւնը, էջ XCH:

միավորի և ճուշարմանի: Բնագրադիտական այս մտտեցմամբ և այս շափանիչով էլ որոշում ենք յուրաքանչյուրի տեղը ու նշանակութիւնը մեր մշակութի համապատասխան քննադատում:

Բայց ամբածից պիտի չհեռացնել, որ նշեցին ու Մործորոցիին առհասարակ ձանձր չեն եղել Մագիստրոսի աշխատութեանը կամ ձևերի տակ չեն ունեցել այն Մործորոցու համար, այն սուղալի օգտագործում լինելու իմաստով: Բացառվում է նման ենթադրութիւններ: Իսկ ինչ վերաբերում է նշեցուն, ապա պետք է ասել՝ այո՞, նա ձանձր է եղել Մագիստրոսի աշխատութեանը, նույնիսկ ձևերի տակ է ունեցել և քառ անհրաժեշտութեան օգտագործել այն և համկուում Երզնկացու աշխատութեան նկատմամբ կատարած բանասիրական աշխատանքի: Երբզնկացու կամ ամբողջականացման նպատակով շափազանց հողվածակց օգտագործելու նշեցին դիմել է նաև Մագիստրոսին: Այս առթիվ չենք կարող չբնագրել հետևյալը. հայագիտութեան կարկառուն ներկայացուցիչներից մեկին՝ Ք. Հովսեփյանի պնդումը մասին, որ իբր ընդեցին իր քննականութեան համար օգտում է նախընթաց մեկնիչներից ոչ անվիշակալ. այլ Յովնանէն Երզնկացուց²⁸, իրականութեանը չի համապատասխանում: Մեր քննադատական հետազոտութիւնը աներկրալորեն ցույց է տալիս, որ նշեցին օգտվել է նաև Մագիստրոսից, Գավթից ու Մովսեսից անմիջաբար: Դա երևում է նրանից, որ նշեցու երկի քննադրում կան ոչ միայն առանձին բառեր կամ բանականապահցութիւններ, այլև ամբողջական նախադասութիւններ և նույնիսկ հատմաններ, որոնք չկան Երզնկացու մտ, բայց կան Մագիստրոսի կամ Գավթի աշխատութիւններում: Մեր առածը ապացուցենք փաստերով:

ա) Բառեր և բառակապակցութիւններ Մագիստրոսի մեկնութեանը, որոնք ձուլված են նշեցու կազմած բնագրին:

Նշեցի	Երզնկացի	Մագիստրոս
... այդպէս բանական և ...այդպէս բանական և ...այդպէս բանական և մասուր կենդանիս այս մարդ՝ մասուր կենդանիս այս մարդ՝ մասուր կենդանիս այս մարդ՝ բնութեամբ ունելով ենթակայ ունելով բնութեամբ ենթակայ ունելով գրուն բնութեամբ գրուն հարմարեալութեան և զմտաց գրունականութեան, սակայն մտաց մտկացութեան քննադատութեանը:	...այդպէս բանական և ...այդպէս բանական և ...այդպէս բանական և մասուր կենդանիս այս մարդ՝ մասուր կենդանիս այս մարդ՝ մասուր կենդանիս այս մարդ՝ բնութեամբ ունելով ենթակայ ունելով բնութեամբ ենթակայ ունելով գրուն բնութեամբ գրուն հարմարեալութեան և զմտաց գրունականութեան, սակայն մտաց մտկացութեան քննադատութեանը:	...այդպէս բանական և ...այդպէս բանական և ...այդպէս բանական և մասուր կենդանիս այս մարդ՝ մասուր կենդանիս այս մարդ՝ մասուր կենդանիս այս մարդ՝ բնութեամբ ունելով ենթակայ ունելով բնութեամբ ենթակայ ունելով գրուն բնութեամբ գրուն հարմարեալութեան և զմտաց գրունականութեան, սակայն մտաց մտկացութեան քննադատութեանը:
(Սույն աշխ., էջ 57): (ՄԱՄ, ԱՆ. Մ 2296, Թ. 46բ):	...	(ՄԱՄ, ԱՆ. Մ 3917, Թ. 23ա):

Նման փաստեր կան և այլուր:

Նշեցի	Երզնկացի	Մագիստրոս
Ե՛ր օ կ ա ս ե լ ը՛ ր է բ ա ն ի ...յանն որոյ սակ՝ մա- Ե՛ր օ կ ա ս ե լ ը՛ ր է բ ա ն ի մասուր և կ ու ր.— բ ա ն սուր և կ ու ր.— զբ բուն ցի մ ա ս ս ւ ե ք և կ է.—բ ա ն ա ս է գ յ ա յ ա ն ի ա լ և գ հ ա տ ա ր.— ա ս է գ յ ա յ ա ն ի ա լ և գ հ ա տ ա ր.— կ ա յ ի ր ք ւ օ, ք օ ղ, որ ք օ ղ ա յ օ ղ օ ղ օ ղ, որ զարմա- խ օ ղ օ ղ օ ղ, որ ստորակիտու արամտիսնութիւնն լինելն ցու- խ օ ղ օ ղ օ ղ լինելն ցուցանել... և մ ճ ն ա ի ր ա տ ան և ու ար ա ն ց ա ն լ... և:	...յանն որոյ սակ՝ մա- Ե՛ր օ կ ա ս ե լ ը՛ ր է բ ա ն ի մասուր և կ ու ր.— բ ա ն սուր և կ ու ր.— զբ բուն ցի մ ա ս ս ւ ե ք և կ է.—բ ա ն ա ս է գ յ ա յ ա ն ի ա լ և գ հ ա տ ա ր.— ա ս է գ յ ա յ ա ն ի ա լ և գ հ ա տ ա ր.— կ ա յ ի ր ք ւ օ, ք օ ղ, որ ք օ ղ ա յ օ ղ օ ղ օ ղ, որ ստորակիտու արամտիսնութիւնն լինելն ցուցանել... և մ ճ ն ա ի ր ա տ ան և ու ար ա ն ց ա ն լ... և:	Ե՛ր օ կ ա ս ե լ ը՛ ր է բ ա ն ի մասուր և կ ու ր.— բ ա ն սուր և կ ու ր.— զբ բուն ցի մ ա ս ս ւ ե ք և կ է.—բ ա ն ա ս է գ յ ա յ ա ն ի ա լ և գ հ ա տ ա ր.— ա ս է գ յ ա յ ա ն ի ա լ և գ հ ա տ ա ր.— կ ա յ ի ր ք ւ օ, ք օ ղ, որ ք օ ղ ա յ օ ղ օ ղ օ ղ, որ ստորակիտու արամտիսնութիւնն լինելն ցուցանել... և մ ճ ն ա ի ր ա տ ան և ու ար ա ն ց ա ն լ... և:
(Սույն աշխ., էջ 101):	...	(Սույն աշխ., էջ 92բ):

Քաղվածքների համեմատութիւնը աներկրալորեն ցույց է տալիս, որ նշեցին օգտվել է ինչպես Երզնկացուց, այնպես և Մագիստրոսից՝

²⁸ Ք. Հովսեփյան, Խաղաղական կամ Պոռնիան հայոց պատմութեան մէջ, Երուսաղէմ, 1944, մասն Թ, էջ 274: Ընդգծումը մերն է.— Կ.:

Աուչելով իր կազմած բնագրի մեջ այս երկուսի նախադասությունները: Ընչ ամին, նա այդ արևի է ոչ թե համբակորեն, այլ բանասիրական հետաքրքրմամբ՝ ապահովելով քրեականական մտքի ամբողջակամությունը: Համեմատել ճան.

Նշեցի

Երզնկացի

Մաղխարոս

Բոկ գի ժամս ինչ ի միտքն ունի և մասն ինչ ի միտակն, ումբ արգազա ոչ բան գնասա նարեկին, բայց բոս նոցանեն կարգեցաւ:

Բոկ թէ զինչ է քնդունել լարիւն.— ինքնբարեկեան անունն արարայանելով յայտաբարանեաց: Բոս ի զմա սեռ է յարեանո՞ իբր թէ զնեո կրրայ քնդունելութեան, որ ինչ և բային ամիր: Բայց զզմն ոչ յայտն է ոչ գիտանքունաւս. վասն արոյ բարց զիմաց և խոնարարութեան, այսինքն՝ առանց զնեաց և խոնարարութեան, զի զնեոն տակ, որ է բնագունելութիւն, ոչ նշոյց զզմն և ոչ գիտանքունա՞ որ ի զմա խոնարարի, որպէս կոպիւ, կոպիւ և այլն:

(Սույն աշխ., էջ 140):

դ) Առանձին նախածանր Մաղխարոսից, որոնք թեև սակայն այլ խորագրամբ.

Նշեցի

Երզնկացի

Մաղխարոս

«Ի՞նչապիսեան անուն է այսինքն՝ կարգական, որ զվարդարարեանց ինչ ասէ, որ են այսորիկ՝ առաջին, երկրորդ, երրորդ, չորրորդ և մի բոս միտէք սորա: Եւ զարմեայ և այսո՞ր ներքին, միջին, աստի, անտի, ի վերջոյ, լյստացոյ, ի կողմանէ, յաջմէ, յամենէ, քնդունելոց, քնդ առից և երկ այլ ինչ այսպիսի:»

(Սույն աշխ., էջ 120):

«Եւ նշանակէ բայ և գուպտանի ժամանակն, որ է ապագայ կամ առաջիկայ, այսպէս՝ կոպիցից, կարեցից, գանցից, կերայց, արբից, վարեցից, նայանելոց, նոսայց, յարեայց, խոսեցայց և ամենայն այսպիսին արարելիք ասին: Եւ ի սոցանէ անցեալն բայ, որ անցելոյ ժամանակին նշանակ է և ցուցանէ գտնելոյն այսպէս...»

(Սույն աշխ., էջ 132):

Բոկ գի ժամս ինչ ի միտքն չեն ունի և մասն ինչ ի միտակն, մէն աշեր յարգազա ոչ բան գնասա նարեկին, բայց բոս նոցանեն կարգեցաւ: Բոկ երկ զինչ է ոչ ինչ անուս, վասն արոյ ոչ բարց զիմաց և խոնարարութեան, այսինքն՝ առանց զնեաց, զի զզմն ոչ յայտն է ոչ այնքան տմեանայն բոս գործակարմին, զի որպէս զերանուն և մեկբայն բոս գոյացակարմին, ազդուլ լինին, նոյնպէս և սա բնոյ ապգիցալութեամբ, իսկ զի ասէ յարեանոյ իբր զնեա կրթայ ընդունելութեան, որք և բային անկր, յայց զզմն ոչ յայտն է ոչ գիտանքունա՞ որ ունի նորովս...»

(Զեռ. Ա՝ 2296, ք. 156ա-բ):

Բոկ գի ժամս ինչ ի միտքն ունի և մասն ինչ ի միտակն, ումբ արգազա, ոչ բան գնասա նարեկին, բայց բոս ապանեն կարգեցաւ: Բոկ երկ զինչ է քնդունելութիւն, ինքնբարեկեան անունն արարայանելով յայտաբարանեաց: Բոկ ի զմա սեռ է, յարեանոյ իբր զնեա կրրայ քնդունելութեան, որ ինչ բային ամիր: Բայց զի զզմն ոչ յայտն է ոչ գիտանքունաւս, զի զնեոն ոչ յայտն է զզմն...»

(Զեռ. Ա՝ 3917, ք. 110ա):

«...զի գասական է այս՝ յաստին, երկրորդ, երրորդ և որ ի կարգին գասեայ է մի բոս միտէք. և զարմեայ և այսո՞ր ներքին, միջին, աստի, անտի, ի վերջոյ, յաստացոյ, ի կողմէր, յաջմէ, յամենէ, ի սեռարից, յանտից և երկ այլ ինչ այսպիսի:»

(Զեռ. Ա՝ 2296, ք. 136ա-բ):

Բոկ գասական անուն է, ունիներն կարգական, որ զվարդարարութեանց ինչ ասէ, որք են այսորիկ՝ առաջին, երկրորդ, երրորդ, չորրորդ և մի բոս միտէք սորա: Եւ զարմեայ և այսո՞ր ներքին, միջին, վերջին, աստի, անտի, ի վերջոյ, ստացոյ, յամենէ, ի սեռարից, յանտից և երկ այլ ինչ այսպիսի:»

(Զեռ. 3917, ք. 99բ-100ա):

«Եւ նշանակէ բայ և գուպտանի ժամանակն, որ է ապագայ, այսպէս՝ կոպիցից, գանցից, կարեցից, կերայց, արբից, վարեցից, նայանելոց և ամենայն այսպիսին արարելիք ասին: Եւ ի սոցանէ անցեալն բայ, որ անցելոյ ժամանակին նշանակ է և ցուցանէ գտնելոյն այսպէս...»

(Զեռ. Ա՝ 2296, ք. 144ա):

«Եւ նշանակէ բայ և գուպտանի ժամանակն, որ ապագայ կամ յառաջիկայ, այսպէս՝ կոպիցից, կարեցից, կերայց, արբից, նոսայց, յարեայց, խոսեցայց և ամենայն այսպիսին արարելիք ասին: Եւ ի սոցանէ անցեալն բայ, որ անցելոյ ժամանակին նշանակ է և ցուցանէ գտնելոյն այսպէս...»

(Զեռ. Ա՝ 3917, ք. 108ա-բ):

զ) Հասգածներ, որոնք միայն Մաղխարոսի մեկնության մեջ կան

Նշեցի

Մաղխարոս

«Եւ բաւարմունք անուանց են վեց, զորս կոչէ իմաստասէր՝ ուղղական, սեռական, արական, առարական, նայցական, նուշական, գորս՝ մեկնէ ինքն՝ զկրթութիւն տնտեսցա այսոցիք...»

(Սույն աշխ., էջ 110):

«Եւ...անուանական ասի ուղղական իբրև սկիզբն իմն և գլխաւորականացին. իսկ զարդը՝ մեկնելու, անշարադիր:»

(Նույն տեղում, էջ 118):

«Եւ բաւարմունք են անուանց 9, զորս կոչէ իմաստասէր ուղղական, սեռական, արական, առարական, նայցական, նուշական, գորս մեկնէ ինքն զկրթութիւն տնտեսցա այսոցիկ...»

(Զեռ. Ա՝ 3917, ք. 78ա):

«...գտնուանական անուանակ (զրհնժամ և ազճատժամ— Լ. Խ.) ասի ուղղական իբրև սկիզբն իմն և գլխաւորականացին, իսկ զարդը՝ մեկնակ, անշարադիր:»

(Զեռ. Ա՝ 3917, ք. 78ա):

Եվ այլուր:

Հիմնականում սրանք են այն աղբյուրները, որոնցով Նշեցու կազմած բնագիրը անշնչում է Մաղխարոսի ճշտ Նշեցին նույնիսկ մի անգամ ուղղակի հիշատակում է Մաղխարոսի անունը հականէ անվանե, մի ուրիշ անգամ էլ՝ անուղղակիորեն, հանձնարարելով ուսումնականներին օգտագործել նրա աշխատութիւնը քերականական մշտն մեկնությունների հետ միասին: Այսպէս. «Բոկ չորբոսանեաց զանտան նշանակութիւն արականաց և իրականաց և շեղարաց՝ յոգնազոյն դասնի ի մերս.— կարդում ենք Նշեցու մտա,— գոր և յայտ արարեալ է մեծ իշխանին Մաղխարոսի. քէ կամիս զնորայն ի ձեռն անեա՞ ստի՞ր, այլ մեկ զբամառուս սիրեցալ»²⁹: Երկրորդ զեպտում՝ մալբայն՝ մալբայն նկարարելիս, Նշեցին իր երկարութեամբ և կատարմամբ նույնպիսի շքմանք է անում՝ սակով. «Արդ, որ ինչ յարգազ մակբայիս կարճ և համաստաս անտութիւն էին՝ զրեցալ լծեալ բնոյ բնարանին, իսկ զու այլ բնարանի ունիս աննշումն, ընդարձակեալ է առաջի բո ոմանց մեկնուցաց առաւ և յայն բնուրին, միայն զմեզ անպարասա թողցես»³⁰: Այստեղից ինքնբարեկրթական նշանակում է, որ ոչ միայն Նշեցին իր ձեռքի տակ ունեցել է սոմանց մեկնուցաց առաւ և յայն բնուրինս—բ, այլ կերպ ասած՝ Մաղխարոսի, Երզնկացու և այլոց աշխատութիւնները, այլի հանձնարարում է ուսումնականներին, ցանկութեամբ զեպտում, իբրև լրացուցիչ գրականութեան, օգտվել նաև զուսնիցոյ Ուրեմն զա, իր հերթին, նշանակում է, որ նշված աշխատությունները զուր մամանակ մատչելի պետք է լինելին նաև Գլածորի համալսարանի ուսանողներին, այլպէս Նշեցու հանձնարարականը իմաստ չէր ունենար:

Այս բոլորով հանդերձ, բացառապիտիով միտածամանակ այս աղբյուր Մաղխարոսի աշխատության հետ, գտնում ենք, որ այն մաղաչաբ անգամ չի հակասում վերք արված մեր սնդրմանը, այն է՝ Նշեցու (ինչպէս և Մործաբցու) բնագրային կառուցը իր բնույթով՝ իբրև սխառն, չի անշնչում Մաղխարոսի մեկնության հետ և նույնիսկ արմատական առերկրում է նրանից: Այս հարցը մեկնարարելու արագ չհասկանալի կզանա, երբ զուգահեռներ անցկացնենք Երզնկացու աշխատության նկատմամբ:

Ապացույցներ կան նաև Գլածորի և Մովսեսի մեկնություններից անմիջաբար բաղվածքներ բերելու մասին: Այսպէս, Նշեցին իր կազմած բնագրում հինգ անգամ հիշատակություն անելով Գլածորի մասին (տե՛ս սույն աշխ., էջ 59, 61,

²⁹ Սույն աշխատությունը, էջ 108:

³⁰ Նույն տեղում, էջ 162:

109, 125, 135) բերում է նրանից համապատասխան բաղվածքներ՝ մեկնելու կամ ամբարակելու համար քերականական այս կամ այն դրույթը. ըստ որում Գավթի անունը հիշատակելիս քննվագրում է նրան որպես «եռամեծ Գավթի փիլիսոփայու»։ Բնագրական սովորությունը համոզելից դարձնելու համար զուգարհներ, մի կողմից՝ նշեցու, մյուս կողմից՝ Գավթի, Մազիսարտսի և Նրզնկարտսի համապատասխան հատվածներին այն տողերը, որոնք մատնում են նման աղերսը (տե՛ս էջ 21-ի համամատական ախտատիչ)։

Ջուզահեսա բերված բաղվածքների համեմատությունը ցույց է տալիս, որ Մազիսարտսի և Նրզնկարտսի բաղվածքները մտաւորապես են հարմարեցրել իրար, բայց չեն արտացոլում նշեցու բաղվածքը հարազատությամբ։ Իսկ Գավթի մեկնությունից բերված բաղվածքը ամենայն մանրամասնությամբ ու ճշշգրիտությամբ է արտացոլում նշեցուց բերված հատվածը։ Ավելին, նշեցու՝ անմիջաբար Գավթի մեկնությունից օգտված լինելու անառարկելի ասպացույց է նաև այն, որ նշեցու և Գավթի մտտ կան նախադասություններ (տե՛ս ցրիվ ընդգծվածները), որոնք առհասարակ բացակայում են ինչպես Մազիսարտսի, այնպես էլ Նրզնկարտսի մտտ։ Ակնատու են նաև հետևյալ բաղվածքի վերջին տողերը. համեմատելու.

Նշեցի	Գաւթի	Մազիսարտս	Նրզնկարտս
«...սա որովք բան ի սոյն արուևսա մասնէն ՚նի ՚նիսէի է և դամբարանայն ի սոյն դամբարանքի կէտք և ոյրուան և խնարհունւնք բայ ի սաուղարանն և ալ ուտեր, որպէս ի սմանէ, կնտանայի լինին մեզ։ Այստեղի ըստ նոսանին Գաւթի»։ (Սույն ուղի., էջ 61)։	«Ան որովք նախքան սոյն արուևսա մասնէն Գիսէի է և դամբարանայն ի սոյն դամբարանքի կէտք և ոյրուան և խնարհունւնք բայ ի սաուղարանն և ալ ուտեր, որպէս ի սմանէ կնտանայի լինին»։ («Բարձրեր Մատենադարան», Պ 3, էջ 265)։	«Ան որովք նախքան ի սոյն արուևսա մասնէն ՚նի ՚նիսէի է և դամբարանայն ի սմա ըզահուն, բանդի կէտք և ոյրուան և խնարհունւնք բայ ի սաուղարանն և ալ ալայտիսին ոչ ուտեր, որպէս ի սմանէ կնտանայի լինին»։ («Բարձրեր Մատենադարան», Պ 3, էջ 265)։	«Ան որովք նախքան ի սոյն արուևսա մասնէն ՚նի ՚նիսէի է և դամբարանայն ի սմա ըզահուն, բանդի կէտք և ոյրուան և խնարհունւնք բայ ի սաուղարանն և ալ ալայտիսին ոչ ուտեր, որպէս ի սմանէ կնտանայի լինին»։ (Չնա, № 3917, Բ, 29ա)։

Եթե նշեցու այս հատվածի ձուլահանները Մազիսարտսի մտտ հիմնականում ծածկում են միմյանց, ապա ընդգծված վերջին երկու տողը մատնում է նրանց անհարազատությունը, իսկ Գավթի նկատմամբ բաղվածքի նույնությունը բացահայտել է, ուստի և աներկրայելի է նշեցու և նրանի հիշեցուց Գավթի մեկնության այնպիսի շեշտումով, որով ամեն մի կապած փարատում է. «Այստեղի ըստ նոսանին Գաւթի»։

Բերենք մի քանի առավել ցայտուն փաստեր ևս և դրանցով սահմանափակվենք։ Նշեցուն ունի նաև ամբողջական տողեր, որոնք շկան ո՛չ Մազիսարտսի և ո՛չ էլ Նրզնկարտսի մտտ, բայց կան միայն Գավթի նորահայտ մեկնության մեջ։ Ջուզարհեստը դրանք.

Նշեցի	Գաւթի	Մազիսարտս	Նրզնկարտս
«1...ն յոթմա ծանց գրևուրն վանդի, զկուցանէ այժմ գրանխուարիսն երկարիցն եկելոցն՝ բնութանն և գրութանն միանգամայն, թէ որքան գոր երկցազոյն ունի ստսիման»։ (Սույն ուղի., էջ 94)։	«Եւ յոթմա ծանց գրևուրն վանդի, զկուցանէ այժմ գրանխուարիսն երկարիցն եկելոցն բնութամբ և գրութանմբ միանգամայն, թէ որքան գոր երկցազոյն ունի ստսիման»։ («Բարձրեր Մատենադարան», 1956, № 3, էջ 252)։		

Այս գալուստը համարձակ կատարելով, ինչպես նաև ինչպես նշեցու և Գավթի մեկնությունից բերված բաղվածքը, որն արտացոլում է նշեցու բաղվածքը հարազատությամբ, կարող ենք համարել համարձակ կատարված. որովհետև նշեցու բաղվածքը և Գավթի մեկնությունից բերված բաղվածքը ամենայն մանրամասնությամբ ու ճշշգրիտությամբ է արտացոլում նշեցուց բերված հատվածը։ Ավելին, նշեցու՝ անմիջաբար Գավթի մեկնությունից օգտված լինելու անառարկելի ասպացույց է նաև այն, որ նշեցու և Գավթի մտտ կան նախադասություններ (տե՛ս ցրիվ ընդգծվածները), որոնք առհասարակ բացակայում են ինչպես Մազիսարտսի, այնպես էլ Նրզնկարտսի մտտ։ Ակնատու են նաև հետևյալ բաղվածքի վերջին տողերը. համեմատելու.

Նշեցի	Գաւթի	Մազիսարտս	Նրզնկարտս
«...սա որովք բան ի սոյն արուևսա մասնէն ՚նի ՚նիսէի է և դամբարանայն ի սոյն դամբարանքի կէտք և ոյրուան և խնարհունւնք բայ ի սաուղարանն և ալ ուտեր, որպէս ի սմանէ, կնտանայի լինին մեզ։ Այստեղի ըստ նոսանին Գաւթի»։ (Սույն ուղի., էջ 61)։	«Ան որովք նախքան սոյն արուևսա մասնէն Գիսէի է և դամբարանայն ի սոյն դամբարանքի կէտք և ոյրուան և խնարհունւնք բայ ի սաուղարանն և ալ ուտեր, որպէս ի սմանէ կնտանայի լինին»։ («Բարձրեր Մատենադարան», Պ 3, էջ 265)։	«Ան որովք նախքան ի սոյն արուևսա մասնէն ՚նի ՚նիսէի է և դամբարանայն ի սմա ըզահուն, բանդի կէտք և ոյրուան և խնարհունւնք բայ ի սաուղարանն և ալ ալայտիսին ոչ ուտեր, որպէս ի սմանէ կնտանայի լինին»։ («Բարձրեր Մատենադարան», Պ 3, էջ 265)։	«Ան որովք նախքան ի սոյն արուևսա մասնէն ՚նի ՚նիսէի է և դամբարանայն ի սմա ըզահուն, բանդի կէտք և ոյրուան և խնարհունւնք բայ ի սաուղարանն և ալ ալայտիսին ոչ ուտեր, որպէս ի սմանէ կնտանայի լինին»։ (Չնա, № 3917, Բ, 29ա)։

Եթե նշեցու այս հատվածի ձուլահանները Մազիսարտսի մտտ հիմնականում ծածկում են միմյանց, ապա ընդգծված վերջին երկու տողը մատնում է նրանց անհարազատությունը, իսկ Գավթի նկատմամբ բաղվածքի նույնությունը բացահայտել է, ուստի և աներկրայելի է նշեցու և նրանի հիշեցուց Գավթի մեկնության այնպիսի շեշտումով, որով ամեն մի կապած փարատում է. «Այստեղի ըստ նոսանին Գաւթի»։

Նշեցի	Գաւթի	Մազիսարտս	Նրզնկարտս
«1...ն յոթմա ծանց գրևուրն վանդի, զկուցանէ այժմ գրանխուարիսն երկարիցն եկելոցն՝ բնութանն և գրութանն միանգամայն, թէ որքան գոր երկցազոյն ունի ստսիման»։ (Սույն ուղի., էջ 94)։	«Եւ յոթմա ծանց գրևուրն վանդի, զկուցանէ այժմ գրանխուարիսն երկարիցն եկելոցն բնութամբ և գրութանմբ միանգամայն, թէ որքան գոր երկցազոյն ունի ստսիման»։ («Բարձրեր Մատենադարան», 1956, № 3, էջ 252)։		

<p>Նշեցի <2> «Արդ սկիզբն բնութեամբ՝ երկարն է, ինքնաբանն և անկա- րաւ լծորդութեան ձայնորդի- սակն որոյ և առայնն տեղոյ նստաւ:»</p> <p>(Մուսն աշխ. էջ 94):</p>	<p>Գուրբ «Արդ սկիզբն բնութեամբ եր- կարն է ինքնաբան և անկարաւ լլծորդութեան ձայնորդի, սակ որոյ և առայնն տեղոյ նստաւ:»</p> <p>(«Յանքեր Մատենադարանի», Ն. ա. յ.)</p>	<p>Մարգարոս Երզնկացի 2իբ: 2իբ:</p>
---	--	--

Սույն աշխատության էջ 100-ում նշեցու՝ Մովսես քերականից բերած քաղվածքի հարաբերությունը բուն սկզբնաղբյուրի նկատմամբ պարզելի չենք կարող, նախ՝ սկզբնաղբյուրի (Մովսեսի աշխատության) կրած լինելու հանդամանքով, և երկրորդ՝ նույն հատվածի Մարգարոսի և Երզնկացու երկն-րի բնագրերում եղածի նկատմամբ առանձին շեղումների բացակայությունն պատճառով: Իսկ հիմքեր չունենք շահվատալու նշեցու վկայակոչումներ, քանի որ քնա-զրագիտական մեր հետազոտումները Մարգարոսի և Գավթի մեկնությունների նկատմամբ՝ արդարացրին նշեցու հավաստումները: Այս դեպքում էլ՝ նշեցին գրում է. «Իսկ Մովսէս այսպէս գրէ ի վերլուծութեան հասարակաց վեպեղոյ», և այդ բերում է քաղվածքը. «Հասարակ վեպ լինի ըստ յղեանակն երես»:

<1> Յորժամ ի ձայնաւոր երկար յանդեցիքի և զհետին ունիցի ի ձայնաւոր հասցեայ, որդան՝ չայլ և ի ճաշխարհամանարեմէն անդ երէ ո՛ր նստանիցէ:»

<2> Եւ կամ յորժամ աղաւթի, կամ աղաւատացելոյ վերաբերին երկու ձայ-նորդք, որոց երկրորդն նայ է, իսկ առաջնորդն՝ եզ անձայն, հիգան՝ զբոլոր ի՛ր և փոքրագոյն ի տէրութեան ընդ աւելակն էանց:

<3> Եւ կամ յորժամ սուղ իրէ և եզերիցի ի մասն բանի և զհետինն ունի-ցի ի ձայնաւորէ հասցեայ, որդիսի՝ «ի տրամաւել ընդհանուր երկրի անու-ղեակ զնա»³¹:

Այստեղ հարկ է նշել հետևյալը. նշեցու բնագիրը մեզ հնարաղբյու-րում է առիս ուղղելու Աղոնցի կազմած բնագրերում որոշ հատվածների սխալ վերագրումները. ավյալ դեպքում նշեցու մատենաշար Մովսեսին վերաբերող սույն քաղվածքը ամբողջությամբ Ն. Աղոնցը վերագրել է Անանուն մեկնիչին³²:

2. Առնչություններ Երզնկացու (Պլուզի) աշխատության հետ:—Երզնկացու քերականության բնագրային կառուցվածքը իր բնույթով և առանձնահատու-րություններով հակադրվում է Մարգարոսի սխառեմին: Երզնկացին ընդգրկում է Մարգարոսի ամբողջ աշխատությունը և հավելադիր դրան՝ նաև Համամ Արևելցու, Արիստակես Գրչի, Գևորգ Սկեռացու և այլոց աշխատությունները, սակայն վերակառուցելով ու ներկայացնելով դրանք բոլորովին նո՛ր եզանա-կով և նո՛ր սխառեմավորմամբ: Գա բանասիրական բարձր և ղեկավարի զործ է, որը պահանջում է խոր հմտություն՝ ինչպես բուն քերականական առարկայի նկատմամբ, այնպես էլ ձևոնարկ-դասագիրք կազմելու գիտա-մանկավարժա-կան սկզբունքներում: Որո՞նք են այդ առանձնահատուկությունները:

Երզնկացին մեկ միասնական գիծ է անցկացնում ամբողջ աշխատության մեջ և տրամաբանական ներքին սերտությամբ շարժակազմ ամբողջ շարադրան-քը՝ Քրակացու գրույթների մեկնաբանման համար իբրև ստազմ և նյութ օգ-տագործելով ինչպես Դավթի, Մովսեսի, Սահեփանոս Սյունեցու, Անանունի, Մարգարոսի մեկնությունները, այնպես էլ վերոհիշյալ աշխատությունները: Ըստ որում մինևույն հարցի շուրջ եղած տարբեր մեկնաբանությունների մեջ

Երզնկացին նյութը վերադասավորում է ըստ կարևորության և անհրաժեշտու-րյան. առաջնային նշանակություն անեցող մեկնված հատվածները բերելով Վերջի, երկրորդային կամ երրորդային նշանակություն անեցողները՝ համա-դաստախմբաբար արամարանական հերթականությամբ ու տեղաբաշխմամբ: Անկեր՝ կնք Մարգարոսը իր աշխատության 3-րդ գլխում մեկնաբանված հատ-վածների գասավորությունը՝ Մովսեսի, Դավթի, Անանունի և Սահեփանոսի մեկ-նությունների հաջորդականությունն ունի, իսկ շուրթոց գլխում՝ Սահեփանոսի, Մովսեսի, Անանունի և Դավթի, այդ Երզնկացու մաս դա բոլորովին կարգել է իր նշանակությունը:

Երզնկացին իր այդ քննադրային կառույցի մեջ ավելի խորն է դնացել, ույսպես, ղիցուք, Դավթից փոքրիկ մի հատվածում խոսում է լեզվական մի կարգի մասին՝ ամբողջությամբ վերցված, անդրադասանալով այդ կարգի (կա-տեղորդային) բուր կողմերին, սակայն մի ուրիշ մեկնիչ՝ տարբեր տեսանկյու-նից մեկնելով շարադրել է նույն հարցի տարբեր կողմերը, մեկ ուրիշը՝ դարձ-յալ մի այլ նրբերանգ է դիտել, այսպ Երզնկացին ինչպե՛ս է վարվում նման դարադասներում:

Մարգարոսը, ինչպես տեսանք վերը, դրանք բոլորը հարադրում է իրար ետևից՝ անկատ-անընա՛տ ստեղծելով ազդակալի կրկնություն: Մինչդեռ Երզն-կացին այդ բոլորի մեջ մտցնում է շարադրման տրամաբանական կապ և ա-տրճանական դարգացում՝ թողնելով մեկ միասնական աշխատության այսպ-վորություն: Բոլոր դեպքերում էլ, սակայն, լուսանցքում նշում է համապատաս-խան մեկնիչի անունը. մի հանգամանք, որը բանասիրական մեծ արժեք է սույն իր երկին: Ըստ որում, միասնական կուտ աշխատություն ստեղծելու նպատակին հասնելու համար Երզնկացին չի խորշում նույնիսկ մինևույն մեկ-նիչի մի հատվածը մի բանի մասերի բաժանելու և զրանք աարբեր տեղերում բաշխելու խելամիտ վարմունքից: Այդ նկատառումով էլ նա իր կողմից ավե-րացնում է միայն արամարանական շարժակալներ՝ կցված հատվածների կամ պարբերությունների միջև: Իսկ ինչ վերաբերում է բուն շարադրանքի լեզվին ու ոճին, այդ դրանք, հիմնականում, խառադրյալն պահպանվում են հարա-զատությամբ ու նույնությամբ, ինչպես բերված են համախ Մարգարոսի մաս: Այս հանդամների ընդգծումը այստեղ շատ կարևոր է, մատենաշարի համար (բիշ հետո) այն առանձնահատուկությունները, որոնցով աարբերվում են նշեցու և մանավանդ Մորժոնցու մեկնությունները ինչպես Մարգարոսից, այնպես էլ Երզնկացուց:

Սյուս կողմից՝ Երզնկացին վերացնում է նաև Մարգարոսի մի այլ թե-րությունը ևս. նա հետամուտ է լինում Քրակացու քերականությունը ոչ միայն իր պլուզների մեկնաբանելու աշխատանքին, ինչպես կա Մարգարոսի մոտ, այլև ըստ պարբերությունների: Բանասիրական այս կարգի փոփոխությունը չափազանց շահեկան է՝ պատճառաբանված ու ապցիոնալ կառուցվածք ստեղ-ծելու առումով: Երզնկացին իր աշխատության հորինվածքի մասին ամենայն իրավամբ գրում է. «Եւ զամենայն մեկնողացն բան կշիւ և ճանկղայ բարին եղեալ, զկրկին և զերէկին բանիցն երկաւորին ի միաւորարին խառնեցաւ. և որոց ոչ գոյր լուծում մասանց բանի, լիով և անբերի գանալ լցա՛մ գրեւո-րին: Բազում է այլ դրուես բանական տրուեսաի յայմէ անդոյ առ զգզակիցն լխառնեալ յանկաւ»³³: նա իր այս մասնակետում կատարում է լիովին և անայ-

³¹ Սույն աշխատությանը, էջ 100:

³² Տե՛ս Ն. Աղոնց, նշված աշխատությունը, էջ 137:

³³ ՄԱՄ, ձեռագիր № 2296, ք. 53ա:

թաք կերպով՝ հասնելով աշխատության ներքին միասնության, կուսության և ամբողջականության:

Իսկ ի՞նչ էլ ցույց տալիս նշեցու և Մործորեցու ընդգրկելի համեմատությունը՝ Երզնկացու աշխատության հետ. այն, որ նշեցու և Մարտիկուց բնագրերի հիմնում բնկած է երզնկացու աշխատությունը: Երկու հեղինակներն էլ հետևել են ոչ թե Մագիստրսի, այլ երզնկացու մեկնաբանման սխառմին, որը բնագրադիտական և բանասիրական առումով մեծ նվաճում էր այդ ժամանակի Բիլոր աշխատյանի համաձայն՝ նշեցու և Մործորեցու մեկնություններում քերականական նյութերի շարադրման ընթացքը և այդ նյութերի ընդգրկումը հիմնականում համապատասխանում են երզնկացու շարադրանքի ընթացքին և նյութերի ընդգրկմանը²⁴: Այս պնդման համոզականությունը առանձին դժվարություններ չեն ներկայացնում և դրա համար պայացուցող փաստարկներ բերելու անհրաժեշտություն չկա ամենևին: Այս երեք աշխատությունների հենց առաջին իսկ քննական համեմատությունը անհրաժեշտ է դարձնում այն: Բավարարվածք միայն նշվում, որ ի՞նչ Մագիստրոսը իր մեկնություն մեջ ընդգրկում է բացառապես Գավթի (այն է՝ ոչ լրիվ), Մովսեսի, Մանգիանուսի, Անանիոսի և իր առաջինները, իսկ երզնկացին, ի հավելումն զրանց՝ նաև Համամ Արևելցու, Արիստակես Գրչի, Գեորգ Սիկեսացու և այլոց աշխատությունները, սպա նշեցու և Մործորեցու բնագրերը միայն երզնկացու հետ են հիմնականում համընկնում, իսկ յուրաքանչյուր մեկնիչից բերված քաղվածքների համամասնությունները նշեցու և Մործորեցու բնագրերում խստորեն տարբերվում են դարձյալ ինչպես երզնկացուց, այնպես էլ միմյանցից: Մյուս կողմից՝ ինչպեսից լրացումներ կամ մասնավորումներ, որ նշեցին և Մործորեցին կատարում են իրենց բնագրերում, իրագործում են դրան միայն երզնկացու աշխատության ընթացիկ պահպանմամբ: Գրանցում մեր բոլոր տարակուսանքները փարատվեցին, երբ կազմեցինք այս շորս աշխատությունների կառուցվածքային համեմատական պատկեր: Ընդ որում պարզվեց նաև, որ նշված հանգամանքներով էլ սպառվում է նշեցու և Մործորեցու մեկնությունների ընդհանրությունը երզնկացու աշխատության հետ, և որից հետո սկսվում են բնագրային այն սկզբունքային տարբերություններն ու առանձնահատկությունները, որոնց մասին խոսելու ենք այժմ²⁵:

²⁴ Ի դեպ՝ նշեցու «Կերտուսիին քերականության երկի բնագրական հյուսվածքի շնորհքը բացառապես, վերջնականապես յուզվեցին նաև Մալաոցի անվան Մատենադարանի մնացորդական ֆոնդում իբրև մեկ ամբողջական բնագիր ներկայացված «Առաքապիոսի բառագրոց քառյակ և այս փաստ լուրջաբանական և «Ցագագու փակի և փառաստվածաց և հնգի և հասարակ շաղաչաբաց և բողոք՝ առաջնայ սուրբ հորն Գեորգիայ և իբրևս կեպիոց բամանան հեղինցես համոզմաների ինչպես բնույթը, այնպես էլ հեղինակային պատկանությունը: Այս սեղի», որ մեր հրատարակել ենք իբրև անանուն հեղինակի գործ (տե՛ս «Փրշոյական արվեստի լեզվական-քերականական տեսությունը միջնադարյան Հայաստանում», էջ 363—374, և դրա մեր լեզվաբանական վերլուծությունը՝ էջ 194—204), գտնվում է Մալաոցի անվան Մատենադարանի 2382 (ՔՔ. 261բ.—271բ.) համարի սուս պահվող զրչադրում: Այժմ արքեն, առանց որևէ տարակուսուրի, պարզվում է, որ դրանք ոչ թե առանձին ամբողջական բնագիր են հանդիսանում, այլ կազմում են Հովհաննես Երզնկացու (Պյուզի) քերականական մեկնության սուս առանձին հավածները, որոնք հիշյալ զրչադրում, անշաղկվով երզնկացու ամբողջական երկազերությունից, ներկայացվել են իբրև առանձին սեղաններ:

²⁵ Այստեղ չենք կարող շարժադրանքով, միևնույն հարցից կերպով այս անգամ, այն քննարկ կարծիքներ, որ Մործորեցու սույն բնագրի մասին տարածված է առհասարակ հայացիտական դրականություն մեջ և մասնավորապես՝ քերականագիտական աշխատություններում: Ըստ այդ կարծիքի, Մործորեցու բնագիրը իբրև սուս «Համատեսուծես և երզնկացու այսպես կոչված «Ը-

Իբրև առավել ակնբախ և բնութագրական երևույթ պետք է ընդգծել, որ նշեցու և Մործորեցու երկերի բնագրերը երզնկացու երկի բնագրից տարբերվում և սահմանադադարում են, առաջին հերթին, բանասիրական կարգի առանձնահատկություններով: նշեցին և Մործորեցին բանասիրական բնութի շարժական սյուզադրավ և հմտալից աշխատանքներ են կատարել իրենց բնագրական կա-

պարանք քերականության. բայց որում «Համատեսուծես էլ պատկերացվում է մեկնակալան իրենամար, ընկնելով «Ընդարանի-ի և Համատեսուծի բեղնատուր տարածությունից էլ, երբադրում է, որ դրանց հեղինակներն էլ պիտի որ միևնույն աննկարգությունը լինեն, երկուսով, սահպի, երկուսուս արքեն սովանակություններ. մենք՝ բայց մենագրայի (Հովհաննես երզնկացի), ժուրդ՝ բայց պաշտանակարության փայրի—Մործորեցի (Արտաղի գավառի Մործոր դյուղոց): Եկե այց այցազես (մեկը Մյուսի սուս համատեսուծի) լինելու, սպա նայե իրավունքով պետք է սուկ նաև, որ նշեցու երկի բնագիրը «Համատեսուծես և երզնկացու ծավալուն մեկնությունները Հարկ է նշել, սակայն, որ նման պնդումները բոլորովին էլ չեն բխում այդ բնագրերի քերականական վերլուծությունից, այլ արդյունք են առաջին իսկ հայեցողական սպառնությունների:

Այսպես, Գ. Զարբանալյանի «Նշվածայն հին գրությունները աշխատության մեջ կարգում ենք երզնկացու մասին. ... Այնպիսի անսուսը կրուած է ի գիրս այս վարդապետուր երզնկացի կամ երզնկացի» այն խաղաղ ծնած բլապան համար, մեր Պյուզ՝ որ կարող սուր բան է, երբևէ Մործորեցի, առվման Եղպան սուս բնակացու Մործոր կրուած սուր Աստուածամեծի փակելն մէջ, որ Արտաղ գավառից մէջ կիլիեայ...» (1897, 3-րդ տպ., էջ 754—755), ընդգծումները մերն են—Լ. Կ.): Այնուհանդէպ աշխարհուսր լեզվով բնագրական քաղվածք բերով Հովհաննես Պյուզ երզնկացու քերականության նախադրությունից այն մասին, թե հեղինակը ի՞նչ արդյունքներից է որովհ, Զարբանալյանը նշեցողություն է «երզնկացու այս խոսքերն շատին հերեմայ, ինչպես իրավ այ անամ է, որ երկու անակ յորհն է իրավանք միևնույնպէս. մէկը՝ յոյ պարզաբանութիւն է Կիսիսիսուսի Քրակացուցե քերականութեանը, Մագիստրոսու ու Յալի վարդապետին մեկնութեանը համապի, զոր յորինց ի խղարոյ ստանց՝ որ ի Սեղուտ լնան կ'աշակերակին իրեն, իսկ երկուսորս պիլին ընդունակ՝ բայ խղարոյ Յալարոյ կարծիքներն (նույն տեղում, էջ 761, ընդգծումները մերն են—Լ. Կ.):

Հավանաբար հինք ունենալով սույն արդյունք՝ միևնույն տեղեկություններն է կրծնում նաև Լ. Աղսեցը. «Մործորեցու մեկնությունում կան ընդգծվում և հենց նայն երզնկացու համատեսուծականութիւնը: նա կոչվել է երզնկացի՝ բայ իր մենագրայի և Մործորեցի՝ բայ բնագրության իր կյանքի վերին տարիներն ես անց է կացրել Արտաղ գավառի Մործոր դյուղի սուր Աստուածաբար փակումս (Ն. Աղսեց, նշված աշխատությունը, էջ ՀԱԿ, ընդգծումները մերն են—Լ. Կ.):

Պյուզ, Գ. Զարբանալյան այս կապակցությամբ առանձնապես ոչինչ չի ավելացնում սուս մասին. «Հովհաննես երզնկացին,—կարդում ենք նրա մտո,—որ հայտնի է նաև Հովհաննես Պյուզ կամ Մործորեցի անուններով, մեզի էլ մասնակի մեծ անտարական և կուսուսական կենտրոն երզնկացուցարում, յայտը 1250 թ. երզնկացու անունով հասել է նաև մի երկուրդ բնականապէս աշխատություն, որը նախորդի համատարություն է (նշված աշխատությունը, էջ 259—260, ընդգծումները մերն են—Լ. Կ.):

Այսպիսի նշեց միայն հետադարձ. հին երկու մասնագիրների՝ Պյուզի և Մործորեցու, որպես պատմական տարբեր աննկարգությունների հարցը դիտականորեն լուծված է արդեն և ամենևին կասկած չի հարուցում, սպա քերականական այս երկու աշխատությունների բնութի մասին հայեցողություններ մեջ տիրող կարծիքը՝ հիմնույն աշխատության երկու տարբերակներ (Ընդարանի և Համատեսուծի) լինելու վերաբերյալ՝ կարծի անի արժանապատկան վերաձայնման և վերաբանաձայնման:

Քերականական այդ աշխատությունները ոչ թե միևնույն հեղինակի միևնույն աշխատության երկու տարբերակներն (Ընդարանի և Համատեսուծի) են, այլ տարբեր հեղինակների առանձին աշխատություններ, որոնք որպես ընդհանրություններ ունեն միմյանց հետ, եռույնական և տարբերություններ: Քերականական առանձնահատկությունների բացահայտման առավել հստակապես վերլուծությունը տվել ենք մեր մի այլ աշխատության մեջ, որը նվիրված է Մործորեցու քերականական մեկնության ուսումնասիրմանը:

Այս հարցում, ի տարբերություն վերը նշված հեղինակների, միշտ կուսում է կատարում Լ. Մալաոցի, երբ պնդում է, առանց սույնպիսի խոսքանք լինելու բնագրական վերլուծության, այլ սուս կեննով զրչադրում «Համատեսուծի քերականության վերնագրում Մործորեցին անվան հիշատակումից և Առաքել Այտնեցու վիշտությունից, որ այդ աշխատությունը պետք է պատկանի Մործորեցուն (տե՛ս նրա նշվ. աշխ., էջ 32 և 36):

ուչնցներում: Եթե վեր ասվեց, որ Նշեցու և Ծարձորեցու երկերի բնագրերի հիմ-
քում ընձած է Երզնկացու աշխատությունը, ապա դա չպետք է հասկանալ այն-
պես, որ նրանք պարզապես վերցրել են Երզնկացու աշխատությունը և նույն-
նորայմբ դրել իրենց կազմած բնագրերի մեջ: Ոչ, ամենին: Ասվածի պայ-
մանակախոսությունը («հիմքում ընկած») պետք է ընկալել այնպես, որ շերա-
կանական հարցադրումների ընդհանուր բնագրեր ու նյութերի բնագրերում Նշե-
ցու և Ծարձորեցու բնագրերում, բայց միայն, համընկնում են Երզնկացու
բնագրին, բայց մասնավորապես էր և լրացումների մեջ, մասնավաճ լիզվա-
նական ձևակերպումների ամբողջականացման, հզվման ու բյուրեղացման
ստույգով, շատ են տարբերվում ինչպես երզնկացու երկի բնագրից, այնպես էլ
միայնացից:

Աղբյուրաբանությամբ Նշեցու երկի բնագրին՝ Մագիստրոսի և Գալիլի բնագրե-
րի հետ նրա առնչությունների հարցը պարզաբանելիս նկատեցինք, որ Նշեցին
բայց նպատակահարմարության և անհրաժեշտությամբ, բիրել է նաև այդ մեկ
նշեցիկից բաղկացածներ ու լրացումներ, որոնք խաղա բացակայում են Երզն-
կացու մոտ: Ըստ որում Նշեցին այդ արել է ոչ թե վաղբիվերո կամ պատահա-
կանորեն, այլ գիտնականի հմտությամբ՝ բերականական գրույթների մեկնա-
բանման ամբողջացումը սպառնալից: Նկատառումով: Ասվածը աստիճանական
գարձնելու համար բավարարվելը միայն մեկ փաստի ցուցադրումով:

Նշեցի Երզնկացի Մագիստրոս

«Գարձնելու ընտրվածը՝ յոր-
մամ գծի որ յերկամանակաց
սակալ ունի բառ երկարման, որ-
պիսի՝ սիրով: Իսկ երկամանակին,
զի երկամանակին և սղեցն զգլով
պատեալ՝ երկարով նորա ջուլուս:
Գարձնելու ընտրվածը՝ յորմամ
երկարարտումն փոքարպից, որ-
պիսի՝ հասուի: Այլ երկարարտող
յերկուց խառնուածոց պատկա-
նաարարեամբ է. ընդլու ոչ գե-
րագանցեալ ըսն զերկամանակն
համայն յերկարոյին զտեսեալս:

Իսկ գրութեամբ լինի, որ գնե-
լով է և ոչ ընտրվածը, յորմամ
յերկուս բազանախա յանդեպից,
որկէն՝ աղց: Երբ զվիամար որ
զերկու մայնորան ձկնով զվեր-
եամբ գտանելու, ընդլու ոչ նաե-
զոյն ստացնել. սակայն սառ-
ւելեալ զիբ զկիտն կամ յորմամ
սղի կամ սղաղելու, այն է՝ պա-
հառեցելու զերկարերն երկու բա-
զանախըն, որպիսի՝ սառարակն:

(Սույն աշխ., էջ 94—95)

Քանի որ Երզնկացու և Մագիստրոսի երկերի բնագրերից բնագրերի հաս-
վածը նույնն է, սուտի համեմատությունը կատարում ենք Երզնկացու և Նշե-
ցու միջև: Բնչպես նկատելի է ընդզմոված ստղերից, Նշեցին չի բավարարվել
սուսկ Երզնկացու մոտ եղածով, այլև զիմել է ուրիշ աղբյուրների ու լրացրել

այն. Երզնկացու մոտ շկան այդ ստղերը: Նշեցին նույնությամբ դրանք վերցրել
է Գալիլից: Զուգադրենք դրանք.

Նշեցի Գալիլի
<1> Եսկ երկամանակն զի երկամանակն և սղեցն զգլով՝ պատեալ երկարով նորա ջուլուս:

(«Մանրեր Մատենագրարանի», 1956, № 3, էջ 252)

<2> «Այլ երկարարտող յերկուց խառնուածոց
պատկանաւորութեամբ, ընդլու է. ընդլու ոչ գերա-
զանցեալ ըսն զերկամանակն համայն յերկ-
արգին գտանելու:»

(«Մանրեր Մատենագրարանի», ն. ա.):

<3> «...Երբ զգլմար որ զերկու մայնոր-
ան ձկնով զիբնար գտանելու, ընդլու ոչ հաս-
ուսարեալն, սակայն սառուելեալ զիբ
զիբիսն:»

(«Մանրեր Մատենագրարանի», ն. ա.):

Գալիլից վերցված այս ստղերը Նշեցին ոչ թե մեկնանկարին հարադրել է
իր առջամտով, այլ համադրել է դրանք իբրև մեկնաբանող հատվածներ Երզն-
կացու մոտ եղածի, որով և բերականական գրույթների խառնավորումը սառ-
վել ամբողջական է դարձել:

Սակայն Նշեցին չի սահմանափակվել միայն այս բնույթի բանասիրական
աշխատանքներով: Նա շատ զեպերում Երզնկացու մոտ բերված մեկնակերպ
չարգրանքը ձևափոխել ու մտքերի հարցադրականության նոր ուղղությամբ է
տվել: Համեմատելով Նշեցու մոտ եղած հետևյալ հատվածը Մագիստրոսի և
Երզնկացու մոտ եղածի հետ.

Նշեցի Երզնկացի Մագիստրոս

«Հ ի ն գ և բ ո ղ և ս և կ է և Այլ փոքարչական սղե- և Այլ փոքարչական է սղե-
ս մ ա ն ց ա ն ց ն՝ փ ա ղ ա ր - կանան, զի ոչ ստացաւ ի
ւ ս կ ա ն և ո զ ր ա կ ա ն և, բաւս փան պատկանուածոց, մերսն փան պատկանուածոց
որ զնուարչութին նսխապա- փան զի այնպիսեացն ընտ- փան զի այնպիսեացն ընտ-
րութիսն ստղեաց ըստ անկա- թիսն ստղեաց ըստ անկա-
տարութեան սղեաց, և զնուսն տարութեան սղեաց զփուսն
յարկի, ձգվի, խոնկարակ զի անկատար սակ, այլ ի փա- անկատար սակ, այլ ի փա-
ի բ ա ո ի ց ն յ ա յ ա լ ի ն ի գաղչին փան սղի հարկա- գաղչին փան սղիս, նոր-
ն ու ա գ ու ի ի ն ի ի ն: ւոր է զմանուսն և զպատ- կաւոր է զմանուսն սանուլ
Այլ փոքարչականն, որ է ուսկանն սանուլ ի մէջ ի մէջ անուսն թախանա-
պղկեանն, ոչ ստացաւ ի անուսն թախանաւածոց, որ- նաց, զի սղեակցի ինորոյն-
երկուս փան պատկանու- պէս զի սղեակցի, այլ մի փա- նայ մի պիտաստարին ի զԵ-
նաց, փան զի այնպիսեացն սակարին ի զմեծ կոչեցն- նուս կոչեցեալն հանդիպե-
նութիսն ստղեաց ըստ ան- յատարութեան սղեաց և զը- յի և փոքարչականն մոր ստ
խառն անկատար սակ: Այլ յարի (ի) գորով գոյ իլուսմն՝
փոքարչին փան սղիս հար- փաղի, գտնիլ, լուսիլ: Այլ և զնապարին գորպիսեայն
կաւոր է զմեծ և զպատուս- կան սանուլ ի մէջ անուսնս յատանց բաղաստեղ ի նուս-
թախանաւածոց, որպէս զի զի- թախանաւածոց, որպէս զի զի- մառկայ յայտն, որպն՝ այ-
ւելացի ինորոյն, այլ մի փա- սակարին ի զմեծ կոչեցելոցն նանդիպեցի:
համարչականն:

(Ձեռ. № 3917, Թ. 76բ—77ա):

է և փոքարչականն մար
ստարի ի գորով գոյ իլու-
սմն՝ մոզիկ, գտնիլ, լու-
սիկ:»

(Սույն աշխ., էջ 112):

Ջուղադիր հատվածների համեմատությունից ակնբխ է դառնում նշեցու բանասիրական աշխատանքի մի այլ առանձնահատկությունը եւ՝ Ինչպես կարելի է նկատել, Մադիստրոսի ամբողջ հատվածը կա Երզնկացու մտա՝ հենց սկզբում, որը ձեռագրի լուսանցքում վերադրված է Գավթին։ Իսկ Մադիստրոսի հարաբերությունը Երզնկացու մաս հավելադիր ամբողջ հատվածը ձեռագրի լուսանցքում վերադրված է Մովսեսին և Անանունին։

Այժմ քննական համեմատությունը կատարենք Երզնկացու և նշեցու հատվածների միջև։ Ինչպես տեսնում ենք, Երզնկացու հատվածի նկատմամբ նշեցու մտա մեկնարանություն վերադասավորում է կատարված. Գավթի մեկնությունը (Մադիստրոսի հետ նույնական հատվածը) բերված է հատվածի մեջտեղում, Անանունի բաղվածքը («Այլ և նուազություն գաղափարին առանց բազդատելոյ յայտնէ, որդոն՝ այրիկ, ծովիկ, զի ի բառիցն յայտնի լինի նուազութիւն իրին») բառական մասնակի փոփոխմամբ ու բերականական կառուցքի որոշ ձևափոխմամբ կցվել է նշեցու կազմում սկզբի նախադասությունը (ցրի՛ր ընգծովման տողերին), իսկ Մովսեսինը («է և փաղաքական մօր առ որդի (ի) գորով զիցոյ կոչունն՝ ձաղիկ, գառնիկ, լուսիկ») տարվել է ամենավերջում։ Կրկնում ենք՝ նշեցու բնագրում տեքստաբանական-բանասիրական նման փոփոխությունները արված են ոչ թե աննպատակազիր ու կամայական կերպով, այլ ըստ նրա գիտա-մանկավարժական բմբռնումների՝ ելնելով ձեռնարկ-դասադրքի կատարելագործման և բերականական նյութի մատուցման իր մեթոդական պահանջներից։

Այստեղ պիտի ընդգծել, որ նշեցու մտադրությունն ու նախանձանդրությունը նույնն են եղել, ինչ Մործորհեցուր՝ ստեղծել, ըստ ժամանակի գիտական պատկերացումների, ուսումնական նպատակների նամար ձեռնարկ-դասադրքի։ Նրանց բնագրերը կիրառություն պետք է գտնեն համալսարաններում ու վարդապետարաններում՝ «ի կրթութիւն մանկանցն Սիոնի»։ Ըստ որում «Տեղիականներից» յուրաքանչյուրը սկսեցել է բերականական բնագրեր կազմելու իր սրույն մոտեցումը՝ մասնավորումների մեջ, սեփական ծրագրեր և մեթոդությունական սկզբունքները։ Ելնելով բերականական ձեռնարկ-դասադրք կազմելու իրենց այդ նպատակադրումից՝ երկուսն էլ ակնհայտ ճիշդ են գործադրել Սողիստրոսի Երզնկացու բերականության հունարան հայերենի խրթնարանությունը։ Եթե Երզնկացու կապակցությունը Առաքել Մյունեցիին ասում է՝ «Վասն զիրաւոր լինելոյ» հորինեց իր մեկնությունը, և զա, ինչպես մեր քրնությունը ցույց տվեց, վերաբերում էր զերազանցապես նրա կատուցվածքային կողմին՝ Մադիստրոսի համեմատությամբ, այսպ նշեցու և Մործորհեցու կապակցությամբ պետք է ասել՝ «դուրաւորութիւն» վերաբերում է կ՝ կապակցված-հային, և՛ մտնավանդ լեզվա-ոճական կողմերին։ Նրանց աշխատությունների առաջամասն անհրաժեշտությունը պայմանավորված է նաև լեզվա-ոճական կողմով։ Բնականաբար, հունարան հայերենը շատ էր խանգարում Երզնկացու աշխատության ուսուցմանը և նրա ընկալմանը ուսումնականների կողմից։ Հենց այս առումով էլ նշեցու և Մործորհեցու երկերի բնագրերում կատարված լեզվա-ոճական հղիումն ու խմբադրումը խոշոր նվաճում էր և արդյունք՝ բանասիրական խորքերին վերլուծման, որով խստորեն տարբերվում են նշեցու և Մործորհեցու աշխատությունները իրենց նախորդներից։ Հասկանալի Մործորհեցու կապակցությամբ պետք է նշել հետևյալը. եթե նույնիսկ առանձին նախադասությունների բառային կազմը նրա մտա հիմնականում նույնն է լինում

Երզնկացու համեմատությամբ, այսպ զրանց շարադասությունը ամբողջությամբ փոփոխություն է ենթարկվում՝ համապատասխանելով ժամանակի լեզվա-մասնագրությամբ, բերականագիտական արտահայտությամբ՝ շարահյուսությունը։

Մահամանակելով մեր քննական համեմատությունը նշեցու և Երզնկացու երկերի բնագրերի լեզվա-ոճական առանձնահատկությունների բացահայտման ուղղությամբ, նկատում ենք նշեցու բանասիրական աշխատանքի շարահայն ուղղությամբ և միասնական բնութագրական կողմերը եւ՝ Մի գիպեցում՝ վերջնելով Երզնկացու միայն ընդհանուր միտքը, եւ՝ հիմնովին նոր ձևակերպման է ենթարկվում այն, երբեմն էլ՝ տալով նրան իմաստային փոքր ինչ տարբեր ներբանաց։ Համեմատել է։

նշեցի

Երզնկացի

<1> «Ի մասի սովորոյին անայ մտնելունէ յուսաց, որք զայն ոչ հարազատն զտէրի գործարան երաժշտականան, առեւ մահա սարգենի, որ է օգտփոխ, երկու բն իւրաբային՝ կալով ի վերայ ուսաց միմանց և երկն զնմուտան ստացն և յայն ոճան եմանելով ի զսփերս, պար զով Երզնի գնցն սաց։ Եւ ասն, թէ զայն անկէն վասն միշտ կանաչութան և հոտոց. Բանգի միշտ անբառում է տունն, որպէս թէ պարս է նոցա միշտ ստալս լինել։»

(Սույն աշխ., էջ 81)։

«Արդ ասեմ հաղնեղոյին ի յայտն հողնեղութան մանկանէ յունաց, որք ոչ զայնն հարազատն զտէրի գործարան երաժշտականան, առեւ մահա սարգենի, որ է օգտփոխ, երկու բն իւրաբային՝ կալով ի վերայ ուսաց միմանց և երկն զնմուտան ստացն և յայն ոճան եմանելով ի զսփերս, պար զով Երզնի գնցն սաց։ Եւ ասն, թէ զայն անկէն վասն միշտ կանաչութան և հոտոց, Բանգի ստ միշտ անբառում գոչ, իրոս թէ զայն գոյակելով երցա միշտ լինել ուրբա...»

(Ձեռ. № 2986, ք. 91ա)։

<2> «Արդ յազգս սորայ բազում են պատմութիւնք և տեսանազրութիւնք, սակայն այժմ ոչ պարս վարդայ գամելայն բն զով աւկանել, այլ բառակն է այսման։ Արդ, երազանորին առ ի ոմանէ զունայ երկ, և այսպ այլոց ոմանց, որ է յոյն սորս երկն, որպէս և այս իմաստաւ. գրոյ գրեւոյ զգիրս ոմանէ, զոր և յիշեցի ի սկզբոյս իւրում։»

(Սույն աշխ., էջ 59)։

«Արդ յազգս սորայ բազում է զանազան են պատմութիւնք և տեսանազրութիւնք. այլ այստիկ այժմ բառակնեացին յազգս սկզբելոյ ասնէ, յարէ աւկանա երազան բանց ի ոմանէ զունայ երկ, և այսպ այլոց ոմանց, որ է յոյն սորս երկն, որպէս և այս իմաստաւ. գրոյ գրեւոյ զգիրս ոմանէ, զոր և յիշեցի ի սկզբոյս իւրում։»

(Ձեռ. № 2986, ք. 41բ)։

Ելնելով զուղադիր հատվածների քննական համեմատությունից՝ տեսնում ենք, որ ոճավորման հատկությունն ու գիտական սեղմությունը, անտարաբնույթ, շատ ավելի ակնբխ են նշեցու ձևակերպումներում, քան իրեն հիմք ծառայած Երզնկացուց առաջըրված ձևակերպումներում։

Մի այլ զնվեում՝ նշեցին ոչ միայն ձևակերպումներն էլ լեզվա-ոճական փոփոխությունների ենթարկում, այլև միևնույն պարբերության ձևակերպումների շարակցումը միմյանց հետ՝ ներկայացնում է բոլորովին նոր հարաբերությունների և հարադրականությամբ։ Փաստորեն եւ՝ հղիումն ու բլուրեղացեղում է լեզուն, և՛ խմբադրական-կառուցվածքային փոփոխություններ մտցնում բնագրում։ Այս տեսնելու համար զուղադրենք թեկուզ և մեկ հատված.

Նշեցի

Խրզնկացի

«Չճաճանական առ զգերեզմանականն, որ են լայական բոնք և ձայնք ի վերայ մեռելոց» Երիտրայտոյրք կերպարանելով յանկարծազնուրեան, անձնքն ձայնի և անշարժարձնով, կսկծոպական ձայնի լարումն լինելուան մահազանելն ուզելուքի, որով պարտ է նմանել լրբնեանսի»:

«...զգաճաճանականն, որ է զերեզմանականն, երիտրայտոյրք կերպարանելով, բառ յանկարծազնի գիտութեան անխճեմա անձնքն ձայնի, անճամ և յանշարժարձնով լարումն լինելուան, որով պարտ է նմանել ի լրբնեանսի և բանք ստացու. որպէս ի վերայ Արտաշէսին և Գարձճէնի զկողմ գրեալք. և զայտոյրքի բանք լրբնեանսի պարտ է ճնաարար, իբրև կսկծոպական ձայնի մահազանելութեամբ ձայնել ուզողակի, որպէս զնոյն զգլխաքանալուսն»:

(Սույն աշխ., էջ 72):

(Ձեռ. N' 2296, ք. 66ա—բ):

Իբրև բնութագրական հանգամանք բննարկվող բնագրի, նշեմք, որ բանասիրական իր հետախուզումներում նշեցու համար ղեկավար սկզբունքներ են կոչի՝ ձևակերպումների նշառությունը, սեղմությունը և հստակությունը: Ապացուցման համար վերլուծենք, զուգահեռների փոփոխումներ, նշեցու բնագրի բերված հետևյալ հաստատի լեզվա-ոճական փոփոխությունների բնույթն ու ուղղվածությունը, ի տարբերություն Երզնկացու համապատասխան հաստատի:

Նշեցի

Խրզնկացի

«Քա յայ ք է ք՝ քղ է նախադասուցայն կն անտն թակ զբայ՝ ցուցեալ կն յտում առաջմ, զի անտն զի անտն զգոյարեան ունի զանիկ, իսկ թայ՝ զազգման և զներգործութեան. բառ որում թայք արժանաւոր էր կերտորդի հասանելի գասուն, զի յուրաջ զայտոյրքն և ապա զտն նարին. վասն և որոյ յնտ ուտուցանելոյ զանուն և զգնեմամբն և նորա և զգանազանութիւն նորին անուան, յարազրէ մեզ յազգար թայք և զհեռանական նարին, ասելով՝ թէ թայ է թոտ անճոյզով՝ բերուեալ ամանակաց»:

«Նախադասուցայն կն անտն թակ զբայ որպէս և ցուցալ իսկ նորին պատճառն. զի անտն զգոյարեան անի զանիկ և ոչ զներգործութեան, իսկ թայ՝ ազգման և ներգործութեան, բառ որում թայք արժանաւոր էր երկրորդին հասանելի գասուն և սկսմամբ, զի նախ զայտուցութեան և ապա ներգործութիւն, զոր յարազրէ մեզ յազգար թայք և զնեռանական նարին ասելով, թէ թայ է թոտ անճոյզով, վասն որոյ խնդրիկ է՝ թէ՛ զիսկ ասաց՝ թայ է թոտ, և ոչ ասաց՝ թէ թայ է մասն բանի խոտորական...»:

(Սույն աշխ., էջ 127—8):

(Ձեռ. N' 2296, ք. 139բ):

Նշեցին փոփոխել է հենց ստացին նախադասությունները, ընդ որում առաջին կողմը դարձրել է հարցական բնույթի, ավելացնելով՝ «բայք թէ որպէ՞ս» բառերը, որով կանտեսուր առավել աշխույժ և անմիջական բնույթ է ստացել, իսկ երկրորդ կողմ կատույցը փոխել է ի նպաստ ցայտունության և արտահայտչականության, անվան սահմանումը ձևակերպելիս, որպէս ավելորդ բեռ, զին է զցել «և ոչ զներգործութեան» արտահայտությունը, բանի որ այն չի բնութագրում անվան քերականական բնութմանն էությունը: Մյուս կողմից, թայքի սահմանման մեջ «օկոյմամբ» բառաձևը, սցասուր բառաձևի առկայության ղեկավարում, նույնպես անհարկի է դառնում, հետևարար դա են նշեցին զիջում է, և այդ ամբողջ ձևակերպումն ստանում է իբրև սահմանումի բնույթ: Նույն ձևով է բարեփոխում նաև մյուս ձևակերպումները և թոտ ձևանարկ-դասադրքի գիտամանկավարժական պահանջների, ընդմիջարկված հեղինակային խոսք էլ է ավելացնում, որպեսզի ուսումնականների կողմից քերականական այդ զրույթի ընկալումը, որքանաբանական անցումների համաձայն, պատճառարարված լինի (համեմատել՝ ցրիվ ընդգծված՝ «վասն որոյ յնտ ուտուցանելոյ զանուն և զհեռանական նորա և զզանազանութեան նարին անտն» ընդմիջարկումը):

Բացի այս բոլորից, նշեցու կատարած բանասիրական աշխատանքների սովորական պատկերը ուղիղաձևու համար անհրաժեշտ է կանգ առնել նաև մասնակի բնույթ կողմ մի բանի հարցերի վրա: Այսպես՝ բնագրի բաղվածքներում հաճախ առանձին նախադասությունների բաղանդակությունը առավել բացահայտելու կամ զմիարահանականի և միաբանված բառերի ու բառակապակցությունների կիրառական նշանակությունը նշգրտելու և որոշակի դարձնելու համար նշեցին միջամտում է սերտախն ընդմիջարկումներով: Բավարարվեք միայն մի նրկու զուգազրումներով:

Խրզնկացի

Նշեցի

<1> «Լինի սուզ փառասութեան բառ երկրորդ յնգանակին, յորժամ երկամանակ զտով բառ փոփոխան անուայ լինի, որպան որ լինի ո՛ր տա՛ւուով՝ ազատուր»:

(Սույն աշխ., էջ 97):

(Ձեռ. N' 2296, ք. 103ա):

Նշեցի

<2> «...այն հետեանայ ընդ բառու ցիւ և ցիւ, որ շարազրէ առ միմեանս զուտարան անել յեննադասութեան միմեանց և անելի բան բառ շարազրութեան, այսինքն՝ բառ միայտարեան. որպէս ստացան, զի բան ի շարազրութեան բառն լինի...»:

(Սույն աշխ., էջ 101):

(Ձեռ. N' 2296, ք. 112ա):

Փննարկվող ընդգրում լինում են նաև այլ կարգի ընդմիջարկումներ: Դրանք շատ համախոս քերականական նյութի մատուցման ցուցումների բնույթ են կրում, ցուցումներ, որոնք անհրաժեշտություն են ներկայացնում գիտա-մերտական ստույգում: Դրանք հնչաացնում են ուսումնականների ուղազրության տեղաբարձումը տարրեր հատվածների վրա՝ միաժամանակ հիշեցնելով նրանց այս կամ այն հատվածի հարտարական նշանակությունը ուսումնասիրության բնագրում. իսկ երբեմն էլ զրանք պարզապես բացատրական-զգուշական և կամ վերապահություն նշանակություն ունեն: Համեմատել չ:

«Նույնպէս և զայսոյ իմաստքս, զոր ի սեղոյ իւրում առտուցուր» (էջ 64), «և զայս գիտել արժան է, զի յունականին ոչ է էն երկայն բառ մերումն և պարսիցն» (85), «Յեռ բաժանելոյ զգիր՝ ի ձայնաւորս և ի բազմաշին, և զձայնաւորս՝ յերկարս և ի սուլս և յերկամանակս, առտուստ դարձեալ կրկին բաժանուեմ անել ձայնաւորացն...» (86): «Բայց ամենեքեան պարզ են և յայտնիք, զի ինքս յունականի արուեստաւորս զիւր բանն, վասն որոյ ոչ է նարկ ընդարձակի մեզ զբանս, զի մի՛ բեռն լիցով լսողացն, այլ գնարկատն ստացան» (88): «Այս են հոլովք եղականի և այսպէս յայլան վարցեալ բառ բունց ներկուս կրթութեան, զոր մեք ի ձանձուրեմէ երկուցեալ ոչ գրեցաք: Ինչ զոս, ո՛վ ուսումնաւոր, թէ կամիս ի լինս վայելի՛լ՝ ընդարձակեալ է ի կատարեալ մեկնութիւն արորցն» (150): «Արդ, թէպէտ ուրարականս որպիսութեանս ալբինակ տացաւ ի տեղոյ իւրում, սակայն սակաւ ինչ ստանալ կրկնորդեացուր, զի ըլուանայ լիցի ուսումնասիրացն անձանց» (170): «...Յազգար տասն ասոցաութեանցն փոքր ի շատէ զրեցար, բերես զարկուցից զուսումնասուրն ի տեղումն բաղձանաց արուեստիս, զոր կարի նուազեալ տեսնեմք յոմեան...» (175), «և ի՛ ստուգիս այսպէս» (118) և այլն:

Այսպիսով, Նշեցին իր մեկնութիւնը ավել է ավելի լեզվաբանական-և-բանական բնույթ, որը նույնպէս կարեւոր նմանում է մեկնողական կարգի բերականական բնագրերի հորինման գործում:

Անըրազանանք նաև վերջին առանձնահատկութիւնը, որով օժտված է Նշեցու երկի բնագիրը, ի տարբերութիւն իր նախորդներին: Այսպէս, Երզնկացին, ինչպէս և Մաղխատար, իրենց մեկնարանած գրույթները քաղվածքային ձևով չեն բերում Գիտնիստ Թրակացուց, այլ միայն ազատ խմբագրմամբ՝ մեկ-երկու բառ կամ բառակապակցութիւն մեջ բերելով՝ «արունասաւորն առն» ավելացնելուց հետո նոր սկսում են վերլուծել զրանք: Նման մտայնմամբ տարակույսներ, բնականաբար, շատ են առաջանում ուսումնականների մոտ: Իրանք չեն կարող հստակ պատկերացնել, եսխ՝ թև քերականական ի՛նչ հարցադրման որպիսի՝ պատասխան կամ մեկնարանութիւն է տրվում, և երկրորդ՝ սարաճնաստումը մեկնարանվող գրույթների միջև և անցումը մեկից մյուսը՝ դարձյալ արտումութիւն են ինչում: Նշեցին վերացնում է նաև այդ թեկուրյունը և դիտակնտորեն հիմնավորված լուծում առիթ իր բնագրին, որով արամարանական հստակ անցումներն ու պատկերացումները ազատում են քննաքննողին ավելորդ տարակուսանքներից և ուշադրութիւն լարումից: Նշեցին բոլոր դեպքերում քաղվածարար բերում է Գիտնիստի քերականական գրույթը ամբողջութիւնը՝ իբրև «Բան», այդ դրան հաջորդող բացատրականը՝ որպէս «Մեկնութիւն»: Այդպէս է վարվում նույնիսկ միևնույն գլխի մեկնարանման կարգու բոլոր պարբերութիւններին, մի խօսքով՝ ամբողջ կոնտեքստի նկատմամբ:

3. Անշուրյուններ Ծործորեցու աշխատարարն են:— Նշեցու երկի բնագիր՝ Մործորեցու աշխատութիւնը հետ ունեցած ընդհանրութիւնների մասին վերը հիմնականում ասվեց, կեր ցուցանանք անցկացրինք, մի կողմից՝ Նշեցու, մյուս կողմից՝ Մագիստրոսի և Երզնկացու մեկնութիւնների միջև, ռուսի սյունակ անդրադառնալու ենք սկզբունքային այն տարբերութիւններին, որոնցով հակադրում են Նշեցու և Մործորեցու երկերի բնագրերը, ինչպէս և բնագրական միայն այն հատվածներին ընդհանրութիւններին, որոնք հասուկ են բացասական այդ բնագրերին: Այս վերջին հանգամանքի լուսարանմամբ է պայմանավորված նաև բնագրական սույն երկու կատույցներից մեկի ասարնայնութիւն հարցի դիտական լուծումը:

Նախ՝ ընդհանրայն պետք է նշել, որ այս երկու մեկնիչներից յուրաքանչյուրն ունի իր ձևանարկի, իրեն քերականական դասընթացի, ուրույն պատկերացումը, որով պայմանավորված են քերականական այս կամ այն գրույթի ընդգծումը կամ նվազ շեշտումը, դրա մեկնարանութիւն բնույթը, քերականական բնութեանը հարաբերական կարեւորութիւն նկատարումը կամ անանսումը և այլն: Նշեցու և Մործորեցու քերականագիտական մտայնումների շարժական նուրբ տարբերութիւնների բացահայտմամբ միայն հնարավոր է լինենք մատենագրական այս երկու հուշարձանների բնագրական արժեքը, որով և պայմանավորված է նրանց դերն ու նշանակութիւնը մեկնողական բնույթի քերականական մեր հարուստ գրականութիւն մեջ:

Այսպէս, ներածական բաժնում քերականութիւն, իբրև ուսումնական առարկայի, ծագման, բնույթի, կարեւորութիւն ու նպատակի մասին տեղեկութիւնները շարադրանքի տարբեր պլանով են մատուցում Նշեցին և Մործորեցին: Նշեցին շուրջ գլուխների մեջ է բացատրում այդ հարցադրումները, իսկ Մործորեցին՝ յոթ (ինչպէս Երզնկացին)՝ Համեմատե՛լ:

«...ձաղագս որոյ հարկաւորայ մեր կանոնս ինչ արտայայտեցաւ և ցուցցուր, եսխ՝ թէ ո՛ւտի արձան արձան է, թէ զի՛նչ է քերականութիւն, և երկրորդ՝ զի՛նչ յայտն է անոն քերականութեան, և վասն էր որակող քերականայ կոչի. երրորդ՝ «... քնն ցուցցուր այսմ արունասի. շարքուց իմ էր արագու փոյթ յանկին կոչայտ եղին վասն քերականութեանս»:

(Սույն աշխ., էջ 55):

«...ձաղագս որոյ հարկաւորայ մեր կանոնս ինչ արտայայտեցաւ և ցուցցուր, եսխ՝ թէ ո՛ւտի արձան արձան է, թէ զի՛նչ է քերականութիւն, և երկրորդ՝ թէ զի՛նչ է քերականութեան, և վասն էր որակող քերականայ կոչի. երրորդ՝ «... քնն ցուցցուր այսմ արունասի. շարքուց իմ էր արագու փոյթ յանկին կոչայտ եղին վասն քերականութեանս, և գ. թէ առ որո՛ւմ յարունասիցն ունի զհամեմատութիւն, և է. անանցանել զպիտանացուն առ որս ունի զպիտակարութիւն»:

(Ձև. № 2265, Բ. 28բ):

Առաջրված քաղվածքների համեմատութիւնը ցույց է առիթ, որ Նշեցին ոչ միայն որոշ հարցադրումներ միայնում է մեկ գլխի մեջ (իսկ ուրիշներ՝ սուղակի գանջ է անում Մործորեցու համեմատութիւնը), այլև մեկնարանման հարցադրականութիւնն առումով էլ տարբերվում է Մործորեցուց:

Այս Նշեցու և Մործորեցու բնագրերի բնական բաղդատմանը պարզվում է, որ Նշեցու մոտ կան բնագրական ամբողջական հասկանքներ, որոնք բացակայում են Մործորեցու երկի բնագրում, և հակառակը՝ Մործորեցու մոտ կան նույնպէս շատ հասկանքներ, որոնք չկան Նշեցու երկի բնագրում: Գրանջ ակունքները գտնի և համեմատել ենք միմյանց հետ. դրանք մեծ մասամբ գայն են Երզնկացուց և սակավ դեպքերում՝ նաև այլ աղբյուրներից: Այստեղից հետևութիւնը միանգամայն ակնբայտ է՝ երկուսն էլ օգտագործել են Երզնկացու աշխատութիւնը՝ իբրև իր անկախ: Այս պնդման մշտութիւնը հավաստվում է նաև այն ակնառու փաստով, որ համախ Երզնկացու մոտ եղած միևնույն պարբերութիւն մի մասը գտնում ենք Նշեցու մոտ, մյուս մասը՝ Մործորեցու, կամ էլ՝ լինում են առանձին նախադասութիւններ Երզնկացուց, որ Նշեցին բաց է թողել, իսկ Մործորեցին ընդգրկել է: Վերջին դեպքի համար համեմատե՛լ:

Ես ի բառ՝ սասացումս կամ «եւ բառ կոչել գնոյցն *Յառաջագոյն վասն ց ասումն», որ է բառ միում վասն ց ու փոխակցուց և կոչեալց և այժմ բառ վանգի կամ երկուց, կամ ե- նուցն յայտագո ծածկե- անուսնել՝ յայտագոս րից. հշանակց մի է: լոյ ի իմելց: եւ լոի բառ ծածկելոյ ի մէց: եւ սասացումս կամ սասումն, որ լոի բառ սասացումս կամ է բառ միում վանգի կամ եր- ասումն, որ է բառ միում կուց և կամ երկուց. հշանակց վանգի. կամ երկուց, կամ մի է...»:

(Սույն աշխ., էջ 100):

(Ձև. № 2266, Բ. 11ա):

(Ձև. № 2365, Բ. 84բ):

Ինչպէս նկատելի է, ցրով ընդգծումները Երզնկացու և Մործորեցու մոտ համեմատում են իրար, որոնք, սակայն, իսպառ բացակայում են Նշեցու բնագրում: Այս հանգամանքը, ինչ խոսք, անառարկելի է դարձնում այն ենթադրութիւնը, որ Նշեցին և Մործորեցին միմյանցից անկախաբար են օգտվել Երզնկացուց: Ի նպատակ այս պնդման է խոսում նաև այն իրողութիւնը, որ նման դեպքերում Նշեցու հասկանք բացարձակ մշտութիւնը է արտացոլում եր-

դրնկացու բնագիրը, մինչդեռ Մործորեցին զգալի փոփոխություններ է մտցրել հատվածի լեզվա-ոճական կառուցվածքում:

Բացի բնագրական հատվածների մասնակի տարբերություններից, նշեցին իր բնագրում ունի նաև Գևորգ Ակնաացու վերջված ամբողջ ուսմանը վաճկատման և զրազարթության մասին, որը իսպառ բացակայում է Մործորեցու և Երզնկացու երկրի բնագրերում (տե՛ս սույն աշխատության «Ճաղաչա հեգից, և զրազարթից այլուստ» գլուխը, էջ 176—181)³⁷:

Բերականական նյութի մատուցման վերաբառվորում ունի Մործորեցին իր հիմքի՝ Երզնկացու երկի նկատմամբ, որով և տարբերվում է նաև նշեցու բնագրի հարաբերությամբ:

Եթե նշեցին Քրակացու մեկնելի դրույթները բերում է, իբրև կանոն, յուրաքանչյուր գլխի կամ պարբերության հենց սկզբում՝ առճամառապետելով այն բուն կոնտեքստից որպես «Բան» (որին ամեն անգամ հետևում է «Մեկնու-թիւն-ը»), այսա Մործորեցու մտա Քրակացու դրույթները բերվում են բերական-նական ամբողջ անբառում ենթելուով ձևով: Ըստ որում դրանց ծավալն ու բաշխումը հաճախ են տարբերվում այս երկու բնագրերում:

Նշեցու և Մործորեցու երկերի բնագրերի միջև արժատական տարբերու-թյուն կա նաև լեզվա-ոճական առումով: Եթե նշեցին, ինչպես վերը ցույց տր-վեց, մշակում և խմբագրում է իր բնագիրը՝ Երզնկացու աշխատության համա-պատասխան հատվածների նկատմամբ, սակայն առանց կարվելու Երզնկացու երկի բնագրի լեզվական առանձնահատկություններից, այսա Մործորեցին փա-տաբեռն վերաշարադրում և վերաճեղատում է իր բնագիրը Երզնկացու համա-պատասխան հատվածների հարաբերությամբ: Մործորեցին, ըստ էության, շա-րունչուստեղեն նոր տեքստ է հորինել, որով և նշեցու բնագրի նկատմամբ ան-համեմատ ազդաս է՝ իրեն հիմք ծառայած երկի լեզվական կառուցվածքներից:

Նշեցու և Մործորեցու երկերի բնագրերի առնչությունների հարցը քննելիս չենք կարող շանդրազանալ նաև մի կարևոր հարցի յուսարանմանը, որը հու-զում է նաև հայ բանասիրությանը. արդյոք նշեցին և Մործորեցին ծանոթ եղե՞լ են միմյանց աշխատություններին՝ դրանք հորինելիս, և եթե այո, այսա ո՞ւմ բնագիրն է առաջինը ստեղծվել: Այլ կերպ ասած՝ բնագրագիտական վերլուծ-ման անհակադիմ Նշեցու՝ բնագրին է առնչվում Մործորեցու բնագրին, թե՛ ընդհակառակն:

Այս կապակցությամբ Ն. Աղոնցը գրում է. «Յուսյի նշեցու Բերականություն-ը շատ կողմերով նման է Հովհաննեսի (Երզնկացու) նախորդ (իմա՝ «Ճամա-տոտ» կողմով— Լ. Խ.) աշխատությանը. Յուսյի՝ Գլաճորի վանահայրը, ակա-նավոր մանկավարժը, Գլաճորում հիմնադրեց զարդ, որտեղից դուրս եկան Տարբերակից դիտման վարդապետներ: Նա ավագ է ժամանակակից Հովհան-նեսից, որը գտնվում էր նա զարբեվաճեում և նույնիսկ ունկնդրել էր նա զա-սախտություններին: Ակններևարար դասնով է բացատրվում նրանց աշխատու-թյունների ընդհանուր կետերի համընկնումը»³⁸:

Նշեցու, սակայն, որ սույն քաղվածքում մի քանի հարցեր ժամանակավորեց (անախտելի) բնույթի են: Ինչպես վերը տեսանք³⁹, Ն. Աղոնցը չի տարբերակում

մեր երկու մատենագիրներին՝ Հովհաննես Պլուզ Երզնկացուն, որ վարդան Արեւելու աշակերտն է կղել Գևորգ Ակնաացու և ներսես Մշեցու հետ միասին, և Մարտիրոսը, որ Յուսյի նշեցու աշակերտն է կղել, և կարծում է, թե դրանք միևնույն անձնավորությունն են: Ինչպե՞ս կարելի է հայտնեցնել Ն. Աղոնցի այս պնդումը՝ քաղվածքում բերվածի հետ. չէ՞ որ ժամանակավորեց է հնչում այն, որ ներսես Մշեցու և Գևորգ Ակնաացու ուսումնակից Հովհաննես Պլուզ Երզնկացին աշակերտած լինեք և՛ Վարդան Արեւելուց (որը վախճանվել է 1289 թվականին), և Յուսյի նշեցուն (որը ներսես Մշեցու աշակերտն էր և Գլա-ճորի բուրնապետը 1284—1338 թվականներին)⁴⁰:

Երկրորդ հակասությունը այս քաղվածքի և Ն. Աղոնցի մյուս պնդումների մի-ջև այն է, որ կնկնով երկու Երզնկացիներին մի անձնավորություն են անաչելու սխալ հիմքից՝ Ն. Աղոնցը կարծում է, թե նրանց անունով մեզ հասած բերականա-կան երկու մեկնություններն էլ միևնույն աշխատության երկու տարբերակներն են, մեկը՝ «Ընդարձակ», մյուսը՝ «Ճամատոտ»: Այս պնդումը նույնպես անհարկ է քաղվածքում արտահայտված այն մտքին, որ իբր նշեցուն ժամանակակից Հովհաննեսը, կրտսեր լինելով նրանից, գտնվել է նրա դպրեվանքում և նույնիսկ ունկնդրել նշեցու դասախոսություններին: Ակններևարար գրումով է բացատր-վում.— երբակացնում է Ն. Աղոնցը, — նրանց (Երզնկացու և նշեցու— Լ. Խ.) աշխատությունների ընդհանուր կետերի համընկումը: Ուրեմն՝ ի՞նչ է ստաց-վում. այս վերջին պնդման արամարանական հետևություններն կլինի այն, որ Երզնկացու «Ճամատոտ» կողմած բերականության և նշեցու մեկնության միջև շփման եզրերը արդյունք են նշեցու դասախոսություններին Երզնկացու ունկն-դրի լինելուն, ուստի և նշեցու աշխատությունը, բնականաբար, առանցայն պետք է լինի, իսկ Երզնկացու «Ճամատոտը»՝ հետագայի ձայն ուր մնաց միևնույն աշխատության «Ընդարձակ» և «Ճամատոտ» տարբերակների պրե-զումը:

Այս բոլորը, ինչ խոսք, առավել քան խճճում են հարցի լուծությունը և դա-նով էլ բազմապատկում տարակուսանքները: Իրականում, սակայն, այս հա-կասությունների մեջ էլ պետք է փնտրել ու վերականգնել ճշմարտությունը նշեցու և Մործորեցու բնագրերի առնչությունների իրական բնույթի մասին: Մեզ թվում է, որ Ն. Աղոնցի վերոբերյալ քաղվածքում արված պնդումները հակասության մեջ լինելով հանդերձ նրա նախորդ պնդումների հետ՝ արդյունք են նոր երդահանգումների, որտեղ զեռ պետք է հստականային ու յուրերանային՝ հենվելով միայն բնագրական վերլուծությունների ստույգ ավյակների վրա: Մա-կայն, քաղոք, Ն. Աղոնցը հնարավորություն չունեցավ ձեռնամուխ լինելու այդ դրոճին: Այս քաղվածքի բովանդակության խորամուխ լինելու զեպրում բավական է, որ վերանանք «մի Երզնկացի և մի աշխատության երկու տարբե-րակներ» ընդունելու կանխակալ կարծիքից, և եթե ըմբռնեք քաղվածք այն-պես, ինչպիսին նա կա, այսա մեծ մասամբ բնորոշելի է: Եվ իբրք, պատմական անձիտեղի իրողություն է (և այդ սպացուցվում է քաղվածքի վերաբերյալ հիշատակագրու-թյուններով ու վիկայություններով), որ Մործորեցին կղել է նշեցու աշակերտը, հետևաբար և ունկնդրել է նրա դասախոսություններին:

Պրոֆ. Գ. Զահուլյանի աշխատության մեջ, սակայն, այլ կերպ են մեկ-նադրանվում արժարժված հարցերը: Նա գրում է, Գլաճորում նշեցին «պրել է

³⁷ Համեմատել մեր «Գրություն արվեստի լեզվակամբերականական տեսությունը միջու-գարյուն Ճայտատանում» աշխատության (Երևան, 1962—1963) 288—296 էջերը:

³⁸ Ն. Աղոնց, նշված աշխատությունը, էջ LVIII—LIX: Ընդգծումները մերն են—Լ. Խ.:

³⁹ Տե՛ս գույն աշխատությունը, Առաջարկ, էջ 24—26, ծան. 25:

⁴⁰ Տե՛ս Լ. Խաչիկյան, «Քր զարի հայերն ձեռագրերի հիշատակարաններ», էջ 649:

այլ աշխատությունների բլում նաև իր «Անկեոթիկն քերականին» երկը, որը շատ ընդհանուր կետեր ունի Երզնկացու համառոտ մեկնությունը հնա: Նշեցին նաև էճակ Հովհաննես Երզնկացու մտտ և լսել նրա դասախոսության հիմնքները Ռեալակնություն մասին, քննիքը տարիքով նրանից մեծ է եղել»⁴¹: Այս պնդումը իսկ և իսկ Ն. Աղոնցի պնդման հակառակն է: Ենթադրվում է, որ ոչ թե Հովհաննես Երզնկացին⁴² է աշակերտել Նշեցուն և ունկերդել նրա դասախոսություններին, այլ, ընդհակառակն, Նշեցին է աշակերտել Հովհաննես Երզնկացի Երզնկացուն և լսել նրա դասախոսությունները: Սակայն մատենագրական արվարձաններով ոչ մի տեղ չի հավաստվում նման պնդման ճշտությունը: Չնայած դրան աղբյուրների ամենավաղ հիշատակագրությունը Եսայի Նշեցու մասին հաղորդվում է 1279 թվականից, իր մեծահամբավ ուսուցչապետի՝ Ներսես Մշեցու հետ միասին: Մուշի Եղիազար կամ ս. Ղազար (ինչպես և՛ միաժամանակի և՛ հետաքրքիր, Թարգմանչաց կամ Փյաձոր անվանված) վանքում 1279 թվականին Ներսես Մշեցու հանձնարարությամբ արտադրված ձեռագրի երկու գրիչներից մեկը եղել է Եսայի Նշեցին՝ իր աշակերտի հանգամանքով⁴³, «ժամատուրք»-ում Մխիթար Սասնեցու վարքի մի խմբագրության մեջ ասված է, որ բողոքի հետևանքով Ներսեսից խույս տալու համար, Ներսես Մշեցին «եկեալ ի սուրբ ուխտակն Ղազարու աշակերտան իւրով նսայեա»⁴⁴ և շուրջ մի տարի ապաստանելով Փաշրուրուց գավառում՝ Եսայի Նշեցու հետ միասին տեղափոխվում է Վայոց ձոր, որ և հաստատում է իր գյուղացր⁴⁵: Այս ժամանակաշրջանը Եսայի Նշեցու տարեգրության մեջ համապատասխանում է 1279—1280 թվականներին: Եսայի Նշեցու աշակերտության ժամանակաշրջանը հարազատվում է նաև Աղբերց վանքի հիմնադրում: Այդ մասին որոշակի իմանում ենք ինչպես ուղղակի՝ հենց Նշեցու իսկ ձեռքով թողնված հիշատակագրություններից, այնպես էլ կողմնակի աղբյուրներից: Այսպես, 1280 թվականին Աղբերց վանքում գաղափարված գրչագիր մի աշխատության մեջ կա նաև Եսայի Նշեցու ձեռքով մի հիշատակագրություն: «Չպատահելուց այսմ մատենի աղաչեմ յիշել յաղաթս գտաացալ սուրբ զմով նեռսես ներսէս. նայեալս և զնուսառ ոգիս Եսայի՝ հետևող և աշակերտ սուրբ առնն աստուծոյ ներսէս վարդապետի»⁴⁶: Մխիթար Սասնեցու վարչագրության մեջ կողմնակիորեն հաղորդվում է, որ երբ 1281 թվականին Մխիթար Սասնեցին գալիս է Աղբերց վանք-Փյաձոր՝ «սա ոտս ներսիս», այսպիսով ասվում աշակերտակից և զանում Եսայի Նշեցուն, իսկ երեք տարի հետո՝ 1284 թվականին, երբ վախճանվում է մեծ ուսուցչապետը, նրա աթոռին է նստում Եսայի Նշեցին. «Իսկ երբանիկն Մխիթար... խորհրդով և միաբանութեամբ հողորդ եղալարն իւրոյ Յոհանէս Արճիշեցոյ, և հրամանա հոգեւից արանց յետ Բ. (2) ամաց եկեալ յերկրէն Փաշրերունեաց գեացցին յերկիրն Սիւնեաց ի սուրբ ուխտն Փյաձորոյ, առ մեծ վարդապետն Ներսէս: Եւ աշակերտեալ նմա զամս երիս, ունելով ուսումնակից իւր զմեծն Եսայի և զՅոհանէս

Արճիշեցին... և յետ երկց ամաց փորեցաւ մեծն ներսէս յաստուած: Եւ յարդեաց զաթոռ վարդապետութեանն Եսայիս...»⁴⁷:

Ահա որտեղ են մատենագրական ավյանները Նշեցու ուսումնասիրության վերաբերյալ, որոնցով պարզվում է միայն մի բան. նրա սեփական ուսուցչապետը եղել է Ներսես Մշեցին: Հետևաբար, Հովհաննես Պլուզի Երզնկացուն և առավել ևս՝ Հովհաննես Թորոթրեցուն աշակերտած լինելու մասին եղած պնդումը, ժամանակավրեպ է, իսկ, ընդհակառակն, Հովհաննես Թորոթրեցու աշակերտած լինելը Եսայի Նշեցուն՝ պատմական փաստ է և անհերքելի իրողություն:

Ենելով իր հիշյալ պնդումից՝ պրոֆ. Գ. Զահուկյանը գտնում է, որ Նշեցին իր աշխատության մեջ «սարկորեն՝ հետևում է» «Համառոտ» կոչված քերականական մեկնությունը. նա դրում է, «Երզնկացին իր համառոտ մեկնության թե՛րուն տեղատու է թե՛ դրան կցված աղյուսակում հանդես և աղյուս թարգմանչի մեկնույն քննադատությամբ, մինչդեռ Նշեցին, որ այդպես ստիպուհեմ հետևում է, նրան, հենց բայի վերաբերյալ բաժնում շեղվում է նրանից և հետևում է թարգմանչին»⁴⁸:

Ինչպես ասեցում ենք, թե՛ պրոֆ. Գ. Զահուկյանի պնդումը այն մասին, որ իբր Նշեցին եղել է նաև Հովհաննես Երզնկացու մտտ և լսել նրա դասախոսությունները քերականության մասին՝ պրոֆ. Ն. Աղոնցի պնդման հակառակն է. ապա և գրանից արվող հետևությունը նույնպես պրոֆ. Ն. Աղոնցի պնդման հակառակն է, քանի որ ենթադրվում է, թե Նշեցին «սարկորեն՝ հետևում է» Երզնկացու «Համառոտ» կոչված մեկնությունը, ապա դրանից ինքնուրույնությամբ իրում է, որ ընդգրկելից առաջնայինը պետք է լինի Երզնկացու «Համառոտ» մեկնությունը և ո՛չ Նշեցունը:

Հուշագրական գրականության մեջ այս հարցի շուրջը եղած իրադարձում անսակեաները շարադրելուց հետո, այժմ ընենք այն բան կախված:

Իբր, չի կարելի միտել, որ ընդհանուր կետեր շատ կան Նշեցու և Թորոթրեցու երկերի բնագրերի միջև. այդ մասին, ընդհանուր կարգով, խոսվել է վերը, ինչպես նաև Նշվեցին այն տարբերությունները, որոնցով այդ երկերը հակադրվում են միմյանց: Սակայն առաջադիր հարցի լուծման համար ամենատույզ և հավասար միջոցը քննարկական վերլուծությունն է այն հատվածների, որոնք բացառապես առկա են Նշեցու և Թորոթրեցու մեկնություններում: Ըստ որում նկատենք, որ ավելի զիպրում մեղ համար բնավ նշանակություն չունեն ժամանակակից այս երկու մատենագիրների վաչկած ոչ հարաբերական հեղինակությունը, ո՛չ ուսուցչի և աշակերտի փոխհարաբերության հանդամանքը, ո՛չ էլ հասարակական կյանքում նրանց դրաված տարբեր դիրքերը: Գրանք արտադրել, ուստի և կողմնակի հանդամանքներ են, որոնք շեն կարող ապացուցման որևէ հիմք կամ նախադրյալ հանդիսանալ մեր առաջ ծառայած խնդրի լուծման համար:

Ենելով Թորոթրեցու ազատ շարադրանքի ոճից՝ շատ բնական է ենթադրել, որ ընդգրկյին առաջնությունը վերադրվի նրան, քանի որ Թորոթրեցին շատ քիչ զիպրում է բնագրի հետևում որպես հիմք ծառայած իր սկզբնաղբյուրին. ընչ որում, ի նպատակ այդ ենթադրության «համարտի» լինելուն կախին նաև այլ կարգի կողմանք, որոնք հասայի նեցուկի երևութականությունն ունեն: Սակայն մեր առաջին կատիվը առաջացավ այն ժամանակ, երբ Երզնկացուց վերցված Նշեցու և Թորոթրեցու միևնույն հատվածների համեմատությունը կա-

⁴¹ Գ. Զահուկյան, Քերականական և ուղղագրական աշխատությունները հին և միջնադարյան Հայաստանում, 1954, Երևան, էջ 283: Ընդգծումները մերն են—Լ. Ե.:

⁴² Տվյալ զննքում այս անվան տակ, անշուշտ, պետք է համարել Թորոթրեցին, թեև պրոֆ. Գ. Զահուկյանը նույնպես ասարկելովում չի դրում երկու Երզնկացիների միջև: Տե՛ս նույն տեղում, 259, 260, 276, 287 էջերը:

⁴³ Տե՛ս Գ. Հովհաննես, Խաղրականներ կամ Պաշրերը հայոց պատմության մեջ, մասն Բ., Երևան, 1944, էջ 195, 196:

⁴⁴ ՄԱՄ, 2 հ. № 1511, Բ. 326ր:

⁴⁵ Նույն տեղում:

⁴⁶ ՄԱՄ, 2 հ. № 1097, Բ. 6ր:

⁴⁷ ՄԱՄ, 2 հ. № 1511, Բ. 326ր:

⁴⁸ Գ. Զահուկյան, Եղած աշխատությունը, էջ 287:

ասրեցինք իրենց սկզբնադրուրի նկատմամբ: Պարզվեց, որ Նշեցին ավելի հարգատ է Սրբեկացուն իր լեզվա-տեական առանձնատարրությամբ, իսկ Մարտիրոսը ազատ է վարվել իր Գաղվածքների նկատմամբ: Բայց միայն այս փաստը դեռ բավարար չէր հաստատուն երբանորումների համեմատ համար՝ նրանց քննարկերից որևէ մեկի առաջնությունը որոշելու առևակնորդ: Գրան խանգարում էր այն իրողությունը, որ Սրբեկացուց քաղաք միևնույն հատվածների համամասնությունը չափազանց հարստություն էր այս մասնագիտորեն յուրաքանչյուր մաս: Ըստ որում ոչ թե, իբրև կանոն, մեկի անպայման ավելի ծավալուն քաղվածքներ, և մյուսը՝ անպայման պակաս ծավալի հատվածներ ունենալու հարաբերությամբ են հանդիպում այս քննարկում (այս դեպքում կարելի էինք որոշակի հետևություն հանդիս, այլ՝ մերթ մեկի, մերթ մյուսի ծավալային տարբեր ընդգրկումներով: Այստեղից, բնականաբար, երկու հետևություն կարելի է անել. ա) Նշեցին և Մարտիրոսը օգտագործել են նրանիցուցուն մեկնությունը իբրև սկզբնադրուր՝ միմյանցից անկախ. բ) Նշեցին սկզբնադրուրներից օգտվելու իր մեթոդով ավելի մտա է կանգնած իր հիմքին, քան Մարտիրոսը:

Մտած է գտնել Նշեցու և Մարտիրոսու երկերի քննարկում միայն առկա հատվածների հիմքը, բացահայտել այդ հիմքի նկատմամբ կյանք առնությունների բնույթը, որից կենդանի էլ կարելի է վճռականապես լուծել Նշեցու կամ Մարտիրոսու երկերի քննարկից մեկն ու մեկի առաջնության հարցը: Զուգադրենք այդ փաստերը:

Նշեցի	Փափք	Մարտիրոս
<p><1> «Եւ յորժամ ծանոց զբնութան վանքի, զկնոյսան, այնք զքանիաւնուրին երկարիցն եղևոց՝ բնութանն և զգործանան միանցաւայն. թէ որքան զոր երկցաւայն ունի տախնան:»</p> <p>(Մուշն աշխ., էջ 93):</p>	<p>«Եւ յորժամ ծանոց զվանքին բնութիւն, զկնոյսանէ բարանիաւնութիւն երկարիցն եղևոց բնութամբ և զգործանան միանցաւայն. թէ որքան զոր երկցաւայն ունի տախնան:»</p> <p>(«Բանբեր Մատենադարանի», 1936, № 3, էջ 252):</p>	<p>«Եւ ա իւ ծանոց զբնութիւն վանքի, զկնոյսանէ այնք զքանիաւնութիւն երկարիցն եղևոցն. բնութանն և գրործանան միանցաւայն. թէ որքան զոր ունի երկցաւայն առնեան, զի որպէս ա ի առանցն զոյրքաւնագաւնութիւն, ա յապէս և ի վանքաւ և ի փաղապարտութիւնս. քան զի ի նոցանէ էլ գոյացնալ:»</p> <p>(Զեռ., № 2365, Թ. 609):</p>

<p><2> «Արդ սկիզբն բնութամբ՝ երկարն է՝ ինքնաբաւ և անկարաւա յնարութեան ձայնորդի, սակա որոյ և առաջին տեղոյ նստաւ:»</p> <p>(Մուշն աշխ., էջ 94):</p>	<p>«Արդ սկիզբն բնութամբ երկարն է՝ ինքնաբաւ և անկարաւա (կամկարեան ձայնորդի, սակա որոյ և առաջին տեղոյ նստաւ:»</p> <p>(«Բանբեր Մատենադարանի», 1936, № 3, էջ 252):</p>	<p>«Առաջար ի բաժանմանէ և ա յնստարացն. թէ ո՞րքան բնութեամբ. որպէս՝ է. օ. աղբ յորժամ ա որք փաղապարտութիւնս, որպէս՝ Մօսէսը կամ խօսող կաշի բնութեամբ: Եւ քանզի ինքնաբաւ և անկարաւ է զընդարեան ձայնորդի. սակա որոյ և առաջին տեղոյ նստաւ: Եւ կամ յորժամ զմիմեք կամ առնակաց, քստեք կարմաւ առնալ. որպէս ի՞նչ սիբոսի:»</p> <p>(Զեռ., 2365, Թ. 60ա):</p>
--	--	--

Մերքերումների համեմատությունից ակերտորեն երևում է, որ Նշեցու երկի քննարկը բացարձակորեն արտացոլում է իր սկզբնադրուրը՝ Գաղվածք մեկնությունը, իսկ Մարտիրոսը՝ մասնակիորեն՝ հեղինակային խոսքի մեջ ներհարկելով: Բնականաբար հարց է ծագում. ո՞ր ուժից է օգտվել Նշեցին՝ Մարտիրոսից, թե՛ քննակառուցելով: Իհարկէ, Նշեցին չէր կարող Մարտիրոսուց օգտվել, որովհետեւ իր քաղվածքը անկախաբար առնվում է Գաղվածք մեկնությանը, իսկ Մարտիրոսը՝ միջնորդված է: Կարելի էր ենթադրել, որ Նշեցին և Մարտիրոսը անկախաբար օգտված են եղել Գաղվածք մեկնությունից: Բայց այս դիպրոմ նման ենթադրությունը բացառվում է, որովհետեւ բացի Նշեցու մաս Գաղվածք մեկնությունից առկա հատվածներից, այլ հատվածներ չկան Մարտիրոսու մաս: Բացի դրանից, այդ հատվածների վերաշարադրումը Մարտիրոսու մաս հանդիս է զպիս իր երկի բնագրի ճեմը այն տեղերում, որտեղ ճշգրտորեն համատասխանում է Նշեցու բնագրական կառույցին:

Նույնն է պարագան, երբ Նշեցին անմիջաբար է օգտվում իր մի այլ սկզբնադրուրից՝ հետք Ակնացուց, իսկ Մարտիրոսին՝ միջնորդված նույն սրկնակ՝

Նշեցի	Փափք	Մարտիրոս
<p>«Այլ գայս ոչ գտանեմք նեղութա զորժմեղ գնորցալմանն ի իրաւա տասն առաջանութանցն յառաջեցն մերոց հարց. թե յանտանն յիշեն գնորցալմանն՝ այլ մե ինչ, որպէս գտաւանցն, ոչ ցուցանեն, բաւական համարելով ի բնութեմ գտանեալս զայստակութիւն յետոյ յաւելաւ այս մեկ ի համարակազուկն ու մանց:»</p> <p>(Մուշն աշխ., 171):</p>	<p>«Այլ գայս ոչ գտանեմք նեղութա այստ գորժմեղ գնորցալմանն ի իրաւա տասն առաջանութանն ի իրաւա տասն առաջանութանցն մերոց հարց, թե յանտանն յիշեն գնորցալմանն՝ այլ մե ինչ, որպէս գտաւանցն, ոչ ցուցանեն, բաւական նամարելով ի բնութեմ գտանեալս զայստակութիւն յետոյ յաւելաւ այս մեկ ի համարակազուկն ու մանց:»</p> <p>(«Մուշն աշխ., 171):</p>	<p>«Բայց զիտեղի է և այն. զի գնն պարտիկս գտանեմք երկուսէ և ի հարցաւանան, որքան՝ այս, այժմ, սակ և ուր էր մինչեւ եւ հիմունս արհանձնի երկրի: որ ինչ թիվ յապագս երկարաբաւայն պարտիկ է այս յառաջեցն երկուս. որպէս ի վերս ուրիմ: Իսկ յետոյ համարակազուկն հարցական հոշեցին կամ այլոց. զի ձայն հարցականին զգարտութիւն պարտիկն ունի. քանզի բնութեմ է ձայնի, ապա թէ ոչ՝ ոչ գտանեմք գնորցալմանն մե ի մտազանութիւնս:»</p> <p>(Զեռ., № 2365, Թ. 111բ-112ա):</p>

Այս բոլորից պետք է հետեցնել, որ Մարտիրոսու աշխատությանը նախորդել է Նշեցու աշխատությունը, իսկ Մարտիրոսը իր ննքի սակ է ունեցել Նշեցու աշխատությունը և մասամբ օգտագործել է այն իր երկի բնագրի կազմելու: Գրանոց էլ պայմանավորված են այն քննարկությունները, որ սկսվել են զուգադրելու մեկնություններով առկա են երկու քննարկում էլ:

Այժմ անհրաժեշտ է համառոտակի կանգ առնել Նշեցու լեզվական-բնականապես հայացքների գեոհատման հարցերի վրա: Անաստրիկի ճշմարտություն է այն իրողությունը, որ քննարկական միավորների քննական հաստատություն հիման վրա արված ուսումնասիրությունները առհասարակ ունենում են ավելի հավասարի և հաստատուն կրթական, քան այն ուսումնասիրությունները, որտեղ հենվում են սուսկ Անաստրիկի:

ցու բնագրին—*Լ. և.*) բուն իսկ հեղինակին պատկանում է մի Լանթի էջ, շահված նախադրությունն ու ավարտական խոսքը⁵⁴։ Բայց միաժամանակ բարձր դաստակարան է ապիս Ն. Աղոնցը բերականական այդ հուշարձանին՝ Համարելով այն «գրական լեռնակարի (մագիստրի) ուշագրավ նմուշ, որն հմուտն միակնական է առերև նորյուններին փոխ անվանված նստվածներին որ և արվածներին»⁵⁵։ Մի այլ տեղ նա իրավացի կերպով այն դիտում է իբրև «Համարագումար (Summarium) այն բոլորի, ինչ արվել է Բեռականագիտության մեջ մինչ այդ»⁵⁶։

Միջնադարի բունարդական բնույթի քերականական աշխատություններն այս առանձնատեսության ընդհանրությունը բացատրվում է նրանով, որ դրանք ոչ թե օտարմասնախորհուրդներ են, այլ ձեռնարկ-ընթացակարգեր։ Ինչպես ժամանակակից ձեռնարկ-ընթացակարգը իրենց մեջ ամփոփում է ընդհանրացումն են գիտության այս կամ այն բնագավառի միայն ստուգված, հիմնավոր և անվիճելի նվաճումները, և իրարից տարբերվում են ներքին կառուցվածքով, մասնացման եղանակով, ստույգական ու մեթոդական անուշություններով, այդպես էլ միջնադարի մեկնողական բնույթի բունարդական ձեռնարկ-ընթացակարգերը։ Ենթ մեկնողական աշխատություններից բնականաբար պահանջվում է հեղինակային դրույթներն ու հարցադրումների վերլուծությունն և նոր հետախույնություններ, եզրահանգումներ ու ընդհանրացումներ, այսպես ձեռնարկ-ընթացակարգերի համար, ինչպես հայտնի է, նման պահանջներ չեն առաջադրվում։ Մյուս կողմից՝ միջնադարի մեր քերականական մեկնությունները (բունարդական բնույթի) ժամանակակից ձեռնարկ-ընթացակարգերի նկատմամբ ունեն այն հիմնական տարբերությունը, որ նրանց կոնսերվատիվ լեզուն լիովին ձեռքադառնալով չի լինում իբրև մեկնողական նյութ և աստիճանաբար բնագրերի լեզվից. այլ կերպ ասած՝ իրար գեղեցիկում և բացառապես հեղինակային լեզվով լին վերաշարադրվում սեփական մեկնությունները։

Նշեցուն վերագրված երկտրոյ թագվածքը վերջները մշակների համեմատությամբ.

Նշեցի	Երկնակայի	Մարտեցի
«Նախ գրեականությունն և նախնական և կոչված նմուտիցն և նմուտիցն է մասնատր գիտությունն առանց պատմաբանի։ Ընդ այն նմուտիցն խոսակցել է. գործի բերողաց և ի շարակցաց բազում նմանաց» ⁵⁷ ։	«Երկ նմուտիցն է միայ իբի տեսությունս գիտություն... և իսկ ներմուտիցն բունարդական և անպատմա գիտությունն։» (Ձեռ. 2296, Բ. 49բ)	«Բանկի նմուտիցն է մասնատր գիտությունն առանց պատմաբանի. իսկ այս նմուտիցն խոսակցել է. որպէս ասէ, որք ի բերողաց և ի շարակցաց իրրո բազում անգամ ասացիցաւ։» (Ձեռ. 2295, Բ. 34ա)
	Քրեականությունն է հրմատությունն որք ի բերողացն և ի շարակցաց իրրո բազում անգամ ասացիցաւ։» (Ն. Աղոնց, էջ 35)	

Քննական համեմատությունը ցույց է տալիս, որ նշեցուն և Մարտեցուն վերբերելով ձեռնարկությունները լրիվ համընկնում են իրար հետ, սակայն առաջ-

նությունը զարմալ պատկանում է նշեցուն։ Պետք է ասել, սակայն, որ նշեցուն այս բաղվածքը, քերականագիտական մտքի զարգացման ստանկակից, առանձին երույթ կամ ինքնատիպություն չի ներկայացնում։ Դրա հիմնական մտքերի կան ինչպես Երկնակայու, այնպես էլ Մրակայու մաս, որոնց միասնացումը ու խմբադրումից ստացվել է նշեցուն հասակ, կրու և գերեցիկ ձևակերպումը (անս. դրանց դուզարդումը)։

Նկատենք, որ նրկնակայու մաս բերված դրույթը, իր հերթին, վերջվել է Գալիքի նմուտիցի «Մահմանք իմաստասիրութեան» երկից։ Համեմատելով են զգայաբուն է առաջիկայ իրի մասնական դատարիսն, վասն զի ամենայն զգայարիսն զմասնական գիտարիսն գիտել։ ... Արդ այսպիսի այսպես եղևոյ, պարտ է գիտել, թե ի զգայարիսնց ձեռնի հմուտարիսն, և յառանց պատմաբանի կարծեաց՝ ներմուտիցն. այլ և ի զգայարիսն և ի լեռնակայութեն ձեռնի ներմուտարիսն։ Իսկ ի արամախանութեն և յառանց պատմաբանի՝ կարծեաց ձեռնի արևեստ, իսկ ի արամախանութեն և ի մտաց՝ մակացարիսն»⁵⁸։

Վերջին բաղվածքը, որ վերագրված է նշեցուն, բառացի համընկնում է Մագիստրի (ինչպես և Երկնակայու) մեկնության այն հատվածին, որի դիմաց Երկնակային նշում է Մտեփանոս Սյունեցուն պատկանելի⁵⁹։ Ըստ որում նկատենք, որ նշեցուց բերված հատվածը լեզվա-սահական չնչին խմբադրման է ենթարկված Մագիստրիսի՝ սկզբնադրու հանդիսացած համապատասխան համարվածի նկատմամբ, առանց, սակայն իմաստային որևէ փոփոխության։ Համեմատելով.

Նշեցի

Մագիստրոս

«Ն օրհնակաւ Բմութիւն այսոյիս ինչ ևսրցեալ գրկ րան կամ անուն և Ի ոչ նառացեալ ըստ արժանացն պատասխանելու՝ անհմտար ի նախնացն անկար սովորութիւն ըստ նմանութեան երբայն անասնացն ի անասնաց երբայն ի սովորական անդին։ Իսկ լուծանելը զեղիցն ըստ նշանաւոր եւամանի, զոր ստուգեալ է ի բազում ասացումաց ֆերդողաց և շարագաց, լինի հմտութիւն» ⁶⁰ ։	«Ն է հմտութիւն այսոյիս ինչ. Եսրցեալ գրկ րան կամ անուն և Ի ոչ նառացեալ ըստ արժանացն պատասխանելու՝ անհմտար ի նախնացն անկար սովորութիւն ըստ նմանութեան երբայն անասնացն ի սովորական անդին։ Իսկ լուծանելը զեղիցն ըստ նշանաւոր եւամանի, զոր ստուգեալ է ի բազում ասացումաց ֆերդողաց և շարագաց, լինի հմտութիւն» ⁶¹ ։
---	---

Մարտեցուն մոտ եղած հատվածը նույնությամբ համապատասխանում է նշեցուց բերված հատվածին, ուստի և կարիք չկա դրա ցուցադրման։

Չննք տարակուսում, որ նման վրկությունները կրացավիկն, եկն պրոֆ. Գ. Ջահուկյանը իր ձեռքի տակ ունեցած լինին ինչպես նշեցուն, այնպես էլ Մագիստրիսն, Երկնակայու և Մարտեցուն բունարդական բնույթի աշխատությունների ֆենական բնագրերը։

⁵⁴ Տեղագրում ենք սուղասակի D տարիկերը։
⁵⁵ Գալիք Անյար. Մահմանք իմաստասիրութեան, աշխատասիրությանը Ս. Արևշատյան, Երևան, 1960, տե՛ս էջ 108—110. Ընդգծումները մերն են—*Լ. և.*
⁵⁶ ՄԱՄ, ձեռ. № 2296, Բ. 50ա. Մեր օգտագործած ձեռագրի լուսանկարում սույն հատվածի դիմաց նշված է Մտեփանոս (Սյունեցի)։
⁵⁷ Տե՛ս Գ. Ջահուկյան, նշված աշխատությունը, էջ 285. Ընդգծումները մերն են—*Լ. և.*
⁵⁸ ՄԱՄ, ձեռ. № 3917, Բ. 29ա—բ. Ընդգծումները մերն են—*Լ. և.*

աղբյուրների վրա: Սա առավել ևս վերաբերում է բանագրական ընդլսթի՝ աշխատություններին: Առանց վերադաստիջան պետք է առել, որ բանագրական ընդլսթի աշխատությունները չեն կարող հետազոտվել, բանի դեռ ձևերի տակ չունենք դրանք բնական հրատարակությունները: Իսկ դա, իր հերթին, նշանակում է, որ այդ աշխատությունների մասին հիմնավոր խոսք կարելի է ասել միայն այն դեպքում, երբ արդեն բնագրագիտական հանգամանակներ վերլուծման են ենթարկվել դրանք, ուստի և ճշգրտորեն բացահայտված են դրանցից չտարբանչուրի բնագրական առանձնատարությունները: Ամեն կարգի վաղաժամ մտեցում սալլիվարուն է և խարուսիկ: Այն, ինչ որ «հեղինակները» խոսք է դիտվում, կարող է դուրս գալ փոխանցած ստույթ այլ մեկնիչներին:

Պրոֆ. Գ. Զատուկյանի «Բերականական և ուղղագրական աշխատությունները հին և միջնադարյան Հայաստանում» աշխատությունը, որը ամենաչուրջ ուսումնասիրությունն է հայ բերականական մտքի վաղ շրջանի հակառական ծիրի վերաբերյալ⁶⁰, որտեղ ամենայն խորությամբ ու համակողմանիորեն վերլուծության են ենթարկվում (Ն. Աղոնցի առանձնացրած բնագրերի հիման վրա) Գավթի, Մովսեսի, Ստեփանոս Սյունեցու, Անանունի, Մադիստրոսի և Համամ Արևելցու լեզվական-բերականական հայացքներն ու բնութագրերը, նույն պատկերը չի ներկայացնում Հովհաննես Պրուզերգիացու, Նսայի նշեցու և Մարտիրոսի բանագրական աշխատությունների վերլուծությունների ու եզրահանգումների հարցում: Այսպես՝ Նսայի նշեցուն վերաբերված լեզվական-բերականական համարյա բոլոր հայացքները նույնությամբ կամ խմբաբաժանված ձևով վերցված են Մադիստրոսից կամ Երզնկացուց, բայց որում դրանք էլ ոչ թե վերջիններիս, այլ Գավթի, Ստեփանոս Սյունեցու կամ այլոց գրություններն են, Հետևաբար և օգից առկա են մնում ինքնին շատ կարևոր այն եզրակացություններն ու ընդհանրացումները, որոնք բխեցված են նշեցուն վերաբերված մեջբերումներից, դիտված հայ բերականագիտական մտքի աստիճանական զարգացման ընդհանուր շղթայում:

Նշեցուն վերաբերված առաջին բաղվածքը նույնությամբ կա Մարտիրոսու «Համառոտ բերականություն» մեջ, իսկ նրա հիմնական գաղափարը համանման բնութագրումը գտնում ենք ինչպես Մադիստրոսի, այնպես էլ Երզնկացու մեկնություններում: Համեմատել:

Նշեցի

«Բերականություն է արևատ յաղագս գրոյ և ձայնի եղևալ, ներակա շննելով զմտաուն բանի ի կատարումն զուղղութիւն նոցին»⁶¹:

Մարտիրոսի

«Բերականություն է արևատ յաղագս գրոյ և ձայնի եղևալ, ներակա (յ) ունելով զմտաուն բանին և կատարումն զուղղութիւն նոցին, Լուսնի գիտաուորութիւն սուր յաղագս սուր է»:
(Ձեռ. N 2365, ք. 29):

Ինչպես պարզ երևում է երկու բաղվածքների առաջումից, դրանց բացարձակ նույնությունը ապացուցման անհրաժեշտություն չի ներկայացնում: Բայց որովհետև, բնագրագիտական վերլուծումով ձևեր բերված հետևողական համաձայն, առաջնայնությունը նշեցուն է պատկանում բոլոր այն դեպքերում,

⁶⁰ Ընթ. Ն. Աղոնցի աշխատությունը հին և միջնադարյան հայ բերական մեկնիչների գրությունները լեզվական-բերական բարդ ու կենսա հարցերի փայլուն ուսումնասիրություն է, առաջ ցրանց լեզվաբանական-բերականական հարցերին նվիրված նույնքան արևելաբար հետազոտություն է նաև պրոֆ. Գ. Զատուկյանի աշխատությունը:
⁶¹ Գ. Զատուկյան, նշված աշխատությունը, էջ 284:

երբ Մարտիրոսու և նշեցու ձևակերպումները լիովին համընկնում են իրար, այդ պատճառով էլ սովյալ գեղարուց Մարտիրոսու հետ նույնական լինելը դեռ ոչինչ չի ապացուցում: Առավել կարևոր են, սակայն, հետևյալ փաստերը: Մագիստրոսի և Երզնկացու մաս կա սույն բաղվածքի ընդհանուր միտքը, բայց որում էնթե Երզնկացու մտա բերականությունը դիտվում է որպես «կատարելա արհեստ», ապա Մագիստրոսի մտա՝ արվում է բերականության հիմնական խնդիրն ու նպատակը: Այսպես, «...Այլ այսօրիկ այժմ բառականացին յաղագս սրանչելոյ անն (Համբուսի—Լ. Խ.), յորմէ արեւատ Բերական բանից ի սմանէ գտեալ եղևն»⁶², և կամ «...և այսպէս բերողացն բազում անգամ ասացեալ արուեստախօս բանինք վարժելով երթեալ ելանել ի Բերականութիւն, այսինքն՝ ի կատարելա արհեստ»⁶³:

Իսկ Մագիստրոսի մեկնության մեջ, Ստեփանոս Սյունեցուց բերված բաղվածքում, ապում է, որ բերականության վեց բաղվածքներից մասերից մեկի՝ «ստուգաբանություն» շնորհիվ վերականգնվում է սուղղութիւն անուանց և բայից: Վերջիններս խաթարվել և աղճատվել են, բայց Ստեփանոս Սյունեցու պատկերացման, աշտարակաշինությունից հետո ավանդված լեզվի ճշգրտագրությունների «անհմտոտ» արտաբերումից և հազարամյակների հարստությամբ գործածմամբ առաջացած մաշումից, այնպես, ինչպես ճանապարհ է երթնելուց-վրանից պրոբվում ու աշխարհագրում կամ անհղամտներն են շարդվում ու թափվում հաճախակի օգտագործումից: «Կասն զի յանմտութիւն խասից՝ քիւրեալ են անուանէ և բայլ ամենից ազգաց, բայց ի սակաւուց.—կարգում ենք այնտեղ,— և արինակ թիրութեան է այս,—բացատրում է Ստ. Սյունեցին.— որպէս ճանապարհի կտրելն և խորանելն օտինն են օտինն, և կամ որպէս սանտղամտանց թիրել և թափել և շարդիլ ի բաղմութեան երթնելուց, բայց այսմ արինակի բազումս ընդ ինքեան անցուցանելով ի բաժանման լեզուացն մինչև ցայտը քիւրեցան անուանէ և բայլ ամենից ազգաց, բայց ի սակաւուց, ուր ունեղ արուեստախ այսմիկ յոյզվ է անպատ լեզվ պահեցին ամբողջ և ուղիղ վիսաւս ազգաց իւրեանց հրամանաւ թաղարաց իւրեանց»⁶⁴:

Ինչպես նկատելի է նաև այստեղ, նշեցին հաճախ բերականագիտական հիմնական միտքը վերցնելով Մագիստրոսից կամ Երզնկացուց՝ ապա է իր նոր ձևակերպումը՝ առավել հասակ և զիպուկ խմբագրումով: Զուգահեռների անցկացումը՝ մի կողմից նշեցու կազմած բնագրի, մյուս կողմից՝ Մագիստրոսի, Երզնկացու, և Մարտիրոսու բերականական մեկնությունների միջև, աներկաշարեն ապացուցում է, որ նշեցու բնագրում ենթակալիս ինքնուրույն խոսքը համարյա թե չեղին մաս է կորցնում, ուստի ն դրա հիման վրա նրա բերականագիտական անփական հայացքների ամբողջական սիտեմի մասին խոսելը ամենին էլ չի արդարացվում: Իհարկե, սրանում զարմանալու ոչինչ չկա, և այս կետում չէ, որ պարփակված է նրա բնագրագիտական արժեքի շահանքը: Մի՞թե դրոյնքում նույնը չէ Երզնկացու կամ Մարտիրոսու բնագրերի հարցում: Ն. Աղոնցը Երզնկացու կապակցությամբ գրում է. «Ամբողջ գրքում (իմա՝ Երզնկացու բերականական ծավալուն մեկնության մեջ, որն իր ընդարձակությամբ մեկ Լեռնաբլուզ գերազանցում է նշե-

⁶² ՄԱՄ, Ձեռ. N 2296, ք. 41ր:
⁶³ Նույն տեղում, ք. 51ր:
⁶⁴ Նույն տեղում, ձեռ. N 3917 ք. 34ր.—35ա, տե՛ս նաև Ն. Աղոնց, նշված աշխատությունը, էջ 188:

ցուրնագրին— և, հ.) բուն իսկ Հեղինակին պատկանում է մի քանի էջ, շահված նախադրությունն ու ավարտական խոսքը⁵⁴, Բայց միաժամանակ բարձր դաս-
նասական է առյախ ն. Ազոնցը բերականական այդ հուշարձանին՝ համարելով
այն «զրպակն խնամելարի (մագախիայի) ուղագրով նմալ, որն նմտունն միա-
կուսոված է սարբեր աղբյուրներից փոխ առնված նտովածներից ու Բաղված Գ-
ներից»⁵⁵: Մի այլ սեղ նա իրավացի կերպով այն դիտում է իբրև «Հանրա-
գումար (Summarium) այն բոլորի, ինչ արվել է Բերականագիտության մեջ
մինչ այդ»⁵⁶:

Միջնադարի բանաբաղական բնույթի բերականական աշխատությունների
այս առանձնահատկությունը քննարկությունը բացատրվում է նրանով, որ
զրանք՝ ոչ թե ասումնասիրություններ են, այլ ձեռնարկ-ընթացքներ: Ինչպես
ժամանակակից ձեռնարկ-դասագրքերը իրենց մեջ ամփոփում են քննարկա-
ցում են գիտության այս կամ այն բնագավառի միայն ստույգված, հիմնավոր
և անվիճելի նվաճումները, և իբրև զրպակական են ներքին կառուցվածքով,
մատուցման նպատակով, ուսուցողական ու մեթոդական աննյութություններով,
արևպես էլ միջնադարի մեկնողական բնույթի բանաբաղական ձեռնարկ-ընթաց-
գրքերը: Եթե մենագրական աշխատություններից բնականաբար պահանջվում
է Հեղինակային դրույթների ու հարցադրումների վերլուծություն և նոր հետևե-
լություններ, եզրահանգումներ ու քննարկություններ, այդպես ձեռնարկ-ընթաց-
քի համար, ինչպես հայտնի է, նման պահանջներ չեն առաջադրվում: Մյուս
կողմից՝ միջնադարի մեր քրիստոնեական մեկնությունները (բանաբաղական
բնույթի) ժամանակակից ձեռնարկ-ընթացքի նկատմամբ ունեն այն հիմ-
նական ապրիորությունը, որ նրանց կոնտեքստի լիզուն լիովին ձերբազան
չի լինում իբրև մեկնաբանական նյութ և ստացված ժողովրդական լիզվածի,
այլ կերպ ասած՝ բոլոր դեպքերում և բացառապես Հեղինակային լիզված չեն
վերապարզվում սեփական մեկնությունները:

Նշեցում վերաբրված երկրորդ քաղվածքը վերջններ մյուսների համեմատու-
թյամբ.

Նշեցի	Երկրպագի	Մածարեցի
«Նախ զբերականութեան յուսն նարկանէ և կոչէ նմտութիւն: Հմտութիւն և մատ- նար գիտութիւն առանց պատճառի: Իսկ այս նմտու- թիւն իմաստից է, զոր ի բեր- դաց և ի շարացոց բա- զում նմտանա» ⁵⁷ :	«Արց նմտութիւն է միայ իրի անպատճառ գիտութիւն...: ...Իսկ ներհմտութիւնը ք- թանար և անպատճառ գի- տութիւնն: (Չեռ. 2296, Բ. 42ր): Քրտկացի «Քերականութիւն է քրտ- տութիւնն որ ի բերդացն և ի շարացոց իբրև բազում անպատճառութիւն: (Գ. Ազոնց, էջ 35):	«Քանզի նմտութիւն է մատ- նար գիտութիւն առանց պատճառի, իսկ այս նմտու- թիւն իմաստից է որպէս ստե- որք ի բերդացոց և ի շարա- ցոց իբրև բազում սեղմ առաջից...: (Չեռ. 2355, Բ. 34ա):

Քննական համեմատությունը ցույց է տալիս, որ Նշեցու և Մործարեցու
վերբերելի ձևակերպումները լրիվ համընկնում են իբրև հետ, սակայն առաջ-

⁵⁴ Ն. Ազոնց, Նշված աշխատությունը, էջ XCIII, Ընդգծումը մերն է— և, հ.:

⁵⁵ Նույն տեղում: Ընդգծումը մերն է— և, հ.:

⁵⁶ Նույն տեղում, էջ LXXXIII, Ընդգծումը մերն է— և, հ.:

⁵⁷ Գ. Ջանկյան, Նշված աշխատությունը, էջ 284—285:

նախնային դարձյալ պատկանում է Նշեցուն: Պետք է սակայն, որ Նշեցու
այս քաղվածքը, բերականագիտական մտքի զարգացման տեսակետից, առան-
կին նորույթ կամ ինքնատիպություն չի ներկայացնում: Գրա հիմնական մտքե-
րը կան ինչպես Երզնկացու, այնպես էլ Թրակացու մոտ, որոնց միահյուսու-
մից ու խմբադրումից ստացվել է Նշեցու հասակ, կրտ և գեղեցիկ ձևակերպումը
(անհ գրանց զուգադրումը):

Նկատենք, որ Երզնկացու մոտ բերված դրույթը, իր հերթին, վերցվել է
Գովիթ Անահաթի Սեահմանք իմաստասիրութեանս երկից: Համեմատել՝ «Են
զգայութիւն է առաջիկայ իբի մասնական գիտութիւն, վասն զի ամենայն զգա-
յութիւն զմասնական գիտութիւն գիտէ: ... Արց այսպիսի այսպէս եղևոց, պարտ
լ, գիտել, թէ ի զգայութեանց ծնանի նմտութիւն, և յառանց պատճառի կարծեաց՝
ներմտութիւն, այլ և ի զգայութեանց և յերևալայութեան ծնանի ներմտութիւն:
Իսկ ի արամախոնութեան և յառանց պատճառի՝ կարծեաց ծնանի արհեստ,
իսկ ի արամախոնութեան և ի մտաց՝ մակացութիւն»⁵⁸:

Վերջին քաղվածքը, որ վերաբրված է Նշեցուն, բառացի համընկնում է
Մագիստրոսի (ինչպես և Երզնկացու) մեկնության այն հատվածին, որի դիմաց
Երզնկացին Նշում է Ստեփանոս Մյունենցու պատկանելը⁵⁹: Ըստ որում նկա-
տենք, որ Նշեցուց բերված հատվածը լեզվա-ոճական շնչին խմբադրման է են-
թարկված Մագիստրոսի՝ սկզբնազրույր հանդիսացած համապատասխան հատ-
վածի նկատմամբ, առանց, սակայն իմաստային որևէ փոփոխության: Համե-
մատել է:

Նշեցի	Մագիստրոս
«Են օրհնակաւ Բմտութիւն այսպիսի ինչ նարկանց ցեղ բայ ինչ կամ անուն, և Իո ոչ կարողեալ ըստ արժանացն պատասխան- եալ՝ անհմտարար ի նախնեաց ան- կար սովորութիւն, ըստ նմանութեան անհնոց երբալով ի սովորական տեղիս: Իսկ լուսանկէ գիտելիքն ըստ նշանաւոր նշանակի, զոր ստուգեալ է ի գիտելիքն ըստ նշանաւոր հրամանաց ի բազում ասացումաց Բերդացոց և շարացոց, լինի նմտութիւն» ⁶⁰ :	«Են ի նմտութիւն այսպիսի ինչ. նարկանց զինզ բան կամ անուն, և Իո ոչ կարողեալ ըստ արժանոյն պատասխանել ի նախնեացն եալ՝ անհմտարար ի նախնեաց ան- կար սովորութիւն, ըստ նմանութեան անհնոց երբալով ի սովորական տեղիս: Իսկ լուսանկէ գիտելիքն ըստ նշանաւոր նշանակի, զոր ստուգեալ է ի գիտելիքն ըստ նշանաւոր հրամանաց ի բազում ասացումաց Բերդացոց և շարացոց, այլ ոչ գաւ- տար ինչ, որ ոչ լսի բան» ⁶¹ :

Մործարեցու մոտ կրտն հատվածը նույնությամբ համապատասխանում է
Նշեցուց բերված հատվածին, ուստի և կարիք չկա զրա ցուցաբերման:

Չենք տարակուսում, որ նման վրիպումները կբացատրվին, եթե պրոֆ-
Գ. Ջանկյանը իր ձեռքի տակ ունեցած լիներ ինչպես Նշեցու, այնպես էլ
Մագիստրոսի, Երզնկացու և Մործարեցու բանաբաղական բնույթի աշխատու-
թյունների Բենական բնագրերը:

⁵⁸ Տեղադրում ենք ստղաստի D տարբերիցումը:

⁵⁹ Գովիթ Անահաթ, Սեահմանք իմաստասիրութեանս, աշխատասիրությունը Ս. Արևելյանին,
Երևան, 1960, տե՛ս էջ 108—110: Ընդգծումները մերն են— և, հ.:

⁶⁰ ՄԱՄ, Ան. № 2298, Բ. 50ա: Մեր տպագրության ձևագրի լուսանցքում սույն հատվածի
զիմաց նշված է «Ստեփանոս» (Մյունենցի):

⁶¹ Տե՛ս Գ. Ջանկյան, Նշված աշխատությունը, էջ 285: Ընդգծումները մերն են— և, հ.:

⁶² ՄԱՄ, Ան. № 2917, Բ. 29ա—բ: Ընդգծումները մերն են— և, հ.:

նշեցու բնագիրը հրատարակության պատրաստելու կապակցությամբ կարևոր ենք համարում անգրագիտության մի քանի հարցերի կա, որոնք անմիջականորեն առկայում են բանագրական բնույթի բնագրերի բնական տեսքով կազմելու բուն իսկ մեթոդին:

Սկզբից եկե՛ք ընդգծենք սկզբունքային այն տարրերուցները, որ առկա է Հեղինակային և բանագրական բնույթի աշխատությունների միջև՝ ինչպես նրանց հետազոտման ընդգրկման, այնպես էլ բնագրերի ներքին կառույցի բացահայտման առումով: Սկզբունքային հենց այդ տարրերուցները էլ պատմականափորձով է տարբեր մտեղցումների կիրառումը: Այսպես՝ եթե Հեղինակային բնագրական միավորների բնական տեսքով պատրաստելու համար բավական են միևնույն բնագրի ձևագրական տարբեր ընդօրինակությունները միմյանց հետ դուզագրելն ու համեմատություններ կատարելը՝ վերականգնելու զիտական բնագիրը, ապա բանագրական բնույթի բնագրական միավորների զեպքում այդ պահանջը չի կարող բավարար համարվել: Այս դեպքում շարժանքը փոխվում է, և ընդգրկումը, բայց էություն, մեծապես ընդարձակվում է, իսկ բնագրագիտական աշխատանքը, հասկանալի է, անհամեմատ ավելի բարդանում է և դժվարանում: Հրամայական անհրաժեշտություն է առաջանում ոչ միայն միևնույն բնագրի ձևագրական տարբեր ընդօրինակությունները միմյանց հետ համեմատելու, այլև դրանց տարբերվող մասերի բնական վերլուծության հիման վրա կազմված բնագրական նոր ձևովածքը, իր հերթին, համեմատությունների մեջ դնելու՝ այս անգամ ինչպես համեմատման բնույթի բանագրական աշխատությունների, այնպես էլ նույնիսկ զրանցում ծաղկաբաղ արված մեկնողական հայտի բնագրերի հետ: Սրկատարին և հետադիման փուլով իրականացվող բնագրական այսպիսի աշխատանքը անխուսափելի է դառնում երկու հիմնական հարց լուծելու համար. ա) լեզվա-ոճական և քերականական առումով հնարավոր էջըրությունը բացահայտել վերականգնված տեսքով, բ) բովանդակային առումով ստանալ բնագրի իրական պատկերը՝ բանագրողական բնույթի կրող բնագրի կառույցի ներքին ծաղկերը թափանցելու ու նրա հյուսվածքի տարբեր շերտերը հայտնաբերելու միջոցով: Վերջին հարցի լուծումը զիտական աշխատի կարևորություն ունի, առանց որի հրատարակված ամեն մի համանքման բնագիր արժեքազուրկ և նպատակավրեպ կլինի:

Ելնելով վերոհիշյալից՝ նշեցու «Վերլուծություն բերականութեան» երկի ներկա բնագիրը պատրաստելիս բնական համեմատության մեջ ենք զրկել հետևյալ ձևագրերը.

1. Տարբերությունների միջոցով՝ լեզվա-ոճական և բերականական տեսակետից հնարավոր նշգրտության հասնելու համար.

ա) Մ ա շ ա ո յ ի ա ն վ ա ն Մ ա տ ե ն ա դ ա ր ա ն ի ի յ ' շ ա ր ա գ ր շ ա գ ի ր .

A—N° 6397, թթ. 13ա—85բ, գրիչ՝ Կաթարաբեկ Վարդապետ, ծաղկող՝ Քորոս Տարնայի, վայր՝ Գյումրի, ժամանակ՝ 1330 թ.:

B—N° 2373, թթ. 25ա—154ա, Քերականական աշխատությունների ժողովածու, գրիչ՝ եղև է մի բանիսը, պահպանվել է առաջինի անունը՝ Ստեփանոս

(հիշատակագրություն՝ 154ա), վայրը (միայն վերջին մասի գրություն)՝ Սպահան, ժամանակ՝ առաջին մասի համար ենթադրվում է ՓՎ դար, երկրորդ մասի համար՝ ուղղակի նշում կա (հիշատակագրություն՝ 211ա)՝ (12բ) (1633 թ.).

D—N° 4292, թթ. 15ա—100բ, Քերականական մատյան, գրիչ և վայր՝ անհայտ. հետագա ստացող՝ Գարրիել վարդապետ (1721 թ.):

E—N° 5100, թթ. 1—121, գրիչ և վայր՝ անհայտ, ժամանակ՝ ՓՎ դ., հետագայում նորոգված, ընկած թերթեր՝ սկզբից, մեղեդից և վերջից:

բ) Վ ի ե ն ն ա յ ի Մ խ ի թ ա ր յ ա ն մ ի ա ր ա ն ու թ յ ա ն մ ա տ ե ն ա դ ա ր ա ն ի ի յ ' մ ե կ գ ր շ ա գ ի ր .

C—N° 336, թթ. 14բ—95ա, Քերականական մատյան, գրիչ և ստացող՝ Աստուածատուր, վայր՝ Կոստանդնուպոլիս, ժամանակ՝ ՊՔ (=1360), (տե՛ս նկարագրությունը՝ Հ. Տաշյան, «Յուզակի հայերեն ձևագրաց Մատենագրանին Մխիթարեանցի Վիկենյան», 1895, էջ 781—782):

դ) Ե ր ա լ ա ա դ ե մ ի ա . Շ ա կ ո ր յ ա ն յ մ ի ա ր ա ն ու թ յ ու ն ի ի յ ' ե ր ե ք գ ր շ ա գ ի ր .

F—N° 1216, թթ. 43ա—261ա: Քերականական մատյան:

G—N° 1291, թթ. 191ա—257բ, գրիչ՝ Սաչատուր վարդապետ, որդի «Մամուկ Տրադիոնաթ», ժամանակ՝ ՉՁ (—1307 թ.): Սա մեկնավագ ձևագրի է, որ հորինվել է հենց նրա շինելու կենդանության օրոք:

H—N° 1145, թթ. 45—296, գրիչ՝ Շավանյան Համբիսի, պատվիրատուն՝ Շավանյան Սուհայեցի, ժամանակ՝ 1614 թ., վայր՝ անհայտ:

Ուշագրավ է, որ սույն զրչագրի գաղափարաբանությանը օրինակը եղել է հենց նրա շինելու սեփական օրինակը, ամենայն հավանականությամբ՝ նրա հեղինակային երկրորդ զրչագիրը: Այս փաստի հույզ կարևորության համար մեջ ենք բերում այդ իրողությունը հավաստող հիշատակագրությունը. «Յամի Ռ-որդի վաթանկորդի երրորդի (1063+551—1614) զրչեպ տառս քերականութեան ի խնդրոյ արբաղան հայրապետին և աստուածաբան վարդապետին Յոհանիսի Յուրհայեցոյ, ի մեծին յեսայեալ Բերականութեան հաւաղոյ, յարինակէ նորին, որ վասն իւր էր գրեալ: Եւ սի եւնյ աւրինակէ զրչեպ ձեռամբ նուստ Յովանէս զրչի Համբ-թաւոյ, որք աւախք ի ամանէ յիշէք զմեզ յազօթս ձեր և զոր յիշեալ յիշիք ի բրիտանոսէ աստուծոյ, որ է արհմեալ յախտեանս յախտեանցք (թ. 296ա): Այդ նշանակում է, որ H ձևագիրը համարժեք է սկզբնազրչորին:

զ) Բ ր ի տ ա ն ա կ ա ն թ ա ն դ ա ր ա ն ի ի յ ' մ ե կ գ ր շ ա գ ի ր .

I—N° 84, թթ. 45ա—193բ, (տե՛ս նկարագրությունը՝ F. Conybeare, A Catalogue of the Armenian Manuscripts in the British Museum, London, 1913, էջ 307):

կ) Վ ի ե ն տ ի կ ի Մ խ ի թ ա ր յ ա ն մ ի ա ր ա ն ու թ յ ա ն մ ա տ ե ն ա դ ա ր ա ն ի ի յ ' ե ր ե ք գ ր շ ա գ ի ր .

J—N° 994:

K—N° 671:

L—N° 46:

2. Բովանդակության ներքին կառույցի տարբեր շերտերը բացահայտելու նկատառումով համեմատական աշխատանքներն ու ուսումնասիրություններն առկվել են մի կողմից՝ վերը նշված 12 ձեռագրերի տարբեր երևույթների հիման վրա վերականգնված մեր բնագրական ձուլվածքի, մյուս կողմից՝ բնագրական նեոտիպ միավորների նկատմամբ:

զ) Ձևագրեր քննարկում

ՄԱՍ, № 3317, Մագիստրոսի «Մեկնություններ քերականի» աշխատությունը, ԹԲ, 22թ—181թ, գրիչ՝ Անն, ժամանակ՝ ՋԼ (1459 թ.):

ՄԱՍ, № 2296, Հովհաննես Պրոզ նրզնկացու «Հաւարումն քերականին մեկնութեան» աշխատությունը, ԹԲ, 23թ—199թ, գրիչ՝ Վաչրո սարկաւազ, ժամանակ՝ ԺԷ դ., վայր՝ Իրվ:

ՄԱՍ, № 2365, Հովհաննես Մործորեցու «Համառոտ տեսութիւն քերականի» աշխատությունը, ԹԲ, 27թ—220թ, գրիչներ՝ Յովհաննես քաճանայ և Սեւ-փանոս, վայր՝ անՏյառ, ժամանակ՝ ՊԻԲ (1373 թ.), նորոգող՝ Յակոբ եպ. Տամարահայ (ԹՃՂՁ—1747 թ.):

է) Տպագրեր աշխատություններ

1. Ն. Աղոնցի «Արտեստ Գրոնիւսայ քերականի և հայ մեկնությունը նորին» աշխատությունը, ս. Պետերբուրգ, 1915:

2. Գ. Զահուկյանի «Հրատարակած» «Գալթի քերականական աշխատության նորատպում ամբողջական ձևագիր տեսքում», «Բաներն մատենագրական», № 3, 1956:

3. Լ. Խաչերյանի «Գրություն արվեստի լեզվական-քերականական տեսությունը միջնադարյան Հայաստանում» ուսումնասիրության իրրև հավելված ներկայացված բնագրերը, Երևան, 1962:

Այսպես, ուրեմն, ընդամենը 15 ձեռագրերը և վերոնշյալ տպագիր աշխատություններում պարփակված բնագրերը հիմք են ծառայել նախի նշեցու «Վերլուծություն քերականութեան» համահավաք-քննական բնագրի պատրաստման համար: Նշենք նաև, որ նշեցու սույն բնագրի համար ունեցել ենք տեքստային վերականգնված երկու ձուլվածքներ. առաջինը՝ նոր դեռ չհիմք ստացել արտասահմանից ութը մանրալուսանկար ժապավենները (միկրոֆիլմերը), ուստի և նախապես սահմանափակվել էինք Մաշտոցի անվան Մատենադարանի ընձեռած ձեռագրական հարստությանը և տպագիր աշխատությունների բնագրերի ընդգրկումով, երկրորդը՝ նոր մեր պահանջած մանրալուսանկար ժապավենները ստացվեցին, որոնք զարմայլ, ամենայն մանրակրկիտությամբ համեմատվեցին բնագրական մեր նախկին ձուլվածքի հետ, և դրանք նույնպես ներձուլվեցին այս նոր բնագրի հետ⁶²:

Առանձին մեջբերումների հնարավոր ազավազումները սրբորդելու նկատառումով, բացի վերոնշյալ բնագրերից, դիմել ենք նաև «Համարարարանին» և Աստվածաշնչին, վերջինիս համապատասխան աղբյուրվ ստուգել և ճշգրտել ենք դրանք: Այդպես ենք վարվել նաև, իրրև լեզվական նմուշ բերված յուրաքանչյուր բառի և բառաձևի նկատմամբ՝ դրա հավաստիությունը ստուգելով:

⁶² Այս առթիվ մեր անհնգ շնորհակալություն ենք հայտնում Բրիտանական թանգարանի, Երուսաղեմի, Վիեննայի և Վենետիկի մատենադարանների ղեկավարություններին՝ մեր խնդրանքին սիրահամար բնագրաչալու համար:

մեր հարուստ մատենադրության բուսական գանձը ընդգրկող Հայկազյան բառագրով, բայց ամեն անգամ տարբեր երևույթներում ցուցադրելով ձեռագրական տարբերակների նկատված ազնատումները:

Հարկ է նշել, որ մեր գլխավոր մտահոգությունը եղել է՝ առ նշեցու «Վերլուծություն քերականութեան» աշխատության գիտական, ուստի և էնձական, բնագրերը, որը, բնականաբար, զերծ պետք է լինի ինչպես քերականական բնույթի հանաու սխալներից ու վրիպումներից, անհարիր կապակցություններից, այնպես էլ ուղղագրական մեղանշումներից, անհարիր կապակցություններից ու խախտողություններից: Ասվածից շարժող է հանեցնել, թե հակում ենք ունեցել բնագրի լեզվին դասակարգության (գրարարի) փայլ տալու բունագրաբանի ճիշդ գործադրման, այլ կերպ սասձ հայտ լեզվի զարգացման պատմականության անտեսման: Ո՛չ, ամենին: Հենց շեմքից մերժել ենք կամայականությունն ու բունագրաբանի միջամտությունը բնագրերի վերականգնողական աշխատանքում, բայց և միաժամանակ չենք հանդուրժել անհանունությունն ու անհեռողականությունը, տարբերությունն ու խախտողությունը: Իսկ սասձ մեր նկատառը բնավ էլ չի եղել առ սակ ձեռագրական տարբերակների հանրագումարային պատկերը: Դա մեխանիկական մտացում կլինեն և չէր բավարարի գիտական պահանջները: Ոչ էլ այս կամ այն ձևագրի հնությունը կամ ժամանակագրական վաղեմիությունն են մեղ համար շարժանիչ եղել: Այս բոլորը, իհարկե, նկատի առնվել են, բայց զրանցով չէ, որ սասձորով չենք, այլ նրանի՛վ, որ լեզվա-բնականական էնձական բովով ենք անցկացրել յուրահանրուց նախադասություն, բառակապակցություն կամ բառաձև՝ ելնելով գրարարի պատմականությունը ընդարված առնձնահանգությունների խտիվ պահպանումից: Եթե ձեռագրական տվյալները մեղ չեն բավարարել այս կամ այն բառաձևը տեքստում ներկայացնելու համար, դիմել ենք նշեցու երկի բնագրի տարբեր շերտերը ընդգրկող սկզբնադրույթ-ձեռագրերին կամ դրանց տպագրված բնագրերին և դրանցով ուղղել աղձատումը: Իսկ եթե վերջիններս էլ անզոր են եղել կամ անհամողիչ, ապա նոր միայն մեր անձնական պատասխանատվությամբ միջամուխ ենք եղել ուղղելու, բայց զարմայլ խառնուրդի գոյազավորություն ցուցաբերելով և տարբեր երևույթներում մատենաչելով ձեռագրական աղբյուրների իրական պատկերը տեսնելու հնարավորությունից:

Այսպես, ձեռագրական բոլոր տարբերակները, այդ թվում և նշեցու գաղափարատիպ օրինակից արտագրվածը, ունեն «հարստահարութեան» բառաձևը «հարստութեան» բառաձևի փոխարին հետևյալ նախադասության մեջ. «և պարա է գիտել, եթե երկուտրական բառ բնութեան լեզուի մերոյ ոչ է, այլ բուս հարստութեան Աթենացոցն և նոցին քերողացն» (սույն այլու, էջ 114): Ինչպե՞ս վարվել նման դեպքերում. ձեռնպահ՞ մնալ միջամտությունից, եթե մտանալիք ձեռագրական տարբերակներին հանրագումարային պատկերը առու մեխանիկական սկզբունքով, ապա պետք է թողնելիք «հարստահարութեան» բառաձևը, որով ամբողջ նախադասության միտքը կմիագնվի, և անհանձնելիք բան կստացվի: Բայց մենք չենք ուզեցել այդ հեշտ (միաժամանակ՝ ոչ գիտական) ձևապարհով զնալ, ուստի և որոնումներն միջոցով գտել ենք համապատասխան հատվածի սկզբնադրույթը և ուղել այն:

Բերենք այլ օրինակներ ևս. մեր մատենագրության մեջ հաղորդված չէ «ճիժ» բառաձևը, Բայց նշեցու բնագրերը ընդորինակած բոլոր ձեռագրական

փաստերը (այդ թվում և «Տեղեկակային» համարվող երկու գրչագրերը) տալիս են այդ արտասոց բառաձևը (տե՛ս սույն աշխատության էջ 124-ի 11-րդ ստորադասարկվածները)՝ Պե՛տը էր արդյոք այդ ձևով ներկայացնել ընագրում-Ի՜նչարիկ՝ ոչ: Եվ համեմատության ու դրագահունների միջոցով վերականգնելիք ստույգ ձևը՝ «Տեղա» բայը, Ազոնցի հրատարակած բնագրերի հիման վրա (տե՛ս «Արտեմոս Գիտնիսայ բերակների և հայ մեկնությունները», էջ 210): «Եղձ» կամ «ցանկություն» արտահայտելու համար իրրե եղանակավորող բառ (բառ քերականագիտական հին բովանդակ՝ «Իղձ արտահայտող մակրայ») ձևազարդական բայը բնօրինակներում, այդ թվում Վենետիկի N 994 և Նշեցու գաղափարատիպ օրինակից արտագրված երտազգծմի N 1145 ձևազարդում, որպես ցուցադրական նմուշ, իցել բառն է գրված փխ. իցիլու բառի, որը միակ ճիշտ բառաձևն է: Ուստի սուղատակ իջեցրիք բայը ձևազարդական տարբերակները, իսկ ընագրում ներկայացրիք իցիլու բառաձևը (տե՛ս սույն աշխատությունը, էջ 159, տ. 11): Եվ կամ՝ ձևազարդական բայը տարբերակները ունեն ապագին նախադասությունը. «Իսկ յորժամ էչ և այլ լծես, սանելով՝ կետից, կեայլ, — այլ, — ար... խորհուրդն է» (տե՛ս սույն աշխատությունը, էջ 143, տ. 28): «Գաջվում է՝ որ նախագատեթյունը թերի է, պակասում է ստորոգելիական վերագրի՝ «խորհուրդն» բառի հատկացուցիչը: Իսկ այս հատվածը վերջավոր է Արիստակեսի Բագրբի մեկնության այն մասից, որ լծորդություններին է վերաբերում (տե՛ս մեր աշխատությունը՝ «Երչություն արվեստի» լեզվական-քերականական սեպտյունը միջնադարյան Հայաստանում, էջ 239): Համեմատությունից պարզվեց, որ պակասող բայը «կեցցել» վերազմած բառաձևն է, ուստի և վերականգնելիք այն՝ սուղատակում միաժամանակ ցույց տալով նաև այն աղբյուրը, որի հիման վրա կատարվել է այդ բառի վերանվազումը:

«Տեղեկակային» երկու գրչագրերում էլ օրինաչափ կերպով գործ է ածված անձնական գերանվան երրորդ դեմքն արտահայտող «ինք» բառի որոշյալ ձևը՝ «ինքս» բառաձևով, ինչպես՝ «... ին՛ս լուծանել արուեստաբար զիր բանս...» (էջ 88, տ. 3—4), «...որպես և ին՛ս սաէ...» (էջ 88, տ. 7) և այլն: Նման կիրառության յուրահատկությունը եղահի չէ միայն Նշեցու մոտ. Հայկազյան բառգրքի բազմազանատի հայկաբանների հավատամբ՝ այն օրինաչափ գրաբարում է գտել նաև Ամբրոսացու աշխատություններում (տե՛ս «Նոր Բաղդիբը Հայկազյան լեզուի», Գ. Ա., էջ 855): Այդ իսկ պատճառով մեր ներկայացրած բնագրում պահպանեցիք բայը ղեպերում «ինքս» բառաձևը, որով մասնանշվում է ո՛չ թե երկասիրության հեղինակ Եսայի Նշեցին, այլ՝ ամբողջ երկում մեկնարանման ենթակից Գիտնիսոս Թրակացին:

Անվիճելի իրողություն է, որ մատենագրության արտահայտված լեզվական այս կամ այն կառուցվածքի ուղղագրությունը ընդհանրական քնույթ ունի. և ոչ՝ անհատական. բառ որում ամեն մի գրավոր լեզու ունի ուղղագրության իր հատկազարդ, որը պարտադիր է այդ լեզվով գրավոր հաղորդակցության մեծ մասով բայի համար: Այս աչապես լինելով հանդերձ՝ զարգացրե՞լ մատենագրության ունեցող հանրության համար, երբ նրա լեզուն պատմական անհրաժեշտությամբ զարգացման ու փոփոխությունների է ենթարկվել, և շնայած դրան, գրավոր հաղորդակցությունը դեռ շարունակում է նա իրագործել ոչ թե փոփոխված լեզվի օրինաչափություններին, այլ՝ իր հին մատենագրության նորմերի համաձայն, այդ ղեպերում գրավոր արտադրանքներում անխուսափելիորեն ստեղծվում է մշտական երկվություն՝ կաշկանդող հին նորմերի պահպանման

և կենդանի լեզվի օրինաչափությունների գրաբարման միջև. այդ երկվությունը ստանձնական զգացվում է ավանդական ուղղագրական համակարգի միասնության պահպանման դեմ թույլ տրված մեղանշումների աթիվ, մեղանշումներ, որոնք շատ անգամ պատճառաբանում են ո՛չ միայն փոփոխված կենդանի լեզվի հնչյունական-արտասանական առանձնահատկություններով, այլև հենց հեղինակի կամ գրչի ինչպես հոգեբանական, այնպես և այլ գործունեությունը է մտառել նաև այն յուրահատկ պարզան, որ ձևագիր աշխատությունը, սպաղորտից պաշակալության պայմաններում (երբ վերջինս արդեն նախարակական-ընդհանրական ճանաչում է հաղորդում ձևագիր երկին), անհամեմատ նվազ մտասեղանման և սրբագրական փոփոխությունների է ենթարկվում նախքան վերջնական գրառումը, քան սպագիր գիրքը, ուստի և ակամային շեղանկված միջպոմաները շատ են լինում նրանում:

Ենչևիով այս նկատառումներից, քննական տեքստում ընթերցողի համար կույր զնուրայն շնք ներկայացրել ուղղագրական քնույթի հեղինակային շեղումներն ու միջպոմաները, այլ համահավաք ձևագրերի համեմատությամբ սովել ենք միայն ճիշտ բառաձևերը՝ հասնելով գրաբարի միասնական ուղղագրական համակարգի սպառնովմանը:

Այսպես, շատ հաճախ Նշեցու հեղինակային ընագիր համարված Վենետիկի N 994 գրչագրում, անձնական դերանվան՝ բառակազմում հանդես եկող «զ» մասնիկի փոխարեն գործ է ածված «տ», որը ակամային արտացոլում է Նշեցու «կուտ» հյուրի բարբառի պատկանելության⁵⁵. ինչպես՝ «եչխա», «ինիտ» (թ. 108), «տառնոյա» (թ. 101), բայց և ունի միշտ կիրառություն՝ «եչա» (թ. 109): Կամ սոցոց՝ բառի գրաբարյան որոշյալ հայցական «զոզ» բառաձևի փոխարեն գործ է ածված «չոզ» սխալագրությունը: Սեյս զալի անամրիխնս, սաէ, զհուր, զըրու, զչոզ...» (թ. 119): «Զգալի» բայը մի ղեպերում՝ «սզալի» է գրված, մյուս ղեպերում՝ ճիշտ բառաձևը. համեմատել՝ «Աբր, սաէ, թէ անուն կամ սզալի իրսն նշանակել, որպէ՛ս՝ զբար, որ կոչի մարմին...» (թ. 119): Նույնը և «շատկական» բայը մեկնույն նախադասության մեջ գրված է կ՛ճիշտ ձևով, կ՛սխալագրությամբ՝ իրրե «զատկական», որը «զատիկ» բառի հետ հեռավոր անհոլություն անդատ չունի. համեմատել՝ «Իսկ շատկական, սաէ, զատկական անունն, որ որոշէ զանհատն ի տեսակէն...» (թ. 120), կամ՝ «... զհասարականն և զատկական...» (թ. 136) և նման շատ իրողություններ, որոնք շարահարումն այսուհեղ ավելորդ է:

Ասլվածին ալեպաններ նաև, որ (ական նշանակություն չունեցող «թէ») գրություն նաև «թե», ինչպես և փակ վանկում «ա» գրաֆորի նաև «ո» տարբերակները, իսխա համախափանություն պատճառով, շնք ցուցադրել սուղատակի տարբերություններում՝ անհարկի ծանրաբեռնույն խուսափելու համար՝ ի տարբերություն օգտագործված մյուս բայի ձևազարդի, սրբացում նկատելի են ու > օ ատասնումները միայն փակ վանկում, և ձևագիրը օրինաչափ կերպով ա զբայումի փոխարեն միայն օ է կիրառում բայը ղեպերում՝ ինչպես փակ, այնպես էլ բաց վանկերում. օրինակ՝ առասու, մաստօր (փխ. մասնաւոր), մեո (փխ. մեոու) և այլն:

⁵⁵ Գիտնիսոս Արիստակացու «Յազազ Երկնային քահանայապետութեան երկի առանձին իրթին հատվածներ» «Լուծմանք»-ներով մեկնելիս, Նշեցին իր հեղինակային խոսքում երբեմն օգտագործում է «կուտ» եղանակավորող մասնիկը. համեմատել՝ «... աստուծոյ գիտութիւնն կու ինձում է քոյ իբար կազի» (ՄՄԱ, 2ևո. N 167, ր. 38ա), կամ՝ «Եժեթեճ խաշտանակ քահանայապետե յապանն կու արկան...» (Ն. տ., ր. 95ա):

Բնագրի ընթերցումը հեշտացնելու նպատակով աշխատության վերջում, բացի օդադործված աղբյուրների և ուսումնասիրությունների, ինչպես նաև անվանական ցանկերից, կցել ենք նաև մասնագիտական հին տերմինների ցանկ՝ հունարեն, լատիներեն և ժամանակակից հայերեն համարժեք բառերով ու բացատրությամբ: Գրա անհրաժեշտությունը թելադրված է խիստ մասնագիտական բնույթի՝ բերականական մեկնության տասնձեռնատկություններով: Բնագրի ընթերցումը ծանրաբեռնված է մասնագիտական յուրահատուկ տերմինաբանության առատությամբ, որի ընկալումը, հնարույր լինելու պատճառով, կրկնակի դժվարություն է հարուցում ոչ միայն ընդհանրապես հայագիտությանը զբաղվողներին (սրունց, անշուշտ, կհետաքրքրի սույն հուշարձանը), այլև նույնիսկ լեզվաբան-բերականագետների համար:

Քե ինչպե՞ս և ի՞նչ շափով է մեզ հաջողվել նպատակի իրագործումը, թողնում ենք անաչառ ընթերցողի գնահատականին:

Լ. Գ. ԽԱԶՆԻՅԱՆ

Երևան, 1965 թ.

ՎԵՐԱՌԻԾՈՒԹԻՒՆ ՔԵՐԱՎԱՆՈՒԹԵԱՆ

(ԲՆԱԳԻՐ)

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆՆ ՎԵՐՈՒՇՈՒԹԻՒՆ
ԲԱՆ ԱՌ ԲԱՆ ՉԵՌԱՄԲ ԵՍԱՅԵԱՅ ՀԱՌԱՔԵԱԿ

Ի ձեռնադրութիւն Տոբոյն հանդերձեալ եմք բուն հարկանել տա-
չիկայ իրողութեանս. նախ՝ ուսանել արժան է, թէ զի՞նչ է քերականութիւն.
5 և երկրորդ՝ զի՞նչ յայտնէ անուն քերականութեան, և վասն է՞ր զրեալ
«քերեալ» կոչի. երրորդ՝ ո՞չք եղեն պտաղք այսմ արունստի. շորրորդ՝ եթէ
է՞ր աղագու փոյթ յանձին կալեալ եղեն վասն քերականութեանս:

Եւ արդ, նախ եկեցցուք յառաջին դրոյնն և ուսցուք, թէ զի՞նչ է քե-
րականութիւն. քերականութիւն է արհեստ յաղագս գրոյ և ձայնի եղեալ՝ են-
թեալայ ունելով զմասունս բանի, իսկ կատարումն՝ զուղղութիւնս նոցիւն:
10 Զի բնութեամբ ստեղծու յարարչէն մարդ՝ բանիւ մտաց և հանճարոյ բն-
զունակ գոյ, և ընդ լինելութեանն՝ ամբողջ և անխալ բերէր յինքնան ընդ
կազմութեանն զործարանաց և զբանին մասունս: Իսկ ի յանցանելն զպա-
տօքբանան կորոյս ընդ անմահութեանն և զբանին շնորհն, նոյնպէս և զայլ
15 զործարանացն կատարեալ դասութիւնն: Իսկ ծնունդք նորա միով ձայնիւ
և զբով կաշին մինչ ի շինուած աշտարակին: Իսկ անդ, ի բաժանել լեզուացն՝
իւրաքանչիւր ի նահագնեացն իբր ստեղծիչ եզն լեզուի ցեղին իւրոյ: Եւ

1-2 BC ձեռագրերը ունեն ասորերէր զեր-
նազեր՝ «Մեկնութիւն քերականի արար-
եալ Եսայիայ վարդապետի»: ADKL ձե-
ռագրերը չունեն վերնագիր. K ձեռա-
գրերը նշեցու բնագրից ասաջ ունի նե-
տեալ Շնախարանք զբնի կողմից զբր-
ված. «Սրբոյն Դասի Անյոզք փելի-
տօքայի արարեալ քերական՝ յաղագս
անկատար մանկանց եկեղեցոյ ի վարժս
կրթութեան վասն զիւրուսու բնիկը-
ման աւուսածեղէն գրոց. զոր մեծ վար-
դապետն Նույց Եսայի մեկնեալ պարզ
և յրոտակ, համասուտ բանիւ յաղագս
զիւրուսու լինելոյ ընթերցողաց ու-
սումասուք մանկանց սրբոյ եկեղեցոյ»:
E ձեռագրիցը պահաստք է. սկզբից
մինչև 86-րդ էջի 15-րդ տողի ձայնաւո-
րոցն բոտը բացակայուած է: | 5 J յայտնել
5 L զբեյց
6 ABCD են փխ եղեն
6 H դասագ
6 DFGHI արհեստի
7 L աղագս,
8 J զբնութեան
9 J զբնոյ
9-10 ABCJ են թեալու
10 ABC զուղղութիւն. DFHI զպատու իրանացն
11 L ստեղծ
11 C հանճարոյ
12 J անտրեալ
12-13 DGH ընդ կազմութեան
13 A զործարանաց
13 ABCJ մասունք
13-14 ABCD զպատու իրանացն
15 D գորութիւն
16 J կարն
16 A ի բաժանեալ
17 G ստեղ փխ ստեղծիչ
17 D իւրոյ |
|---|---|

- 2 GJ Եսայիայ, H Եսայայ
3 DGJ չիք՝ ի
3 I ձեռնադրութիւնէ. L ի ձեռնադրութիւնէ
3 L Տոբոյն
3-4 ABCJL ասաջիկա
4 G քերականութիւն

իրաքանչիւր սեբեակըն գմի և զնոյն ունէին որպէս նախահաւ, նոյնպէս և լեզուի սկզբն. բաց միայն ի միոյն՝ յերկրայ, որ զնախասանկոծիցն ունէր զձայն և զգիր, յենովսայ և յնովթայ, զոր արարեալս զերջինն ի վերայ պնծի սեան և թրծեալ աղիտար: Եւ ի ձեռն նոյի և որդոց նորա, որով վարժեցան, պահեցաւ երկրորդ մարզկութիւնս:

Նոյնպէս և զպղծմի սիւնն և զիւցիսն՝ որ ունէին զգիր և զանուն և զգործ ժամանակին, եզիտ Արփարայ՝ թոն նոյի, յետ չրոյն ի Միգրոն յերկն, որով կրկին վարժեցան քաղզկացիքն: Իսկ այլքն՝ ոչ ունեւով զգիր, այլ երկարակեցութեամբն ուսուցանէին զմիմեան աւանդութեամբ ուղղախաւսել, որպէս և արք իսկ բազումք ի մէջ ոչ զիտելով զգիր և զվանդ կամ զլափաւորութիւն և զկշիւ՝ ուղի խաւսին պարզարար: Եւ ոմանք ի մէջ ամենկին թիւր և անյարմար դասանութեամբ իբրև զարէն ստացեալ ունին և ոչ երբէք զձայնակիցս կամ զլորդոս փոխանակին իբր զմանկանց կամ զպատանեանց, որպէս՝ զիւլ փոխանակ հոյի գտեալք, կամ զձայ՝ ծայի և զայս ոմանն բազումս, զորս հանդերձեալ ենք ասել զայստիկ [յ] առաջին զլուխս:

Նկեցուք և յերկրորդ զլուխն և ստացուր, եթէ զի՛նչ յայնն անուն բերականութեան:

Արդ, Բերականութեանց անուն զբրականութիւնս ասի բոտ Հոմերոնի. որպէս յառայ երթեալ ասէ՝ «Եւ զրեալ իմ զտաին, այժմ քո զգարչապար, տեսչան, պանծասս: Իսկ թէ վասն է՛ր գրեալսս «բերեալս անուանիր՝ ստացո՛ւր՝. բանդի իբրև բերեալ հիւանդ զփայտ՝ զփտեան ի նմանէ կամ զթիրեանց և զստանս՝՝ ճախարակար և այլ ևս զործարանար շան արարեալ ուղղել զնա և մարբել և անալիս ինչ պիտանիս և գործիս կամ կենդանա-տեսակս ինչ կազմել. կամ որպէս մարթեզործք, որք արտաբոյ և ներքոյ բերուածովք զմորթն կազմեն. զսմանս յաղագս արուստի գրութեան, որպէս՝ մաղաղաթ կամ յայլ պէտս, որպէս՝ բեմութատ. և որպէս սուկերիք:

1 G ունէրն	13 G յորդոսն, J զլործորք
1 L նախահաւ	13 G զզմանկանց
2 G լեզու	14 CDHI գնա
2 ABCDF բայց	14 ABC ծաի
2 AFG Երկրայ, BCJ Երկրայ, D Երկրայ	17 A ի յերկրորդ
3 BCJ յենովսայ	17 J զլուխն
3 BC յենովթայ	17 ABC անուան
3—4 J ի վերայ	19 AD բերականութիւնդ
4 J աղիտ	20 DJ երթալ
4 FIJ որդոց	20 AB չիք՝ իմ
5 L պանծոց	20 A այժմ
6 AB գործան	21 B պանծա
7 ABCDFGHIJ Արփարայթ	22 ACD իբր
7 FG թոտ	22 ACJ գիրտեանց
8 DFGHI այլք վիս ալլքն	23 D շան
9 D երկրակեցութեամբ	24—25 G ենթանայանակս
10 ABCJ զվանկ	25 C Կարմեայ
11 ABC գրեալստութիւն վիս զլափաւորութիւն	25 BC մարթեզործք
11 J պիլլիտ	25 C տարաբո
12 AD յանյարմար	25 ABCI ներքո
13 ACJ երկր	27 G զմաղաղաթ
	27 ABCD բէմութատ, G գրեմութատ

և զարբին [բ]՝ յուկոյ և յարծաթոյ և յերկաթոյ, և մետաքսագործք՝ կերպարի. ի միոյն նիթոյ բազում ձևս և գոյն[ս] և նկարս յարիենն,—այսպէս բանական և մտաւոր կենդանիս այս մաղդ՝ բնութեամբ ունեւով ենթակայ գրեականութիւն և զմտաց և զմակացութեան ընդունակութիւն:

Սակեան ոմանք, որպէս յառաջագոյն ասացաւ, թէպէտ ոչ գիտելով [չ]գիր կամ զլափ, զվանդ և զկշիւ, բայց ուղիղ խաւսին. իսկ ոմանք՝ թիւր և անյարմար, յաղագս որոյ յորեւն, նախ քան զՀոմերոս, շան երես ուղղախաւսութիւն սերմանել: Եւ իբրև ոչ ունեւով ի նոցա զիբ՝ զանմարմին բան բերելով և մարմին զզնցուցանելով, զի դիւրմարմնիլ գայն, որ ոչն ըմբռնի՝ արացեկն: Յաղագս այսորիկ պիկ նոցա գտեալ նկ և զիբ յաղագս և յաղինս. զորչմեցին նախ ի վերայ յախաւսի և ապա ի վերայ քարտի. և անեալ զանմարմինն ի մարմին, զզնցուցանեն նմա մարմին՝ զգիր և թէ ընդէ՛ր անմարմին. զի պտուղ է հոգոյ, և պարտ է անմարմնոյն անմարմին ինեկ ծնունդ՝ առանց հատուածոյ և շարքարանաց, թէպէտ և յայնս անմարմինս շարքարանար և հատուկելով ի մէջ տրոհի. քանզի խորհեկն յարչարանար է և ստեղծանկն ինչ խորհրդոց և մտածութեանց, իսկ առեկն՝ լեզուայ և այլոց զործարանաց, այս է՝ հասանելն. սակայն ոչ իբր զմարմնական ծնունդս ախտի և զվատթարագոյն մոլորութիւնս կոչել պարտ է:

Եւ արգ գտեալ եզև զիբ նախ առ քաղզկացիսն, որ ունէին զնախնոյն մարզկութեանս լեզու և զզիրն, որ յենովսայ մնաց առ Երբն հայր նոցա: Եւ յետ նոցա երբայնցիք, զոր շնորհեաց նոցա աստուած նոր լեզու և զիբ՝ յարծաւ նշեալ լեզուպտուէ անցին ընդ ծովն. կամ որպէս այլք ասեն՝ զնախանեան ունէին, զոր մտուցան լեզուպտու, դարձեալ ընկալան: Եւ ապա հելլենացիք, զոր ասեն, թէ ի յուրուստան ամին Յետապ՝ որդոյ նաւուայ, Փիւնիկս և Կարմոս ի Քերայնցոց յԱորիս եկեալ՝ թագաւորեցին ի Տիրոտ և ի Միգրոն, և անուամբ նորա կոչեցաւ երկիրն Փիւնիկէ և սուս Կարմեայ, որով բերաւ իմաստութիւնն յաշխարհս և այլն. Եւ ասպէս կրկնութիւն երկրա-կիրչս Մեմփիս քաղաքի յԱթլենս: Եւ ասպէս սերմանեցաւ իմաստութիւն ի յոյնս, և Կիկրոսիս արար զգիրն յունաց, զոր ոմանք զԿարմոս ասեն: Եւ

1 BJ յուկոյ	19 I քաղզկացիսն
1 ABCJ չիք՝ և յերկաթոյ	20 AC զգիրն յենովսայ, որ մնաց, J զգիրն որ յենովսայ որ մնաց
1 ABCDFGHIJ մետաքսագործք	20 ABJ յենովսայ
2 BC քաղզուս	21 BJ երկրակեցիք, G երկրակեցիք
3 ABCD ունեւայ	22 A անցանկին
3 ABCJ ենթակայ	24 AB ճեսաս
5 A յառաջագոյն	24 ABCH նաւես
5 BBGD թեպէտ	25 BI Քերայնցոց
6 ABCJ զվանկ	25 D թագաւորեցոց
7 A յանյարմար	25 FGHI Տիրոտ
8 BDFGHI գրեալստութիւն	26 A Միգրոտ
8 BDFGHI գրեալստութիւն	26 B երկիր
10 5 DFGI չիք՝ զգիրն նոցա	26 C Կարմեայ, DF Կարմեայ
10 ABCI չիք՝ եզև	27 CHJ իմաստութիւնն
11 I աղալ	27 BDFJ յայն
12 AB զպեղոս գրեմենն	27 ABC Կիկրոսիս
14 I թէպէտ	28 DFGHIJ Մեմփիս
19 I գրեմակ	29 ABD Կիկրոսիս

այս ալքը ի յազգաց, զոր տեսալ ի նոցանէ, արարին իրեանց զիր: Իսկ յետոյ ի ձեռն արժանատր խնորոցացն Սահակայ և Մեսրոպայ շնորհնաց աստուծոց զգիր և զիմաստութիւն շայտաաննացս սեօի յետ լուսնկալ անտարանին, այսպէս զվարացն և զկրօսանին նոյնպէս ի ձեռն Մեսրոպայ մեծ վարդապետին:

Եւ արդ, ահա ցուցաւ, զոր վերագոյնն ասացար, թէ զրականութիւնս այս վասն այն կոչեցաւ «քրեակառնութիւն», զի ի բանականութիւնն աստի զվճիտն և զմարտն և զամենեկն առանց կարծեաց յառաջ նկեալ բանս արձանացաւ զիր իրել զարձան ի մահարձանաց կամ նոյառակս կամ զբաւշուածս ի ճանապարհի հաստատեալ, զի ծանիցնն ճանապարհորդքն և անմտար կրթիցնն ի պալատն արքունի.— այսպէս քրեակառնութեամբս մտանել յամենայն արհեստ իմաստասիրութեան պարսա է: Եւ այստեղի այսպէս:

Եկեցեցար այժմ յերրորդ գլոխն և ասացուք՝ թէ ս՞րք են զկնի այստեղի գոյր և յարմարաւք արհեստիս:— Հոչակատր ի յարունս ասին զՆոմերոս և որք աս նույնա յայնմ ժամանակի իմաստասէրք, որք զայստեղի խոկացին: Բայց նախ ուցուք յազգաց Հոմերոսի, թէ ուստի՞ կամ յորմէ՞ ազգէ և ի զուտակ իցէ և որպիսի՞ վեհագոյն վարժից սա եկի գտաւք:

Հոմերոս էր որդի Մելամբոզոսի, այսինքն՝ «Սեան ուսան», և մաւր նմիրդեան՝ յազգէ Հոմիսայ: Սորա կին տաղասացք՝ Երգեցիկք և քերզորք, և է՛ սա ի զաւտէ Զմիւռնեայ, ի բազարէ յունաց, և քնակեալ անդ: Եւ էր զիտ մի, որում անունն յորչորջեր Մելէս, և կոչէին զՀոմերոս սեփեանս: Եւ այնքան զարմանալի էին բան քերզութեան սորա և արունաս զեղեղկխախախախութեանն, մինչ զի զտիեղբարկացն Աղէքաստորոս, որ զաւրեղն էր բաշտութեամբ և հանձարեղն իմաստութեամբ, զարմացուք: Իսկ ի ժամանակս երբեմն պատերազմ եղեալ ընդ Զմիւռնացիան Կոլոփանեանց, և պատանի զորով Հոմերոս, ասէ ընդ Զմիւռնացիան. «Ես կամիմ ձեզ Հոմերանալ», այսինքն՝ զիմեկոցն փուշակն ձեզ: Եւ քնակեալ ի տան Քլեոսի, կուրացեալ ի պատահմանէ շար անտից և որակութեանց՝ կոչեցաւ:

- 1 CI սուրջ
- 2 J արձատր
- 2 DFGHI խնորոցաց
- 2 ABCI Սահակայ
- 2 ABCI Մեսրոպայ, DFGHI Մեսրոպայ
- 3 ABC շայտաաննաց
- 4 ABCD և ապա վիս այսպ
- 4 DFGHI Մեսրոպայ, J Մեսրոպայ
- 6 I սնայ
- 6 D պոսուցաւ
- 9 ABCDGI չիր՝ զիր
- 9 ABC ի նոյառակս
- 9-10 A գրուածս: BCDEFI գրուածս
- 10 ABCDFHI ճանապարհորդք
- 11 G մտանել
- 13 ABC երրորդ
- 13 I բոկնի
- 14 DGHJ յարմարալ
- 14 J չիր՝ և յարմարաւք արհեստիս... մինչև 60-րդ էջի 7-րդ առիկ նարպատաւ—աս
- 15 G յայն
- 16 ABCD խոկային
- 16 C սուսուք
- 16 BDFHI Հոմերոսի
- 17 G վեհագոյ
- 17 G որպիսալ
- 18 A Մելամբոզոսի, BC Մելամբոզոսի
- 19 ABC եւ միւս յիզեան
- 19 ABC Հոմիսայ
- 20 ABC Զմիւռնեայ
- 20 ABC քնակել, FG քնակեալ էր
- 21 AC յորչորջեր
- 22 ABC քերզորութեան
- 22 ABCDFHI արունաստ
- 23 D զի զիցիցիտեսութեան
- 23 HI տիեղեկակալուն
- 25 ABCDFGI ընդ Զմիւռնացիան, H ընդ Զրեմանացիան
- 25 DFH Կոլոփանեանցն
- 25 I ընդ զԶմիւռնացիան

Հոմերոս, քանզի Հոմերոսն «կուրութիւն» թարգմանի: Յազգաց սորա բազում են պատմութիւնք և անուանագրութիւնք, սակայն այժմ ոչ պարս վարկայ զամենայն ընդ զորով արկանել, այլ բաւական է այսքան:

Արդ, քերականութիւն առ ի սմանէ յառաջ եկեալ, և որք աս սովաւ էին՝ իմաստունք յայնմ ժամանակի, որպէս ասացար: Եկեցեցար այսահետեւ ի շորթոր գլոխն և ասացուք, թէ է՛ր ազգաւ բազում փոյթ յանձին կալեալ եղև վասն քրեակառնութեան:

Այլ զայս ուսանիժք ի նախերդանէ եռամեծին Գալիի փիլիսոփայի, որ ասէ այսպէս. «Յերկուց իմն պատճառաց մարդոս զոյսցեալ հաստատեցաւ քրութիւն» ի հոգոյ և ի մարմնոյ, և օտցա արուեստք որոշեալ առանձինն ըստ ինքեանց. հոգոյս՝ բանականն, և մարմնոյն՝ գործականն, բայց հաստատութեամբ առ միմեանս կապեալք. մինն մտածարէն առաջնորդելով, և մինն՝ զնոյն գործով կատարելով:

Եւ ձեք երկուցունց ըստ երկից որոշմանց՝ բարւոյ և շարի և միջակի. բանականի՝ որ է բարի, զիր ինչ և երկ հոգեւոր, շարին՝ թովչութիւն և կտիարարութիւն, միջակին՝ միմունչք և նմանողք նոցա: Իսկ գործականին՝ ազատակարք արհեստիցն—հիւանութիւն և զարքնութիւն և նմանք իւր. և շարին՝ զեքը մահարեք և զործիք, իսկ միջակին՝ աղեղնատրութիւն և զալարելին: Եւ թողովք արունաստարին զշարին և զմիջակին ինչգիր, վերաբեթ գրարոշին: Եւ քանզի յարեանտիցն ոմն է կայուն և ոմն անցական, ոմն հասարակաց և ոմն առանձինն:

Բանականիս կայուն և հասարակաց՝ «գիրք», և անցական՝ «միմունչք և իւր մտածութիւնք», իսկ զոմնականին՝ հասարակաց և կայուն՝ «երկրք և հանեալ ջուրք», անցական և առանձինն՝ զուզեալեալ զորք:

Բայց ի հարցման ուրուք զասման արունաստիս, զոր արինակ թէ ասիցէ որ՝ զի՛նչ է մարդ, լիով պատասխանեալ ասի՝ կենդանի, բանաւոր, մահկանացու: Կենդանեան՝ ընդ բնաւ կենդանիս զասեցաւ, բանաւորան՝ ընդ վերինն զարութիւն, և մահկանացուան՝ զատաւ և վերնօցն,—այսպ թէ ոչ ազգէս է:

Նույնպէս պատմեամք այն է, թէ ասիցէ <Ոք>՝ արունս է բաղկացուին ի բոզմանէ նախակրեալ առ ի պիտանացու ինչ, որ ի կենցաղումս. բաղկացուին՝ իրր թէ ի բազմաց միացեալ ըստ արինակի ոստայնակութեան, վասն զի ոմն գտող բայի և ոմն անուան, և միւսն՝ այլում մասին, ուստի բաղկացաւ արունստ: Իսկ ի բոզմանէ նախակրեալ—որպիսի ինչ. զի զոր ինչ և եղիտ որ՝ կրթելով և յայլմէն ևս մնացելովք զկնի իւր եկող այսպ:

- 1 G Հոմոսն վիս Հոմերոսն
- 1 ABC Թարգմանի
- 3 ABC վարկա
- 3 DH զամենայն
- 4 ABC Այս վիս Արդ
- 6-7 ABC յանձն կալեալ
- 8 AB երամեծին
- 10 A ի (ի հոգոյս)
- 13 FGI զմիւսն վիս միմն
- 13 G չիր՝ կատարելով
- HABC բարի վիս շարի
- 15 AB քանականի
- 16 ABCD միմունչք
- 18 ABC զորք
- 18 ABC չիր՝ իսկ
- 18-19 D զալարելին
- 19 ABC արունաստիցն
- 24 ABCI զուզեալեալ
- 25 I ըրուածս
- 29 G արզէս
- 30 FG ասիցի
- 31 I նախակրեալ
- 31 ABCD կենցաղումս
- 32 ABC ըստ անկի վիս ըստ արինակի
- 35 H էջիս
- 35 C էջիս

գայիցն, իսկ պիտանացու՝ զի որոյր ինչ ի կենցաղումս արուեստի՝ առաջացնալ ունի զտեղի: Այլ հարկատրարար բանական արուեստի առաջարկութիւն հնգեաւոր սյուրեաւը կատարեալ իննի՝ դիտաւորութեամբ, հաճախութեամբ, վերագրանք, վարդապետականացն է ըստ մասին բաժանմամբ, յորքէ է է՝ ազդակարն:

Եւ է՝ դիտաւորութիւն մտածարար իմն՝ ըստ անաշխունքեան առակի է միանգամայն յառաջատես խոհականութեանն: Իսկ ճարտարութիւնն՝ ոչ ատարար ինչ է այլևայլ, քան թէ համբուրս ինչ է հարազատս զասացումսն առնել: Այլ վերագրեմն՝ զի բաւական իցէ միով կարգին զամենայն գրոցն գիտել զմիտս՝ որպէս ի թրականութեանն կամ ի գործոց առաքելոցն է յայտ: Բայց վարդապետական էրկուս իմն ունի ձևս, որ է կատարելոց որք. կա՛մ՝ զգոյացութեանն ըստ հարկանել է իջանել ընդ արարածս՝ արհիւակ իմն ընդ աստիճան յանհատ տեսական, և կա՛մ՝ աստի գարձեայ անդիւ կայանել, սոյնգումակ է աստ ըստ մասին կատարումն՝ ի թրականութեանն սկիզբն առնելով առաջնորդէ մինչև ի վերջին մասն և կամ ի վերջէ մասնէս մինչև ի գլխատրագոյն սկիզբն, յորում ըստ առանկ ըսչալայտութեանն է ժանաթ կացուցանելոյ զառաջարկեալսն յապագան՝ ընտանեակայ, պիտանանայ և ազդակարն:

Արդ, գիտելի է և զայն, զի բաժանի բանականն յարուեստս յոր՝ յիմաստասիրութիւն, ի բանական բժշկութիւն, ի Ռեզոլուցիւն և ի ճարտասանութիւն: Եւ երկաքանչիւր որ ի նոցանէ յանգութիւն ունին առ իրեարս՝ իմաստասիրն և բանական բժիշկն, ոմն քննէ զերկնի և զերկրի բնութիւն, և ոմն՝ զմարդոս: Իսկ բերդողութիւն և ճարտասանութիւն, զի բերդողական արուեստին պիտոյ է ճարտասանականին պայծառ բանից, որք և հասարակ տապալէ վարին առասպելեալք և խրատութք, իսկ ճարտասանականին՝ ի նմանէ կիրոց և ուրակաց և այլոց ի նմանէ գիտոց: Բայց սկիզբն առնալ

- 1 AB ի կենցաղին
- 1-2 ABCI յատմացեալ
- 3 ABCD հնգեալքս
- 4 G վերաջրասն
- 5 G յարուս
- 6 D դիտար որոս թիւն
- 7 I միանգամայն
- 7-8 D հարազատութիւն
- 8 ABCF առարար
- 8 F հարազատ
- 10 AB քրոջ
- 10 I գիտան
- 11 G բոյլ փխ բոյլ
- 12-13 C ընդ յարարածս
- 13 ABCJ ըստ աշխրանս
- 13 ABC ստեպն, D տեսական
- 13 ABC անդի փխ առար
- 14 ABC չիք՝ աստ
- 14-15 ABC րկպլտ (ի թրականութեանն)
- 15 ABC վերջին մասն
- 15 ABCDH չիք՝ կամ
- 16 ABCJ և րկպլտ (ի վերջէ)
- 16 ABCJ չիք՝ մասնէս, H մասնէ

- 16 D մինչ
- 16-17 ABCJ առուկայաշարութեան փխ առուկայ քաջաշարութեան
- 17 ABC ժանաթացուցանելոյ փխ ժանաթ կացուցանելոյ
- 17 ABCJ գառաջարկեալն
- 17 DFG յարոցն
- 17-18 ABC չիք՝ ընտանեակայ, G ընդուն փխ ընտանեակայ
- 18 ABCG պիտանանս
- 19 ABCDFJ չիք՝ և (զայն)
- 19 DFGHI և (բանականն)
- 20 ABDGJ յիմաստասիրն
- 20 B ի թրագութիւն
- 21 D չիք՝ Եւ (երկտարանչիւր)
- 21 ADFGHI ի նոցանէն
- 21 ABCJ յանկութիւն
- 23 B քերտութիւն
- 24 ABC ճարտասանական
- 25 ABC առասպելալք
- 25 J ճարտասանական
- 25-26 G ի նմանէ (կիրոց)

բերդողականն յառաջ զալով յերաժշտականէ անտի, վասն զի նա բնատրեցան երկաքանչիւր և սղիք յիւրն վարել նուազատր երգս և ապա բարձրաց մարդկան ի մէջ առնալ զբերդողականն, վասն որոյ մեղ այժմ խնդիրս է ըստ իւրաքանչիւր կարգաց սկիզբն առնելու: Եւ այն ի ձայնէ, իրք թէ ձայնն է նիւթ բանատրութեան, իրք հիւանականին՝ փայտ, և զարբերականին՝ երկաթ. այլն վայելութիւնք և կարգք աշխարհոս ձայնիւ ասացեալք յարմարին Եւ հաստատելով յայս բանիւ վարդապետին և աշակերտակոյն կրթելն:

Եւ ասացին զձայն վերատրութիւն ազոյ, արհիւակ՝ զիտատ ինչ ընդ իրեարս բախելոյ, զի վերատրուս ալն ի միջոցին տացէ զձայն. իսկ անզայն և կակուզն ոչ նոյնպէս տան զհնչումն: Բայց այլոց պարտաբանելով զայն, թէ ընդ արուեստարին անցանել բառնայ և արուեստն, սկիզբն արարին գրոյ, որպէս զի յառաջիկայն իջատակն յերկարածոցեցի: Իսկ ապա Դիոնեսիոս ոմն անուն բազմաանելով զերկոցոցնցն սկզբունսն այսպէս. թէ զձայնի բնութիւն քննել՝ իմաստասիրաց է, և զիր տեսցի ի կտորի իւրում, զի մի՛ այլ ընդ այլոց քննութեամբ ծաղր լինի արուեստաւորն:

Եւ իր սկսեալ բուռն հնար զիրէս՝ թէ թրականութիւն է հմտութիւն: Զկնի որոյ Հերոդոտանոս ոմն, որքի Արդիւնարի, խոհեմազոյն միանգամայն և իշխան, որոյ վասն յոյժ անբաւութեան արուեստից զրոյրից այրելով զգրեանն, միայն զհարն իւրոյ կնոյ զգիրս. ոմանք ասել վասն յիշատակի, եւ այլք՝ վասն առանկ մասարութեան: Բայց փոքր ինչ և այս արուեստ՝ կա՛մ վասն շանկանելոյ ի բուռն, և կա՛մ վասն մանկանց կրթութեան մնացեալ ի Դիոնեսիոս ասացեալս՝ առ որովք նախ քան ի սոյն արուեստս մտանել: Դիոնեսի է և զհմտութեանն ի մտին ստանել. քանզի կէտք և որբակք, հոլովք անուան և խոնարհութիւնք բայն և ստուգարանն և այլ աշակերտքն ոչ ուստեք, որպէս ի սմանէ, հմտանալի իննի մեզս: Այսորիկ ըստ Եսամեմին Դաւթի. իսկ մեք եկեւցուք ի սկիզբն, որ սա՛ է:

- 1 ABCDFI յոտով զոլով
- 1 GI յերաժշտականէ
- 1-2 I բնաւորեցու
- 2 D երկաքանչիւր
- 4 AB յոմանց
- 5 G ի փխ է (նիւթ)
- 5 ABC Իրք թէ հիւանականն
- 5 ABFJ (փայտ) է
- 5-6 ABC գորբնից
- 6 ABCJ և այլն
- 6 D կորց
- 7 G հաստատեալ
- 7 ABCD քանի. (աշակերտակալն)
- 7-8 I աշակերտակալք
- 10 D ի (կրկն)
- 11 ABCDJ զհնչումն
- 11-12 G Բայց սկիզբն առնալ բերդողականի թէ ընդ արուեստարին անցանելով չիք՝ այլոց զաշխարակելով զայն)
- 12 ABCDJ չիք՝ ընդ
- 12 ABC քանոս, DFGHI քանոս
- 13 D արարք
- 13 H առաջիկայն
- 13 D յիշատակ յիշատակն (կրկն)
- 14 ABCHI Դեսնէսիոս
- 14 ABCJ անուանակ փխ անուս
- 14 A սկզբաւորն, C սկզբունսն
- 15 ABCDFGHI բնեւելով
- 15-16 A ի հարցի փխ ի կարգի
- 16 D այլոց փխ այլոյ
- 16 DF քնու թեմք, G չիք՝ քննութեամբ
- 17 ABCJ և թէ
- 18 AB զկնի որոց
- 18 DFGHI Հերոդոտանոս
- 18 A Արդիւնարի
- 22 DF մանկանց
- 23 ABC ի Դիոնեսիոս, J ի Դիոնեսիոս
- 23 DFGI ասացեալն
- 23 ABCDJ քան փխ նորեան
- 24 A զհմտութեանն, DI զհմտութեանայ, G հարարեալ
- 24 DFGHI ի սմին
- 24 D կտոր
- 25 ABCD բայն
- 27 ABCDFGHI աս է
- 27 BC սա է՝ բառերից հետս կարճագիր, իրք վերատրութիւնն՝ Եմազոս քերականի, K Եմազոս քերականի, զոր արարելու կրճանիկ՝ արուեստականն Եստեայ, ազնեալ ար անս:

«Քերականութիւն է հմտութիւն, որք ի Բերդողացն և ի շարագրացն իբրև բազում անգամ ասացելոցն:

Եւ մասունք են նորա վեց. նախ՝ վերձանութիւն ներկուս բառ անուանուեալն.

երկիր՝ գրուցատուութիւն բառ ներգոյս Բերդողական լեզուանախ.

երիբ՝ լեզուաց և հնագէտ պատմութեանց անձնոն բացատրութիւն.

չորիբ՝ ստուգարանութեան գիտ.

հինգերիբ՝ հասմամատրեան տեղեկութիւն.

վեցերիբ՝ դատուն Բերդածաց. նա և լաւագոյն է յամենեցոսնց, որք են արհեստիս են:

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Նախ՝ գրերականութենէլ բուն հարկանէ և կոչէ հմտութիւն Հմտութիւն է մասնաւոր գիտութիւն առանց պատճառի. իսկ այս հմտութիւն իմաստաց է, զոր ի բերդողաց և ի շարագրաց բազում հմտանայ: Եւ արդ՝ զի՝ նախ կարգեաց զսկիզբն արուեստիս ի հմտութենէլ. թուեցաւ ոճանց յանդամութիւն արկանել, փոխանակ առանկ գիտութեան: Այլ նա ճշմարիտ զոր ինչ կրկան՝ և կարգեաց ի հմտութենէլ: Եւ է՝ արիւնհակա հմտութիւն այսպիսի ինչ. հարցեալ զրեզ բայ ինչ կամ անուն, և քո ոչ կարացեալ բառ արձանել պատասխանել՝ անհմտարար ի նախնեացն անկար սովորութիւն, բուն նմանութեան անանոյն ի սովորական տեղիս:

Իսկ լուծանել զինչգիրն բառ նշանաւոր հրամանին, զոր ստուգեալ է ի բազում ասացուածոց բերդողաց և շարագրաց, լինի հմտութիւն:

Եւ զի՝ գրերականութիւնն հմտութիւն կոչէ և թէ ուտի՞ հմտացեալ լինի.— ի բերդաւոց արուեստաւորացն և ի նոցին զրեւոցն և բազում ասացելոցն: Եւ զի՞նչ. դայն զվեց մասունան՝ զվերձանութիւն, զրուցատրութիւն

- 2 J հրմտութիւն 18 ABC էզեա
- 3 J ստացելոց 18 CJ հրմտութիւն, G հմտութեան
- 4—5 DGI բառ ասողանութեանցն 19 ABC հարցեա
- 6 GJ ներդոյ 19 ABCDFHI բառ
- 6 ABCJ շերթողական 19—20 ABCDFIJ բառ արձանեացն
- 7 J բացարարութիւն 20 ABCDFGHI պատասխանեալ
- 8 G ստուգարանութիւն 20 CJ անհրմտարար
- 9 AC հնգեր, B ճոցեր 20 DJ անպար
- 9 AB համեմատութեանց, CJ համեմատութեանցն 21 B անասնոց
- 10 ABC վեցեր 22 CD լուծանել
- 10 A բերթուածաց 22 ACDFGHJ հրմտանի
- 10 AJ անենեցուն, BC յամենեցուն 23 J բերթուածաց
- 11 AD ներ արեւստիւն 23 J հրմտութիւն
- 11 I «Երկնախա նն» բառերից ննա՞՝ «Բնկնու» թիւն բերականութեան ընթերցումը 24 C հրմտացեալ
- 13 J հրմտութիւն 25 DFGI բերդոց
- 15 A չիբ՝ և ի (չարտարոց) 26 ABCDFHIJ գմտաւն
- 15 AJ հմտանա 26 G զվերլուծութիւն փխ զվերձանութիւն
- 16 FHJ արեւստիւն 26 ACJ զրուցատրութիւն, DF զբարոցատրութիւն

և զայնն. զի յորժամ սոցա տեղեակ է՝ կատարեալ է յարհեստ բերականութեանն: Բայց ասէ, թէ մասունք են սորա վեց. եցոյց մեզ զբերդողական մասունն, որք հասեալք են ի բուրլ. և եթէ զմի յայտցանէ ոչ կայցի՞ բերդուելն ոչ ասի կատարեալ արուեստար: Իսկ թէ է՞ր արագաւ որոշեցին դաս ի վեց. վասն զի աս՝ է դուն ամենայն իմաստութեան և կրթութեան, և պարտ էր սորաք իբր աստիճանաբ ի կատարեալ իմաստութիւնն կանել: Եւ զի ձնեղական է թիւս այս և նախ առաջին կատարեալ. ձնեղական՝ զի իրական է, յորժամ չերիս երկեալս զնա արամասու. իսկ արու լինի՞ չերիսու երիս հասեալ: Եւ յայտցանէ կատարելագործի ամենայն ծնունդ: Իսկ կատարեալ՝ զի իբրովք մասամբն կատարի, քանզի ոմին երկեակ զերիսն և երբեակ զերկուսն և վեցեակ զմին, որ լինի վեց:

Եւ արդ, զի՞ առաջին կատարեալ թիւ վեցն է: —Վասն այնորիկ վեց եւ զմասունն բերականին, որպէսզի. սորաք ի հմտութենէն ի կատարելագոյնն կանել:

«Նախ՝ վերձանութիւն ներկուս բառ անուանուեալն:

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Եւ նախ դայն դիտելի է, զի նախադասութիւն և ստորադասութիւն բառ երկից լինի յեղանակաց՝ բառ տեղոյ, բառ ժամանակի, բառ պատուոյ: Եւ նախադասեցաւ սա բառ տեղոյ, քանզի անկար էր առանց սորա այլևս առաջնակիցն ճոցից զյարմարութիւն աննուոյ: Իսկ վերձանութիւն, ասէ, բառ յունաց՝ «զընթերցումն», բառ ծնունդ և ստուգարանի՝ «վերստին նախաշիլ բառ հոգւոյն զմտացումն իմաստից և լինել իբրտտ բառ արուեստին», որպէս ասէ՝ «ներկուս բառ ասողանութեանն»: Ենդէ նախդէր միայն է բառ և ասանաւոր յայտագս զոճխալուր զասացեալուն աննելոյ զայստարիկ զնէ, որպէս սովորութիւն է նոցա նախորդ վարի. իսկ կուտ՝ «կիրթ» և «վարժ». և զանպար և զկուս կրթութիւն՝ որ արդարապէս կրեալ և կրթեալ զինքն ընթերցողութեանն:

- 1 A արեւա
- 1 —2 D բերականութեան
- 2 I զբերթողական
- 3 A հասեալ
- 3—4 A բերդոց, G բերդոցն
- 4 I սայ
- 5 CDHIJ իմաստարարութեան
- 6 ABCDGI արեւանաւոր
- 6 ABCDI իմաստարարութիւնն
- 7 BCD Ժնեղական (է թիւս)
- 7 BCDFHJI Ժնեղական (զի)
- 10 AB մասամբ
- 10 ABCDFHIJ կէս (զերիսն) փխ երկեակ
- 12 ABCFGIJ վասն այսորիկ
- 18 AD և զի
- 18 I չիբ՝ և ստորադասութիւն, F բարոցատրութեան
- 19 J անցոյ
- 19 ABCDG պտաւոյ
- 20 A նախադասեաց ստիւր փխ նախադասեացու սա
- 20 J տեղոյ
- 21 A ասալեկանաց փխ ասալեկալից
- 21 ACII հրեզից
- 21 G յարմարութիւն
- 21 C ի վերձանութեան
- 22 GJ վերքտարն
- 23 BC ժանել փխ մանաշիլ
- 23 J հոցոյ
- 24 DFHI բառ ասողանութեանն
- 24 A ներս փխ ներս
- 25 AD յայտագս փխ յայտագս
- 25 G գմտարարութիւն փխ գմտարարութիւն
- 25 A զասացեալս
- 26 G զընէ
- 26 ABC սովորութիւնս
- 26 ABCDI չիբ՝ է
- 28 B ընթերցումնութեանն

Իսկ ըստ առօգանութեան ասել զըրտակա՝ շեշտիցն ասէ, յորոց և ըն-
 քերցողութիւնն վայելչանայ, այսինքն՝ է՛ զտասն առօգանութիւնն, որ գի-
 աւ պահել զիտարութիւն ուրակացն, և ամանակին, և կրիցն, և հազագին:
 Եւ ըստ ուրակին այսպէս. զի մի՛ ընթերցուք Պետրո՛ս՝ շեշտելով, այլ՝
 5 յարաշեշտելով, որպէս՝ Պետրոս, որ է, ըստ առօգանութեան ընթերցումն:
 Եւ յայնչ և զայսոց իմացիս, զոր ի տեղւոջ իւրում ասացուք: Քանզի
 առանցն էին զիտարս այտորիկ՝ Հոմերոսի և ալլոցն, զորս ընկալան և
 կարգեցին վերջին գտաւորն արուեստիս:

Բ Ա Ն

10 Երկիր՝ «գրուցատուրիւն ըստ ներգոյս Բերդովական յեղանակս»:

Մ Ե Կ Ը Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Յարմար ընդ առաջնոյդ զնէ և զայս մասն, թէ պարտ է յետ ընտանա-
 պէս ընթեռնելոյ զրուցատուրի ի պատմութենէ շարագրացն: Իսկ ասելն՝
 «ըստ ներգոյս քերդովական յեղանակս», այսինքն՝ թէ զրուցատուրիւնն
 15 ասնելի է ոչ ըստ սովորական ինչ խոսակց, այլ կա՛մ գրերդողացն արա-
 րուածս, և կա՛մ զիտարանչիւր ուրուք նոցին զազափարար և ձաջուցա-
 նելով զրուցել: Որպէս և ասէ՝ «ըստ ներգոյս», որ է ըստ կարգի քերդո-
 ղականացն. յեղանակ՝ «զնմանն և զզեղեցկայարմարն և զհասանականն»
 20 ասէ. և կոչին սորա եղեալք պատմութիւն, իսկ ոչ-եղեալքն՝ առասպելք:
 Եւ լինի առասպել ըստ երիս յեղանակս՝ ըստ պիտակութեան, ըստ հեզ-
 նարկութեան, ըստ փոխարեութեան:
 Արդ, ըստ պիտակութեան է ամենինն անպատճառ սուտն, զոր ոչ պի-
 տանի է և լսելն, որպէս՝ Փարիսիայն՝ արեղական զուտորն, զլու ապիւր, կամ՝
 25 զՊինայէ, պահէր Կրեստս յերկաթի կուսաստանս:
 Իսկ զԹեոփոստիւրիւն, որ է եպերական, որպէս՝ զըրտուցն և աղուեսուն,
 կամ աղուեսուն և աղուեսուն, և կամ ձային և հատուցն, կամ իշուն և առի-
 ծուն, և կամ առիծուն և հարսանեացն և կամ առիծուն և աղուեսուն:

- 1 B սանն
- 1 ADFGHI արց
- 1-2 ADGJ կարգացողութիւնն փխ ըն-
 քերցողութիւնն
- 2 ABCJ վայելչանայ
- 2 B չիր՝ է
- 3 G և (զիտարութիւն)
- 3 G կրից
- 6 GJ ի տեղւոջ
- 12 BG ընդ առաջնոյն
- 12-13 C ընդանտայն
- 14 ACD զբուցատուրի
- 13 ABD շարագրացն
- 14 ABCD զըրուցատուրիւնն, CJI զըրու-
 ցատուրիւնն
- 15 I զերթնողացն
- 15-16 B արարածս
- 16 A որ, D որուք փխ ուրուք

- 17 ABCJ զըրուցել
- 18 A զզեղեցկիս յարմարն փխ զզեղեցկայար-
 մարն
- 19 ABC առասպելք
- 20-21 GHI հնդկարկութեան
- 21 G բոճարեութեան փխ ըստ փոխարեութե-
 թեան
- 23 A լսել
- 23 ABC Փարիսիայ
- 23 BC ցլու
- 23 G արսփիլ
- 24 ABC կրեստս, DFG կրեստս
- 25 BCDGHI զհեղեցկարկութիւն
- 26 C աղուեսուն և աղուեսուն՝. AB աղուեսուն,
 G չիր՝ կամ աղուեսուն և աղուեսուն
- 26 I և (կամ իշուն)
- 26 AB չիր՝ կամ իշուն և առիծուն
- 27 AB չիր՝ և հարսանեացն և կամ առիծուն

Իսկ ըստ փոխարեութեան՝ իրատուցն արեղակաք, որպէս՝ նապաստա-
 կացն և զըրտուցն. և կամ կապիացն և կամ զայլոցն և ոչխարացն:

Բ Ա Ն

Երբորդ՝ «լեզուաց և հնագլա պատմութեանց առնեմ քացատուրիւն»:

Մ Ե Կ Ը Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Զլեզուացն կարծեցին ոմանք, թէ որ շուրջ զքե սահմանակից աշխարհ
 իցենն՝ քացորշեալ ի քէն ազգաւ և լեզուով՝ լինել տեղեակ լեզուաց նոցա,
 վասն զի կարի ազգաակարք իցեն այս առ ստուգարանութիւնս, և ի բա-
 զումս տարեալ բանին, և յուրվս հաւարեալ դարձեալ ի նոցանէ, զի լաւ է
 10 զնտարին ընթացք շուրց, քան զսակաւ ժողովածու: Բայց սա ոչ զուսու-
 րազգի, ասէ, այլ զիւրոյ լեզուին գիտասու և որ ընդ նովա զանազան բարձ-
 ղեղերակաւ, որպէս՝ զՊորճայն, զՏայնցին, զԹոմայինն, զՉորրորդ Հա-
 յնցին, զՍպերացին, զՍիւնին, զԱրցախայինն. այլ մի միայն զՄիջերկրայն
 15 և զԳոստանիկան, վասն զի յոյժ պիտանի այտորիկ են ի տաղաչափութիւնն,
 այլ և ի պատմութիւնն լինի ձեռնուս:

Իսկ «հնագլա պատմութիւն» զնախնեացն արարեալս ինչ լատգոյնս
 համառուտապէս գիտել, զի իբրև հարցանիցէ՝ զիտարուք ուսցի: Եւ են սո-
 քա հին և նոր հնթանոսաց և հրէից և քրիստոնէից, զի տեղեակ իցէ և ըն-
 զիւ այս ամենայն պատմութեանց:

Այլ «հնագլա պատմութիւն» զվիպասանութիւն կոչեաց:
 Բայց զի՛նչ արդեաւք պէտք էին քացատուրի զվիպասանութիւնն, եթէ
 ոչ՝ զի յայտ արասցէ զայն, զոր քերդուրն մի կամ երկու տաղիւք յիշեցին
 և զանց արարին՝ ի հարկէ քացատուրիւն համարձակ առասել: Բայց սխա-
 լեալ կարծենն ոմանք արուեստատուրիս՝ երրորդ կարգել զհնագիտութիւնս և
 25 զլեզուս. քանզի իբրաւ և վայելու է ինձ թուի, ասելն, առաջին ըստ սանի, և
 երրորդ մասն՝ զվերծանութիւն. վասն զի նախակրթութիւն և ընտանու-
 թիւն հին պատմութեան ի մեզ տրամազրի և ապա վերծանողութեան սու-
 պարէզք: Բայց ինձ թուի, թէ ոչ զկարդ իրացն կամի յայտնել աստ, այլ
 30 զքանիանութիւն միայն մասանց բուրիւն, զոր սահմանեաց, առ որ ոչ
 գտանի նրէջ կամ կրսեր, որպէս և ոչ ի տեսակ սեռին:

- 4 BC պատմութեանն
- 4 D քացատուրիւնն, G պացատուրիւնն
- 6 H զլեզուաց
- 6 AD քզբ
- 7 AD տեղեկ
- 8 J սխալաբք
- 8 AB առ այս (շքուս)
- 9 I զյուրովս
- 12 B զՏայնցին
- 12 B զԹոմայինն, C զԹոմայինն
- 13 G զԱրցախայինն
- 14 DFGHI աղաչափութիւնն
- 16 AC հրէացաւ
- 18 AJ տեղեկ

- 20 AJ հրէացաւ
- 20 AC զզվիպասանութիւն
- 21 DFH արքեր
- 21 ABC զվիպասանութիւն
- 22 ABCJ քերդուրն
- 22 ABCDFHIJ միոյ
- 23-24 BC սխալի
- 25 ABCDI զլեզու
- 26-27 BC ընդանուրիւն
- 27-28 AC առաջարկք
- 30 I էրէջ
- 30 ABCDFHI և (կրսեր) փխ կամ
- 30 B սիւնին, G սեռից

Չորիք՝ «ստուգարանութեան դիւան»:

Մ Ե Կ Ը Ո Ի Ք Ի Ի Կ

Ստուգարանութիւն է ուղղութիւն անուանց և բայից, զի յանճմտութենէ 5
 խաւսից թիրեալ են անուանք և բայք ամենից ազգաց, բաց ի սակաւաց: Եւ արհիւակ թիրութեանն է այսպէս. որպէս ճանապարհին կտրելն և խո-
 րանալն ի կոխմանէ ուրից, և կամ թէ՛ որպէս սանդղամասն թիրեալ և 10
 թափեալ կամ ջարդեալ ի բաղմութենէ երթեկաց, ըստ այսմ արհիւակի բա-
 զուսն ընդ ինքեանս անցուցանելով բանիս ի բաժանմանէ լեզուացն մինչև
 ցայտար թիրեցան անուանք և բայք ամենից ազգաց, բաց ի սակաւաց, 15
 յորս ունաւոր արհեստիս այսմիկ յոլովք և անսպառ լեալք՝ պահեցին ուղիդ
 և ամբողջ զխաւս ազգաց իւրեանց հրամանաւ թագաւորաց նոցա: Եւ եղև
 հնութիւն և թիրութիւն խաւսից այսպէս. զնչուք և թոթովսոր եղեալ յազ-
 րէն՝ որ յաւառց բան զմեզ, որք ոչ կարէին առնել ընտրութիւն լծորդացն 18
 ի խաւս իւրեանց՝ յազազս մերձատրութեան և նմանութեան լծորդացն առ
 միմեանս, որպէս՝ բենի, մենի, և պլի, և փիւրի, և որք մի ըստ միոջէ առնե-
 ղեցաւ թիրութիւն խաւսից նոցա որոցոց իւրեանց իբրև զուղղութիւն յա-
 զազս միայն ընակելոյն, և ոչ սք սք մերձատր առ նոսա: Եւ էին նորս
 նահապետք իւրարանչիր գաւառաց, յորժամ էին տակաւին նուազութիւն 20
 մարդկան: Իսկ սովորութիւն վարժեալ իբրև զարեւս պահեցաւ իւրաքան-
 չիր գաւառի: Եւ եղեալ անուանակոչութիւն անձարմնոց և մարմնոց, անա-
 կանաց և անանից:

Բայց ստուգարանութեան ձեք են երեք՝ չիրեն, յարուստէն և ի ձայնէն.
 և յարացոյց առաջնոյն՝ սափոր, և երկրորդին՝ փայտահատ, և երրորդին՝
 25 ճենդուկ: Եւ զարձակ յաւելուն սժանք և միս այլ ևս ըստ կերպարանի
 իրեն, որպէս՝ սապատ, Երկուսանի, չորփոսանի, վեցոսանի, քսաւոր, նեւ-
 րանց, վեւմակ, զլխապատ և այսպիսիքն:

Արդ, ամենայն անուանք, որ յայց եղանակաց զմի ինչ կերպարանս
 իրեն ունին զորմէ աչիկն՝ ո՛չ է թիրեալ ի բնական անուանակոչութենէն.
 30 իսկ այնք, որք մի անդամ ոչ կարեն բացայայտել զմի որ չերիցս վերա-
 սացեալ չեղանակացս՝ թիրեալ են այնքիկ, զորս պարտ է ստուգարանել
 և փոխել նախ զմի գիր յանուանէն կամ ի բայէն՝ ի ձայնաւորացն կամ
 յանձայնիցն լծորդաբ յայտնեցելուք, մինչև պատահեցի տեսումն ա-

- 4 G ստուգարանութեան գիտութիւն ս-
նուանց փխ ստուգարանութիւն և ուղ-
ղութիւն անուանց
- 4 J բոսից
- 4 ADH ի անճմտութենէ, BCG ի ճմտո-
թենէ փխ յանճմտութենէ
- 5 I ամէնից
- 6 A կտրել
- 6-7 ABCDFHIJ խորանալ
- 7 DF չիր՝ թէ
- 10 G ուանք փխ անուանք
- 11 GHIL անսպառք

- 11 FHI ուղից
- 13 ABCD թիրութիւն
- 13 DFGHI զնչուք
- 14 BC բնորութիւն
- 23 ABCD արուստէն
- 24 ABCD չիր՝ և (յարացոյց)
- 24 ADFGHI առաջնութիւն
- 25 C ըստ կերպարանի
- 27 I վերմակ
- 28 AB այսց
- 30 CI որ փխ որք
- 33 I յայտնեցելիցն
- 33 ABCI յայտնեցելուք

նուանն: Եւ լինի այսպէս. հան զեք՝ ի կրակ և ի որգալ և ի սողնգ, և զի՛ր
 զնչ և զայք և զոյ, լինի՛ կեւակ, տարգալ և սողոց. և ահա յայտնեցան կեր-
 պարանք իրացց այզոցիկ և ըստ տրգալին լին փոխեցի դատ, վասն զի
 լծորդք են միմեանց, այսինքն՝ բմակիցք: Ըստ այսմ արհիւակի խորհեցիս 5
 յամենայնս: Իսկ այպ թէ ոչ ուղղեցի անունն ըստ միոյ լծորդին փոխարկու-
 թեան՝ երկուք կամ երեք փոխեցի յառաջին, կամ չերկրորդ, կամ չերրորդ
 վանդէ, և հանդիպիցի կերպարան անուանն մի ըստ երկց չեղանակացք:
 Ապա թէ փոխեցես երկու կամ երիս ի լծորդացն և ոչ հանդիպեցես ստու-
 գարանութեանն՝ պատճառն այս է. զի բաղուն անուանք գոն առ մեզ յայլոց
 լեզուաց և ի մերձակալից, որոց ոչ է հնար ստուգարանել՝ թէ և կամեցի
 որ. նոն թէ առանկ ես ստիպէ՛ ո՛չ ուղղապէս թեանկիտէ, այլ խորթս
 ստեղծանէ. բանդի որ ոչն էր անկ մեզ և գիտս առեալ յայլազգեացն, նովմոր
 անուամք պահեցաւ առ մեզ մինչև ցայժմ: Արդ, զայն յորժամ հարցեալք
 լինիմք, ասեմք՝ յայլոց լեզուաց. քանզի և նոքա զորս ի մէնց գտին և
 15 ստին՝ արամեան անուանակոչութեամբ պահեցին և անուանեն մինչև ցայժմ.
 որպէս՝ զվածաւնն և զկապայ յոյնք ի մէնց ոսնալ անուանեն մազուն
 և կովայ՝ ոչ գիտելով զստուգելն. իսկ մեք ի նոցանէ՛ զփակելն և զկաղա-
 մաւրն, զոր կոչեն կաղամառ, որ է աման զրչիս: Եւ այլ ինչ բազումս
 գտանի այլոց առ մեզ, և մեզ՝ առ այլք:

Եւ արդ, ո՛չ է բազմաց գտուգարանութիւնս գիտել, այլ իմաստնոց
 միայն. վասն զի փաղատութեանցն է յուժումն ի կատարեալ սեռ նախապիւ
 բարիցն, որպէս զիրաւացին կամ զլափշտակալն ստուգարանելով ասէ,
 թէ զիս ոչ են այտորիկ ներշակք միմեանց. և ստուգարանէ, թէ իրաւունն
 չիրաւացոյն վերայ ստի, և յափշտակութիւն՝ յանիրաւին: Եւ այպ թերո-
 25 յապէս ստուգարանէ զբառս, ասէ՛՝ «յափշտակութիւն է յափշտակութիւնս»,
 որպէս թէ՛ շատին և յոլովին ձեռնարկելով ոչ խորէ զանիրաւութիւն:

Հինգերն՝ «համեմատութեանցն տեղեկութիւն»:

- 2 DFHI գո
- 2 DI օղոց փխ սողոց
- 4 D լծորդ
- 4 ABCI բրմակիցք
- 4-5 G չիր՝ ըստ այսմ արհիւակի խոր-
հեցիս յամենայնս
- 5 C միս
- 6 ABCD|J յառաջինն
- 7 AC հանդիպելի
- 8 A ապա և թէ, BC ապ և թէ
- 10 B ի մերձակից
- 10 ABDGJ արոյ
- 11 HI և փխ են
- 11 A ուղղութի փխ ուղղապէս
- 11 ABC խորթ
- 13 DFH այժմ
- 14 D զոր
- 16 ABCJ գիպապ
- 16 ABCF ստեալ փխ ուսնալ
- 17 ABCJ կոփա, G կոփ
- 17 G զփակեց
- 17-18 GHI կաղամար (զոր կոչեն)
- 20 D (ոչ) է
- 20 AD ստուգարանութիւն, G ստուգարա-
նութիւնս
- 22 AC զսփշտակութիւն գն. D զյոսփշտատրեղոցն,
FGHI զսփշտատրեղոցն
- 24 ABC չիրաւացոյն
- 24 I ապայ
- 25 CDFGHI յափշտակութիւն փխ յափշ-
տակութիւն
- 26 A շատ են փխ շատին
- 26 DFH ձեռնարկանելով
- 26 B ոչ խորթ
- 28 ABC հնգերն

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

2 Զայս պրանին մասանց ասէ, թէ պարտ է համեմատութեամբ առ մի-
մեանս ընտրութիւն աննկ լախի, բանդի ընկալեալ նա զովէլ զիմաստս այնու-
ցիկ: Եւ հրաման տայ արուեստատրոս՝ ըստ նոցա խորութեանցն և աստի-
ճանացն ձեռն և համեմատել, և զամենայն ասացեալսն մերձեցուցանել զա-
նուն առ անուն և զբայ առ բայ, զուղղականն կամ զհոլովականն և զայլսն
մի ըստ միոջէ առ միմեանս, և ընդունել զձև ասացելոցն պատահման
յանուանն և որք այլ ևս ասին զսոցանէ, զի ի համեմատելն զտանին ստու-
գութիւն հոլովմանցն անուանց և բայից խոնարհմանց: Եւ լինի այսպէս-
զի յորժամ ի աքարկոյս անկեալ ասիցէ, թէ զԴԻՎԻՍ անունն զիս՝ րոյ
պարտ իցէ հոլովեցուցանել՝ Դուիք-Դուրա՛յ, և թէ՛ Դուիք-Դուիք՝, զոր
համեմատել ըստ անուանն ըստ նմանոյ, որ նմանապէս հոլովի յա-
մենեցունց, որպէս՝ Դուիք, Դուիք, ըստ իւրում զրին ձայնատրի ի վերջի
վանդին, նոյնպէս և բային՝ ողորմեայն, բան զողորմեացն:

Բ Ա Ն

Վեցերն՝ զդատումն Բերգածաց:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Այսինքն՝ ի դատելն քննել և ի վերայ հասանել, թէ ո՞ր քերթած լա-
ւագոյն է յայնոսիկ, որ ի ներքս յարուեստին: Իսկ ասելն, թէ նա և լուա-
զոյն է յամենեցունց, որք ներքս հետեիս են, այսինքն՝ զպարզոյն է, քան
զամենայն մասունս արհեստիս: Եւ արդարև զատողական մեծ է ի քեր-
ղողական արհեստն, թէպէտ և ի վերջէ գասեցաւ, բանդի սովորութիւն է
բանաւոր արուեստատրի յառաջ դասելն զառանելն, որպէս սա՝ զվերծա-
նութիւնն, զի զարթուցէլ զյաւազնն և զկնի զարեկն զատողականիս, զի համ
թողցէ յասացուածսն:

Եւ են հանգամանք զատողականիս այս. բանդի հերձուածողացն ընդ
ուսայնարանութիւնն լուծանելով, որք ուղղափառացն անուամբ կամեցան
զիրեանցն արդարացուցանել վրիպանս, իսկ ի ստուպի քննելոյն և դա-

- 2 G բանին
- 3 C բնորութիւն
- 4 ABCGJ տա
- 4-5 ABC աշտինտեացն
- 5-6 DFGH գանուան (առ)
- 6 ABC գրայ առ բա, DFHI գրա առ բա,
J գրա առ բայ
- 6 DFGHI ուղղականն և զհոլովականն
- 8 A յանուանսն
- 8 G ասից
- 9 J բոից
- 10 G անկանել
- 11 ABC Դուս Թաւ փխ Դուս Թայ
- 12 DFGH ըստ նմանոյ
- 13 AB ըստ որում փխ ըստ իւրում
- 13 ABCDGH ձայնաւոր

- 14 A գանելն
- 14 C ողորմեայն
- 14 C զողորմայն
- 18 DJ ի վերա
- 19 J նայ
- 20 I յամենեցունց
- 21 A արնիս փխ արհեստիս
- 21-22 G քերթողան արուեստն
- 22 IJ դատել
- 23-24 BC զվերծանութիւն
- 24 FHIJ զստուգն
- 26 B հանգամայնք
- 26 I գեղեղուածողացն
- 28 BCGH զիւրեանցն
- 28 D չիք՝ ի (ստուգիւ)

սելոյն՝ յանդիմանի ատարտի խառնուածն: Նոյնպէս դատէ քերթուղն,
այսինքն՝ ըստրէ և զտոիցն շափան, որ է սաղաշափութիւն, որ և բանաս-
անգծութիւն ասի. զի ըստ սորին հրամանի ստեղծանի բանն, բանդի որ-
պէս գատատրաց է ընտրել զստան և զճշմարիտն, զարդարն և զանիրան,
նոյնպէս և քերականութեանն արուեստատր ընտրէ և որոշէ ի մէջ զրելոցն
քերթողաց և շարագրաց և ճանաչէ զճշմարիտն և զստան, զհարագատն և
զխորթն, զվանդս և զփաղառութիւնս: Իսկ այս ընտրութիւն լինի ըստ նի-
թոյն և ըստ տեսակին. ըստ նիթոյն՝ ըստ յարմարութեան բառիցն, իսկ
ըստ տեսակին՝ ըստ մտացն:

Յ Յ Ա Ղ Ա Գ Ս Վ Ե Բ Ն Ա Ն Ո Ւ Թ Ե Ա Ն

Յնտ ասելոյ զվեց մասանց քերականութեան զանուանս, զարձեալ ի
ձեռն անու զվերծանութիւնն՝ զառաջին մասն, և նախագասէ զսա իրքն
զաստիճանն առայցին կամ զմտա որան ի բազար իմաստութեան: Եւ զար-
մանալ արժան է ընդ արուեստատրս, զի յառաջ ասաց զսորին մասունս.
Իսկ այժմ ասելոց է զմասանց մասունս՝ մինչև տարեալ հասուցէլ յան-
հասան, ուստի ստուելապէս շահիցն մատակարեցի սուզուտ:
Եւ զի՝ նախ կարգէ զվերծանութիւնն և ասէ.

Բ Ա Ն

«Վերծանութիւն է մասն Բերգածաց կամ շարագրաց անվար յառաջ-
բերութիւն»:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Ասէ՛ յորժամ ընթեռնուցուք զքերթածս ուրուք կամ զշարագրածս
անվթար, այսինքն՝ անսխալ և անվրէպ յառաքերտութիւն առաջի լսողաց-
Վերծանութիւն՝ «զբերեցումն» կոչէ, և Բերգած՝ «պարսիս բանս», իսկ
շարագրաց՝ «զպատմագրականս»:

Եւ յետ ասելոյն զայս ցուցանէ և զո՞ճ ճառի վերծանութեանն ըստ
երկից յեղանակաց. և են ա՛յս.

Բ Ա Ն

«Եւ վերծանելի է՝ ըստ ենթադատութեան, ըստ առողանութեան, ըստ
տրոհութեան»:

- 1 GH չիք՝ քերթուցն
- 3 ADFGIJ ստեղծի
- 4 B բնորէլ
- 5 I տրուեստաւ որաւ
- 7 A գովանիս
- 7 D չիք՝ աչո
- 11 ABCJ ասելո
- 12 D զվերծանութիւն

- 13 ABC գաշտիճան
- 13 G գրբան
- 23 ABCDFGHI յառաջաց
- 25 ABCDG շարագրաց
- 26 DFG չիք՝ Եւ (յետ)
- 26 D զվերծանութեան, ABCI վերծանութեան
- 29-30 ABC ըստ ստուելութեան փխ ըստ
արձուութեան

ենթադատութիւն է նմանարանութիւն, յորժամ լրնթեանուն նման-
ցուցանէ ընթերցարդն զբանն բարուցն բարկացողին կամ ողբողին կամ
այլոց որակութեանց. քանզի զնմանութիւն անու զներքսակայ դիմաց բա-
5 նին՝ ձևով է ձայնիւ նմանապէս, որ զործ է ընթերցողի բնա քաջութեան
Նանդիսի՝ յանդեմութենէ և յերջոտութենէ խոյս տալ և միայն զմիջակին
սպասելով. զի արդարակացութեանց բարոյն մարդկան առաքինութիւնն է:
10 զավտութիւն է ընթերցողին, յորժամ խորխորական գայլէ՝ բանն՝ և ձևն բնա
այնմ ընթեանու. և ևիլ խանգաղատական՝ բնա այնմ որպէս ասացի. զի
և իւրն և որոյ բանն է՝ արութիւն ծանկեցի:

Իսկ ասան, թէ յառողանութենէ զարուեսան՝ այսինքն՝ ի զեղեցիկ
անեկոյ զուրբակն բնա Նրամանի տանն առողանութեանցն՝ շեշտ, բով,
պարոյզ և զայլն. որ է արուեստ ընթեանուն, յայնժամ յայանեացին ա-
րուեստատր զոյ, այսինքն՝ բերդաւ, զի ի բերդողացն գտաւ արուեստ առ-
15 զանութեան նախքան զբերականութիւն՝ նաև թէ՛ բնա առողանութեան, թէ՛
զալով վերծանիլէ, որպիսի՝ Պա՛լտս, և ո՛չ՝ Պալտ՝ ս. և զայսն մի բնա միա-
չէ՛ զիւր արուեստն եցոյց յտողին, ապա թէ՛ ոչ նա որպէս էրն լուսա, աչլ
ինքն ծաղր եկաց: Վասն զի մի՞ ժամս բերդութեան յուեաց արուեստիցն
յաղագոս զուրբակացն, թէպէտ և ի Նալտմս սակաւ զոն ոլորակք, ըստ
20 որում պարտ է ընթեանու և զարուեստն ցոյցանել:

«Իսկ բնա առանութեան, արուսութիւնն աւէ զգինեկեկն և զորոշելն
զբանն և զտունն բնա կիտիցն՝ լրնթեանութեանն, և ո՛չ՝ ընդ միմեանս
խտանել զայլ և զայլ խորհուրդն:

Եւ զարձակ այլ յայտնի կրկին տեսութիւն. բնա ենթադատութեան՝ որ
25 է բնա նմանարանութեանն, զոր ունի բանի միտքն զարուսութիւնն ըննել և
ընտրել, և բնա այնմ յարմարել զձայն և զձև բանին և նմանել ներքսակայ
զիմացն և բնա այնմ յառաջ բերել բնա առողանութեանն. և այս լինի
բնա տանն արուեստի առողանութեանցն, որպէս և եղեալ է բնա զանազան
որակացն ձևացուցանել զընթերցողութիւնն՝ շեշտ, բով, պարոյզ, երկար,
30 սուղ, թաւ, սոսկ, ապախարք, ենթամնայ, ստորատ: Իսկ բնա արուսութեանն,
որ է բնա որոշողութեանն, որ պատ է ընտրել զբան ի բանն և զտուն ի տանն.
և ոչ ընդ միմեանս խտանելով լրնթեանուն զայլ և զայլ խորհուրդն, որպէս
անմիտ խաճաղործն՝ զանգամունս:

- 2 J ընթեանու ի
- 3՝ ABC ընթերցողի
- 4՝ ABCG զներքսակայ
- 6՝ DFGHI միջակին
- 7—10 BC չիբ՝ զի և իւրն և որոյ բանն է՝
արութիւնն ծանկեցի
- 11 ABCJ նառողանութեան
- 12 J տանելո
- 13 ABC յայանեացին, D չիբ՝ յայանեացին
- 15 A նաև, J նաև ի իս նախքան
- 15 DFGHIJ զբերականութեան
- 17 ABC լուս գին
- 18 D կենաց վիս կից
- 18 A բերթալութեան, DFGHI բերդալու-
թեան, BC բերթալութեան

- 19 AD ոչ գոն վիս սակաւ գոն
- 22 AC չիբ՝ և (գտունս)
- 22 AB կէտիցն, CD կէտիցն
- 22 ABC ընթերցողութեանն
- 24 ABCG չիբ՝ այլ յայտնի
- 25 BCDHI բանին միտքն
- 26 AC ներքսակայ
- 28 DFHI տողանութեանց
- 28 ABCDFGH կցեայ վիս կցեայ
- 29 B զընթերցողութիւնն
- 30 ABCDFGHIJ ենթամնա
- 31 B ընդդէ
- 33 ABCGJ խաճաղործն

«Վանգի յենթադատութենէն զարուսութեան, իսկ ի նառողանութենէն՝
զարուեստն, իսկ ի առանութենէն՝ զպարունակ միտան տեսանմէ»:

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Թ Ի Ի Ե

5 ենթադատութիւն է նմանարանութիւն, որպէս ասացաւ. յորժամ լրն-
թեանունն ըննել և նմանեցուցանել զբանն բարուցն բարկացողին կամ ող-
բողին կամ այլոց որակութեանցն, որով տեսանի զարուսութիւնն բանիցն և ըն-
թերցողին:

«Իսկ յառողանութենէն զարուեստն» <զոյ>, այսինքն՝ զուրբակացն,
10 զընթեանուն զարուեստն, քանզի ի զեղեցիկ անեկոյ զուրբակն յայանեացի
արուեստատր զու. Իսկ «ի առանութենէն զպարունակ միտան տեսանմէ».-
վասն զի ի արուսելոյ և յորոշելոյ զբանն, զի ներքս պարունակեալ միտան
տեսանմէք, զի թէ ոչ որոշէ բնա արուեստն լրնթեանուն իւրում զբերդած
ուրուք կամ զարարաբան՝ շփոթէ զմիտան և ի լսողն զանխլացուցանել և
15 իւրն անարուեստ մնայ: Մինչև ցայս վայր ասացուածս ճառարակարար
պիտանացու է բոլոր բանական արուեստատրաց, իսկ յայմճեալ զին-
բանացն ձեռնարկութիւն ի մէջ տեսել բերդողացն:

Եւ արա՛ զնէ զարինակ ենթադատութեան մասանց և զփոփոխանց
ձայնիցն և աւէ.

«Զի զարբերութիւնն զիցազնաբար վերձանեացու»:

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Թ Ի Ի Ե

Ողբերգութիւնն կոչի ի մերս, որ ընդ ողբսն գլուխն նուագան խտանեն,
և զիցազնաբար՝ որպէս զիցազնացն վայել է. և զիցազն կոչեն Նինքն,
25 զիչխանազունսն և զբաշան: Իսկ զզործս նոցա զբեցին բերդալեքն, զորս
գտանել պարտ է ընթերցողին և այնպէս ընթեանու: Իսկ ի Հոտմին ողբեր-
գութիւնն ընտրաղբութիւնն աւի՛ առ ի պաշտան անեալ Գիոնիսեալ []
ուսմենն տուողի որթոյ, որ է պատմութիւն յայտնի: Եւ գտա վասն այնորիկ
սակին նոխաղբութիւնն, զի ի սկսանելն և յաւարտելն գտա նոխաղար մե-
30 ծարեալ լինելին: Իսկ զիցազնաբարսն՝ զի է՝ ողբերգութիւնն ոչ աշխարհա-
կան, քան թէ արարուածք բերդողական՝ զբաշանցն զործեցեալ իրս, զորս
պատմեալ է աճարապէս՝ ճանգոյն զործեցեացն ամենեկին ամենայն զե-

- 2 F չիբ՝ ի (նառողանութեանն)
- 6 AF սրանս (շրթուն)
- 7—8 ABCD որով տեսանի զարուսութիւնն
բանիցն բարկացողին կամ ողբողին
կամ այլոց որակութեանցն, որով տե-
սանի բանիցն և ընթերցողին
- 9 A յառողանութիւնն է
- 10 G տանելոյ
- 12 H զմիտան
- 13 ABCDEHJ բնա արուստն
- 13 ABC զբերդալուս
- 15 ABCDGI մնա
- 15—16 I պիտանացու է ճառարակարար
(շրթուն)
- 18 B զփոփոխանցն
- 23 A տանելն վիս խտանելն
կամ այլոց որակութեանցն, որով տե-
սանի բանիցն և ընթերցողին
- 25 J նոցայ
- 28 J որթն
- 28 I թ վիս է
- 28 ABCFIKL պատմութիւնն
- 31 ADFGI սորբածք
- 32 A պատմել է, BC պատմելն
- 32 B Նանգուշն
- 32 AC զործեացն, B զործեցեաց

բաղանցութեամբ բանից, և ո՛ր կարգ ինչ և բաժանելիս, որ ոչ է դիպազ-
 նարար: Այլ սմանք ասեն, թէ ողբերգութիւն զմիտեմարական բանից ասէ.
 զորս ի վերայ մեռելոց կամ այլ ինչ թշուառութիւնս կրողացն ասնեմք:
 Իսկ դիպագնարա՞ր՝ «զյորդորականն» ասէ և «քրաշալերականն» և «զնեք-
 րոզականն» ի կենցազս վախճանելոց:

Բ Ա Ն

«Իսկ զկատակերգութիւնն աշխարհաւուրէն» <վերձանեցուցի>:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Զի է և նա արարուածք բերդողականաց՝ յաժարութիւն բարի կենցա-
 ցաց և յանդիմանութիւն վառաբար կենցաղավարաց, որ խրատս բարոճս
 ունի յինքեան և պիտանացու յաշխարհական իրս. աշխարհաւուրէն՝ զի բոլո-
 րեցուն յայտնի յինիցի:
 Գարծնայ կատակերգութիւն է զկատականաց նուազել խուսս, նա և
 զեպերական և զՏեղնական ճառսն, որպէս ոամիկին սովորեալ են ասնել
 աս աշտարխի զբռնու իրեանց ձայնի հեղական: Սոյնպէս վարեցեն և
 դու ձայնի յընթեռնուցն զայտոսիկ:

Բ Ա Ն

«Եւ զգամբանականն ուժգնակի» <վերձանեցուցի>:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Գամբանական ասէ. զգերեզմանականն, որ են լայական բանք և
 ձայնք ի վերայ մեռելոց: Երբիքս այտոսիք կերպարանելով յանկարծադի-
 պութեանն, անճնեթ ձայնի և անյալմար ձևով, կակժողական ձայնի լա-
 յումն յինքեանս մակազանչել ուժգնակի, որոյ պարտ է նմանել յընթեռ-
 նուցի:

Բ Ա Ն

«Եւ զտաղն քաշտորակի» <վերձանեցուցի>:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Նախ՝ տաղ կոչէ զշափով գրեալսն, որ բառ վանգիցն և բառ հեզիցն
 կազմի. իսկ քաշտորակ՝ որ է պատշաճ ոլորակաբ յայտ բերել. ոլորակ սե-

2 J չիք՝ Այլ սմանք ասեն... մինչև 74-րդ էջի 10-րդ ապի մեծակերն բարդ ներ- առյայլ.	14 A զեպերական
2 C բոսից փխ բանից	14 DFGHI հենգնական
4 ABCD գորդորականն	14 B ումիկն, C ումիկն, DFGHI բառերկրն
5 ABCFG վախճանեցելոց	15 ABC սա աշտարխի
7 ABC զկատակերգութիւն	21 D ի վերս
9 DFGHI արարածք	21 A կերպ.
10 AB խրատս բարոճ. D1 խրատ բարոճս	22 FGH1 աննեցեթ
11 ABC ի (յաշխարհական)	22 A յանմար փխ անյարմար
11-12 ABCDF բոլորեցունց	23 I որս
	26 A գտազգն
	28 D ներիցն
	29 A յայտ բերեալ

ուրար զառողանութիւնս կոչէ՝ զճշտ, զբութ, զզարոյն և զայսն, որով
 սարա է ընթերցողին զշափաւոր բանն յաղել, որպէս է սովորութիւն ըն-
 թերցողաց, զի որ ոչն անելով զայս՝ խրամատէ զշափն, և տղէս նա այ-
 սոցիկ ցուցանի՝ ի տեղի ոլորակին ապաթարց կամ ստորատ կամ ենթա-
 մնայ ասնեց: Իսկ երկրորդ՝ «քաշտորակ տաղ» սպի համեալական, յորժամ
 յորժար բառիւք և ոլորակաբ ի սկսմանէ տաղին մինչև ցկատարումն
 զմիտան և զշափ առճասարակ արարեալ բերիցէ:

Բայց սախ և «ոլորակ տաղ» յորժամ առաջարկութիւն մտացն երկայ-
 նագոցն իցէ. երկրորդ՝ տաղին սկիզբն ի բաղաձայնից կամ ի կրկնակէ Տա-
 իցի, զի զանգայտ և զմեծասարն գործիցէ երկայն. իսկ մեծակերպն, վասն
 երկայնութեան ձայնին, սահմանեցաւ ողբերգականցն. և այսպիսի տաղ
 սախ «Գաթեան բերդութիւն յաղազս Տիգրանայ», յորժամ յարմարական
 բառիւք և ոլորակաբ ի սկզբանէ տաղին մինչև ցկատարումն զմիտս և զշափ
 սա հասարակ արարեալ բերիցէ, որպէս յորժամ ասէ՝ «Եւ արց այս ներ-
 գործեալ ի միտս երկիր սա խորճուրդս փոյզարին»:

«Մեծոզոյ Տիգրանայ զեղանին Տիգրանուհի,
 Իք ներածնայ զիղարաւ, նաև ողջամիտ, աշխարհածուհի»
 Արք՝ տա՛ղ սախ դա, վասն զի առաջարկութիւն ստացն յառաջնումն տա-
 ղին ընդ երկարագոյն գոլով, երկրորդ տաղին սկիզբն ասնելով ի կրկնակէ
 արար հանգերձութիւն, և՛ զանգայտն, և՛ զմեծասարն երկայն գործեաց, և
 զտարամիտութիւնն կից յերկրորդումն տաղին:

Բ Ա Ն

«Եւ զվնարական քերտրիւնն՝ ներդաշնակապէս» <վերձանեցուցի>:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Եւ քերտրական քերտրիւնս, որ է մասն իմաստափրայ, բաղկանայ
 բառ երկի իրաց համեմատութեանց՝ բառ բաղկանութեան, բառ երկաշա-
 փութեան, բառ ասանգարաշտութեան, և սնի յարմարումն զգաշնակումն
 ձայնի և աղտոյն և ոտին ի մասին:

2 A յուզեան փխ յուզել	19 DFGHI ի կրկնակէ
2 AC չիք՝ է (սովորութիւն)	21 ABCDGI զարմարեանութիւն
3 ABC ասնել զայս	23 AB բերդութիւն, C բերդութիւն
4 5 ABC ենթամաս	25 ABC բերդութիւն, D բերդութիւն, GHI բերդութիւն
5 DF որ, G յոր փխ յորժամ	25 G չիք՝ է
7 A արարել	25 F իմաստափրացն
12 CJ բերթութիւն	25 J յուզեան, DEFGHI չիք՝ բաղկանայ
12 ABC Տիգրանայ	25-26 ABCI բերդութիւնս յարմարումն
14 A արարել	բաղկանայ բառ երկի իրաց... (չիք՝ որ է մասն իմաստափրայ), DF չիք՝ բառ երկի իրաց համեմատութեանց
16 ABCDFGHI մեծ ողոյ	26 A վնարականութեան
16 ABCJ Տիգրանայ	28 B ձայնի.
17 ABC Նա է փխ Նաև	28 ABCI աղտոյն
17 A ուղիարէ անոցի, BC աստու ասու հի,	
I աշխարհ աստու ասու հի. DF աշխարհ ասու հի.	
18 F յառաջնում.	

Ք Ա Ն

«Եւ զխանդաղատական բուպակի և աշխարապէս» <Վերծանեցոյւմ>:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Ք Ի Ի Ն

Այսինքն՝ թէ յորժամ խանդաղատական իցէ և զգուական միտք ըն-
5 թեցուածին, <որպէս>՝ ծնողաց առ մանկեան կամ առ սիրելիս և նորարու,
պարտ է զնա խանդաղատական և թուլարար ազգաւ և առնելաւ ընթերցուլ:

Ք Ա Ն

«Ձի որք ոչ ըստ սոցայն լինին խտրութեանց, զԲերդողացն առօրինս
տապալէ և զյոյնս վերձաճողացն ծիծաղելիս յաղկացոցէ»:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Ք Ի Ի Ն

Եւ զոր ասէ՝ այս ինչ է. ամենայն ընթերցողութիւն բերգածաց կամ շա-
րագրաց եթէ ոչ այսպիսեաց խտրութիւն լինի, որ է բնարութիւն և եղանակ,
զերբողացն արութիւնն և զշանն տապալէ և զիր արուեստն ծիծաղելի
կացուցանէ. իսկ յոյնս զգարութիւնս և զբաշարուեստս ընթերցողացն նպե-
15 ըկի ցուցանէ:

Տ Ա Ղ Ա Կ Մ Ո Ղ Ո Ր Ա Կ Ի

Ք Ա Ն

«Ոլորակ է բացազանչութիւն պատկանաւոր ձայնի՝ թէ՛ ըստ վերաս-
տութեան՝ շեշտին, թէ՛ ըստ հարտութեան՝ բրին, թէ՛ ըստ պարբերութեան՝
20 պարուական:

Կէտք երեւ՛ կէտ աւարտեալ. միբակ, ստորակէտ»:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Ք Ի Ի Ն

Բացազանչութիւն ոլորակի սեռ իմանի, բանզի հասարակապէս ան-
շեշիցն և շեշտորացն և բանականացն է բացազանչութիւն, որ լսի բացա-
25 ձայնութիւն և ձայնատարութիւն: Իսկ ոլորակն միայն բանականիս աննի՝
պատկանաւոր առնելով զձայնն. եւ ոմանց ծանաթ լեալ ի կրթութենէ որ-
պէս յունական լեզուին, իսկ այլոց ազգաց՝ ոչ նս. և թերևս տարակուսեցի
որ՝ արդեաւք եթէ շեշտ վերացմա՛ն ազգաւ ասի ոլորակի, իսկ բոլոր՝ ըն-
զէ՛ր. այնու զի որպէս նայն ի վեր նանէ, սա ի խնայք՝ իջուցանելով հար-

- 2 ABC դեանդաղատական
- 2 A աշխարհապէս
- 4 ABCDGH զբարտական
- 8 ACDFGI նոցայն, B նոցա այն
- 8 CDIJ լինի
- 8 ABC գարութիւն
- 11 DFGHI ընթերցութիւն
- 12 G լեզունակ

- 13—14 C միծաղկեմիս յարկաղող վիս մի-
ծաղկի կացուցում
- 14 G ընթերցողացն, D չիք՝ ընթերցողացն
- 16 DFGHI յարգապ սյորակաց
- 21 G կեաք
- 21 G կեա
- 21 G ստորակէտ
- 24 ABC բանաս. որացն վիս բանականացն
- 27 AD յունականին

թէ: Եմանապէս որք ի մի տեղի եկեալ բարկացուցանեն զպարտկն, ըստ
արեւնակի ծայրիցն՝ ի ան և ի սպիտակէ զգոշն, իսկ ընդ կեանս և ընդ մա՛ս՝
ա՛յ է միջոց:

Այլ զարձնալ ոլորակ է վերացումն ձայնի և ցուցումն. և բացազան-
չութիւնն է ձայնատարութիւն, իսկ պատկանաւորն՝ պատշաճ և յարմար
արուեստաւոր ձայն: Փանզի արգարե իսկ, ըստ երիտ ըստ այստարի, որ
5 ասէ յազգի ձայն բանաւոր կենդանաւոր ի վեր ունելով՝ շեշտին, որ է սուր,
և ըստ հարթութեան՝ բրին, որ է կարճ կամ ծանր. իսկ լեզուզանն՝ պարու-
կան, որ է շրջումն վերուստ ի վայր և բեկումն ձայնի և բթել ի սրութենէն,
10 զորոց յետ այսորիկ ցուցեալ զարեւանակն յառողանութեանն ձառի:

Գարձեալ ի վերուստ առնալ ուսցոր զասացեալս. արդ յաւաւոր ձայն
ասի մերս սակս տարիցն զանազանութեան և բարախման և երկրման ի
գոշմանէ ձայնի մերոյ. իսկ անասնոցն ոչ պանազանի տարիքն խտնմամբ,
այլ՝ մերկ յայցանէ:

Եւ արդ, չերիսս յայտարի, զոր ասաց, զանազանի ձայնս մեր՝ ի շեշտ,
ի բուրբ և ի պարտկի: Իսկ ասելս՝ եթէ ըստ վերաստարութեան շեշտին, այ-
սինքն՝ թէ ի վերաստարութեան իցէ վանզն, սա շեշտ ասի: Եւ լինի վերատար-
ութիւն ըստ բազում լեզունակս, նախ՝ բնութեամբ վերատարութիւն:

Եւ շեշտք են ձայնատարք այսորիկ և. ի: Եւ ասին սորա շեշտք վասն
20 յորդեական ձայնին, որ և վերաստար ասի:

Գարձեալ և առնելով սորա ընդ ինքեանս զձայնորոցն, որք ոչ նեղեն
զբերանն և զձայնն, սսին և այս յորդք. և են այսք՝ ազ, աղ, ազ, ազ, ազ, և
կամ՝ գազ, գաղ, գազ, ծած, լալ, խախ, կակ, հան, դաղ, նան, շաշ, շաշ,
առ, առ: Եւ արդ, ստորիկ աստի և անտի զնելով ձայնատարացս՝ այսոցի՛կ
25 ասին միայն փազառութիւնք. իսկ թէ յանզի միայն՝ ասի վանզ. յորդ և
սուր է ձայն վանզացն այնոցիկ:

Իսկ լինի զարձնալ ձայն յորդեակ յորեիցէ ձայնաւորս և ի հեզս ըստ
ենթադատութեան տեղոյն ի բողոքելն ինչ, կա՛մ ի սաստեղն, կա՛մ ի հար-
մայնէն, կա՛մ ի թշնամանէն, կա՛մ յողոքելն, կա՛մ ի զովելն, կա՛մ մի
30 ըստ միողէ որք մասունք են ենթադատութեանն:

Իսկ ասելն՝ թէ ըստ հարթութեան բրին, այսինքն՝ որ հարթ ձայնքն են,
և ոչ յորդ և սուրք՝ ա՛յն բուրբ ասին: Եւ լինի հարթ և բուրբ ձայն. նախ՝

2 D ի սե	17 G վերաստարութիւն
6 ABCDFHIJ ըստ այսմիկ վիս ըստ այս-
սին	17 J վանզն
7 ABCDFIJ կենդանաւորս	18 GJ բարտաւս
8—9 ABCJ պարտկան	18 ABCDFGHIJ (բնութեամբ) վերատարու-
թեամբ
9 C իս սրութենէն, DHJ ի որութենէն	19 GH չիք՝ են
10 B յառողանութեան	20 A արդեական վիս յորդեական
13 D չիք՝ զանազանի... մինչև 75-րդ լէրի
12-րդ ստղէ վախճանք բառի տառչին
վանզէ ներսայնս:	21 G զմայնորոցն
14 HJ յայցանէ է	23 AB գալ վիս լալ
15 I մերս	24 BC անզի վիս անտի
15 J ի շեշտ	24 A ձայնատարոց
16 ABCDFGH չիք՝ և	25 A չիք՝ ասին
16 AB չիք՝ ըստ	25 A այս վիս յունզի
17 ACHJ չիք՝ ի	27 ABCD չիք՝ ի (հեզս)
	28 J անզոյն
	31 J բրթիւն

առաջին ձայնադարձը այսօրիք՝ բ-իւ, ք-իւ, լ-իւ. զի բոս նեղութեան շրջանցն ձայնն սոցա նեղք և ակարք են:

Իսկ դարձեալ և ի փաղառութիւնն նոյն զարութիւն է յամենայնսն:

Գարձեալ ասելն՝ թէ բոս պարբերութեան պարտական, այսինքն՝ թէ բոս շրջարեկութեանն շրջանակուն ասին սորա ասացեալք. և այսպէս լի-նին շրջարեկութիւնք վասն յորդ և բարձրացեալ ձայնին նուազումն. և լի-նի յորդ և նուազ ի միում հեղի այսպէս. որպէս՝ Պատգամ, բանդի յեաննի ձայնի ի վերայ այրին՝ յորդ ել, իսկ անցանկեալ ընդ այրն ի երեւոյ՝ նեղա-ցեալ շրջութեանն, ակարացեալ, ի վայր զեա նստուցանեն:

Եւ արդ՝ պարտականայ ձայնն բոս այսցան յեղանակս. նախ՝ բնու-թեամբ պարտչկ են՝ է և ով: Եւ վասն այսօրիկ են պարտչկ, բանդի յեր խոնար-հին երկոցոցք վասնանք և երուցանի յորդ ձայնն: Վասն սորին և երկ-բարբարք ասին, վասն զի վերկոց ձայնադարձք զտեղի ունին մի մի սորա:

Իսկ երկրորդ անգամ պատահմամբ պարտչկին ամենայն երկբարբարք, որ են այսք՝ աւ, եւ, էւ, իւ, ու, ով, աի, եի, ովի—վասն բեկանեցոյ զձայնն:

Իսկ երրորդ անգամ պարտականայ ձայնն և ի սուր ձայնադարձն՝ յա, յե, յի. այսպէս՝ յորժամ այն բազմայնք զինն ի վերայ սոցա ի հեղան, որ զշրջութեանն նեղին և զձայնն, և թէ մի զիբ զիցի և և թէ երկու և և թէ երեք՝ պարտչկք են:

Իսկ չորրորդ անգամ պարտականայ ձայնն ի զարութիւնն և թեալառու-թեանն բոս բազում մասանց, այսօրեւ՝ կա՛մ յաղերսելն, կա՛մ ի միսիթա-րելն, կա՛մ ի փաղաքչելն, կա՛մ յաւազելն, կա՛մ յաշխարելն, կա՛մ ի խան-գազատելն. և այսօրիկ ցայսրան:

Արդ, որպէս ասացաւ ոչորակացք՝ երեք են զանազանութիւնք. մին սոր և վերստտեալ, և միւսն՝ ևնթակացեալ, և միւսումն՝ վերացեալ և զի-չեալ: Եւ ցուցից զարիւնակ սոցա ի բայ և յանուն՝ որ մասն է բանին: Եւ անուան է այսպէս. զի շեշտն յանդի անուանն ունի զոչորակն, և յարաշեշտն նախ և զով վանգին ունի զոչորակն, և նախաշարաշեշտն՝ յերրորդ վանգէն:

ունի զոչորակն, հանգիտարար նմին և պարտչկն նոյնք ստորագին: Եւ այլ յայտնի գիտաօպիբ այսպէս, զի անուն, որ ի վերջի վանգն ունի զոչորակն. շեշտ է, և թէ յերկրորդումն՝ յարաշեշտ, և թէ յերրորդումն՝ նախաշարա-շեշտ:

Իսկ արդ՝ ասելն կէտք են երեք. բայց նախ զայն ուսցուք, թէ վասն է՞ր երկրորդ կարգէ յեա ոչորակին զկէտս: Եւ զիսն յարժան է, զի նախադա-նեով սորա զոչորակն բան զկէտն ոչ բոս պատուականութեանն, բան թէ բոս տեղոյն, բանդի հարկաւոր է նախ ոչորակին և ապա կիտին ունել զկարգն: Իսկ թէ վասն է՞ր կարգէ զսկիզբն հետագայ բանից կիտիս՝ ընդ կատարած ոչորակիս, որ ոչ էր պարտ անել, այլ ընդ իւրսն յարժարել և ստանձնին զնել զկէտ:

Արդ, ոմանք ասեն, զի կամեցաւ զժուտարագոյն զբանս անել, վասն այնորիկ զսկիզբն հետագայ բանիս ընդ կատարածն իստն է և զկարգն փո-խեալ ի կատարածէն զյիշատակն անէ: Իսկ մեք ասացուք՝ զի՞ ասաց զիւրաքանչիւր կիտիցն յառաջադոյն արհեստի, և թէ կէտք են երեք՝ կէտ ասարեալ, միջակ, ստորակէտ:

Նախ՝ զի սահմանաւ զիւրաքանչիւրոցն բնութիւն ծանուցել. երկրորդ՝ զի տեղեան և ձայնի զաւարտեալ կէտն իբրև թագաւոր, իսկ զերկուսն իբ-րև սպասաւորս նորին, արիւնակ իմն զպակասեան և զտուտելեան այնո-րիք կողէ նշանակութեամբք, իսկ զափաւորն՝ պարզաբար: Եւ են հաս-գամանք բնակիտիս. մի՞ բոս բացարձակ ձայնի, որպէս թէ տչ շունքս և որ ի կարգին է. և միւսն՝ յորժամ ի միջին կիտին հանգիտ անուցուէ եր-թեալ ի ստորակիտէն, ուստի պարտաստական ի կէտն կանիցէ, բոս առա-կի ճանապարհորդութեանն. և ստորակիտիս է և այլ. <առաջին>՝ ունել զբացարձակն և սմա, որպիսի՞ տչ ապաքէն ասարեալ եմա. երկրորդ՝ յոր-ժամ պատասխանուցն ինչ կարտաստակ բանն՝ բոս այնմ, թէ ճինձ պարտ է ի բէն միտիս, և զու առ ի՞ս գաւառ:

- 1 CFGHI ձայնադարձ. բս վի ձայնաւորս ըստ բս
- 1 ABCDFGHIJKL բանիւ. սէի, նայի վի բ-իւ. ս-իւ. լ-իւ. նմա. ն. Արտնց, էջ 195.
- 2 CH ձայնք. 1 ձայն
- 3 FI ի փաղառութեանն
- 4 A պարտչկան
- 5 FGH ասացեալ
- 6 ABC նուազու. թ
- 7 AC նուազ
- 8 BCD ձայնին
- 10 FGI չիբ՝ արք
- 10 ABCDI պարտչկան
- 11 ABC պարտչկն, FGH արտչկն վի պարտչկ են. նմա. Արտնց, էջ 196.
- 11 ADFGHIJKL է, ով, եւ, B է՛ր, ո՛վք վի է և ով. նմա. Արտնց, էջ 196.
- 12-13 AB երկբարբարք. C երկբարբարք
- 15 ABCDFGHIJKL աւ, եւ, ը, իւ, ով, աւ, էւ, էի, ովի, նմա. Արտնց, 196.

- 16 ABC պարտչկան, D պարտչկանց, G պարտչկանց
- 16 GHI ձայն
- 16-17 ABCDFGHIJKL յար. յե. յի. նմա. Արտնց, էջ 196.
- 20 A պարտչկան, BC պարտչկան, D պարտչկանց
- 20 J ձայն
- 22 A չիբ՝ կա՛մ յաշխարելն. կա՛մ ի խանգա-րելն
- 24 ADH որ վի որպէս
- 25 ABCDFGHIJKL վերստտակ վի վեր-ստտակ. նմա. Արտնց, 254.
- 26 ADFGHI բս և յանուն. BC ի յանուն և ի բուն. J բոս
- 27 ABC յանգի
- 27 A չիբ՝ և յարաշեշտն... մինչև 28-րդ սոցի զպարտչկն բարձր ներստայր
- 27 BD նախաշարաշեշտն վի յարաշեշտն
- 28 BC եզով վանգի
- 28 BC յերրորդ ձայնական վի յերրորդ վան-գէն

- 1 ABCEP պարտչկն
- 2 ABC վանգն, G վանգուն վի վանգն ունի
- 3 I յարաշեշտ
- 6 G կէտք
- 6 G զկէտ
- 7 DG զկէտն
- 7 G բոս պարտչկանութեան վի բոս պատուականութեան
- 8 G տեղոյն
- 9 BCJ նուազա բանից, DFGHI նուա-զայնք
- 13 ACJ նուազա, B նուակա
- 14 ABCDFHI մեր վի մեր
- 14 ABCD ստացարք
- 15 G յառաջադոյն
- 15 G կէտք
- 15 G կէտ
- 16 G ստորակէտ

- 17 I գի բարեի. քնն վի գի բարեի. քնն
- 18 G կէտ
- 19-20 B այսօրիք
- 20 ABC նշանակութիւնք
- 20-21 B հանգամայնք
- 21 DFG ձայնիւ.
- 22 G չիբ՝ կէտն
- 22-23 ABCGI երթայ
- 23 ABCDFGHIJKL ստորակէտն վի ի ստո-րակէտն, նմա. Արտնց, էջ 91:
- 23 G կէտ
- 23 AB ի ստորակէտն վի ի կէտ
- 25 G բացարձակ
- 26 F պատասխանոյն
- 26 ABCDFG կորուստան
- 27 ABCDFGHIJKL մերակ վի մերակ նմա. Արտնց, էջ 92:
- 27 ABCD չիբ՝ գաւ

Բ Ա Ն

«Կէտ է արամախոնորեան յանգեցելոյ նշանն. եւ միջակ նշան՝ յոգի սակս բնդունելոյ, և ստորակէտ՝ արամախոնին շև ևս յանգեցելոյ. այլ ևս կարատացելոյ նշանի»:

Մ Ե Կ Լ Ն Ռ Թ Ի Թ Ի Ն

Այժմ բացայայտութիւն անէ՛ նախասացեալ անուանց կիտին և կատարի ամենայն արամախոնութիւն, այսինքն՝ իմացուած բանի երկիւք կիտիւք, որոց առաջինն՝ ստորակէտ, և միջինն՝ միջակ, և վերջինն՝ որ և առաջին ասէ իմաստաւէրս ստիս պատուոյ՝ աւարտեալ կէտ, որ ետէ՛ ինքն ասի և առնէ:

Եւ կէտ է պատճառ զմի՝ ոչ ունելով երկայնութիւն և ոչ լայնութիւն և ոչ խորութիւն, զոր թուի թէ սահմանն է այս: Իսկ ասելն՝ եթէ կէտ է արամախոնութեան յանգեցելոյ նշան, — զայս զաւարտեալ կէտն ասէ՛ զվարձան ենթադատութեանն:

Իսկ միջակ նշան յոգի սակս բնդունելոյ, քանզի արդարն իսկ ոգի ի սմա առնու ընթերցալոն՝ ի կիտ սնելով զձայնն, և ո՛չ՝ ի շանգիստ իջուցանելով, զի այս ի վախճանին եղիցի: Իսկ ասելն, թէ ստորակէտն է, որ արամախոնին շև ևս յանգեցելոյ, այլ առաւել ևս կարատացելոյ, — զայս զառաջինս ստորակիտն ասէ: Իսկ «արամախոնին շև ևս յանգեցելոյ»՝ որ է ենթադատութիւնն, այլ բազում ևս կարատութիւն ունի առ ի վախճանել զերկուս ևս կէտս:

Իսկ ասելն՝ ի՛ւ առանձնանայ կէտ ի ստորակիտն, — ամանակաւ. զայս զմիջին կիտն ասէ, զի զատուցանէ ի միմեանց զվերջինն և զստորակէտն: Եւ սոյն ասի ամանակ, զի եթէ ջթթումն ակնս ժամանակ ասի, որչա՛փ ևս առաւել՝ արտաբերութիւն բանին լիցուան:

Իսկ ասելն՝ «զի ի կէտն կարի յոյժ մեծ է բացառն, իսկ ի ստորա-

- 1 ABC կէտի, DFGHIK կիտից
- 3 ABC յանկեցելոյ
- 3 GHIJ նշան (և)
- 3 D նշանն (յոգի)
- 4 DFGHI բնդուելոյ փխ բնդունելոյ
- 4 H նն
- 4 B յանկեցելոյ
- 4 C կարատացելոյ, D կարտեցելոյ
- 5 ABCJ նշան
- 9 G ստորակիտ
- 10 DF պատույ
- 12 G կէտ
- 13 ABD դիտութիւն
- 13 DGH թէ
- 13 G կէտ
- 13—14 G արամախոնութիւն
- 14 AHD յանգեցելոյ
- 14 G կէտն
- 16 G ի փխ իսկ
- 18 DGHJ եթէ
- 18 G ստորակիտն
- 19 D արամախոնին
- 19 ABCJ յանկեցելոյ
- 19 D կարտեցելոյ
- 20 ABC գատարին
- 20 ABCDGH արամախոնութիւն փխ արամախոնին
- 21 D ենթադատութիւն
- 22 G կիտս
- 23 AJ առանձնանա, B առանձնա
- 23 G կէտ
- 24 ABCD զվերջինն
- 25 A ըջթումն, D ըթթումն, GHI ըջթութիւն
- 25 ABC սկիտ
- 25—26 A որչափ ևս առաւել
- 27 G կար փխ կարի

կիտն՝ ամենին նուագ» բացատ ասէ զվերջին կէտն, իսկ կէտ՝ զմիջինն՝ ոչ աւարտեալն, որ լինի ի շարադրութեան բանից այսպէս՝ ի յաւարտմանէ խորհրդոյն կարի յոյժ նեոի է միջակիտին բան վասն վասնահմանին, զի ինքնբառինքան միջակէտն ոչ կարէ յայանել զխորհուրդն, իսկ ստորակիտին՝ նուազ, զի հուպ է ի յաւարտեալ կէտն, քանզի յաւարտեալ կէտն հասանելով ի կարգի շարժմանն լինի բացերութիւն բանին: Եւ արդ եղից զարինակ զարութեան նոցա. ստորակէտն՝ նախերգան է, իսկ միջակն՝ պատճառ, իսկ աւարտն՝ խոստումն կամ վճիռ:

Արց՝ յայտնի ցուցից զասացեալս, ստորակէտ՝ «ժողովուրդ իմ», «հարկաբանք մեր» միջակը, «նախազ անեն զնեզ»՝ աւարտ. իսկ «պահանջալ տիրեն ձեզ»՝ այլ աւարտ: Քանզի այսպէս վարին կէտք. երբմե՛ մի զնեզով զկէտն՝ կատարեն զխորհուրդն, և երբնմ՝ երկուք-երկուք, կամ երեք-երեք, կամ շորս-շորս, կամ ևս ասելի:

Քարենայ և այլազո իմանա՞ր զասացեալոս՝ թէ ի՛ւ առանձնանայ կէտ ի ստորակիտն: Կէտ, ասէ, է զաւարտեալն, և ստորակէտ՝ զստորաւն. և առանձնանան նորս ամանակաւ. որ կիտին բացատն և զատարկ վայրն արձակ է և երկար ժամանակս ծախէ ի հանգչելն, և ստորակիտին՝ փոքր է բացատն:

Եւ զարձակ ո՞մանք այլազո բաժաննն զսունոց և սանն՝ նշանի առանձնանայ կէտ ի ստորակիտն ամանակաւ: Ամանակ և նշան զմիջակէտն ասեն, որ բաժանել զստորաւն և զրուն կէտն:

Բ Ա Ն

«Հագներգութիւն է մասն բեղաժայ ներպարտեալ ստորագրութիւն: Եւ զեզակ է հագներգութիւն ի հագնելոյ կարկառուն բան կամ ի սարդին մանակէ պար գալով երգել զմոմեակսն՝ բեղաժայն»:

- 1 DF զմիջին փխ զվերջին
- 1—2 FHI զմիջին աւարտեալն փխ զմիջինն
- 2 ABCJ խորհրդոյն մեծ ունի միջին կէտն. յարձէ կարի յոյժ նեոի է...
- 3 ABCJ ստորակիտին փխ միջակիտին, G միջնակիտին
- 4 B ինքնընդունքան
- 4 CI միջնակէտն (ոչ կարէ)
- 4—5 ABCJ չիք՝ իսկ ստորակիտին՝ նուազ, զի հուպ է ի յաւարտեալ կէտն
- 5 G ստորակիտին, HJ ստորաւն
- 6 G կէտն
- 7 A զուրս. թիւանց, G զուրս. թիւն
- 7 G ստորակիտն
- 9 G ստորակիտ
- 9—10 G հարկադրանքն. J հարկանքն
- 10 G հարկ. ձեք (շրջան)
- 11 G ետք փխ կէտք
- 12 G զկէտն
- 14 G զստացեալս
- 14 ABCJ առանձնանա
- 15 G զստորակիտն
- 16 G առանձնանայ
- 17 AB չիք՝ և (երկուք)
- 17 CDFGHIJ մասն փխ մամտնոս
- 17 DFGHI մարի
- 17 DFGHI ստորն փխ ստորակիտն
- 17—18 ABC չիք՝ ի ստորակիտին՝ փոքր է բացատն
- 18 D ի հանգչելն փխ բացատն
- 19—20 ABCJ առանձնանա
- 20 DGH նշանակ
- 20 B զմիջակէտն, AC զմիջակէտ
- 24 AB զերթմանց, C քերթանցն
- 24 A ներպարտեալ, DFGHIJ ներպարտեալ
- 25 D չիք՝ ի (հագնելոյ)
- 25 C ի հոգնելոյ
- 26 AHIJ քերթումն, BC քերթան

Մ Ե Կ Ե Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ե

3 Նա որոյ և զհագնեղբորս սակել է, զի ոչ ի հարկաւորացն է մասանց արուեստիս, որպէս այլքն, այլ առ ի կրթութիւն մանկանց:

4 Իսկ հագնեղբորսին՝ որ է կատակեղբորսին ըստ հայրմաս, և ստուգապէս ի մերս լսի սա կարկատուն բանք, է և սա մասն բերզածաց: Եւ եթէ ասիցէ ոք՝ վասն է՞ր բաժանեալ լինի բերբուածն ի հագնեղբորսին, ասեմք՝ վասն զիրապէս ուսուցանելոյ և յիշելոյ մանկանց, զի մի՛ վճատեալ ի յերկարութենէ պատմութեանն զրկիցին ի քաղցր շահէ դիտութեանն, որ յուսումնառութեանն են: Ենեղբակտեալ ստուգորսքիւն: — Ենեւ՝ նախդիր

10 է, իսկ պակառեալն՝ ասողին բառիբն և ձայնին առնելոյ, և ստուգարելոյ. որ է ի ներքոյ զնել, կամ ըստ այլոց՝ պար առեալ երգելոյ:

Եւ դարձեալ ինքս արունստաւորս մեկնէ զիր բանս և ասէ՝ «Էս զեղեալ է», որ է՛ ասացեալ է, «հագնեղբորսին» ի հագնելոյ կարկատուն բանս. այսինքն՝ յառնելոյ և չեղելոյ կարկատուն բանս: Արդարն կարկատուն բանիս յարմարեալ շարամանին ամենայն մրմունջք և երգք զուսանութեանն. քանզի բազում բանից պէտք են կարկատել և աւարտել զսա, զոր այժմ ի հայրմաս առաւել զտանեմք շափ և կշիռս բանի արունստաւորեալ ի զովս և ի պարտաս՝ ներդրո՞ծն զայս յո՞ք չընաղս և զժուարպիտս, և աւարտեն միով զծիւ բազում բանս, երբեմն երիս զիրս յաւարտին ունելով՝ զմիժեանս բախելով, և երբեմն՝ երկուս. և այսպէս ոտանաւորս ստեղծանեն՝ վկայուածնս և բառոտանիս: Իսկ ասելն՝

Բ Ա Ն

«Կամ ի սարգենի մամակէ պար գոլով երգել զհամեռական Գեղութեանն»:

Մ Ե Կ Ե Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ե

Այս ըստ յունացն է, զի հագնեղբորսին լսի ըստ Հոռոմին՝ «զաւազաւեղբորսին», վասն զի սարգենի զաւազանս փոխանակ սուղելոյ կուտին, զոր, ասեն, բուսոյց երկիր, պար գոլով Ապրոզնի՝ երգեն զհամեռական բերդութեան վասն ինդրելոյ շնորհին, որ ի Հոմերոսնէ ասացեալ բերդութեանցն,

2 F զհանդերձորս թիւն	14 ABCDHJI երդելոյ
2-3 AB չիք՝ է (մասանց)	14 AB կարկատու բանս
3 ABCDFGHIKIL արունստաւորս փխ արունստիս, հմեւ. Ազոնց, էջ՝ 92:	14 ABCJ չիք բանս
3 B ուլլք	15 ABCD երգ
3 ABC ի կրթութեանն	19 A զծի
5 AB բերթածաց	20 ACD ոտնաւորս
7 C յիշելոյ	23 D մահացէ
9 ABCDFJI յուսումնասիրութեանն	26 D զի զի (կրկն)
9 ACD ներ	27 B զի վասն սարգենի (չրգուն)
11 ACJ ի ներքոր	27 C սու զելո
11 ABC չիք՝ ցնել	28 FHI երգել
11 ABCDGIJ պար առեալ և երգել	28-29 AB բերթութեանն
12 HI ինքնս	29 DFGHI ինդրոյ
14 DHIJ յառնելոյ	29 B չիք՝ ի (Հոմերոսնէ)
	29 AB բերթութեանն

որ զաւարացեալ վասն միախարութեանն. բաժանումն զործեցաւ յազազս զիրարար ուսումնականաց յերկուս զիրս՝ յիշխական և յիշխական ի ըստն և ի շորս ճառս: Քանզի մանկանց է այս բարբ՝ խորխտանալն և տրամելն բարբք ընդ պիտարութիւն իրին, այլ ոչ զբարբք նախանձն արտանան՝ զբանական նեկելով հզար զարութիւն խորհրդոցն, վասն այնորիկ բաժանեալն ճառքն, զի բժշկեսցին միտքն առ յամբողջ պատասխանելոյ առ հարցուածն ասել՝ յարում ճառի է, և մի՛ վճատեալ զրկեսցին ի քաղցր ճաշակէ ուսումնասիրութեանն անգիտանալովմ: Ուստի սովորութիւն առեալ մանկունքն յունաց, որք զայլն ոչ հզարագոյն զիտէին զործարանս երաժշտականութեանն, առեալ մահակս սարգենի, որ է «զափին», երկուս ընդ իրեարս բախելին՝ կալով ի վերայ ուսոյց միժեանց, և երգեն զհամեռական սաղան և յայլս մասնս հեծանելով ի զափինս, պար գոլով երգելին զնոյն սաղ: Եւ ասեն, թէ զայս առնելին վասն միշտ կանաչութեան և հոռոց, քանզի միշտ անթաւամ է տունին, որպէս թէ պարտ է նոցա միշտ ուրախ լինել:

Յ Ա Ղ Ա Գ Ս Տ Ա Ռ Ի

Բ Ա Ն

«Փիւ է երեսուն և վեց՝ յայրէ մինչև ցէլ»:

Մ Ե Կ Ե Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ե

Արդ մինչև ցայս վայր ասացեալ բերդորիս զմասունս բերականութեանն և զմասանց մասունս. արդ բունն հարկանէ և զգրոյ, որ է հիմն արունստիս, և ասէ՝ «զիք է երեսուն և վեց»: Եւ զի՛ ստէ յազազս տառի, և բունն հարկանէ զգրոյ. բանզի տառք անմարմին իրր բանին նշանակ, զի պիտելի կացուցանէ գրովն զբանն, որպէս այլքին զայրն, որպէս յորժամ ասես զանուն այլքին երեք գրով՝ այր, յի, բեն, և հեզ սորին՝ այր. և այս անմարմին ձայնս, որ ի գրոյն տառ կոչի, որ ի բարբախմանէ լեզուին և շրթանցն յայլնալլ տեղիս հանելով զանազան ձայնս՝ ծնանի բանն:

Իսկ նախագասեալ տառիս աւրինակ իմն ըստ պատուոյ՝ իրր լաւագոյն բան զմարմին ոգի լինել: Եւ երկրորդ՝ զի տարժամ համարեցաւ ի տկա-

2 ABCD յիշխանն, FGHIJ յիշխան	11 D ուսուց
2 A յիղէտիական, BCHI յիղէտիական, DFGI յեղիտիական	12 G երգելն
3 G խորխտանալ	12 I հեծանալով
3 GI որոմտելն	12 G երգի
4 J բարբք	13 G կանաչութեան
4 DFGHI նախանձ	13 ABCDJ հոռոցն
5 G խորհրդոցն	14 J նոցայ
6 B միտք	17 ABCD չիք՝ է (երեսուն)
6 BCDGHIJ առ ի յամբողջ	19 A բերթութիւն
7 A ճառն	20 ABCD զրոց
9 I գործականս	22 ABC իրր բանի
10 D սափնի	22 G նըշանակ
11 D չիք՝ կալով	26 ACDF տեղեցս, B տեղիս
	26 D զազազան փխ զանազան

բազումիցն լսելիս՝ զիմանալին, նախքան զտեսանելիս վերաբերել, այսինքն՝ զանմարմին ձայնն, քան զտեսանելի գիրն:

Եւ նշանակ է գիրն մարմնոյ կենդանեաց, և ձայնն՝ նոցին ձայնից. վասն որոյ ընդ տեսակս ձայնիցն ոչ կամենցաւ, անցանել, որ բոտ երևելոյս ի կենդանիս և լանկենդանս, այլ զգիրն արտահայտել, որ է մարմին ձայնի:

Բայց վասն բազմութեան գրոյս հայոց. մի՛ զի անարհեստ խաւար և բարբարիկոն լեզու, և երկրորդ՝ վասն քառութեան գետն կարգեալ ի գիրս:

Բ Ա Ն

«Եւ զիւր ասի, վասն զի իբր Բերելով իմն զաղափարի. զի գրելզ «Բերել» 10 ապիւր աս նախնեալն, որպէս ի Հոմերոսին: Եւ գրեալ է իմ գտոյն. այժմ՝ զգո գաւշապար, ունայնս պանծաս»:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Եւ զիրզ է ի քերելոյ և ի գծելոյ, որպէս ասէ, զի քերելովն իմն զազափարի, այսինքն՝ քերելով արիւնակիւ. և նշանակ է ըստ հաստատուն չարացուցին, որպէս ի Հոմերոսնէ կոչի, հարկանելով նեախի Պարթիսի զգարչապարն Գիտմիզեայ յասպարիսիս: Եւ է պատմութիւն սորա այսպէս. Պարթիս Տրոփացի ընդ զիրկս մտեալ՝ հնար ի պատերազմին զգարչապարն Գիտմիզեայ, և նորա ի բաց կրողեալ՝ «Նղիկանց նետոյս, ասէ, ոչինչ ստեանեն»: Իսկ նորա պատասխանի արարեալ ասէ՝ «Եւ մակագրեալ իմ այժմ՝ 20 զասին քո գաւշապար, ունայնս պանծաս»: Զայս վկայութիւն ի Հոմերոսնէ կրիք՝ ի գտողէ զրոյ, զի եղիս ի գրութիւնն նորա Բերել զսա կոչեցեալ: Եւ քառի ինն, քէ է զիրսն Հոմերոսի Բերեալ է, զոր այժմ գրել ասի, կամ զերկուսին անուանս ունէր նա՛ զԲերելն և զԳրելն գրոյս:

Բ Ա Ն

«Նաև նոյնք իսկ ասոք կոչին, վասն զի ունին տարբումն իմն և դասուրիւն»:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Կրկնաբանելով իմն զտասս՝ զեկուցանել զտարբումն և զմիաբանութիւն գրոյ և ձայնի, հանգոյն տարբերցս ընդ երկրի և ընդ կենդանիսս միառու-

- 5 ABC ի կենդանի
- 6 ABCFHI բազմութիւն
- 7 ABCDFHI կարգել
- 9 DH չիբ՝ իբր
- 10 ABCJ առ նախնեալքն
- 10 ABCJ գրել իմ փխ գրեալ է իմ
- 11 G ունայնս, J ունանս
- 13 D զերկուց, FGH քերելով
- 14—15 B յարացոյց, G յարացին
- 15—16 G զգարչապար
- 16 ABC Գիտմիզեալ, DFGH Գիտմիզայ
- 17 BC էնար
- 18 D Գիտմիզեալ, J Գիտմիզեալ
- 18 ABC աղկանց, J աղկանց

- 18 J նեաք
- 19 ABCJ մակագրել
- 19 ABCDJ չիբ՝ իմ
- 20 ABCDJ ի Հոմերոսնէ
- 21 BC էրեր
- 21 CDFGHJ ի գրութիւն
- 22 A թուին
- 22 A G քերեալ
- 22 AC էթէ
- 22 ABC գրեալ, D զերեալ փխ քերեալ
- 22 C քերել, AB քերեալ փխ գրել
- 22 C ասէ փխ ասի
- 28 I գտաս
- 28 G զմիութիւն փխ զմիաբանութիւն
- 29 ABCDGH ձայնին

բութեան. և դասութիւն՝ զի երբեմն յար ասի, և երբեմն՝ այբ, միոյն՝ յին, և միտոյն՝ այլն նախադասելով:

Եւ զարձեալ ստուգարանել տաող լինի «տարբ», վասն զի այն զերկուց ըկից ասի ունի և յերկուցն գոյանայ, և վասն այտորիկ ասի «տարբ» ձայնս այս, վասն զի ունի խառնումն և միատրութիւն ընդ միմեանս աս ի շինումն գրոյ, և հնգի, և բառի, և բայի: Եւ որպէս տարբերք նիւթ են ամենայն մարմնոց, այսպէս զիր՝ տարբ և նիւթ ամենայն խաւարից:

Բ Ա Ն

«Եւ սոցա ձայնաւոր են ուր՝ ա, ե, է, լ, ր, ի, ո, ւ, ով: Եւ ձայնաւոր 10 ասին, վասն զի ձայնս յինքեանց անզպակաս ելուզանեն»:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Եւ արդ որոշէ զձայնաւորքս ի բաղաձայնիցն իբրև պատուականս և պատճառս ձայնին յարմարման, քանզի ձայնաւորքս են որպէս զգայութիւնք կամ հոգի կենդանակէն ի մարմնի, զի բառիքեան առանձինն և զայսն խառնելով՝ բաւականանայ աս հնչումն և կամ բան յաղաւոր պատկանաւոր, իսկ այլքոյ շաւղափումն միայն առնեն ի բերանն՝ առանց սոցա խառնման և ոչ կարեն արտայայտել զձայնն: Իսկ ապա յորժամ ընդ իր քնական շարժումն յառայ անցանէ իւրաքանչիւր ի սոցանէ և անկանի ի սոսա՝ լինի ձայն. որպէս՝ բեն, զիմ, զա, զա, թոյ, ժէ, լին, խէ և այլք ամեն: 20 ներեան մի բոտ միոչէքն. ոմն այլքին ձայնաւորի, և ոմն այլաւոր:

Եւ զի՛ ասէ ձայնաւորք. ասին՝ վասն զի ձայնս յինքեանց անզպակաս ելուզանեն, որ է կուցանեն, այս է՝ հանեն: Եւ արդ ութ են ձայնաւորքս ոչ միայն մերս, այլև ամենայն բանականաց, և ոչ արտաբոյ սոցա զոցէ ոչ բան սկսեալ կամ յանգեալ, եռնյալս և ոչ բայ, բանզի ութիւրս այտոբիւր 25 ամենայն բան պատկանաւոր շարադարի, նոյնպէս և գործարան աղեաց և արուեստ երաժշտական:

Բ Ա Ն

«Եւ ձայնաւորացն երկայնեմ են երկու՝ է, ով. և սուզ երեմ՝ ե, ո, ւ. և երկամանակ երեմ՝ ա, ր, ի. և երկամանակ ասին, վասնզի երբեմն նզգին 30 և երբեմն ամփոփին»:

1 J ին	19—20 D ամենայնքն, FHI ամենայնք
3 ABCD բոտն	22 G չիբ՝ այս է
3 J զերկու (ըկից)	23 G այլ փխ այլի
4 J ի յերկուցն (գոյանայ)	23 AC արտաբո
4 ABCJ գոյանայ	23 J սոցայ
4 J ձայն	24 ABCJ յանկեալ, I հանգեալ
5 ABCDFGHJ ունին	24 FHIJ քա
6 BJ քաթ	25 A պատկանել, BCDFGI պատկանաւորել, J պատկանեալ
14 ABCJ առանձին	25 FHIJ սոյնյալս
15 AC քաւակոն, BJ քաւականս	28—29 ABC և սուգք երեք՝ ա, ր, ի, երկամանակք ասին փխ և սուգք երեք՝ ա, ո, ւ, և երկամանակք երեք՝ ա, ը, ի, և երկամանակք ասին...
15—16 ABCDJ պատկանաւորել	29 ABCDJ ձկտին
16 ABC տոյբ	30 A ամփոփման, BC անփոփին
16 G շաղափութի	
17 ABCDGH խառնմանն	
19 J չիբ՝ թոյ, ժէ, լին, խէ	
19 ABCDF այլ	

Այսուհետև կամեցեալ զանազանէլ զստա, և զզանազանութիւն նոցա յերկր բաժանել, յերկար, ի սուղ և յերկարամանակ:

Եւ առ բնութեամբ երկար գո՛ւ է, ով: Երկարութիւն էին և ով-ին առ ալլոցն կարծութիւն առի ձայնաւորացն: Եւ բնութեամբ երկար են. առաջին՝ յոր թէ խառնի և թէ ոչ՝ ի ձայնորոշ ոչ երբքք ամփոփեն զիրեանց ձայն, որպէս եր ի սկզբունս ունելով և փնէի, զի և նոքա ձայնաւորք են: Եւ երկրորդ՝ զի յեր խոնարհին ձայնիւր իրեանց, որ և նա ձայնաւոր է: Եւ երրորդ՝ քանզի այլ տառքն երկրորդի և երրորդ զրով անուանին և զրին, որպէս՝ ա՛ ալլը, ե՛ եշ, ի՛ ին, ր՛ եր, ս՛ սլ, ւ՛ փն:

Իսկ է առանձին պարունակէ՛ և ոչ զոր, և ոչ սկսեալ յումերէ և ոչ աւարտեալ, որպէս ալլըդ, կէսը՝ ի սկիզբն ունելով զիր, և ալլը՝ յաւարտին. և ոչ յոր խոնարհի ձայնք նոցա, վասն որոշ սուղք անուանեցան իբրև երեսանակար ուրուր և վարչաւք յառաջ բերեալք. իսկ որք յաւարտան քանին՝ իբրև զրան զիպելով փակեալ և կամ հոյով վիճի պատահալ զարին հանգչի: Իսկ սորա, որպէս ասացի, ոչ ունելով սկիզբն և միջութիւն և կատարած, որ բարի կամ փակի՛ երկայն է: Եւս թիւս այս եւթնեակ առի կոչս, վասն որոշ պատուեալ նշև ի բազմաց ի թուականացն, որպէս ասացաւ Իսկ յատեղարաշխացն յազագս եւթն վարչացն, ի յարէնսն եւթն յամենայնի պատուեալ և ազատարար, և ի մերս սուչութիւն գրոշ, որ թէպէտ ձարտարութեամբ աշխատութեան շան տարեալ, բայց ոչ գտեալ հնար՝ մինչև յատուածուստ երևեալ այսպիսի դասաւորութեամբ զսա գտեալ: Քանզի պարտ է կին երկայնութիւն, քանզի ոչ արու զսա և ոչ էզ ըստ թուոյ սահմանեմք, այլ շէղքը, վասն որոշ և յատուածայինն դասաւորի՝ անուանաւորութեամբ, քանզի է մի՛շտ:

Իսկ յաղագս օ -ին՝ զարմանամ զոչ ստեղծանելն զնա յատուկ և առանձին ձևով իբրև զայլան զերեսուն և զվեց, այլ ով ստեղծեալ անուանեն օ, քանզի յունաց երկուս ունելով օօ փոքր, և ապա յերկուց ունից կացուցանեն ով մեծ. ոչ զիտեմ, եթէ մերքս յաղագս բազմութեա՞ն գծիցն ոչ յաւելին. և եթէ ըստ յունաց երկուս գծին սովորեցան ստեղծանել զ օօ, որպէս ի բերական օ մեծ՝ ոչիւ և վեփս սովորեցան անուանել. իսկ ի շարագրութիւնս այլիւ և երևին, որպէս՝ առնենալ կամ կրումաւոր. բայց միայն յա-

- 2 A գաղաղութիւն փխ ցանազանութիւն
- 4 ABCDHI օօ փխ ով
- 6 B ամփոփին, D ամփոփին
- 7 DF երթ
- 6-7 ABCJ չիք՝ որպէս եթ ի սկզբունս ունելով և իւն, զի և նոքա ձայնաւորք են:
- 7 ABCDHIJ չիք՝ և (նոքա)
- 8 AC յերթ, G չիք՝ չիթ
- 8 J նոչ
- 11 AB անեալ փխ սեւեալ
- 12 G չիք՝ և (այլք)
- 12 A ալլը (յաւարակն)
- 13 J (փան) որք
- 14 ABC ոմանք փխ ուրուր
- 15 ABCDJ փակել
- 15 D փեմին

- 22 G ենալ փխ երեւալ
- 23 GHI պարս եր
- * Էւսմարեն օ-ն հայկական ձևադարձութիւն արաւանայափում է օ ևնօփ:
- 25 D օ-ին փխ օօ-ին, G չիք՝ օօ-ին
- 26 D չիք՝ և
- 27 D զալլան
- 27 GH զվեցն
- 28 B երկուս ունեալ
- 29 A օվ մեծ
- 29 FGHI օշ զիտեմք
- 29 B գծից, G գծին
- 30 C սովեցան փխ սովորեցան
- 31-32 AC ի շարագրութիւնս
- 32 FGJ իւնեի.
- 32 I անուանս

նուանս հնազոնիցն շարադասեաց զոյ և զվե, որպիսի՝ Մովսէս, Ահարոն: Բայց ինձ թուի, թէ առանձին պատկեր զորոշ ստեղծեալ էին՝ ո՛չ ունելով և դա սկիզբն յումերէ, և ո՛չ աւարտ յանկական. քանզի ահա ըստ բարոս ոչ ունի վախճանական և արգելալ բնացուցանել զսա,— և ահա է՛ առ երկայն: Եւ զայս զիտել արժան է, զի յունականին ոչ է կն երկայն որպէս ըստ մերթմս և պարսիցն, այլ՝ ին: Եւ ոչ ինն նոցա միայն առանձինն է, այլ և նուազագոյն քան զնա մերձ ունելով զիժ |, որ իստա անուանի, և է պատկեր գծին այնմ զիժ | մի ստիկ և յատուկ ստանց նկատման. և զարձակ որեւէ է մերձ առ զիժս այս |՝ և ալլս ստեղծանին: Բայց զստա ոչ մերձ առ ձայնաւորան շարադասն, այլ են նոցա ին՝ երկուս զիժս պատկանեալ մերձ առ միմեանս և յեւալ գծին զիժսս H,— զայսմանէ անուանեալ զոյ երկայն ասն, սակս երկուց բաղկացելոյ իովատիցն: Բայց դու, ո՛վ ամենախոհ և ստուգաւոր ընթերցաւոր, մի՛ յերկարութիւնն բանիցս ձանձորացիր, այլ թէ հասոյ է քեզ՝ ընկալ, և թէ ոչ՝ զյատուկ լուծումն քանիդ առձեռն ունիրս ի սկզբան:

Բ Ա Ն

«Իսկ սուղք առի երեմ՝ և, ա, ւ»:

Մ Ե Կ Ե Ա Թ Ի Ի Կ

Սուղք են սորա բնութեամբ, առ երկայնսն բնութեամբ՝ է և ով: Եւ սուղքը առին կարճ, և վասն այնորիկ առին սուղք բնութեամբ, որք ընդ ինքեանց զրով բնութեամբ՝ ոչ երբք թողուն զիրեանց շահն, բայց յորոշ ժամ: Բաղձանքն վերաբերին: Եւ զարձակ՝ զի ոչ որ խոնարհի ի ձայնս նոցա:

Բ Ա Ն

«Իսկ ա, ր, ի, երկամանակ առին, վասն զի երբմն ձգտին և երբմն ամփոփին, արք այսպէս տեղի ունին, և ի ձգտին երկար ժամանակս ասնն և յամփոփին՝ սուղ»:

- 1 CDFGHJ ցօ
- 3 AC գտա փխ ցտ
- 3 A յաւարտ
- 3 J ահա
- 4 J գտալ
- 4 G չիք՝ և (ահա)
- 5 A զիտեալ
- 5 I չիք՝ է (էն)
- 8 G այնմ գծին զիժ (չըջուն)
- 9 ABCJ առ զիժ
- 9 C առ զիժ և ալլս
- 10 ABC նոցին փխ նոցա ին, J նոցալ
- 10-11 A պատկանել
- 11 J գծի.
- 11 J գնտալ

- 11 ABC գծի գտա
- 11 G գայտ փխ գայտմանէ
- 12 B բաղկացել
- 13 G ստուգաւ
- 13 A ընթերցող. BCJ ընթերցող
- 14 A յատուկ, DFJ գտաւոր
- 14 G բանից
- 15 D ստեղալ
- 19 GH չիք՝ և (ով)
- 21 ABCG երբք
- 25 ABC կիտն
- 26 J ամփոփին
- 26 AHJ ի ձեմին, BC ի ձեմելն
- 27 J յամփոփին

Մ Ե Կ Լ ՈՒ Թ Ի Ի Ը

Եւ երբեմն զերկայնից տեղի ունին և նոցա Հաստարին, և երբեմն զկարծիցն և սղին. վասն այնորիկ անուանեցան երկամանակի:

Բ Ա Ն

- 5 «Եւ յառաջադիր ձայնաւորք են վեց՝ ա, ե, է, ր, ի, ս: Եւ յառաջագիրք ասին, զի նախադասելով զինին և զնիւնին շաղաշար կատարեն, որպէս՝ աւ, այի, ոյի: Եւ ստորագրաբ Երկու՝ ին, երին: Եւ ինզ է՝ ուրեմ, զի վաղ[ա]յրասական է. Բան զնին, որպէս՝ յի մ ա տ ու ռ ք ի ն զ և յ ա ր զ ի ն զ:
- 10 Եւ բանարարաբ Երկնայնէ Երեմ՝ էւ, րւ, իւ: Եւ Երկարարաբ են բունէ հինգ՝ աւ, Լւ, ու, այի, ոյի»:

Մ Ե Կ Լ ՈՒ Թ Ի Ի Ը

- 15 Յետ բաժանելոյ զգիր՝ ի ձայնաւորս և ի բաղաձայնս, և զձայնաւորս՝ չերկարս և ի սուղս և չերկամանակս, աստուտս զարձնալ կրկին բաժանուամն ասնէ ձայնաւորացն՝ յառաջագիրս և ի ստորագիրս, որ է վերջուղաս: Իսկ և յառաջագիրք ասին ոչ զի յառաջագրին բաղաձայնիցն. քանզի բաղաձայնիցն ամենայն ձայնաւորքն յառաջագրին, այլ ձայնաւորացն յառաջագրին. և արդարեւ զի սորս վեցերիս յառաջ գրին, քան զին և զնիւն՝ յանուան և ի բայի. իսկ նոքս սոցա ոչ կարեն եղանիլ նախդիրք: Եւ զի այսպէս երեք ի վերայ և ասէ.
- 20

Բ Ա Ն

«Վասն զի նախդիր ասելով զնին և զնիւնին զուրաշար կատարեն. այսպիսի՝ աւ, ու, Լւ, իւ»:

Մ Ե Կ Լ ՈՒ Թ Ի Ի Ը

- 25 Իսկ ասելն, թէ ստորագրասական են Երկու՝ ին և երին, այսինքն՝ ներքեւդասք կամ կրտսերագասք, վասն զի յանգի անուանն զնին երինզ ուղղականին, որպէս՝ եղչերու. և ինզ՝ սեռականին, որպէս՝ եղչերուի: Իսկ ասելն,

- 2 AB տեղի ունի
- 2 J նոցայ
- 6 Q զինին
- 7 I կտարարին
- 7 D սի փխ սյի
- 8 ABCJ իւն փխ հին
- 9 G գրիւնզ
- 10 ABCGHI չիր՝ են (բունք)
- 11 AB ևւ փխ էւ
- 13 J բաժանելո
- 13 G գնայնաւոր
- 15 E ձեռագիրք սկզբում է 13-րդ տաղի յստացուրս բունքս:
- 16 ABCDEH աստագրին
- 17 AE աստագրին
- 18 C իւն, J գրիւն
- 19 G չիր՝ զի (այսպէս)
- 19 ABCD Էրբ
- 22 G ասողովն փխ ասելով
- 22 ABCE գրիւնին, J գրիւն
- 22 ABCE և գուրաշար
- 25 D էն փխ են
- 25 ABCEJ իւն
- 26 B յանին
- 26 AE անուան
- 26 ABCEJ իւն
- 27 DFGHIJ եղչիւքու փխ եղչիւքու
- 27 BCJ եղչիւքու, D եղչուքի փխ եղչիւքու

թէ ինզ է՝ ուրեմ, որ վաղադասական է, քան զնիւնզ, որ է յառաջագրասական, որպէս՝ յիմաստարինզ և յարդինզ, քանզի յորժամ առ միմանս պատկանին ինզ և երին յուղղական անուանող՝ միշտ ինզ առաջի զնի վերջին վանգին, որպէս՝ յիմաստարինզ և յարդինզ:

- 5 Իսկ ասելն՝ «Երկարարաբ են բունք հինգ՝ աւ, Լւ, իւ, այի, ոյի». Երկարարաբ են երկու ձայնաւորք միասին յետք Երկուս նշանակս ձայնի ցուցանեն, և ի միում հեզի սորս պատահեալք յանուան կամ ի բայի՝ երկնայն ասի և հեզն այն: Իսկ ասելն, թէ բնարարաբ երկնայնք երեք՝ Լւ, րւ, իւ եցոյց. թէ և սորս երկնայնք ասին, սակայն նուազ և բունարաբ յարդին:
- 10

Բ Ա Ն

«Եւ այլք ամենայն բաղաձայնք են Բաներին. ր, գ, դ, զ, ր, ժ, լ, իւ, ծ, կ, ւ, ձ, ղ, ք, մ, յ, ն, շ, չ, պ, ջ, ու, ս, վ, տ, ր, ց, փ, ք: Եւ բաղաձայնք ասին, վասն զի սոքա ինչ առանձինն յինեանս ձայն ոչ ոսնին. բայց շարամանելով ընդ ձայնաւորսն՝ ձայնս կատարեն:

- 15 Եւ են ի սոցանէ, որ միշակք են ընդ ձայնաւորսն և ընդ բաղաձայնսն Երեմ՝ ն, յ, վ. իսկ յայլ բաղաձայնսն՝ ոմանք նուրբ, օմանք՝ ստուարբ, ոմանք՝ միշակք. նուրբ՝ տասն, և ստուարբ՝ ինն, և միշակք՝ երեք:
- 20 Եւ միշակք վասն այնորիկ ասին, զի Բան զնուրբսն յոյրք են և Բան զյայնսն՝ նուրբ: Եւ են միշակք երեք ի մէջ բարակաց և յոյրից՝ ր, գ, դ, ձ, դ, ն, ժ: Եւ բաւ ինն՝ փ, ք, ք, ց, լ, շ, ջ, ու: Եւ լեւիք տասն՝ պ, կ, տ, գ, ն, ծ, ձ, մ, ս, ւ: Եւ են բարակիք՝ ընեն ի մէջ մենի, պէի և փիւի. վասն զի Բան զմենեն և զպէն՝ խամ է, և Բան զփիւրն՝ բարակ, և զի մեն ի մէջ կենի, քէի և յուէի, զի Բան զկենն քաւ է, և Բան զիւէն և զքէի՝ լեւի: Եւ ձայն միշակ է սէի, գայի և ցոյի, վասն զի Բան զսէն և զգայն քաւ է, և Բան զցոյն՝ լեւի. և զատեն՝ նուի և լիւնի, և նէն՝ ձայի և ջէի, և ժէն՝ շայի և շայի, վասն զի Բան զշայն քաւ է և Բան զշայն՝ լեւի»:
- 25

- 1 A չիր՝ բուն
- 1 ABCJ գրիւնք
- 2 B յարդինզ, C յարդինգ
- 3 ABCEJ իւն
- 4 ABC վանգին
- 4 DF յարդինգ փխ յարդինգ
- 5 B բունք
- 5 G սի փխ սյի
- 5 G սի փխ սյի
- 6 I երկուք (ձայնաւորք)
- 7 J ստորս
- 9 ABCE ևւ փխ էւ
- 9 ABCE թէ փխ թէն
- 9 E ձեռարարաբ
- 12 B ալ
- 12 ABCE բուննուք
- 12 ABCE չիր ջ
- 16 DEF բաղաձայնս
- 17 ABD նուք
- 17 D չիր՝ ոմանք (ստուարք)
- 20 G գայնսն փխ գայնսն
- 20 G նուք
- 21 A չիր՝ ի
- 21 G չիր՝ թ
- 21 D իւք
- 24 ABCE կէնի
- 24 G թէ և կէնի (չբուն)
- 24 ABCE և թէի
- 24 DFG գիւ փխ գիւն
- 25 J գայ
- 25 HI չիր, նոյնպէս և այլք ամենեւեան. և ձայն...
- 25-26 չիր՝ և բուն զնույն լեւի. և ձայն միջակ և սիւ, գայի և ցոյի. վասն զի բուն գիւն և գայնսն թու է, և բուն գայնսն լեւի. և գայնսն նուի և լիւնի, և ընն՝ թայի:
- 26 D գիւ
- 26 ADEFGH ձայն փխ ձայն
- 26 BC գաի
- 27 C գայն
- 27 A գայնսն C գայնսն փխ գայնսն
- 27 ABCDE նայի
- 28 A լիւնի փխ լիւնի
- 28 E թէն
- 28 G չիր՝ (շայի)
- 29 AE գայնսն փխ գայնսն

Արդ, ասա՛ց չաղագս ձայնաւորացն. <խի>՝ այժմ սկսանի և դանձալ-
նիցն հանդամանն: Բայց ամենեքեան պարզը են և յալտնիր. զի ինքս
յուժանէ արուեստաւորս զիր բանս, վասն որոյ ոչ է հարկը ընդարձակել մեզ

5 պրանս, զի մի՛ բնն լինուք յտղացն, այլ զհարկաւորն սասացուք:

Բաղաձայնը կոչէ զտտային, որ է այլոց ձայնակից, որպէս և ինքս ասէ՛
բաղաձայնը վասն այն ասին, զի սորա իրեանց առանձինն ձայն չին-
քեանս ոչ ոսնին, բայց շարակաժելով՝ որ է շարակասելով, ընդ ձայնաւոր-
սրն՝ ձայն բացակատարեն, այս է՝ հաննն:

Բ Ա Ն

«Եւ միջակի են քնդ ձայնաւորսն և քնդ բաղաձայնսն ԵԵԲ՛ Ե. 3, 4»:

Մ Ե Կ Ե Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Հոյ բաղաձայն յանդ և հուպ է ի հին, և յի՛ բաղաձայն, յանդ է ի հին,
և վեկ՛ բաղաձայն, յանդ է ի ավն: Իսկ ի բաղաձայնս ո՛մանք՝ նուրբը են,
15 որ է բարակը, ո՛մանք՝ ստուարը, որ լսի հաստ, ո՛մանք միջակը, որ է եր-
կուին հասարակը: Եւ արիւնակի դիցի առաջի. միտը մարդոյ՝ առախ, և զգա-
յութիւնը՝ ձայնաւորաց, և այլ անդամը մարմնոյ՝ բաղաձայնից:

Արդ՝ որպէս ո՛մանք յանդամոց առուել աւղնականութիւնս ասն զգայու-
թեանց, և այլք՝ զուղնաբեայ, և կէսը՝ զմիջինն, նոյնպէս և ի բաղաձայնքն
20 առուել աւղնն նուրբը և նպաստ եղանին բացաձայնութեան. իսկ ստուար-
քըն՝ նուազ, և միջակըն՝ հասարակ երկուցոցն:

Եւ միջակ, ասէ, վասն այնորիկ անուանեցան, զի քան զնուրբն, որ
են բարակըն՝ յոյրբ են, այս է՝ ստուար, և քան զյոյրսն՝ նուրբը: Զայս զբար-
բառոց սոցա ասէ, զի ո՛մանք նուազաձայնը են, և կէսը՝ ստուարաձայնը,
25 զորոց և յանուանէ յիշէ զմիջակ:

Բ Ա Ն

«Եւ միջակի Եւրն ի մէջ բարակացն և յուրիցն՝ ր, գ, դ, ձ, դ, Ե, ժ: Եւ
բաւի ինն՝ փ, ֆ, յս, ր, լ, ց, չ, ջ, ւ: Եւ լերկի տասն՝ պ, կ, տ, գ, ճ, ծ, չ,
մ, ս, բ»:

- 3 BEFGHI հանդամանս
- 3 ADE չիք՝ և (յալտնիր)
- 3 BCD ինքնս
- 4 A չէ փխ ոչ է
- 5 BC յտղացն. 1 յուս զուցն
- 6 B ինքնս ասէ
- 7 AE այնպիսին փխ այն ասին
- 7 E ձայնս
- 8-9 G ձայնաւորն
- 13 BE յանդ է
- 13 D ի հինն, ABCFGHI չինն փխ ի հինն
- 13 ABC յանդ է ինքնն
- 14 ABCE յանդ է ի ավն
- 15 D չիք՝ միջակը
- 15-16 A երկուսին
- 16-17 E զպտութիւնը
- 17 E մարմնս, G մարմնոյն
- 18 E աւղնութիւն
- 19 ABCE զուղնաբեայ
- 19 D ի բաղաձայնը
- 20 D նուրբը են
- 23 G չիք՝ են (բարակըն)
- 23 AE չիք՝ քան
- 28 B լերկի, G լերկերը

Զայս յերիս բաժանմունս ասնէ արուեստաւորս՝ զհետ երթալով ձայ-
նին ընտրութեան, զձայնս նոցա կոչելով առ միմեանս՝ այսպէ՛ս անուա-
նեաց. զոմանս՝ ստուարաձայնս, և զոմանս՝ երբաձայն[ս], և ոմանք՝ հաս-
արբ, զձայնս սոցա դասելով՝ առ ոմանս առուել ունել հնչումն, և առ
այլան՝ նուազս—բայ արիւնակի շէղորին, յորս միջակը սասացին: Իսկ ասնը,
6 թէ «բենն ի մէջ մենի, պէի և փիրի».—գայս զբարբառակիցս և զբմակիցս
բաղդապէ՛ առ միմեանս և զձայնս նոցա ցուցանէ մեզ, զի բենն քան զվենն
նւ առարան իսկ այսպէս է, և քան զփիր՝ բարակ. և խաճ կոչէ զսովաս ստուար:
10 Եւ առարան իսկ այսպէս է. զի մենն և պէ ասելով հանդարտիկ ի միմեանս
իջանեն շրթուքն և թոյլ և նուազ և կակուղ հանեն զձայնն: Իսկ բենն ասե-
լով՝ բախումն կլանէ ի շրթանցն, և յուժգին բախմանէ նոցա՝ և ձայնն իցէ
ստուար: Իսկ փիր՝ քան զբենն է ստուար, որչափ նա՝ քան զպլենն և զվենն.
15 զի յանուանին անուակ բախէ զշրթունսն և յիրար տայ: Այսպէս ան՝ս և
և զայլոց զոր ասել:

Բ Ա Ն

«Եւ զի մեն ի մէջ կ և ց և ք և ֆ է ի յս է ի. զի քան զկ և ց ք և ֆ
զ յս է և զ ֆ է՝ յ ք և ց և դայ՝ ի մէջ ա ի ւ ց և ք և դայ, զի քան զա ի ւ ց
ք և ֆ և ք և ֆ ք ք ք յ ց՝ լերկ. և ձայն միջակի է ս է ի և զայ ի և ց ք յ ի.
20 վասն զի քան զս է և զ գ ա յ՝ ք և ֆ. և ք և ֆ ց ք յ՝ լերկ: Եւ զ ա տ ֆ
ն ու ի և ի լ ի ւ ց և դ. զի քան զն ու ի՝ ք և ֆ. և ք և ֆ լ ի ւ ց և դ՝ լերկ.
և ց է ն՝ ձ ա յ ի և ջ է ի. զի քան զ ձ ա յ թ ա ի և և ք և ֆ զ ջ է՝ լերկ.
և ժ է ն՝ շ ա յ ի և շ ա յ ի. զի քան զ շ ա յ թ ա ի և ք և ֆ զ շ ա յ՝ լերկ»:

Մ Ե Կ Ե Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Ամենեկին ստուգութեանն հոգ տանի արուեստաւորս. յաղանչ
այնորիկ անուակ զեւթն բաղաձայնսն, զոր միջակ սասց, կարգաւ բաղդա-
անաց ընդ երկուսին ձայնսն, զոր լերկ և թաւ կոչեաց, և տասն և ինն թուով

- 2 ABDEHIJ երկս
- 3 D գնացն փխ գնացն
- 5 E նոցա փխ սոցա
- 5 AB գասելով, E ասելով փխ գասելով
- 5 G աւնելով
- 6 ABCDFG սասացին փխ սասացին
- 7 DH չիք՝ թէ
- 7 ABCJ զքքակիցս
- 8 A բարբառալ
- 8 A չիք՝ աս
- 8 ACE գժն
- 9 B փարակ
- 10 D այսպէս է
- 11 DGHJ ի շրթունքն
- 11 E իսկ բենն
- 12 ACDEFGHIJ բախումն
- 12 G բախումն փխ բախումն
- 13 EG փիրն
- 14 G չիք՝ և (չիրար)
- 14 BJ աս
- 15 AD զտոյր
- 17 ABC զիժ
- 17 A ֆէնի
- 17 AE ցինն փխ ցինն
- 19 BC ձա
- 20 ABC գա
- 21 ABCDEFG նոյն փխ նուի
- 21 E չիք՝ գի
- 21 ABCE քան գնոյ
- 21 ABCE ցցինն
- 22 ABCE և ճէ
- 22 ABC գծա
- 23 ABCDFHI մէ
- 23 ACE գշա
- 23 ABC գշա
- 25 E ստուարութեան
- 26 ABE զուսթն
- 27 DEFGI ընդ երկուսին

ուհամանեաց և յայտնեաց մեզ զիբ վմհոն, զոր յերկ որոշեաց զձայնահիցսն, նաև եցոյց զքմակից տառն առաւել և նուազ ի ձեռն համեմատութեանն:

2410 Չայս ընտրութիւն գրոյս յերաժշտականէն ուտար, զի նորս գտին զայս 5 խորութիւն բախման և թնդման, թէ ո՛րք են ի տառն աստի, զոր ծայրի յեզուին սասմք, և ո՛րք են՝ որ միջովն, և ո՛րք են՝ որ հարմար շրթանցն, և ո՛ր՝ այլք. քանզի երաժիշտ զձայնն ստեղծանեն յայնչանէ տարիցն, որ բախն զշրթունս և հպեն, իսկ զստեղծունս և զկողմունսն յայնչանէ, որ ծայրի յեզուին բազկացեալ են:

10 **Բ Ա Ն**

«Են են դարձեալ ի սոցունց յայսցանէ անձայնք ինն՝ բ, գ, դ, պ, կ, ա, 10 բ, փ, ք: Բ և անձայնք ասին, զի առաւել քան զայլսն են շարձայնք՝ որպէս անձայն ասմք զողբերակ, որ վառածայն է:

15 Եւ կիսածայնք են ուր՝ գ, ց, ն, ծ, ղ, մ, ս, ր: Եւ կիսածայնք ասին, զի փոքր ինչ նուազ բարձայնք են, քան զայլսն ի մեծուցն և ի սահնչս»:

Մ Ե Կ Ն Ո Ի Թ Ի Ի Ն

15 Աստ դարձան վերստին ընտրութիւն ասել բազաձայնիցն. և ասնու զերեքն ի միջակացն՝ գրեն, զգիմ և զդա, և զերեքն ի յերկիցն՝ զպէ, զկեն և զգիմ. նոյնչափ ի թափցն՝ գրոյ, զփիւր և զգէ: Եւ անուանէ զոտս 20 ամեննին անձայնս, որ են շարձայնք: Եւ արդ այս բնութիւն վասն շարձայնութեան սոցա եղև, զի խոշորութիւն ինչ ի նսսա ծանուցեալ եղև աւ վարժասերս, և զի վատածայնք են՝ կոչէ անձայնս, որպէս և զողբերակ վատածայն անձայն կոչեմք, որպէս ինքս ասէ. զի հարկատարապէս արուեստս զբաշմայնութիւն խնդրէ և կամ, որպէս ասին՝ թէ սղբերակը 25 զոտս վատածայնս ասացին:

Իսկ կիսածայնք «ասի», քանզի կիսածայնութիւն սոցա ի վերայ խոշորածայնիցն երեցաւ, և ո՛ւ յայլոցն, որպէս և ինքս ասէ, թէ կիսածայնք ասին, վասն զի փոքր ինչ նուազ բարձայնք են, քան զայլսն ի մեծուցն և ի սահնչս. մեծուցն և սոխնչս կոչէ, զոր ձայնի նուագեն:

30 Գարձեալ յայլ արիւնակս այսպէս էր գրեալ.

- 2 ABC գրքակիցք. E գրքակիցքն
- 4 C բնութիւն
- 4 ABC յերաժշտականն
- 5 G չիբ՝ են
- 5 BHI թրնգման
- 6 G չիբ՝ որ (հարմար)
- 6 AE շրթանցո
- 7 ABCDGH աստից
- 8 26a. E-ն սկսած (գըրթունս... տառա- խմբից մինչև 21-րդ էջի 11-րդ ասցի միմուհն) աստախուտըը շուտի. այն- ինչ, որպէս ասանին թեթի, վերստ- րայման ժամանակ տեղափոխել է այս նուագան ձևագրի 16 և 17 էջերի մի- 24՝ նորոգողի մեղքով:
- 8 D զտակցուն
- 8 D զպոզունս
- 8 D զպոզունս
- 13 AC վատածայնի փխ վատածայն է
- 15 D չիբ՝ քան
- 15 D տինչս փխ սահնչս
- 17 C բնութիւն
- 18 ACD գրեն և զգիմ
- 18 AI զգիմ
- 18 G չիբ՝ զգիմ և զգա, և զերեքն ի յերկիցն՝ զպէ
- 18 ACD զպէ և զկեն
- 26 E ի վերս
- 26-27 ABC խոշորացունիցն փխ խոշորա- ձայնիցն
- 27 A երկուս, փխ երեկուս.
- 28 G չիբ՝ ինչ
- 29 G նուագիմ

Բ Ա Ն

«Եւ կիսածայնք ասին, զի փոքր ինչ նուագայնք են, քան զձայնա- 10 տուք ի մեծուցն և ի սահնչս»:

Մ Ե Կ Ն Ո Ի Թ Ի Ի Ն

5 Եւ արզարև կիսածայն ասի, որ զկէս ձայնատրին ունի. և է՝ հնար, թէ ունին սոքա ընդ աղաւս ձայնս. զի եկին ի յերկիցն է՝ գ, ն, ծ, ղ, մ, ս, ր. և մինն ի թափցն՝ ց: Բայց հշմարիտ է առակն՝ որ ասէ, թէ ամենայն որ անձայնք ոչ զարացեալ լինի՝ ազնութեան կարաւանայ: նոյնպէս և այլ տար, որ ասին կիսածայնք, թէպէտ այլուր պակասեն և անձայնք ըստ ին- 10 քանց, այլ քաշանան ինչ տակաւութեամբ ի յերգս ընդ ձայնատրսն ի սույ- մունս և ի մեծուցն, և կիսածայնս առ ձայնատրսն զեկուցանեն հանդա- մանս, ընդ նոսա խառնելով ի նուագս:

Բ Ա Ն

«Եւ կրկնակք են ուր՝ գ, յ, խ, շ, շ, շ, շ, ւ, ց: Եւ կրկնակք ասին, վասն 15 զի մի մի իւրաբանչիւր ո՛ր ի սոցանէ յերկուց ձայնակցացն բազկացեալ է. քանզի բազկանայ գայ՝ ի սէկ, ի գայլ է. և շէ՛ ի ձայլ է և ի նէկ, և խէ՛ յերկուց մակից է կից, և շայ՝ յերկուց սէկից, և աայ՝ յերկուց րէկից. նոյնպէս և այլքն մի մի յերկուց բարբառակցաց շարակացեալ են»:

Մ Ե Կ Ն Ո Ի Թ Ի Ի Ն

20 Եւ կրկնակցոց հանգամանք այսպիսի են. յորժամ մի գիծ բաւական կարիցի ունէր զերկուց տեղի, քանզի աստաւածագրեաց և աստաւածագրես- մին՝ զերկուց, իսկ միւսն՝ զմիտ լնու տեղի: Եւ զի՝ կրկին վասն այն ասի. զի մին ի յերկուց բաղածայնից է զոյացեալ, ոչ ըստ գրոյն, այլ ըստ զու- 5 րութեան ձայնին, որպէս և ինքը ասէ. զգայ կրկնակ զոյով յերկուց բաղա- ձայնից՝ ի սէկ և ի գայլ բաղկացեալ, և զերկուցն ուժ ունի, որպէս շէն կրկնակ զոյով՝ ի ձայլ է և ի նէկ. նոյնպէս և դայլսն իմացցիս: Եւ այս թէ- պէտ ի հայրսն ոչ կարի յարմարի, այլ ըստ յունին՝ յայտնի է ասուելապէս:

Բ Ա Ն

30 «Եւ նայք են շոբ՝ դ, մ, ն, ր»:

- 2 ABC չիբ՝ Եւ (կիսածայնք)
- 6 AD ա.թ. փխ և.թ.
- 7 ABCGI մին
- 7-8 CD որ անձայնք
- 8 ABCE ա.զ.ն.գ.ն.մ.թ.ն
- 8 ABCEG կարաս ասուն
- 9 ACE թէպէտ և
- 9 BCDEI անձայն
- 11 ABCDFGHI կիսածայնքս
- 15 ABC ձայնակցաց
- 16 ABCE բաղկանոս
- 16 E ի գայլ, ի շէկ, ի նէկ և ի ձայլ
- 16 A չիբ՝ շէ
- 17 A ըրմակից
- 17 ABC շա
- 18 A քան, BC քանչ
- 21 ABCD հանգամայնք
- 22 BC աստաւածագրից. DFGHI աստաւ- ձայնից փխ աստաւածագրից
- 22 DG աստաւածագրից սա, Eghi աստաւ- ձայնիցս
- 24 F իցէ փխ է
- 25 D ինքնը
- 25 ABC զգա, E զգայ
- 26 E չիբ՝ և ի գայլէ
- 28 E յամբար փխ յարմարի
- 30 ABCE ք, ն (չըրտն)

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Եւ նայր ասին, որ զարութիւն պահէ, որպէս՝ երկիր զխոնաութիւն, որպէս և Գաիթ և ասէ ի լուծումն այս բանիս, ասինա՛ և նայ ի բնութիւն իմանի՛ իբր թն խոնաագոյն, և արուեստ ունի՛ զհամարածայն և զնուաասա-
 5 նայն իբր եղէգն ի հորմոյ, որ և արդ նայր ասին, աչսինքն՝ խոնաւք։ Եւ ըստ յունին, նայց ի խոնարհումն բայի երկին, իսկ ի հայրումս՝ ի հորվումն անուանց, յորժամ միով բազաձայնիւ յանգի, որպէս՝ առն՝ առին, անկզ՝ անկեղ, վագր՝ վագեր, զի յանգմունս անուանց ունելով զնուն և զգառն և և զբէն՝ յորժամ ուղղական ասին, զնոյն յանգմունս և սեռականին պահակայ,
 10 բայց մենն՝ զժոխագիւտ յանուանս։

Բ Ա Ն

«Եւ վախճանականք անուանց են արուաց և իգաց և շէգոց» ամե-
 նեման, բաց ի հեզիցս յայցսանէ՛ յայր է. յեշէ. յերէ, յոյէ. և
 յովէ.— ո գր, ա գգ, մ աբդ, պ աբգ, բ ազէ, բ ազդ, վ աբ ժ.
 15 Բ աբ բ, տ աբ, խ աբ խ, ի ն ժ, տ ա ն կ, մ ա ն, հ ա ն դ եր ժ, Մ ա ն ու լ է չ,
 կ ի ն ժ, ե ա ու, խ ա յ, Տ ա ա ա ն, ու շ, ու ն շ. ա մ պ, ո ռ շ, կ ա ռ ա,
 հ ի ա ս, ե ա ս ս վ, կ ա յ ա, ա յ բ, ո յ յ. ի ռ ա, բ ա յ փ, կ ե ի փ.
 Եւ բազմաութեանք յանգակաք անուանց՝ այր և փ է»։

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Արդ վախճանականք անուանց, որ ասի սպասուածք անուանց, ի Հո-
 20 սումին՝ յարականին և չիգականին կշտպէս ունին և՛ ահհմանական, և՛ սերբն
 սովա իմն երկին։ Իսկ ի մերումս բաց ի հնդիցն ասացելոց յամենայն զիր
 ունին զվախճանականս անուանց անորից և անբաւս առեալս։ Եւ բազմաու-
 25 րական յանգականք անուանց՝ այր և փէ, որպէս ֆաղաք և պարիպլ, որպէս՝ սոքա, եոքա, դիցես և կեն, որպէս՝ մարդիկ. իսկ այն, որ ասալ
 «բաց ի հնդիցս»՝ տեսաք յամանց ի շորից գրեալ և զվին ի յետ առեալ,
 վասն զնելոյ ի կարգ անուանցց, «որպիսի»՝ զխառով։ Բայց ինձ թոքի, թէ
 որիչն ծոսալ է և չ — ին տեղն վեկ գրեալ, վասն այն մեր զհնդն կամե-

4 CD իբրև թէ	15 E ինձ
4 5 D չիբ՝ և զնաւաստանայն	15 A Մանուէլ. D Մանուէլ
5 ABCDFGHIJ կեղեց	17 BC Թարսով, DH Թարսով
5 ABDE չիբ՝ սր	20 E մարգանականք
7 ABC յանկի	21 ABD իրականին
7 A անկեցն փխ անկց	21 A սերբն
8 A յանկմունս, C յանմունս	22 B հնդիցն
8 AB անուան	23 E զվախճանականս, G զվախճանականս
9 E րեն	24 ABC յանկականք
9 G գնոյն և	25 A նորար. C նորա փխ նորա
9 DEF և յանկմունս	25 BC մարդիկ
9 ABCDEI պահել, G պահելով	26 G չիբ՝ յամանց
10 BC չիբ՝ բայց մենս՝ զժոխագիւտ յա-
նուանս	26 GHI մեմն
10 G զքմտագիւտ	27 AE զխառով
14 AB բազմթիւ, C բաթիթ, DFGHIJKL բազմ	28 ABCE մեկ է գրել, H սրեալ փխ մեկ է
գրեալ
15 ABCE իբրև փխ իբրև	

ցաք զեն ի կարգն։ Իսկ զվախճանական անուանցց ըստ կարգի աչրուբե-
 նիցն է եղեալ արուեստարս, և զոր թողու՝ ո՛շ է վախճանական։

Յ Ա Ղ Ա Գ Ս Վ Ա Ն Գ Ի

Բ Ա Ն

5 «Փաղառութիւն է իսկապէս պարառութիւն ձայնորդաց՝ զնայնատու
 կամ զձայնատուք, որպիսի՛ կ ա բ, գ ո թ, ի ս կ պիտակապէս՝ ի ն գ լ.
 ձայնաւրէ, որպէս՝ ա, ե»։

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Իբրև եգիպ արուեստարս զնիթ և եցոյց զհանգամանս ձայնարաց
 10 և բազաձայնից, կամի ի սոցանէ և ալ ևս մեծագոյն յարմարել շինուածս.
 որ է վանք։

Իսկ զի՛ ճառէ զվանդէ, և բունն հարկանէ զփաղառութիւն.— զնկու-
 ցանկելոյ աղագաւ զրնութիւն երկցոցունցն՝ զվանդի, իբր թէ ի միտէ կող-
 մանէ ձայնաւորն վանդեալ է, ի ձայնորդաց՝ յառաջոյ կամ ի վերջոյ։ Իսկ
 15 փաղառութիւն, որ է հեղ, շորջանակի պատեալ ունի յանձայնից զձայ-
 նաւորն կամ զձայնաւորն. զձայնաւորն, որպէս՝ կար, կամ, սէր, և զձայ-
 նաւորն, որպէս՝ զար, սար, իսկապէս ընդ փաղառի ձայն առեալ ընդ
 միում կամ ընդ երկուս, իսկ պիտակն՝ սոսկ ա կամ ե։

Յ Ա Ղ Ա Գ Ս Ե Բ Վ Ա Բ Վ Վ Ա Ն Գ Ի

Բ Ա Ն

«Երկար փաղառութիւն լինի ըստ յեղանակս ուր. բնութեամբ՝ երեք, և
 20 դրութեամբ՝ հինգ։

Եւ բնութեամբ՝ <1> յորժամ երկար տառիմն արտաբերեցի, որպէս՝
 Մ ա վ — ս է ս .

25 և կամ՝ <2> յորժամ զմին յերկամանակաց՝ ըստ երկարման առեալ,
 որպիսի՛ ս ի — բ ո վ .

և կամ՝ <3> յորժամ զմի ոք ի կռնցելոցն երկարարտոցն եղեալ, որ-
 պիսի՛ ն ա լ — ո լ կ :

1 E զփաղառականս	14 A վանկեալ
1—2 E տարբերից	14 E յառաջո
3 ABI վանկի	14 E ի վերջո
5 BC պարառութիւն փխ պարառութիւն	15 AD հեղ, B հէրէ, C հերէ
6 ABCD ի նեղէ	16—17 I մանուս որբս փխ զձայնաւորն
7 D G H I աք, ևշ, E տար, և	17 ABCE գուց
9 A նի, թ	17 C իսկապէս է
10 E զշնուած	18 G տար կամ ևշ
11 ABC վանկ	19 AC վանկի
12 ABC զվանկի	21 G և (բնութեամբ)
13 F H I երկցունցն	22 D պարութեամբ փխ գրութեամբ
13 A զվանկի	25 D յերկամանայ
13 G իբ	

Իսկ դրուբեամբ՝ <1> կա՛մ յորժամ յերկուս բազմաձայնա յանգեցի, որկէ՛ն՝ ա ղ ց.

և կա՛մ՝ <2> յորժամ սղի և սղացելոյ ձայնատրի ձայնակից վերաբերեսցի երկուս բազմաձայնէ՛ն, որպիսի՛ տ ա տ ր ա կ ւ :

5 և կա՛մ՝ <3> յորժամ ի պարզ ձայնորդն յանգեցցի և զճնտին ունիցի ի ձայնորդէ՛ հաւացեալ, որպիսի՛ և ր կ ի ր .

և կա՛մ՝ <4> ի կրկին ձայնակիցն վերաբերեսցի, որպիսի՛ և ե գ ի կ .

և կա՛մ՝ <5> յորժամ ի կրկին ձայնորդ յանգեցցի, որպիսի՛ ա ղ ք :

Մ Ե Կ Ե Ռ Ի Թ Ի Ի Ե

10 Եւ յորժամ ծանոյց գրնութիւն վանգի, զկիւղցանէ աջժմ գրանհանութիւն երկարիցն եղկուցն՝ բնութեանն և զգրութեանն միանգամայն, թէ որբան զոր երիցագոյն ունի աստիճան:

Բ Ա Ե

15 «Երկար փաղառութիւն լինի բառ յեղանակս ուր, որ է, բառ փափոխութեան, բնութեամբ՝ երե՛ք, և դրուբեամբ՝ ճի՛նգ, բնութեամբ՝ յորժամ երկար տառի՛ առաքարեացի, որպէս՝ Մ օ վ ա լ ս ո շ » :

Մ Ե Կ Ե Ռ Ի Թ Ի Ի Ե

20 Յառաջ ասացար ի բաժանման ձայնատրացոյ, թէ ոմանք բնութեամբ երկարք են, որպէս՝ ով և է, և ոմանք՝ սուղ, որպէս՝ ե, ո, ւ: Այլ յորժամ երկար ձայնատրոց փաղառին՝ կոչի բնութեամբ:

Արդ սկիզբն բնութեամբ՝ երկարն է, ինքնաբան և անկարաւտ լծորդութեան ձայնորդի, սակա որոյ և առաջին տեղոյ հասաւ:

25 Գարձեալ բնութեամբ՝ յորժամ զմի որ յերկամանակացոյ առեալ ունի բառ երկարման, որպիսի՛ սի՛րով: Իսկ երկամանակքն, զի երկայնիցն և սղիցն գոյով՝ պատճառ երկրորդ նորա ցուցաւ:

Գարձեալ բնութեամբ՝ յորժամ երկրարբառովն փաղառիցի, որպիսի՛ հառով: Այլ երկրարբառոց յերկուց խառնածոց պատկանաւորութեամբ է, թէպէտ ոչ զերկարանցեալ բան զերկամանակն՝ համայն յերկրորդին գասեցաւ:

- 1 D երկուս
- 1 A յանկեցի
- 3 E սղացելո
- 5 B ի պարզ ձայնորդոն
- 5 ABC յանկեցի
- 5 I Կետին
- 7 I չիբ՝ ի (կրկին)
- 7 G ձայնակիցն
- 7 G վերաբերեսցի վերեսի
- 8 AG կրկին փխ ի կրկին
- 8 ABCDE կրկին փխ ի կրկին
- 8 A յանկեցի
- 10 A վանկի
- 11 FGH բնութեան

- 11—12 E որբան որ
- 18 E ի բաժան փխ բաժանման
- 18 I ձայնու, բացո
- 19 D օ և է
- 21 ABCDEFGHIJKL ինքնաբան փխ ինքնաբան, հմտ. Ազոնց, էջ 97.
- 21—22 G լծորդութեան
- 23 G րզմի
- 23 A, ցմիար փխ ցմի որ
- 23 BC յերկամանակաց
- 24 DH բառ յերկարման
- 24 B երկամանքն փխ երկամանակքն
- 25 E I նորայ
- 26 A երկարորար բառովն փխ երկարբառովն
- 27 B պատկանաւ, ս, թեամբ

Բ Ա Ե

«Եսկ դրուբեամբ լինի, որ զճնտով է և ոչ բնութեամբ, յորժամ յերկուս բազմաձայնա յանգեցցի, որկէ՛ն՝ ա ղ ց »:

Մ Ե Կ Ե Ռ Ի Թ Ի Ի Ե

5 Իբրև զմիամար որ զերկուս ձայնորդն ձեղով զինքեամբ զասեցաւ, թէպէտ ոչ հանգոյն առաջնոյն, սակայն առաւելեալ գեր զկինսն:

Բ Ա Ե

«Կամ յորժամ սղի կամ սղացելոյ, այս է՝ պակասացելոյ վերաբերին երկուս բազմաձայնէ՛ն, որպիսի տ ա տ ր ա կ ւ » :

Մ Ե Կ Ե Ռ Ի Թ Ի Ի Ե

10 Եւ այս երկրորդ ցուցաւ առաջնոյ, փասնոր ընդդէմ է տատակն աղցոյն, զի որպէս յազցին զզոյն և զզատն յառաջիտս ամփոփեաց այրն, իսկ ի տատակին՝ տինն և րէս առ վերջին այրն, փաղառի շատուս կուտ չաւայիսի. զի մինն միտ առաջողոր կարէ լինել՝ տինն րէի, արեւակ խմբ՝ տրգալ. և ուր ալպիսի գիպիցի, հարկատր է կիտին զտինն և զրէն վերջին ձայնատրին տայ: Իսկ զի՝ սուղ և սղացեալ սաթ. զի թէպէտ ոչ սուղ է այրն, բայց բառ երկամանակին սղանայ ի տեղոյ:

Բ Ա Ե

20 «Կամ յորժամ ի պարզ ձայնորդ յանգեցի և զճնտին ունիցի ի ձայնատրէ հաւացեալ, որպիսի՛ և ր կ ի ք » :

Մ Ե Կ Ե Ռ Ի Թ Ի Ի Ե

25 Վասն զի րէն պարզ գոյով, և ոչ՝ ի կրկնակացն, և զկենն առնով զերկրորդ ձայնորդն, սկիզբն երկրորդ փաղառութեան երկարացոյց զին, զի կենն՝ հաւասար մատուցանէ զբաժանումն զարւե՛ն եղբարց՝ եչիղ և ինիղ ձայնատրացոյ պատճառաւ, զի ոչ կարէ րէղ կենիղ առաջագասիլ՝ ընդդէմ է ազցին և տատակին. ոմն՝ զի յառաջիտս ամփոփեաց զբազմաձայնն, և

- 3 A յանկեցի
- 3 H արկին
- 5 G զինքեանց
- 6 G չիբ՝ ոչ (հանգոյն)
- 6 G առաւելեալ
- 8 G վերաբերին
- 9 ABCD երկուս
- 11 B երկրորդ
- 11 CJ առաջնոյտ, E առաջնոց
- 12 G ազցին փխ յազցին
- 13 ABC չիբ՝ և (րէս)
- 15 AB որ փխ ուր
- 15 G կետին

- 16 D չիբ՝ զԲ
- 17 ABCDE սղանա
- 17 J ի տեղոյ
- 19 ABC յանկեցի
- 19—20 DEF ի ձայնորդէ: G I ի ձայնորդէ փխ ի ձայնուորէ (հասեցեալ)
- 22 ACD րէն
- 22 AE ի կրկնացն
- 22 H չիբ՝ և (զկենն)
- 24 ABCJ եչիտ
- 24 ABCJ ինիտ
- 25 AB ձայնորդացտ
- 25 ABCJ րէտ, E րեց
- 25 DFGHI զբազմաձայն

միան՝ զի ի վերջ. զի պարզ ձայնորդ է կեն: Նոյնպէս կրկին ձայնորդք մի-
մեանց ընդդէմ են, որպէս ասէ.

Ք Ա Ն

«Եւ կամ յորժամ կրկին ձայնակիցն վերաբերիցի, որպիսի՝ հ ե գ ի կ >:

5

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Վասն զի զայ կրկնակ զտով երկուց բաղաձայնից ոյժ ունի: Եւ է զայն
կրկնակ ոչ ըստ հայտումս, այլ ըստ յունին՝ ի սէլ և ի դայլ բաղկացեալ:
Եւ կրկնակ է զայն, վասն որոյ ընդդէմ է պարզին, զի զարտութեամբ աստ
զայն եշին նա ձենն, իսկ կիտին ինոյզ:

10

Ք Ա Ն

«Եւ կամ յորժամ ի կրկին ձայնորդ յանգեցի միով փաղառութեամբ,
որպիսի՝ աչ>:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

15

Վասն զի զէն կրկնակ զտով՝ ի հէլ և ի ձայլ երկարացոյց զայրն, զի
չէզ կիտիւ և զարտութեամբ այրին աայ ձենն: Երկարութիւն ութից ալսոցիկ
զառաւելութիւն <ունի> ըստ երկայնիցն և ամփոփման երկամանակաց և
երկարութեանիցն, բնականապէս և ըստ պատուոյ զասնալ սորա, որպէս՝
Մովսէս, սիրով, հատուկ, և զորութեամբ՝ աղց, տատուակ, երկիր, ճեզիկ, ալ:

Յ Ա Ղ Ա Գ Ս Ս Ո Ւ Դ Վ Ա Ն Գ Ի

20

Ք Ա Ն

«Սուղ փաղառութիւն լինի ըստ երկուս յեղանակս.

<1> յորժամ ունիցի եզ ինչ ի բնէ աղատիցն, հիզան՝ հ ե տ ո ղ, և կամ՝
<2> յորժամ ունիցի զմի ինչ յերկամանակացն՝ ըստ ամփոփման բնկա-
լեալ, որզան՝ ա ղ ա լ տ >:

- 1 DFGHI միւսոյն փխ միւսն
- 1-2 ABCE չիբ՝ նոյնպէս կրկին ձայնորդք
միմեանց ընդդէմ են, որպէս ասէ:
- 4 C ի կրկին, G կրկին
- 6 ABCJ գա
- 6 F զերկուց
- 6 E ոյ ունի, ABCDFGI ուժ ունի
- 7 BC ըստ հայտումն
- 7 J ի զակ
- 8 B չիբ՝ նոյն (կրկնակ)
- 9 A իսկ աիւն փխ իսկ հիտին
- 11 A չիբ՝ յորժամ ի, J չիբ՝ ի
- 11 E ձայնորդն
- 13 ABCDE զէն

- 14 AC ի ձայնէ, E և ձայն (չիբ՝ ի)
- 15 ABCJ զնա, E զնոյ
- 15 ABD կէտի, C կէտի.
- 15 C տըրեզ
- 15 ABCGJ սա
- 15 A ութից
- 16 J ամփոփման
- 17 ABC յերկարութեան
- 17 AE պատուոյց
- 18 G չիբ՝ աջ
- 19 A վանկի
- 22 G աւտաց, ABCDJ աղատացն, E աղաւ-
տաց, H աղատաց

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Իբրև դժայրն բննեաց, եկն և ի միջոցն. և կամի արդ զսուղ վանդիզ
վերաբերել հանգամանս, որպէս ասէ.

Ք Ա Ն

«Սուղ փաղառութիւն լինի ըստ երկուս յեղանակս, յորժամ եզ ինչ ի
բնէ աղատիցն, այսինքն՝ բնութեամբ նուագիցն, հիզան՝ հ ե տ ո ղ >:

5

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Ջնախկինց ի բուն նուագիցն ջուցանէ՝ յնչէ և յոյլ. սասց նախ, թէ
երբն են բնութեամբ սուղ՝ ն, ս, ւ: Արդ իւրաքանչիւր որ ի սոցանէ յորժամ
10 ի մի բաղաձայն յանգի, որ ոչ է կրկնակ, սուղ փաղառութիւն բացակատա-
րէ, հիզան, որ է զոր նման՝ նետող:

Ք Ա Ն

«Լինի սուղ փաղառութիւն ըստ երկուս յեղանակին, յորժամ երկամա-
նակ զտով ըստ ամփոփման առեալ լինի, որզան, որ լսի ո՛ր սարազ՝
15 ա ղ ա լ տ >:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Ասացար յառաջադոյն եթէ երկամանակք են երբք՝ ա, բ, ի: Արդ, յորժամ
կամի որ չիւրաքանչիւր որ ի զոցանէ ի մի բաղաձայն յանգի, որ ոչ է
կրկնակ, սուղ փաղառութիւն առնէ:

20

Յ Ա Ղ Ա Գ Ս Ղ Ա Ս Ա Ր Ա Կ Ա Տ Շ Ա Ղ Ա Շ Ա Ր Ա Տ

Ք Ա Ն

«Հասարակ վանց լինի ըստ յեղանակս երիս. <1> յորժամ ի ձայնաու-
երկայն յանգեցի և զնետին ունիցի ի ձայնաուրէ հաւացեալ, որզան՝ « ի ն ճ
բ ե ա լ ե ս ո շ ղ ու ի ի ի ֆ պ ա տ ն ա ա Ր Լ, ա յ լ ա ս -
25 ա տ ա ծ ֆ ն >:

և կամ՝ <2> յորժամ աղատի կամ աղատացելոյ ձայնաուրի վերա-
բերիցն երկու ձայնորդն, որց երկուրդն նայ է. իսկ առաջնորդն ըստ եզ
անձայն, հիզան՝ « Պ ա տ ո ղ կ ղ է, ի ն ձ հ ի ֆ ի ս կ ա Ր ի յ ո յ ժ ս ի -
բ ե ց և ա լ ա ն ձ ի ն >:

- 2 G չիբ՝ և (ի միջոցն)
- 2 ABC վանկից
- 3 D վերերեւի
- 6 D չիբ՝ հիզան
- 10 G յանդակցի
- 10 G փառութիւն փխ փաղառութիւն
- 14 E ամփոփման
- 14 ABC որ լինի փխ որ լսի
- 18 A ի սոցանէ փխ ի զոցանէ
- 18 ABC յանկի
- 19 I կրկնակ

- 19 D բաղառութիւն
- 22 ABC վանկ
- 23 ABCDJ երկայնն
- 23 A յանկեացի
- 23 BCJ ի ձայնորդէ փխ ի ձայնաուրէ
- 26-27 ABCD վերաբերեցնն
- 27 A ձայնորդն
- 27 ABCDGI նա փխ նայ
- 27-28 ABCDEFGHIJKL եզանայն փխ եզ
անձայն, նմա. Ազանց, էջ 11.
- 28 G Պատրոզիլ
- 28 C հերիս

և կամ՝ <Յ> յորժամ սուղ իցէ և եզերիցի ի մասն բանի և զհետի՞ ունիցի ի ձայնորդէ հաւացեալ, որպիսի՞ «գ ն ե ս տ ո ռ ո շ խ ա ր ե ա յ յ խ ա շ ի ՚ ւ ւ ւ ր է պ է ա յ յ ո յ յ մ պ է ր »:

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

5 Յեա ուսուցանելոյ զվանգս և դիտողաութիւն՝ ցուցանէ և չաղազս հասարակ շարձարաց, որ ասի դուզարաց, այսինքն՝ շարեցելոցն ի հասարակաց խառս զբուցատրութեան և բանից պատմութեան:

Եւ դարձեալ, զի՞ առհասարակապէս բոս չափոյ երկայնիցն և սլիցն, բոս խորհրդոցն մատուցանէ ի սեղիս ամենազովութիւն, որ վասն զհետքս 10 Թեան գտնու եղև ի Հոմերոսէ, զի մի՞ միտք ինչ բանի զանխալցեալ ի գծուարին չափոցն ծածկիցին: Եւ լինի սա բոս երես յեղանակս, զորոյ զնէ զարինսն ի Հոմերոսի տաղիցն:

Եւ է՛ առաջնոյ յեղանակին հանդամանք այսպիսի.

Բ Ա Ն

15 «Էնճ բնաւ ևս ոչ զու պտնտտ իրի՛ արև, այլ աստուամ՛ն»:

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Արդ, առաջին վանգից տեղի ի բնաւ իսկ ի տաղս՝ եթէ՛ բնութեամբ և 10 եթէ՛ դրութեամբ, միշտ զերկայնն ևեթ խնդրէ: Իսկ երկրորդ վանգի՞ զի ի ձայնաւոր երկայն չանգեցաւ, երկրարբառ է և առ դմին յարատոցս եչլ՝ 20 խորտակելով զգոս, և արգելլով սաստիկաբար՝ արիննակ իմն գրպս՝ ծովու վճճ պատահեալ, իշխանութիւն ետ անել սուղ, որ է ստեղն, այս է՛ միբալ: Իսկ երկրորդն՝

Բ Ա Ն

«Պատուկղէ, ինճ նի՛խ կարի յոյժ սիրեցեալ անձին»:

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Վասն զի սովորութիւն է նային դարէն մտնոյ կակզանալ և երբեմն խոտանալ: Արդ, առաջին վանգին կակզանալով՝ րկղ թոյլ ետ զերազանցել 20 ձայնին, զի արասցէ երկայն: Իսկ երկրորդ վանգիդ խոտանալով զատղ հանդոյն ցուրտ մտնոյ արգելեալ՝ զվատածայնն անելով սուղ, որ է ստեղն:

2 ABCDFJ	ձայնաւոր և քի ի ձայնորդէ	18 A	վանգ
2 DG	բզնեստոր	19 ADEHIJ	վանգեցաւ: փխ չանգեցաւ:
3 A	խոշոյն, BCD խոշոյն, E խոշոյն: G	19 ABCDEFH	չիբ՝ է
	խաւցոցն	21 E	վնճ
5 J	ուսուցանելոյ	21 AJ	պատահել: B պատահեալ փխ դատահեալ
5 A	զգմնիս	21 D	իշխանութեան
7 D	ի բանից	26 J	նախն
7 D	չիբ՝ և բանից պատմութեան	27 A	վանգին
8 E	բոս չափո	27 B	բնաւ, E բնից
9 ABC	աստեղագիտութեան	27 EG	զերազանցեալ
10—11 I	գծարին	28 DFHI	անձայնից, J անձայնին, G ձայնից փխ ձայնին
11 AD	բոս երկից	28 A	վանգիտ, BC վանգիտ
13 BC	առաջին, E տառջնո, G յառաջնոյ	29 D	ցուցք փխ ցուրտ
13 B	հանդամանք	29 A	մտն
15 A	աստուամբ, BE աստուամբքն	29 G	չիբ՝ է
17 E	տեղ փխ տեղի		

Եւ յորժամ կամիս սղացուցանել ըստ այժմ արիննակի զվանգն, ձայնա- 10 տորի պէտք են կամ սղի՛ ըստ ոչին և կամ սղացելոյ բոս երկամանակին՝ զգուշանալով չայլոցն ձայնաւորաց, զի նային և զվատածայնին զնոյն պատահել խորութիւն: Իսկ երրորդն՝

Բ Ա Ն

«Չնեստոր ոչ խարեաց խաշին, բէպէտ և յուսով Լը»:

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Յորժամ չերկրորդ վանգին ձայնաւոր սուղ զիպիցի՛ եզով բաղաձայ- 10 նիս, և բանն երկուր միայն վանգիս զկատարումն ատնուցոյ, և յաջորդ վանգրն ի ձայնաւորէ հտիցի, իշխանութիւն է թեղ անել համբոյր, թէպէտ և սուղ է բոս այլոս կարծեաց: Եւ հաստատի այս, զի ամենայն ինչգիր թէպէտ և փոքր ինչ իցէ, կատարելութիւն է այսոցիկ շաղաշարացն:

Յայտնի են և պատմութիւնք առաջնոյն՝ Պրիսմատա Տրոփացի, զորոյ 20 զկենն յախշտակեալ էր Տելլենացոցն, որդի նորա Պարիս, քննելով զի վեբայն կողոցն զգործն, ասելով զաղչիկն՝ «նի՛ արա, ա՛րդ, զի ո՛չ ևս զու այժմ պտնտաւ»:

Իսկ երկրորդին՝ Աքիլլես հելլենացի և Պատրոկղէ քաշեկորդի նորա, և 30 իբրև ետես Աքիլլես զՊատրոկղէ մեռեալ հանդերձ ցաշտութեամբ, լալով զհարձն Աքիլլեսայ, թէ «Չէկ յամուսնութիւն տամ Աքիլլեսայ», ասէ՛ «Էնճ նի՛խ կարի յոյժ սիրեցեալ անձին»:

Իսկ չերրորդումն՝ նեստոր ոմն ծեր, հմուտ պատերազմի, զոր ատեալ ցՄարտան բժիշկ վերաւորեալ, զի դարձանեցէ, որոյ դարձանելով զվէրան, 40 տայր նմա հաց և սեաւ գինի: Բայց իբրև յոյժ ամբոխեր գործ պատերազմին, ոչ սիրելի լինէր նմա բմպումն գինուոյն, քան թէ կրթալ ի գործ պատերազմին: Իսկ այլք ասեն, թէ տայր նմա բմպել ի խաշելոյ իրի չուր և

1 A	զգմնի	17 ABCDFGHIJ	Աքիլլես
2 E	սղացելո	17 G	Տելլենացի
3 J	նախն	17 HI	Պատրոկղէ
6 D	խափեաց	17 A	գալեակ որդի, CD գալեակորդի
6 ABCE	թէ փխ թէպէտ	18 E	էտես
9 A	վանգին	18 ABCDEFGHI	Աքիլլես
9 G	առնուցո	19 ABCD	հարձն
9 ABC	յաշտոցն, D յաշտորդի	19 ACE	Աքիլլես, B Աքիլլես (թէ)
9—10	ABCD զգմնոյն	19 ABC	(տամ) Աքիլլես
12 BCDEHIJ	շաղաշարաց	19 G	չիբ՝ թէ զբեղ յամուսնութիւն տամ Աքիլլեսայ:
13 ADJ	չաշտանն	20 AE	սիրեցի
13 ABCE	Պրիսմատա	21 ACE	չերկրորդու. Թ փխ չերրորդու. Թ
13 ABCD	Տրոփացի	22 FGHIJ	ցՄարտան փխ ցՄարտան
14 J	Տելլենացոցն	22 E	զվերան
14 ABCDEFGHIJL	Պրիսմատա փխ Պարիսի, պատմականորեն՝ Պրիսմատոս որդին Պարիսն է կելլ, և ո՛չ՝ Պրիսմատոս, անհարիր քան է ստացվել, զա պարզապէս մեխանիկական բնույթի զբիպում է: Թ. զգուշ. մ ենք բոս Աքիլլեսի, տէ՛ս նշվ. աշխ. էք CLX—CLXI.	23 G	ամբոխ
14—15 E	զի վերա	24 G	զիրեկի փխ սիրելի
15 DHI	գաղչիկն	24 J	նմա
		24 ABCEJ	գինուոյն
		25 E	նմայ
		25 C	բմպել
		25 E	ի խաշելոյ

Բ Ա Ն

«Բան է հետեակ բառի շարադրութիւն՝ գտրամախճութիւն ինճեակա-տար յայտնելով:

Եւ բանի մասունք են ուր՝ ա ն ու ն, բ ա յ, ը ն դ ու ն և յ ու թ ի ն, յ ա Վ զ, դ ե ա ն ու ն, ն ա խ ա դ ու թ ի ն, մ ա կ բ ա յ, շ ա ղ կ ա պ: Քանզի է՝ առատութիւնը իբրև տեսակ ընդ աճուամբ ենթանկնելալ:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Իսկ բան՝ շարադրութիւն է բառի, յորժամ շարադրէ որ զ՛Բաիբ, և զշարագրեացն, և զպատերազմն, և զմարաց, և զհալոց, և ափսոց յարապէս՝ եթէ Դաիբ շարագրեաց զպատերազմն մարաց և հալոց, որ է բան:

Արց, Դաիբ առանձինն՝ բառ է, և պատերազմ առանձինն՝ բառ է, իսկ շարադրութիւն նոցա բան լսի, որ կատարէ զմասնութիւն յինքննէ:

Իսկ սճեակակն ասաց զոչն ներշափական՝ յորժամ ոչ բացորոշեալ տեղիս ցուցանել՝ սղից և երկայն ճեղքեալից, այլ ճեռեանայ ընդ բառս ցան և ցիր, որ շարադրէ առ միմեանս զառարան անկ յննթադատութիւն միմեանց և առնել բան բառ շարադրութեան, այսինքն՝ բառ միախարութեան, որպէս ասացան, զի բան ի շարադրութիւնն բառիցն լինի, որպէս և բառն ի փաղառութեանց և ի վանդից:

Իսկ ասելն՝ «գտրամախճութիւնն ինքնակատար յայտնելով», վասն զի բանն ինքնակատար երևի, այսինքն՝ գնաստատախորճ կատարումն յինքեան ցուցանելով մեզ ցան և ցիր տարած բառիցն, որպէս՝ աբգալութիւն և ննդալութիւն և խնդալութիւն և որ այսպիսիք:

Բայց ասի առամախճութիւնը «փոխադրութիւն», քանզի արքարի իսկ փոփոխի խորհուրդ մտացն յայլ և յայլս և սոյնպէս ծնանի զբանս զանազանս ի միմեանց այլնայլ բառիքն:

Իսկ ասելն, թէ բանի մասունք են ութ.—բան ասէ զյայտնեալ և զկատարեալ խորհուրդն, որ զտրամախճութիւնն յինքն ցուցանել, այսինքրն՝ է՝ զաւարտումն խորհրդոյն, որ ստորակիտումն և միջակիտաւ և աւարտելովն յայտնի և զաղարկ խորհուրդն: Այլ ոչ եթէ բազմութիւնը անուանցն՝ ոչ միայն եզավանդն ո՛չ են և ո՛չ ասին բանք, որպէս՝ մարդն, հացն և ջուրն, այլ և ոչ երկավանդք և հոսովանդք և որք մի բառ միտելն:

- 3 D գտրամախճութիւնն
- 5 ABCG բանիս
- 5 DECHI բա
- 6 G չիբ՝ զերտունն
- 6 BCDGHI մակբա
- 7 J առասանութիւնը
- 10 ABCDE զշարագրեալն
- 10 E թղլատեալով, H զպատերազմ
- 11 AFGHI թէ
- 11 ABCDEFG զպատերազմ
- 13 FGI սոցա
- 13 G գտրամախճութիւնն
- 14—15 E գտելիս
- 15 EJ ճեղքեալով
- 15 ABCJ ճեռեանս
- 18 E ասացաւ
- 20 E ասել
- 20 D ինքնակատար երևի, այսինքն՝ յայտնելով
- 21 ABCDE հաստատար
- 24 AE սարց և փխ սրբապէս
- 25 G փոխի
- 25 ABCE աշնդէս փխ սոյնպէս
- 27 G և թէ
- 27 G չիբ՝ բանի
- 28 E գտրամախճութիւն
- 30 E անպ զաղարկ
- 31 A եզավանդն
- 32 A երկավանդք, եռավանդք
- 32 D չիբ՝ եռավանդք

խարբը՝ թէ սեւա գինի է. նորա ըմպելու ծանեալ թէ ոչ է գինի, այլ խաշոյր-Խոկ Մովսէս այսպէս գրէ ի վերլուծութեան հասարակաց վանդիդ:

«Հասարակ վանդ լինի բոտ լեղանակս երիս. <1> յորժամ ի ծայնա-որ երկար յանգեցի և զճեռին ունիցի ի ծայնուորէ՝ հասացեալ, որպէս՝ 5 սայլ և ի նաշխահամանութենէ անդ երէ ոք հասանիցէ», որ է այսպէս՝ «այլ ի աշխահամոզովութենէ անդ երէ ոք հասանիցէ»:

<2> Եւ կամ յորժամ աղատի կամ աղատացելոյ վերաբերին երկու ծայնորքք, որոց երկորորն նայ է, իսկ առաջնորքն՝ եղ անձայն, հիգան՝ 10 «բորտ իր և փոքրագոյն ի տէրութեան ընդ աեզակն էանց»:

<3> Եւ կամ յորժամ սուղ իցէ և եզերիցի ի մասն բանի և զճեռինն ունիցի ի ծայնուորէ՝ հասացեալ, որպիսի՝ «տրամատել և ընդհանուր երկր-անդուկալ գնա»:

Յ Ա Ղ Ա Գ Ս Բ Ա Ռ Ի

Բ Ա Ն

«Բառ է մասն բանի զուգնաբնայ բառ բաղդատութեան բանի»:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Լսի բառ՝ «ասացուած» կամ «ասումն», որ է բառ միում վանդի, կամ երկուց, կամ երկց,—նշանակող մի է: Եւ զուգնաբնայ ասէ առ բանն, որ մեծա-գոյն է քան զբառ. և սա մասն զուգնաբնայ և նուազ: Ըստ որում ասէ՝ բառ 20 է մասն զուգնաբնայ բառ բաղդատութեան բանի, այսինքն՝ թէ բառ ի շարադրութեան բանի մասն է շարադատութեան, զի բառ շարադրութիւն է փաղառութեանց, զի ճեղքն կցկցելով և շարադատելով ընդ միմեանս առնեն զբառ, որպէս յորժամ շարէ ոք՝ զ՛Բա և զիբն, և առնէ բառ՝ զ՛Բաիբն: Եւ նոյնպէս զարձեակ զ՛Բա և զիուր, և առնէ բառ՝ զ՛Բաիուր, և զարձեակ՝ աբ- 25 գայ-ու-րիւն, նե-ղու-րիւն, և առնենքեան այսպիսիքս կցեալ ի սղից և յերկարաց և ի հասարակականէն՝ ասի բառ:

- 1 A նորա ըմբել, B ըմբեալ
- 2 A վանդից
- 3 D չիբ՝ յորժամ
- 4 HI յանգեացի
- 6 G չիբ՝ ի
- 6 G ոչ փխ սոք
- 7 E սղլատեալով
- 8 EF երկուքն փխ երկորորքն
- 8 EGH նա փխ նայ
- 8 ABCD բառ (եղ անձայն)
- 8 ABCDEFGHIJKL եզավանդ փխ եղ ան-ձայն, նմաւ. Աղոնց, էջ 137:
- 9 ABCDEFGHIJKL փոքրագոյն, նմաւ. Աղոնց, էջ 137:
- 9 E եանց
- 10 G եզերիցի
- 10 EGH զճեռինն
- 11 A հասացել
- 11 BCFHIJ ընթէհանուր, D ընդհան, G ըն-թանուր
- 11 G երկերիս, A չիբ՝ երկրի
- 12 EJ գնայ
- 15 A առա փխ բառ
- 15 ABCJ գուգնաբնա
- 15 DEFGHIK բաղդատութեան
- 17 A վանդի
- 18 ABCK գուգնաբնա
- 19 ABCDEJK գուգնաբնա
- 20 ABCD գուգնաբնա
- 20 DF բառ բաղդատութեան
- 21 B շարադատութեան
- 22 ABCDEFGHIJKL ճեղքն փխ ճեղքն, նմաւ. Աղոնց, էջ 201:
- 23—24 E չիբ՝ Եւ (նոյնպէս)
- 24 E ասէ փխ առնէ
- 24—25 BC տրքաութիւն
- 24—DH ամենայնք, E ամենայն
- 25 E և ի սղից (շրջաւն)
- 26 BDFGI ի հասարականէն
- 26 ABC ասէ

Եւ սա ուժ սասց զմասունս բանին, ոմանք և զառասուրիւն չաւելլով՝
 ասացին ինն: Իսկ իմաստաւերքն զանուան մասունս ընդ անուան զասելով
 և զբային ընդ բայի, ածելով առ նոսա և զշարհկարն և զյաւել և զնախա-
 ցրութիւն՝ սասցին հինգ. այլ սա զառասուրիւն իբրև զտեսակ զանելով ընդ
 5 անուանն՝ սասց ութ: Իսկ Արիստոտելէս զատորասութիւն և զբացասութիւն
 և զբացերութիւն ընդ անուան և ընդ բայի աւելով հինգ զուր:

Բայց մասունս աստանար ասելով և ոչ տեսակ կրիցացոյց զմասն,
 զի ոչ յամենայնի ի վեր է տեսակ, բան զմասն, որպէս և ի վեցան ի սկզբան
 արուեստիս. բանդի զնոսա թէ ոչ զվեցեանին ունէին, ոչ են կատարեալ բեր-
 10 զաւար. Իսկ ճարտասանն՝ միով միով յայսմ վայրի, զի զարէն սեռի զայլ
 և մասունս կարէ զոչացուցանել, որպիսի ինչ անուն, զնոյն յինքնան
 հետեալս և զնոյն զուզարտիս՝ ոչ երկց և ոչ կրսեր: Այլ տեսակն թերեւ
 ունիցի մասունս, որպէս ատենականն՝ զամբաստանելն և զպատասխանելն
 երկց և կրսեր. զի նախ ամբաստանելն նշանի և ապա զպատասխանիսն
 15 անուոյ. նոյնզորուակ և այլքն, յորոց զիտելի է և զայս. զի է՝ տեսակ, որ
 զարէն սեռի բաժանի ի մասունս, և ինքն ոչ մնայ, որպէս՝ մարդ. և է՝ որ
 բաժանի և ինքն մնայ, որպէս ծառ՝ ի պտուղ, ի յոստ և ի տերև:

Եւ արդ՝ զայստիկ ասէ ութամասնեայ զուր, որոց և ասեն զանուանս՝
 անուն, բայ, ընդունելութիւն, չափ, զերանուն, նախադրութիւն, մակբայ,
 20 շարհկապ:

Եւ ասի անուոց «անբմբռնելի», վասն զի արդարեւ իսկ անտեղի իսկ է
 և անծամանակ:

Իսկ բայց ափ «ասումն», վասն զի արդարեւ իսկ յայտնելով զտեղի:
 զծամանակ, զթիւ, զղէմ և զայլ ևս պատահա:

Իսկ ընդունելութիւնը «ունելութիւն ափ», բանդի բառս այս ունի խառ-
 նումն յանուան է ի բայէ:

Եւ արդ՝ զայստիկ ասէ ութամասնեայ զուր, որոց և ասեն զանուանս՝
 և բայի, որ ցուցանէ զծանաթս, զհեռաւորն կամ զմերձաւորս, որպէս՝
 մաղա կամ մարզն:

Իսկ զերանունը «թերանուն» ափ և «տիրանուն» կամ «փոխանուն»,
 որպէս յորժամ թողով զանուանս՝ նս, զու, նա ասեն:

Իսկ նախադրութիւնը «առաջադրութիւն» ափ, վասն զի են վանդք ինչ,
 որ ըստ ինքնան ոչինչ նշանակեն, բայց զինն նախերգանք այլոց մասանց.

- 2 B իմաստաւերք
- 2 CE գանուան
- 2 D ընդ անուանն
- 3 BJ զուզի, D1 յոցն, G յուզ
- 5 A Արիստոտելէս
- 5 ABCDGHJJ աստորասութիւն
- 6 ABCDEFGHIJKL զուրով փխ զուր, նմամ.
- Արնոց, էջ 102:
- 9-10 A բերքիւն, G բերքոցք
- 12 ACE կրսերս
- 12 B տեսակիս
- 14 D նա փխ նախ
- 14 B կրանի փխ նշանի
- 16 ABCD1 (ոչ) մաս, G մընայ

- 16 ABCGJ (ինքն) մաս, G մընայ
- 17 B ի տերև
- 18 ABCEGH ութամասնեայ
- 18 AC ասեն (գանուանն)
- 19 DFGHIJ բա
- 19 D ընուոյնութիւն
- 19 ACGHIJ մակբայ
- 21 ABCDF անտեղի է
- 23 BDEFHI ուտուան փխ ասուան
- 26 E ի բառ
- 27 E չիք՝ իսկ (յուզ)
- 27 G ուզ (ափ)
- 28 J բայի
- 29 G և փխ կամ
- 31 E նայ

զի յորժամ զբանն նոխացուցանել կամիմք, հեղ ինչ փոքրիկ նախ ասույն
 գանումք, որպէս յորժամ ասենք՝ արտաձայնեալ. ձայնեալ բան է, և
 արտն՝ հեղ միայն, որ ոչինչ ունի խորհուրդ, բայց միայն զծոխարտ աննկ
 զբանն, որպէս յորժամ ասենք՝ շարայարեալ, շարամանեալ. շարդ՝ նախդիր
 5 միայն է:

Իսկ մակբայց «կրկնարայ» ափ կամ «վերնարայ», զի ունի սոսկ ինչ
 նշան ժամանակի և այլոց, զի մակբայն վերերեական բան է, որպէս և՛
 իւրաքանչիւր. միանգամայն և այսպիսիք:

Իսկ շարհկապը «զուգակապ» ափ, զի ամբութիւն նշանակէ, որպէս՝
 10 միաս ընդ միտս, բան ընդ բան, ձայն ընդ ձայն:

Այսորիկ են զարութիւնք մասանց բանին. իսկ բաւանդակ բացատրու-
 15 ցիւնք սոցին ի կրթական հարցականութիւնն լինին, յորժամ հարցանէ այս
 ինչ ո՞ր մասն է բանի, զորոյ գհեա գան հինգ հետեանքն՝ կերպ, ձև, բիւ.
 տեսակ, հուղով, զոր ընդարձակ բանիւք ճառելիք են, զոր և այժմ մի ըստ
 միոցէ տեսուր զմասունս բանի, և են այսորիկ:

Յ Ա Ղ Ա Գ Ս Ա Ն Ո Ւ Ա Ն

Բ Ա Ն

«Անուն է մասն բանի ճողովակն՝ «մարմին» կամ «իւր» նշանակելով.
 «մարմին», որպէս՝ Բ ա Ր, և «իւր», որպէս՝ Խ ա Ր ա: Հասարակարար և
 20 յատկապէս. հասարակարար, որգունակ՝ մ ա Ր զ, և յատկապէս, որգուն՝
 Պ ա Ր զ ո ս :

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Թ Ի Ի Լ

Անուն է, ասէ, մասն բանի հոլովական: Ասաց յառաջագոյն, թէ մա-
 սունք են բանի ուժ՝ անուն, բայ, ընդունելութիւն և որ ի կարգին է: Եւ այսո-
 25 ցիկ ամենեցունց մասանց բանի նախադասէ զանուն. և ո՛չ միայն այլոցն
 ամենեցունց, այլ և նոյն ինքն բայի. վասն որոյ խնդրելի է, թէ զիս՝ ոչ
 նախադասանց զանուն բայի. բանդի ոմանք կամեցան նախադասել զբայ՝
 անունն, իբր թէ ի շինելոյ՝ շինալ, և ի նստելոյ՝ նստալ: Իսկ մեք ասենք,

- 1 G նախ փոքրիկ ասուցի (շրջուն)
- 2 AC ձայնելն փխ ձայնեալն
- 6 J մակբայս
- 6 ACDEFH կրկնակ բա, GJ կրկնակ բայ.
- 104-ի 17-րդ տողը լրելով:
- BI կրկնարար
- 6 ABCDFGHJ վերնարար
- 9 ABCE շարհկապ
- 9 G ամբութիւնն
- 11 E գաւրութիւն
- 11 ABC քովանդակ
- 12 B ինի
- 12 A ալ փխ ալս
- 13 J զորո
- 13 ABC հեա գան
- 13 E հետեանքն փխ հետեանքն
- 13 FG ձև
- 13 A չիք՝ թիւք
- 14 J ընդարձակ
- 15 G չիք՝ այսորիկ
- 19 K չիք՝ և «իւր», որպէս իբրս... միւնն էջ
- 24 DFGHIJ բա
- 24 B ընդունելութիւն
- 24 BCD ի կարգ փխ ի կարգին է
- 24 GI չիք՝ է
- 25 BD ամենեցուն
- 25 ABCD նախադասի
- 26 GJ բայի
- 27 FGHJ զբա
- 28 AE անուան փխ անունն
- 28 EGJ ի շինելո
- 28 DEFGHIJ շինալ
- 28 EJ ի նստելո
- 28 AC նստել, BJ նստալ

«Եւ հետեիք անուան հիւզ՝ ս ե ր ֆ, ա ե ս ա կ ֆ, ձ ե ֆ, ք ի ւ ֆ, ճ ո - յ ո զ ֆ:

Եւ սերբ են երեւ՝ ա ր ա կ ա ն, ի գ ա կ ա ն, շ շ զ զ ֆ: Եւ են ռմանք, որ յաւելում ի սոսա ալ ես երկուս՝ ֆ ա ս ա ր ա կ ֆ մ ա կ ա ա ս ա ր. և է հասարակն՝ ձ ի, շ ու ն, իսկ մակաասարն՝ ձ ի ծ ա ո ն, ա ֆ ի ս օ:

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Նեռեիք, առէ, անուան հիւզ, այս է՝ զհնա երթան. զի այս հիւզս, զոր առէ և ինքս մեկնէ, անուան հետերթանք են:

Եւ տեսակք, որպէս՝ բանականն և անբանն կենդանոցի:

Եւ նախ առէ սերբ. սերբ են յայտնիչ ընութեան՝ արականին և իրակա- նին և շէջորբի. և տեսակք՝ յայլմէ յասաչ կիկա. ձեք՝ տարազք, թիւ՝ անուն. որ զբանին յայտնէ, հոյովական՝ չեզոյնական:

Իսկ զարձեւալ սերբ ոչ ի գոյութեան վերայ կոչին, զի ոչ էր զընութիւն քննել, այլ զձայնի նշանակս և զանուան արտայայտիւ, որք են ի Հոռոտին յիով անուն արականին և իրականին և շէջորբին: Ի՛ւ և կամեացի որ յայտնելի բառ երկրցանց կարողութիւն է յայտնել, որոշ ոչինչ ի մերումս երեի, այլ միայն սակաւ ինչ, իբրև թէ՛ հայր և պատանեակ արու կոչումն, և մայր և աղջիկ՝ իրականին, աղայ՝ շէջորբի:

Եւ զարձեւալ արական, որպէս՝ Տիգրան, և իրական, որպէս՝ Տիգրանոսի, շէջորբ, որպէս՝ մանուկ-բառ հայտնու: Իսկ ի Հոռոտին յայտնի <է>, որպէս ասացաւ Եւ ի՛ն այտորիկ, արականն նոցա, որք ունին ի սկզբունս բանի՝ ով, որպէս ասելն՝ ով այիոփս ապաատովաւս, այսիքն՝ սուտք ասարեայք», և է սա արական: Իսկ ասելն՝ ի այլ այլ Աղալկաւս, որ է անուն իրական, և որք միանգամ ի սկզբունս ունին ին, նորա՝ են իրականք. իսկ սրբ ունին և սկզբունս սո ֆայլայ, և ամենայն՝ որ ի սկզբունս ունին սո, նորա շէ-

- 5 EHIJ երիս
- 6 ACD մակնուսարն
- 8 ABCD հետ երթան
- 9 DFGI ինքն
- 9 C հետերթանք
- 10 DE սերբան
- 10 BCFG կենդանայն
- 11 G չիբ՝ (առէ) սերբ
- 11 D չիբ՝ Եւ նախ առէ:
- 11 ABCDHI չիբ՝ են
- 11—12 G չիբ՝ և (իրականին)
- 12 G սերբ փխ անտակք
- 12 G չիբ՝ ձեք
- 12 G չիբ՝ թիւ
- 12 ABC անուան
- 13 DGH բանին
- 13 G չեզոյնական, DFHI չեզոյնական
- 14 D չիբ՝ եւ զարձեւալ
- 14 DEF փխք
- 15 E զմայնին
- 15 ABCGJ արտայայտակալ

- 16 ABCD կամիցէ, HIJ կամիցի
- 16 B յայտնչ, G (սք) յայտնեալ
- 19 ABCJ սոցա
- 22 AB չիբ՝ ի (սկզբունս)
- 22 B ի սկզբունս, D ի սկզբունս
- 23 D ով սոցալուս, ով յաւու: Հուհարեն՝ Ի արտ սոստոկուս
- 23 B ասարեայ
- 24 E սոց
- 24 ABCDEFGHIJKL կամէ կամէ Աղալկաւս փխ ի ալ ալ Աղալկաւս, եմմա Աղանց, էջ 238: Հուհարեն՝ Ի արտ Eծօռու:
- 25 DH ի սկզբունս
- 25 A ունէին փխ ունին ին
- 25 E նոցա
- 25—26 B ի սկզբունս, D ի սկզբունս, GHI ի սկզբունս
- 26 D սոցալուս, J սոսաբաւա, հուհարեն՝ ու Ենուս սաթաւս:
- 26 D ի սկզբունս, G ի սկզբունս
- 26 հուհարեն՝ ու մամնիլք:
- 26 H շէջորբ

եթէ անուն զգէն» նշանակէ, իսկ բայ՝ «զազդումն էին». իսկ էն, բան զիտ արդումն, յառաջադոյն է, բանդի պարտ է նախ էանալ, այսինքն՝ մարզ լինել, և ապա՝ աղցի, որ է զորնել: Եւ ապա թէ յառաջադոյն է էն, բան զիտ արդումն՝ բարտը նախազանոց զանուն, բան զբայ. վասն զի որպէս յառաջադոյն ասացաք, թէ անուն զգէն» նշանակէ, իսկ բայ՝ զնեղործութիւն ճիւն: զայս և Արիստոսելչս ասէ, թէ պարունակադոյն է անուն, բան զբայ: Եւ նորին իսկ բայն անուանք իմն արիմակեն, այլ ոմն՝ ըստ իսկութեան, իսկ ոմն՝ պիտակարար: Եւ որպէս ըստ իսկութեանն պատուականադոյն է, բան զպիտակարարն, սոյնպէս և անուն՝ բան զբայ, որում պարտ է նախազապի:

Հոյովական, այսինքն՝ ընդունակ հոյովից, որ է թաւալական մասն բանի: Եւ այսու իբր սահմանաւ դատոյց ի բայէն՝ «մարմին» կամ «եր» նշանակելով:

Ամենայն որ ընդ տեսութեամբ անկանի և ընդ շաւշափմամբ՝ մարմին կոչի. իսկ որ ընդ տեսութեամբ ոչ անկանի և ընդ շաւշափմամբ, այլ մասաբ միայն իմանի և միայն լսելեաց լինի ըմբռնելի, որպէս՝ իմաստարիւն և խրատ, նա «բար» կոչի. իր՝ որ է անմարմին:

Արդ՝ ասէ, թէ անուն կամ զզգալի իրս» նշանակէ, որպէս՝ զհար, որ կոչի մարմին, և կամ «իմանակի իրս» նշանակէ, որպէս՝ իմաստարիւն, որ կոչի իր: Արդ, որպէս ասացի, Կար ասելով զամենայն մարմին նշանակէ, իսկ իր՝ զխրատելիս: Այս զզգալի անմարմինն» ասէ՝ զհար, զարտ, զայլ, զլոյս, զխաւար, զխաղաղութիւն, զխաղութիւն, զարխայութիւն և զայլս: Եւ բաժանի սա իմանակիսն, բանզի իմանակի իր են վերին զարբն, և ևս վերագոյն պատճառն: Այլ և մարմին և իր ասելով՝ նշանակել ի զերանուտեսութենէ որչեանց:

«Հասարակարար և յատկապէս». ամենայն անուն, ասէ, կամ ընդհանուր իրս նշանակէ և կոչի հասարակարար, որպէս՝ մարդ, որ բոլոր տեսակի մի անուն է, և կամ մասնական իրս նշանակէ, որպէս՝ Պաղատ. և կոչի յատկապէս «այն», որ է յատուկ ոմն անուն իսկի, և սիրապէս՝ հասարակ. զազգական անունն ասէ, որպէս՝ հեռշակի, մարդ, ձի, արջառ և այլք: Իսկ յատկական ասէ զպատական անունն, որ որոշէ զանճատն ի տեսակէն, որպէս՝ Պարբիկ, Մոզսէս, եգն, խոյ և այլքն:

- 1 B թէ
- 1 ABCDEFGHIJ բոս
- 1 DHIJ ազգութն (էին), E ազգութն
- 3 E սոցա
- 3 DEH էթէ
- 4 D քարուսք, EJ քարիտք
- 5 CDEFGHIJ գրտ
- 5 BCDEFGH էթէ
- 5 AD գրտ, BCFGHIJ բոս
- 6 ACD Արիստոսելչս
- 6 ABCFG էթէ, D չիբ՝ թէ
- 7 ABCDEFGHIJ գրտ
- 7 D անուննն անուանքն իմն
- 7—8 DH չիբ՝ ըստ (իրականին)
- 8 D ըստ իսկութեան
- 8—9 E պատուարչն
- 9 D չիբ՝ բան (զպիտակարարն)

- 9 ABCDEFGHIJ գրտ
- 12 H կարծիք փխ կամ իր
- 15 E ոչ տեղանք
- 17 ABCDF մարմին փխ անմարմին
- 18 A էթէ
- 19 E չիբ՝ է
- 21 E զզգալի, ABCJ սոցալի
- 21 ABCJ սոցալ փխ զարջ
- 22 EG զարքարութիւն
- 26—27 BCDFGHIJ ընթեանալ, J ընթեանալք
- 27 A քարիտք
- 30 D հեռշակ
- 31 ABC զյատկական անունն, DGHJ զսոսա- կան, G յատկան անուն, J զյատկական
- 31 ABD չիբ՝ որ
- 31—32 E ի տեսականէն

զոր են Եւ Ե՛ն, որք ի վախճանին ունին զայս նշանակութիւն: Է՛ զայս և ի մերտաւ գտանել, որպէս յորժամ սասեր՛ այ այս անուն, այ զուր, որ այսպէս սկզբունս ունեւոյ իզական է այս. և սակն՝ ընդ Բնզ եւմ—արական է. իսկ սակն՝ աղէ՛, լսեա— շէզոր: Եւ այս <են> սկզբունց նշանակութիւնը:

5 Իսկ ի յանդին—պն, որպէս՝ Խոստով—արական է, —Են, որպէս՝ Խոստովունի—իզական է, և Խոստովիդիստն՝ շէզոր: Եւ զայստակն թէ զմտաւ որ ամիցել՝ յանճունս վարեացի: Այլ այստակն մեզ բաւականացի առ ի յաբացցոս:

10 Իսկ շորբտանեաց զանուն նշանակութիւն արականաց և իզականաց և շէզորաց՝ յոքնագոյն գտանի ի մերս, որք և յայտ արարեալ է մեծ իշխանին Մադիստորսի. թէ կամիս զնորայն ի ձեռն առեալ՝ ուրի՛ր. այլ մեր զճամտաւս սիրեցաք:

Բայց յաւելլով ոմանց զճասարակն և զմականատարն՝ ոչ զինքն, այլ զայլ որ զեկուցանէ արուեստաւորս այսմ պատճառ: Եւ ճասարակ յայսպիսի է, բանդի ձի և շուն ճասարակ կոչին երկրումք ձայնիւրն: Իսկ մականատարն՝ ո՛չ ևս, այլ ի վեր բան զճասարակն. իզական ենթ անուանի՝ ձիւտն և աքիս. նոյն և արական յատուկ՝ աբժուի և առիւծ, բանդի յայտ միայն ճանդիպի:

20 Եւ զարձակ այլազգ պար ուցիս զոր սսեմ, թէ Ե՛ն ոմանք, որ յանդուն ի նոսա այլ ևս երկու՝ ճասարակ և մականատար:

Եւ է՛ ճասարակ՝ յորժամ զարուն նորին սեռակին անուամբ անուանեմք, որպէս զորձ շուն՝ շուն անուանեմք, և զէզն՝ Բաձ: Եւ յարբաւոցն զարուսն՝ ցուպ և եզինս, իսկ զէզն՝ կալ. նոյնպէս և զարուսն ձիոց՝ ձի անուանեմք և որձի, իսկ զէզն՝ մատակ. և զեղջիւրուն՝ զեղջիւրունք նշչիրուն, զէզն՝ նոյն: Նոյնպէս ի ճաս, զարուսն՝ աքաղաղ կամ վարունտն, և հայրուսս և նոտակա անուանեմք, իսկ զէզան՝ մարիս, մայրուսս կամ բազ,

- 1—2 G է և զայս և ի մերտա
- 3 B աչ փխ այսպէս
- 3 DFGI սկզբունս, H սկզբունս
- 3 DHI չիբ՝ ունելով
- 4 EJ լսեալ
- 4 DFH սկզբունց
- 4 B նշանակութիւն
- 5 A չիբ՝ ի
- 5 ABCI յանդին
- 5 ABCE չիբ՝ է
- 6 ABC չիբ՝ է
- 6 ABC Խոստովուստն
- 9 J շորբտանեացս
- 9 B անուն
- 9 DEFGHIJ նշանակութիւն
- 9 D տարականոց փխ արականաց
- 10 H շէզորաց
- 10 AEGH յորժամոյն
- 10 E ի մեր
- 10 ACD չիբ՝ է
- 10 A Էամ փխ մեծ
- 11 B Մադիստորս, HI Մադիստորսս, J Մադիստորս

- 11 AJ ի ձեռն սակն
- 12 D ճամտաւս
- 13 E ոմանք
- 14 J ճասարակս
- 15 AC բանդի և
- 15 BDEJ երկրումք
- 17 A աչս
- 19 BCGJ առն, DEH սակն
- 20 J ի նոսայ
- 22 EG զիզն
- 22 AE գորջուտոցն
- 23 EG զիզն
- 24 ABGJ որջորի, DEFGHI որձիք
- 24 EG զիզն
- 24 ABC զեղջիւրուն, J զեղջիւրուն փխ զէզն
- 24 BC եզինքս
- 24 BC եզինքս, J եզինքս փխ եզինքս
- 25 ABEG զիզն
- 25—26 A յայտուս
- 26 ABCDEI մատակ
- 26 ABD չիբ՝ և (ձուսակ)
- 26 EG զիզն

անուանեմք: Արդ՝ յորոց վերայ այլեայլ անուանք են արուսց և իզաց, զնոսա ճասարակ անուանեմք, իսկ յորոց վերայ ոչ են այլեայլ անուանք, այլ միով անուամբ անուանեմք՝ այստակն մականատարք կոչին. որպէս՝ ձիւտն և աքիս. ի յունացն արժի է, և ոչ՝ աքիս, որպէս ի մերս և ի պարսիցն. թուի թէ երկուքն ի մականատարիցն է: Եւ այլ բարձրեմ:

10 Ոմանք սակն՝ ձիւտն և աքիս ոչ բնորի ի տեսութիւն մարդկան, մականաց յորժամ ի բացեայ տեսնին, վասն այն ասին մականատարք: Այլն զայս գիտել արժան է, զի զանունն քննել, այս է՝ զսոսկ ձայնն և ոչ զգոյացութիւնն, որպէս վերագոյնն ասացաւ: Վասն այստակն գտանին ոմանք ձայնք արտաբայ երբից անճասար նոցա, զոր կոչին մականատար:

Բ Ա Ն

«Եւ տեսակ են երկու՝ Եւ խ ա գ ա զ ա փ ա ր և ա ծ ա ն ց ա կ ա ն. և է՛ նախագազափարն՝ որ բառ առաջին նախագազափարին կոչեցաւ. երբաւ՝ Ե ր կ ի ր. և ածանցականն՝ որ յայլմ գետորիւնն ընկալաւ, որպիսի՝ Ե ր կ ր ա յ ի ն »:

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Թ Ի Ի Ե

Տեսակք են երկու՝ նախագազափար և ածանցական. և նախագազափար կոչի առաջինն, որ է նախատիպ և նախարինակ, որպէս՝ մարդ, երկին, ծով, երկիր և որ ինչ միակգամ անուն է ուղղական նշանակիչ մարմնոյ: 20 Իսկ ածանցական է, որ չէն ունի զգոյացութիւն և յայլմ ածանցեցեալ է, որպէս՝ ի մարդայ՝ մարդկայինն, և ի ծովայ՝ ծովայինն, վասն զի մարդն և ծովն նախագազափարք են, իսկ մարդկայինն և ծովայինն ածանցական են:

Բ Ա Ն

25 «Եւ տեսակ են ածանցացն երեք՝ Եւ յ ր ա ն ու ն ա կ ա ն, ս տ ա գ ա կ ա ն, ր ա զ զ ա տ ա կ ա ն, զ ե ր ա զ ր կ ա ն, փ ա զ ա ր ա կ ա ն, յ ա ր ա ն ու ն, ր ա յ ա ծ ա կ ա ն »:

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Թ Ի Ի Ե

Եւ տեսակք սսին, զի որպէս ասացեալսս ածանցին իբրև յազբերկ փտակք, այսպէս և յանունն իւրաքանչիւրն՝ երկիր և երկրային, շուր և 30 քրայինք և որ սոցին զոյ՝ սարասիք շէզորանցին:

1 G չիբ այլեայլ (անուանք)	17—18 G չիբ՝ և (նախագազափար)
2 AD նոսաար	20 ACDE ածանցն փխ ածանցական
3 DGHJ առանանեմք	20 ABCEGJ ածանցուցեալ
3 AI այսոր փխ այսորիկ	21 ADEFGI մարդկային, BCJ մարդկանն
3 ABC ձիւտն	22 J մարդկային
5 ABCDIJ երկուցն	22 ACDFIJ ծովային, E ծովին, G ծովան
6 I սսին	22 ABCFHI է, G և փխ են
7 ABCG ի բացեա	24 G տեսակ
7 DEFGHI մականատար	24 AC ածանցնոցն, I ածանցն
8 G ձայն	26 BCJ բառական
8—9 ABCI զգոյացութիւն, D զգոյացութիւն	28 ABCDE աքիսք, EGHJKL յազբերկ փխ յազբերկ, նմա, Ազոնց, էջ 104:
10 D մականատար	29 ABCDEFGHIJKL իւրքն փխ իւրաքանչիւրն, նմա, Ազոնց, էջ 104:
12 ABCDGHJ տեսակ	29 DE երկրային
14 ABCEG գետնութիւն	30 EG շրտինք
15 G երկրային	

«Հայրանունական է, որ իսկապէս ի հարէ ձեացեալ է, իսկ պիտակապէս՝ որ ի նախնեացն, հիրար՝ Հ ա մ ա գ ա ս պ է ա ն Մ ա ն ու ի է »:

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Քանզի տեսակք անանցացն յոք անճուն և անբաւ են. թողլով զայլսն՝ բրտն ենար զբանաստեղծ, որոշ առանցորդովեանք զայլսն յայտնէ: Եւ հայրանունական ասոյց ասի, որ ըստ հարազատ զուակին յառաջ խաղայ, այսպէս և զանունն ի նմանէ զնել, իբրև թէ Արտաւազ Վարդանեան, որպէս և ինքս ասէ, թէ հայրանունական է, որ ճշմարտասպէս ի հարէ ձեացեալ է, որպէս՝ ի Համազասպայ՝ Համազասպան: Իսկ պիտակի՝ ի նախնեացն, քանզի պիտակ հայրանուն կոչի, որ ոչ ի հարէ, այլ ի նախնեացն սեի զանանցական անուն, որպէս՝ ի Տիրանի հարէ՝ Համազասպ, զորդին Համազասպայ, ո՛չ Համազասպեան, այլ Տիրանեան անունանեք, որպէս և ինքս արուեստարար տայ մեզ արիւնակ, ըստ որում ասէ.

Ք Ա Ն

«Եւ զպարսպարք էն հայրանուանցն արականացն վեց. որզոն՝ յ ն է ն. յ է լ է ն. յ ի ր է ն. գ է ն ն. ն է ն ն. յ ա կ է ն. որպիսի՝ Մ ա մ ն ն. Մ ա ն ու լ ի, Մ ա ն է ի ր, Բ ա ր գ է ն. Մ ա ն է ն. Ա. ր. տ ա կ. է՝ և Գորգայիցն՝ ինքնանց զպարսպար յառկականն, որպիսի՝ Մ ա ն ա յ ն »:

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Եւ զպարսպարք են հայրանուանցն արականացն վեց. յնեն և որ ի կարգին է: Գաղափարն արիւնակ է. և հայրանունական է, որ զհարն անունն սեի: Եւ զպարսպար հայրանուանցն այսպէս ծանիր. որպէս թէ անուն որդոյն զառաջին վանզն ի հար անուանեն ունիցի, որզոն՝ ի Բարայ՝ Բարգէն, և ի Սամայ՝ Սամեան, և ի Մանայ՝ Մանուէլ, նոյնպէս և այլքոր: Իսկ Գորգայիցն զպարսպար Գորգայ կոչէ, <այն է>՝ զԿորգայ լեզուն, զի է՝ որպէս ձեքելով ի հոմանուն լեզուն ի խաւսս. նմանապէս և ի Հոռոմիին

- 2-3 ADE ի (պիտակապէս)
- 5 DE ի (անասկք)
- 5 A անանցն
- 5 ABCD անբարք
- 5 E և (զայլսն)
- 6 ABC էնար
- 7 ABCI խաղար
- 10 J ի Համազասպայ փխ ի Համազասպայ
- 10 ABC ի Համազասպայ փխ ի Համազասպայ
- 12 C ի Տիրանու
- 12 GJ հարէ
- 12-13 ABCJ Համազասպայ
- 14 ABCDJ աս
- 16 ABCDEJ չիք՝ են
- 16 A չենն փխ չենն
- 17 HI չեն
- 17 ABCDEFGJKL Մամեան, HI Մամեան, հմմտ. Ազոնց, էջ 14:
- 17 ABCDEFGI չիք՝ է
- 17 GJ Գորգայիցն
- 21 A չիք՝ արականացն
- 21 A չենն, BC չենն փխ չենն
- 21-22 G չիք՝ ի (կարգին)
- 22 J օրինակէ
- 22 J գօշորն
- 23 G չիք՝ թէ
- 24 GJ որդոյն
- 24 AB վանկն
- 24 G ի հարէ (անու անէն)
- 24 ABCJ ի Բարայ
- 25 ABC ի Մամեան, EJ ի Մամեան
- 25 ABCDEFGHI Մամեան փխ Մամեան
- 25 ABC ի Մամեան, HI ի Մամեան
- 25 ABCGI այլք, J այլքոր
- 26 G Գորգայիցն
- 26 BDGJ Գորգայ
- 26 B զհարնա (լեզուն), H զհորնա

Գորգայի իմն անուանեալ լեզու, որպէս և Գորգայիցն. և զպարսպարն՝ որպէս Մամայն, այսինքն՝ թէ զբազացն որդիք այրուիկ անուանեն անանցականի:

Արդ, Կորճայք գաւառ չիլից կայ Մոկաց, առ Ատրեստանի ընդ ասորտով Կորդուս լեռին և ձգի մինչև ի փորք Աղբակ, զայս Գորգայլ անուանեն, և զիստն սոցին անուամբ՝ Կորդուաց լիսան: Արդ սոցա լեզուս կարի թիւրեալ լինի ի հայկազանցս՝ վասն մերձ որդոյն Մարաց և Ատրեստանեաց, զոր աստ Կորճայլին կոչեաց զաւարին անուամբ:

Ք Ա Ն

«Եւ իզականաց չար՝ ն ի ն և յ ո յ շ ն և ն ո լ ն ի ն և յ ո ճ ն, որզոն՝ Վ ա ր գ է ն ի, Մ ա ն ա ն ո յ շ, Տ ր դ ա տ ո լ ն ի և Վ ա ր դ ո ճ ն: Եւ գիտասչի՝ զի ընդ կանանց ոչ պննէր Հոմերոս զհայրանունական տեսակս, այլ՝ համարակազոյնն»:

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Արդ, նովին ձեռով ըստ հայրանուանցն և իզականացն երնի զպարսպար կոչեցեալ ի հարանցն, ի Մանայն՝ Մանանուշ և ի Տիրանայ՝ Տիրանուիկ և այլք զորս ցուցանէ իմաստասէրք:

Ք Ա Ն

«Եւ գիտասչի՝ զի ընդ կանանցն ոչ պննէր Հոմերոս զհայրանունական տեսակս»:

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Զբազացն անանցական անուանս ոչ անանց է կանանց, այսինքն՝ ի մարցն, այլ՝ ի հարանցն: Այլ համարակազոյնն, այսինքն՝ մանկազոյն քերդաւոյն, նորա՝ են, որ յորդորն զբազն կանանց անուամբ: Իսկ Դուիքի այսպէս ասէ. «Իրոց թէպէտ և ոչ իրա համարեացն Հոմերոս ասնիլ զպղա-

- 1 ABCDFGHU անուանել
- 1 EG Գորգայիցն
- 4 ABCDFGHIJKL հարնէք, E հարնէք, հմմտ. Ազոնց, էջ 147:
- 4 J կա
- 4-5 E ընդ սորտով
- 5 ABCDJ չիք՝ ի
- 5 DEFHIJ Աղբակ
- 5 A Գորգէք
- 5-6 ADEFGHIJ անուանէ
- 6 ABCDFJ սոցին անուան, G սոցին անուանց
- 10 ABCDEFGHIJKL յուշն փխ յուշն, հմմտ. Ազոնց, էջ 14:
- 11 BC Վարդէնի
- 11 ABCDEFGHIJKL Մանանուշ, հմմտ. Ազոնց, 14:
- 12 AECJ զհայրանու անականն
- 13 E համարակազոյնն
- 15 B իզականացն
- 16 ABCE Մանանուշ, DI Մանուշ
- 16 ABCJ ի Տիրանայ
- 17 ABCJ այլք
- 17 ABCEJ զոր
- 17 J իմաստասէրէ
- 19 ABCDEFH կանանց փխ ընդ կանանցն
- 19 ABC ոչ պննի
- 22 C զբազանց
- 22 ABCDE անանցական
- 23 E համարակազոյնն
- 23 J մանկազոյն
- 23-24 B քերդազոյնն
- 24 E նորայ

փար, իբր տարածան չիբն նուրբ, հզար և պայծառ պատմութեան արա-
րուածն խառնել զտկար և զնուաստս բնութեան անուանս, այլ զկնի եկեալք
ըմբոն և արժան վարկան՝ բառ ամենայն կարեկցութեան նոցա և յայսմ
ոչ զատուցանել զնոսա: Այլ ոմն ի մեկնչացն սուէ, թէ Հոմերոս ո՛չ ի հարց
և ո՛չ ի մարց համարեցաւ արժան կոչել զկանայս, իսկ նորագոյնքն հա-
րանցն անուամբ կոչել ոչ անպատշաճ վարկան, թէպէտ և ոչ ի մարցն,
վասն որոյ շորքս այսորիկ զազափար եղանկ նորավարժիցն է, և ո՛չ վար-
ժապետին Հոմերոսի: Տե՛ս և զայն, զի զարական և զիզական անուանց
նշանակն ի վերջին վանգն կարգեաց:

Բ Ա Ն

«Իսկ ստացական է, որ բնոյ ստացեալս ստորանկեայ է. ներգալի-
տնայ ի ստացողէն, որգոն՝ Պ ա ր Է ա ն Ե ր ի վ ա ր Ե ն. ա ր Բ ա լ Ե ի
պ ա մ մ Ե ն Ե ն Ե ն. Պ ա լ զ ո ս ա կ ա ն Գ ի ր Ե ն »:

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Նաև ստացականոց է՝ իբր թէ պար առեալ զինքեամբ ստացուածոյն
զստացողին անուն. առինչունակարար կոչեցեալ ի նմանէն զիբր և կամ այլ
ինչ կենցաղագուտ ստացուած: ներգալիտնայ, այս է՝ ընդ ստացողին
ստեալ. և անանցական անուամբ ի ստացողէն անուանեալ շրջափակի, որ-
պէս Գաբրեան երիվարն և արճուական պատմունանն և այլզ զոր սուէ,
որ զստացիչն երեւցուցանէ:

Բ Ա Ն

«Բ ա զ զ ա տ ա կ ա ն է, որ հասարակութիւն ունի եզ առ մու նմա-
նասնս, որգոն՝ Պ ա լ ի ք ա ր Ե ա լ Ե ա զ ա յ յ ն Բ ա ն Գ Ս ա լ Ե լ զ, և
կամ միոյ առ բազում այլասնս, որպիսի՝ Պ ա լ ի ք ա ր Ե ա լ Ե ա զ ա յ յ ն
Բ ա ն Գ Ի Ե ր Ե ք յ Ե ն »:

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Բազդատական կոչէ զհամեմատականն, որ հասարակութիւն ունի եզ
առ մու, որ է՝ մի առ մի. նմանասնս, այս է՝ նմանազգիս, որպէս՝ Գաբիբ

- 1—2 E արբարածս
- 2 AHI զնուասս
- 2 D նրեկուր փխ եկեալք
- 3 C կարեքցութեան
- 3 G այսմ
- 4 D ոչ է զատուցանել
- 4 G զնոսայ
- 5 B չիբ՝ և
- 7 AB չիբ՝ փան որոյ
- 7 I շորք
- 9 A փանկն
- 12 ABC ի ստացաւզն

- 13 B չիբ՝ պատմունանն
- 15 J նայն
- 15 A ստացական զնէ փխ ստացականոց է
- 16 D չիբ՝ առինչունակարար կոչեցեալ ի նմանէն:
- 17 BC ի կենցաղ աւրուս
- 17 ABD ընդ ստացալին
- 19 ACDEGH արբունեան
- 22—23 B նմանասնս
- 23 AC Սաւուզ, E ըզՍաւուզ, G զԱւուզ
- 25 D-զգեթացիտն, F զգեթացիտն

առուարագոյն՝ որ է Բազդոյն Բան զՍաւուզ: Եւ բազդատականացն ձեր են
երկու, մին՝ հասարակութիւն ունի, մի ոմն առ մի ոմն, որ զայդ ընդ
զուրի, որ ի նորին յազգէ է, որպէս՝ ի միոյ ազգէ էին քաջք երկորին՝ Գա-
լիթ և Սաւուզ: Եւ Գաբիբ արուարագոյն Բան զՍաւուզ: Եւ երկորոցն՝ մի առ
բազդուն այլասնս, և կամ՝ նուազ ընդ սաւուլի, որպէս՝ Գերացիքն բնոյ
Գաբիբ, որ թէ ընդզէմ թուեցի ոմանց, զի «Գեթացիքն բազդուն» թոչկի այ-
նու, զի ոչ համեմատի զարուբիւն բազմացն առ Գաբիբն, որով նուարն
գտան:

Բ Ա Ն

«Եւ բազդատականացն զազափաբ են երկու՝ Ե ի Գ յ յ ն, Ե ի Բ ա լ Ե
ա ր ա գ ա զ ա յ յ ն. յ ա մ Ե ա զ ա յ յ ն, և ի Գ ի Ե ն, որգոն՝ ս ա ս տ կ ա զ ի ն.
ո լ ժ զ ի ն »:

Եւ զերազրական է մակաատուրիւն՝ միոյ առ բազուն յարանոցեայ
քն բազդատութեամբ. և զազափաբ են նորա երկու. ա) Ե ն զ Ե ն, որգոն՝
ա ր ա գ Ե ն զ. յ ա մ Ե Ե զ. և Բ) Ե ն լ ի Ե ն, որպիսի՝ ս Բ ա ն Ե լ ի Բ. Գ ա ր -
մ ա ն ա լ ի յ »:

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Գազափաբ բազդատականացն են՝ յորժամ յերկուցն ընթացողացն
ասացիք ոմն բան զոմն արագ՝ «սակա ինչ նշանակեալս», այդա թէ արա-
զագոյն զոլ՝ «ամենայն իրար ստանելու» իմանի. նոյնպէս և սասակա-
զիւն «ուժգին» իմանի:

Իսկ զերազրականն ամենեին առանց բազդատութեան իմանի՝ ծայրիչ
ծայրէն, բարին և բնդիմակն նորին. յորժամ աքիցի սճանչելի- զնուանեալ-
քնն զերազանց զարմանալու, նոյնպէս և հակասակ նորին, զի զերազ-
րական է, որ յոյժ առանելութեամբ է ամանցեալ, որպէս յարազն զորոյ՝
արագեղ, և ի յամբ գորոյ ևս առանել՝ յամուղ:

Բ Ա Ն

«Եւ փազաբական է, որ գնուագորիւն նախազազափաբին և անբալ-
զատականին յայտնէ, որգոն՝ ա յ Բ ի կ, Բ ա ր Ե ա լ կ, խ Ե ն կ Բ ա լ կ, Բ ա -
զ ա կ »:

- 1—2 BGHI ձեր երկու (չիբ՝ են)
- 3 BC գոյցի փխ զուրի
- 3 ABCDEFJ ազգէ փխ յազգէ
- 3 G երկրական
- 4 FI արուարոյն, G արուարոյն
- 4 ABCD չիբ՝ Եւ Գաբիբ ազու որորոյն
- 22 D առ անեալսն փխ ամենեին
- 23 DFGHI ընդզիմակ
- 23 D ստացի
- 23—24 I զբնուեալք
- 24 ABCDEFHIJ զբազմացիցէ
- 25 ABCDFGHIJ ամանցել
- 26 E գոյ (ևս սասակ)
- 28 B զնուարութեան
- 28 ACDE չիբ՝ և
- 11 D արուարոյն, FHI արուարոյն փխ արուարոյն
- 13 ABCJ մակաատակութեան
- 14 BCDEFGHIJ բազդատութեամբ
- 14 F երկու նորա
- 15 HI նեղին փխ նեղին
- 18 E բազդատականացն
- 18 ABCE յերկուց
- 20 ABCDEHI իմանի
- 20—21 BC չիբ՝ նոյնպէս և սասակագիւն իմանի:
- 22 D առ անեալսն փխ ամենեին
- 23 DFGHI ընդզիմակ
- 23 D ստացի
- 23—24 I զբնուեալք
- 24 ABCDEFHIJ զբազմացիցէ
- 25 ABCDFGHIJ ամանցել
- 26 E գոյ (ևս սասակ)
- 28 B զնուարութեան
- 28 ACDE չիբ՝ և
- 29 ABC խոչորակ: EG խոչորակ: J խոչ-
բորակ
- 29—30 A աքագակ

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Հինգերորդ տեսակ է ածանցացն փաղափշական և ոգոսական, որ զնտադուրին նախագաղափարին յայտն է առանց համեմատութեան, որ զոս' ալիկ, քարիկ, ձովիկ, խճկոտակ, զի ի բարոցն յայտ լինի նուազութիւն իրին:

Այլ փաղաբշականն, որ է աղջկական, ոչ ասացու ի մերումս վասն պատկանանաց, վասն զի այնպիսեացն բնութիւն սովորեաց ըստ անկտաարութեան տիրոցն և զխառն անկատար ասել: Այլ փաղաբշին վասն ազգոս' հարկատր է զմեծս և զպատասխանս տանուլ ի մէջ անուանս թախանձանաց, որպէս զի զիպիսցի խճկոտին, այլ մի' վնասակարին ի զոսձ կոչեցելոցն հանդիպեցիւ է' և փաղաբշականն մասր առ որդի ի գորով զթոյ կոչումն' ձագիկ, գտնիկ, լուսիկ:

Բ Ա Ն

«Յ ա ր ա ն ու ի ն, որ յար յանուն ինչ կեդոցեալ է, որպիսի' Տ ի ր ա ն ա ն, խ ր ա խ ն ա ն»:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Յարանուն է' <յորժամ> յառարկնութենէ' առաքինի, յիմաստութենէ' իմաստուն և ի խրախամտութենէ' խրախեան <լինի>: Եւ է' սա վեցերորդ տեսակ ածանցացն, յարանունարարս է, որպիսի' ի տիրութենէ' Տիրանան, ի խրախճանութենէ' ճանաչելով խրախճանն:

Բ Ա Ն

«Բ ա յ ա ծ ա կ ա ն է, որ յըմբայէ ածանցցեալ է, հիրար' սիրուն, ի մաստուն, մաբբուն»:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Եվններորդ տեսակ ածանցացող, ասէ, զբայածանցական, այսինքն' որ ի բայէ ածանցեալ է, որպէս' ի սիրելոյ' սիրուն, և ի մարթելոյ' մարբուն, և յիմաստութենէ' իմաստուն, և ի հաստատելոյ' հաստատուն:

Եւ բայածական ասի, զի յորժամ սիրեմ ասի' բայ է, իսկ սէր' անուն: Արդ ածանցելով ի սիրոյ անտի' սիրուն հաստատի, և ի շինութենէ' շինադ, և ի զրելոյ' զրադ, և ի կոփելոյ' կոփալով:

- 2 B հինգերորդ, G ինքերորդ
- 2 C փաղաբշականին
- 3-4 DFGH չիբ' արցուն
- 4 ABCDE խոչորտակ, GHIJKL խոչորտակ փխ խանկորակ, հմմա. Աղսնց, էջ 15.
- 6 G փաղաբշական
- 10-11 B կոչեցելոց
- 14 H անուն
- 14 AE քերթեցեալ
- 17 D իմաստութենէ
- 18 E սայ
- 20 ABC չիբ' ի (խրախճանութենէ)
- 22 ABCE ըմբայէ, G ըմբայէ
- 22 ABCEIJ ածանցուցելու, H ածանցեալ
- 26 J ի բառ
- 26 DHI ի սիրելու, E ի սիրելու, J ի սիրելու
- 26 ABCDHFH չիբ, և (ի մարթելոյ)
- 26-27 BC չիբ' ի մարթելոյ մարթուն և յիմաստութենէ ի մաստուն:
- 27 EJ ի հաստատելո
- 28 ABCDEFGHIJKL բայածական փխ բայածական, հմմա. Աղսնց, էջ 100.
- 28 ABCDFGHJ բա
- 29 EFGHI ի սիրելոյ փխ ի սիրելոյ
- 29 C անզի
- 30 E ի զրելո
- 30 EJ ի կոփելո
- 30 E կոփող

Բ Ա Ն

«Եւ ձեյ անուանց են եւեկ' պարզ, բարդ, յարարարդ. պարզ, որգան' Մ ա ն ա ն, և բարդ, որգան' Բ ա շ Մ ա ն ա ն, և յարարարդ, որպէս' Բ ա շ Մ ա ն ու էլ»:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Յեա դտեսակ անուանցն ասելոյ բուռն հարկանէ զձեռոյ անուանցն և ասէ' երեք ձեք են անուանցն, որ է, արքինակ' պարզն է իբրև զմեկնակ ինչ անուն, ի նոյն յաւելեալ միւս ևս' ճանաչի բարդ, որ է շարարարդ և ի մեկին ինչ զպարզաց, և յարարարդ' ի դուրեանց այլ ինչ յաւելոյ, և յարարարդ ասի գործնալ, զի ի պարզէն զատ և հուպ ի բարդն մասամբ, այլ ոչ նոյնպէս իմանալի է:

Եւ արդ յայտ է, զի պարզ ասէ զմեկնակ անունն, բարդ' զերկուս կցելու յերկար, յարարարդ' զերկու միտարեալս, որպէս զնէ գարեհնակն, ասելով պարզ, որպէս' Մ ա ն ա ն, բարդ, որպէս' Բ ա շ Մ ա ն ա ն, յարարարդ, որպէս' Բ ա շ Մ ա ն ու էլ: Եւ արդ ամենայն այսպիսի անուանք նոյնպիսիք կոչին:

Եւ զասի թա յուղագոյն ի Պարսից և ի Սիւնեաց և յևրոսանից լեզուին, զի կրկանունք և եռանունք են յոյժք, որպիսի' Նիգաոմ, Նիւ-Նուարով, Ջաւան-Նուարով, Վարագ-Տրգատ և որք այսպիսիք:

Բ Ա Ն

«Եւ բարդիցն զարմագանութիւնք են շոբ. Բանգի և' ի նոցանէ, որ յերկուց ասարեցելոց են, որգան' ն ար ա յ ր. և և' ն, որ ներկուց բովակասեցելոց, որպիսի' ի մ ա ս ա ա լ ա ռ ա մ. և և' ն, որ բովակասեցելոյ և նաւառեցելոյ, որպիսի' ս ի ր ա մ ա բ գ. և և' ն. որ ի լիսյ և ի պակասելոյ, որպիսի' մարդիք»:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Եւ բարդիցն զարմագանութիւնք են, ասէ, շորս, այսինքն' շարդերեցելոց անուանն այլևայլութիւնք են շորք. ոմն բարդ' յերկուց կատարելոց եղանի, որպիսի' Նուար, կոյրայր, ազատայր, խզայր, գարայր, Վարագ-Տրգատ:

Եւ ոմանք յերկուց անկատարից, որպիսի' իմաստապատում, ուղղապատում, ծաղապատում, նիպապատում, նիաստապատում, անհզուրիւն, Մանայն, Տիրանան և որք այսպիսիք:

Իսկ ոմանք յանկատարէ և ի կատարելոյ, որպիսի' սիրամարզ, սիրա-

- 2-3 D չիբ' յարարարդ, պարզ, որգան
- 16 D ի անուց փխ ի Սիւնեաց
- 17 ABCE Նիւ-Նուարով, J Նիւ-Նուարով
- 18 ABCEJ Ջրւ ան-Նուարով, D Ջրւ փան-Նուարով
- 8 D շարդերեալ
- 10 E ի պարզէն
- 16 D մաստարդ
- 21 ABC աւարտելոց
- 20 ABC անանց
- 12 E' զերկուս
- 13 ABCIJ չիբար
- 30 B իմաստապատումն
- 30 D արարարդ

սէր, տիրաշատ, տիրասպան, զունագեղ, վանաշէն, Տիբախուրով, Սիրատուր, Ուզատուր և որք այսպիսիք:

Իսկ սմանք ի կատարելոյ և յանկատարէ, որպէս՝ մարդիք, մարզու, մարզոց, մարդեղ, մարզուա, հայրիկ, մայրիկ, Գարբան, Պաղտսան, հայրական, մայրական, եղբայրական, Բազատունի, Գրիգորեան, Գրիգորիս, Գորգիկ, Գարուկ, Գագան, Խուրովեան, Խուրովիկ և որք այսպիսիք: Վասն զի անճնար է, որպէս ասացան, անուան իմիք առանց այսոցիկ լինել զարմազանութեանց՝ կա՛մ յերկուց լիոց, կա՛մ յերկուց պահասեցելոց. և զարձակ՝ նախադասելով զլին և զպականն ի հետ բերելով և կամ առաջի զպականն, և զլին՝ ի վերջէ, Բայց յայն սակս յերկարեցի դասս, զի կարիցես զգործ անուո՛ւ մի՛ գուցէ յատարտութիւն անապարեցես:

Ք Ա Ն

«Եւ ըիւմ <են> երևի՛ Էգական, Էրկական, յոգնական, որզն՝ Պ և ա - բ ո ս, Պ և տ ո ս, Պ և տ ո ս ու ք »:

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Տես ձևոյն անուանց և զփխս նոցա ասէ, եթէ թիւք են երկը. եզական, որպէս՝ մարդ, Էրկական, որպէս՝ մարդի, յոգնական, որպէս՝ մարդիկ: Բայց թիւս աստանտար շարի իմանի, իբր թէ առանց յաւելլոց և նուս-գելոց շարիկայ լինի. եզականո՞ղ՝ ի մի, և յոգնականն՝ յանբաւու: Այլ <են> ի յունական լեզուին գմխարական, և զերկուորական, և զյոգնականս, որպէս թէ՛ Պևարու, Պևարու, Պևարու, Պիկ ի հաշումս գեղական և զբազումս միայն կարեն նշանակել անուանք, որպէս՝ Պևարու և Պևարուք, մարդ և մարդիկ, աստուած և աստուածք և ամենայն այսպիսիք: Եւ պարտ է գիտել՝ եթէ երկուորականն քսա բնութեան լեզուի մերոյ ոչ է, այլ ըստ հարստութեան ավենացուցն և նոցին ջերդողացն:

Ք Ա Ն

«Եւ են սմանք զձամք Էգականք ի վերայ բազմաց ասացեալ, ճիզան՝ տ ո ն մ, պ ա բ, ա մ բ ո խ: Եւ յոգնականք ի վերայ եզականացն և երկականացն ասացեալ, որզն՝ Խ ո յ ա բ ա լ լ և Ե բ ա լ լ և »:

- 1 A տիրաշատ
- 1 B Տիրախուրով
- 2 J այսիք փխ այսպիսիք
- 3 E սմանք անկատարել ի կատարել
- 4 D չիք՝ մարզոց
- 4 A հայրենիք փխ հայրիկ
- 6 DHJ Խուրովեան
- 6 ABCDJ Խուրովիկ, EF Խուրովիկ
- 7 G անուան
- 8 ABC չերկուս (պակասելոց)
- 11 DFJ անապարեցից, G անապարեցիս
- 13 ABEGHIJ յոգնական
- 16 E թէ
- 16 FGI չիք՝ են
- 17 GHJ յոգնական

- 17 ABCDFGHJ մարդիկք փխ մարդիկ
- 19 ABDEFGHIJ յոգնականն
- 20 AE գյոգնականն D գյոգնականն, FGHJ գյոգնականն
- 23 FGHJ մարդիկք
- 24 FJ չիք՝ մերսոյ
- 25 ABCEJ հարստաստարութեան, DFGHI հարստաստարութեան փխ հարստութեան
- 25 EJ ավենացոցն
- 27 E ի վերս
- 27 BCDEGHJ ասացեալք
- 28 ABEGHIJ յոգնականք
- 28 EGJ ի վերս
- 28-29 DGHJ չիք՝ և երկականացն

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Արդ, յոգնական տարբ են՝ կեն և ԷԷ, և ցոյ, որ զգրով յանգի անուան՝ զբազումս նշանակեն. այլ երբեմն է՛, զի և յեզականից զիծ զյոգնականի բերեն նշանակ, որպէս՝ պար և տոնմ, զոր և ինքս ասաց, թէ են սմանք եզական զձածք և ի վերայ բազմաց ասացեալ, այսինքն՝ թէ են սմանք յանուանց, որ եզական յանգմունս ւնին, որ է միատարական նշան ի վերայ բազմաց եղեայ առանց ցոյի և ԷԷի, որպէս՝ տոնմ, պար, ամբոխ, հաւա, անգեայ, շղիւր, երամ, զունդ, սպայ, գար, մայրի, այլի, զբայստ, արտ, մարդ և որ այսպիսիք:

Եւ զարձակ և են յոգնական նշանակ յանգի ոմանց եզականաց անուանց և երկականաց, որք են միատարական անուանք այսոցիկ՝ Խոյաւանք և Յրանք, կալք, ներհոցք, վարտիք, Ենովք, Սերուք, Ղամկք և որք այսպիսիք են. բունգի ամենեքեան սորա մի են, իսկ զորով ԷԷյ ի վերայ զոցս՝ զբազումս նշանակեաց:

Իսկ նշանակեն զարձակ և զերկուսն իբրև զբազումս. այսպէս երկու ընկերք՝ օտք, ձնոք, աշկ, ականցք, բարձք, ծունկք, սրունք, քարք, բոյք, կաշիքիք և որք այսպիսիք, զի ամենեքեան սորա երկու-երկու են, իսկ ԷԷյ ի վերայ զորով՝ զբազումս նշանակեաց:

Ք Ա Ն

«Շոյովք են անուանց վեց. ուղղական, սենական, տրական, անական, հայցական, հնարական, հնարական և բարբաք, և սենական՝ «ասացական» և «հայրենիք», և տրական՝ «պատախական», և անական՝ «ցուցական», և հայցական՝ «խնդրական», կամ քստ հելլենացոց լեզուին՝ «փաստական», և հնարական՝ «առասական»: Ենթանկեալ ընդ անուամբ և այսք, որք և ստեա անակ կոչին»:

- 2 ADEFHIJ յոգնական
- 2 CJ քս
- 2 A յանկի
- 3 A զբազում
- 3 C յեզականիմոս
- 3 ADEFGHJ գյոգնականի
- 4 DGH հշում
- 4 DF չիք՝ և (ասում)
- 4 B եթէ
- 5 G ի վերս
- 6 AB յանգմունս
- 6 E ի վերս
- 7 J ցոխ
- 7 G հայց
- 8 ABCDHI անգեա, G անական
- 8 ABCGJ օպո
- 10 EG չիք՝ և (են)
- 10 ADFGHJ յոգնական
- 10 DEFHIJ հշումք

- 10 A յանկի
- 11 ABC սմանանք են այսոցիկ
- 12 ABC Ենթանար, G Ենթանար
- 12 ABDEFGHIJ գյոգնակիք
- 12 EHJ Ղամկք
- 13 EG սորայ
- 13 ABC քեր փխ լեզ
- 13 EG ի վերս
- 16 J ընկերք
- 16 ABCJ ծունկք, G ծունկ
- 17 E սորայ
- 17 ABC քեա
- 18 G ի վերս
- 48 AB զբազումս
- 21 DJ կոչական փխ հոչական
- 25 GJ հելլենացոց
- 25 D հատարական աստական
- 26 ABC չիք՝ և (այսք)
- 26 J սորայ

Իսկ առհն նախ հորոյն և այլա ուղղականն, երեկցաւ ոմանց ընդդիմութիւն ի տեղւոցդ, որպէս թէ ուղղական կամ հորովական պարտ էր անուանելու Քայց թոշնեցաւ այսպէս, թէ բոլորից ընդ արեգակամբ լինելութեանց ա-

նուանք կոչեցան շնորհին աստուծոյ և կամ զորս նաչն զարացայցը: Արդ, բոտ ի վերուստ զրութեան անուան' անկումն ստի և նորն ինքն ուղղականն, արիւնակ խնն զրչի: Ի վերայ կակուզ իրբի նիւթոյ անկմամբ ուղղի կայեղոյ, և անդուստ այսա հորովումն անկով ի սեռականն և ի տրականն և որ ի կարգին է:

Քայց զարձեալ տարակուսելի <է>, թէ ընդէ'ր զուղղականն ի հորովան դասեաց. վասն որոյ տեսնը. նշանակութիւնը են անուան երկր' ընդ-նանքականն, հասարակական և յատկական: Եւ ընդհանրականն զերկուսն պարտեանկեալ ունի' զհասարակականն և զյատկականն: Արդ, ասելով զուղղականն հասարակականն և յատկականն ի հորով' յայտ արար, թէ ս' շմիւն երկու նշանակութիւնը են անուանն, այլև ընդհանրական անուն պարտական նոցին, ուստի հորովեցան. և հորովեալ ի նմանէ ուղղապէս կտանան, այսա ուրեմն բարտը զուղղական հասարակականն և յատկականն հորովա անուանեաց:

Եւ թաւալմունք անուանց են վեց, զորս կոչէ իմաստասէրս' ուղղակամ, սեռակամ, տրակամ, առական, հայցական, նշակամ, զորս մեկնէ ինքն զբրթնութիւն անուանցս այսոցիկ և ասէ' սանուանական տաի ուղղականն, իրեն սիբորն իմն և պատուականագրչն. իսկ պարզն' մեկնակ, անշարաբիրս: Եւ սեռակամն' ստացական. և է' ստացականը բոտ ինքնան զիւրկ ստացուածոյ կամ հայրենեաց:

Քայց տրական լսի «թղթական» և «պատուիրական», և զի ոչ իմանի

- 2 E սուրայ
- 2-3 DEGHJ ընդդիմացորութիւն
- 3 EG ի տեղւոյ, յ ի տեղոջա
- 4 ABC լինելութեան
- 6 ABCDEHIJ չիբ' ի
- 7 ABCEJ ուղղական
- 7 A գոչի փխ զրի
- 7 J ի վերտ
- 7 ABCD չիբ' իրիբ
- 7 J նիւթ
- 7 AD անկամբ
- 8 ABCEJ ուղղե կեաց, D ուղղե կեաց
- 8-9 EJ ի տրական
- 9 G չիբ' և որ ի կարգին է:
- 10-11 DFGH ի հայրով
- 12 ABCDEFGHIJKL հանրական փխ բնդ-հանրական (հասարակական), հմտա. Ազոնց, էջ 143:
- 12 D չիբ' հասարակական և յատկական:
- 12 BCJ բնթհանրականն
- 12 F զերկուս
- 13 G զհասարակականն
- 13 G յատկականն, յ զուղղականն
- 13-14 J գուզականն

- 15 G նշանակութեամբ
- 15 BCGJ բնթհանրական
- 15 DH անուան (պարտական)
- 17 ABCDEFGHIJKL կտուսա. փխ կտուսա, հմտա. Ազոնց, էջ 143:
- 17 E սուրայ
- 17 DJ բարիտը
- 17 A գուզականն
- 17-18 ABCDEFGHIJKL չիբ' և յատկականն, հմտա. Ազոնց, էջ 207:
- 19 ABCDEFGHIJKL գոր փխ գորս, հմտա. Ազոնց, էջ 207:
- 20 ABCDEFGHIJKL գոր փխ գորս, հմտա. Ազոնց, էջ 207:
- 21 GJ զիւրթնութիւն
- 22 G սիւնը
- 22 DGH իմ փխ իմն
- 22 DGH պարզ
- 22 DH անշարաբիրն
- 23 DFG սեռականից
- 23 D բոտ ինքնան, ABCDEFGH ընդ ինքնան
- 23-24 J ստացուածո
- 25 G տրական
- 25 ABC թխտական, G թղթողան
- 25 D չիբ' և պատուիրական

հասարակ ի մերումս, որպէս և ի Հոտմին յայտնի տրականը ձայնիւ, յայտ անուանէ այսմ անուան առարեալ, զորոյ և ցուցականն յառարականէն, որպէս և ինքս ասէ' առարականն ցուցականն:

Եւ լինի առաւականը ըստ երկուց դիմաց. յորժամ առարեսիցի որ ասուն յումմանէ իմերէ' զհեռուորն նշանուոր բանի ցուցանելի, և զակներն' որ է հուարտ անտութիւն:

Իսկ հայցականը, որ բոտ հելլենացոց լեզուին պատճառական է այս. բանզի յորժամ ի շար ինչ կամ ի բարի կոչեցի որ, ընդ ձայնին զեկուցանէ զպատճան:

Նաև կոչականը յայտնի է առ հասարականն, զի ովդ, որ է հասարակականի նշանակ, հասարակապէս երթնալ լինի ի վերայ դիմաց և իրաց բարեաց և հակառակին:

Այլ թէ կումիս' եղի'ց բեզ զարիւնակ սոցա. Աժ' ուղղական, Այ' սեռական, Աժում' տրական, Ալ' առարական, զԱժ' հայցական, ո'վ Աժ' հոչական: Գարձեալ բոտ մարդոյ. մարդ' ուղղական, մարդոյ' սեռական, մարդում' տրական, մարդով' առարական, զմարդ' հայցական, ո'վ մարդ' հոչական:

Տեսցո'ր և զլատուկն անուն բոտ առաջնոցն: Վեց են հորովք. բայց ի հայրումս միով պահաս ի յայլայլումս երեի, զի ուղղական զորոյցութիւն միայն ցուցանելով. անհաստապէս, որպէս' Գրիգոր, և սեռականն և տրականն' Գրիգորի կամ Գրիգորայ, որոյ տեսակ զոլ որդին է, և կամ պատուէր ինչ առ նա եղեալ է, առարական' Գրիգորով, որ ոչ միայն այս, այլև սխալանաց և պատուոյ նշանակիչ. բոտ որում ման մարդով և յարտիւն գրէ առարեալ, որ ոչ է առարական միայն, այլև ներգործական: Եւ հայցականն' զԳրիգոր, որ հետեանայ բոտ մեր աշխարհեայց և զարեւոսական: Այլ և հորականն է կամ առ ինքն կոչումն բնթայցուցանէ այսիս աղանետագ հեշմամբ:

Բ Ա Ե

«Ենթակալ անուամբ և այսմ, որք և սոքա տեսակի կոչին. իսկ, ասա-սական, մակդիր, առինչունակ, իր ստինչունակ, հմմտուն, փազանուն, բերանուն, երկանուն, մականուն, ազգական, հարցական, անորիչ, վե-

- 1-2 A յայտն անուն
- 2 ABD ցուցական
- 2-3 D չիբ' գորչ և ցուցականն յառարականն, որպէս և:
- 4 E յորժամ փխ յորժամ
- 5 ABC զակներն
- 7 EGI հելլենացոց
- 8 G ընդ ձայնի:
- 10 B կոչականի
- 10 ABCDFI առ հասարակական
- 10-11 E հասարակականն
- 11 BC երթալ
- 11 EG ի վերտ
- 11 AD առ բիւնոկ
- 13 E սոցայ
- 14 BD հարցական փխ հայցական
- 15 D սեռական փխ սեռական

- 16 BDE հարցական փխ հայցական
- 18 B զիւրթն փխ վեց են
- 18 I յորժմը
- 19 ABCDFHI ի յայլայլումս
- 21 J որս
- 21 ABC սեռակը
- 22-23 J պատուոց
- 23 F պատուոց. յ պատուո
- 23 B մաս
- 25 ABCEJ հետեանա
- 25 G աշխարհեայց
- 25 ABCDEFGHIJKL տաի փխ աշխի, հմտա. Ազոնց, էջ 172:
- 26 A ուղղական
- 29 ABDGHI ենթակալ. C ենթակալ, յ ենթակալու ընդ անուամբ
- 29 ABCEJ որ փխ որք
- 31 A անորոչ

բրեական, որ և նմանական և ցուցական և դերհատուցական կոչի, բազմա-
 ձական, մակբաշխ, պարունակ, Քերդիալ, սեռական, յատուկ, դասական,
 քաղական, բացառական:

Մ Ե Կ Ե Ռ Թ Ի Ի Լ

5 Ճետ ուսուցանելույ զՆանուհու ընդհանուր անուանց, բուն Նարկանէ
 և զնորքոյ անկերպն և սո՛ղ զբանիսնուրթիսն նոցա և զի՛նչ են իրարան-
 չիւրքն, զոր և սո՛ղ «ենթակայ անուան», որ է որպէս ընդ անուամբ անկերպ
 և այսբ, որ անակեր կոչին, որք են առաջիկայ մասունքս: Եւ և՛ն
 այսորիկ ոչ իբր ի սո՛ղ բաժանելու տեսակը, այլ միայն ձայնի նշանակա-
 10 Նաստրակ անուամբ վարի ի սեղանը:

Եւ սկիզբն արարեալ յիսկէն, բայց վասն իսկիղ և առասպականի Շա-
 կաստեթիսն եղև յոմանց. Պղատոն զառասպական զասեաց առաջին, իբր
 թէ ի տեսակաց անանց, տիրական զազարեարեալս ըստ ժամանակի: Իսկ
 Արիստոտելէս <ասէ> զիսկղ այսպիսի՝ թէ տեսանել ճատատուն է, քան
 15 զտու, որպէս գտեցալին ոչ ոք կարէ ժխակ, իսկ զաներեկի ինչ՝ բազում:
 Վասն որոյ նախագոսեցաւ տիրական Մարկոս, քան զառասպականն՝ մարդ:

Իսկ և սկիզբն արար իսկէն անուամբ՝ զամենայն անուն, որ զինքնան
 զոչացութիւնն առաջիկայ, յատկական իբրն յայտ անէ, այնպիսի անուն
 իսկ կոչի, որպէս՝ Տիգրան:

20 Իսկ որ զՆաստրակական զոչացութիւն յայտ անէ, որպէս՝ մարդ,
 առասպական կոչի: Եւ է՛ ստուգիւ այսպէս, մի մի անուն, որ ոչ Նաստանի
 յայլ ոմն, որք ի նմանէն բաժանին և կամ ծնանին, ամենեքեան սորա իսկ
 ստին, և և՛ն այսորիկ՝ Աղամ, Սէր, Ենովս, Կայինան, Մաղապիկ, Յարեղ,
 Ենովկ, Մարտապա, Դամէլ, Նայ, և ամենեքեան սորա մի ըստ միոջէ, որք
 25 ընդհանուր մարդիկ մինչև ցայստար, սոյնպէս և այլ կենդանիք՝ և՛ անտ-
 կանք, և՛ անաճք, անՆաստք ի սոցանէ իսկ ստին:

Իսկ առասպական է, այսինքն՝ տեսակատար անուն, որ զՆաստրակական
 ինչ էութիւնն ասէ, որպէս՝ մարդ, կամ ծի, կամ ոչխար, կամ աշտառ, և այս-

պիսիք ամենայն ազգ կենդանեաց՝ և՛ անականաց, և՛ անանից: Եւ վասն
 այսորիկ սո՛ղ ճատրակական զայստսիկ, զի ի սոցանէ բաժանին մի մի
 անճատ զոչացութիւնը՝ Մարկոս, Աղամ, Կայր, որիկ, քոսն, ինճուրի, տան-
 5 ձի, մանուշակ, շուշան, զլիկն, սոց, դալն, լո՛քն, բիլն, կապոյտն, արճա-
 քըն, սկիւն:

Իսկ սեռականան իմն այս ի բազումս կոտորի, որք են առասպականը-
 և՛ ա՛յսք են սեռն՝ կենդանի, տունկ, բոյս, ոչ կենդանի՝ անական, անաճ-
 —ցամաքային, ջրային, երկնային, Տրային, առային, թռչուն, զա-
 10 զան՝ շարժողանի, սոցուն՝ շարժակ, զեռան, խոտարուտ, ձենընդիկ, վայ-
 ընէի, ըրանգի ամենեքեան սորա ի բազում տեսակս կոտորին, զորս առա-
 սական ասէ: Իսկ այլք թէպէտ ինքիսն յուճանէ, բայց մեր սակա մի
 սասացուր:

Բ Ա Ե

«Մ ա կ ա դ ր ա կ ա ն է, որ ի վերայ իսկիցն կամ առասպականցն՝
 15 եղևալ լինի և յայտնէ գ ո Վ կ ամ պ ա ր ս ա ւ ի ինչ»:

Մ Ե Կ Ե Ռ Թ Ի Ի Լ

Յովղ և պարտապ անուն յերկից իրաց՝ կամ մարմնոյ, որպէս՝
 տկար կամ ճգատ, և կամ Նոզոյ՝ ողբախոն կամ բղբախոն, և կամ յար-
 տարեոցն, որպէս՝ փարքամ, աղբատ: Եւ է՛ Նոզոյն մեծ քան զմարմնոյն,
 20 և մարմնոյն՝ քան զարտարեոցն, և երկարանչիւրքն զովութիւն և կամ Նա-
 կասակն: Եւ զի յերկց է մարդն՝ յերկցն անուն զովն և պարտուն, ըստ մարմ-
 նոյ, որպէս՝ արագ, ճեզգ, բազմամարմին կամ վատամարմին, բաճօր կամ
 խոնարհ, խարտեայ կամ քոյի և որք այսպիսիք: Իսկ ըստ Նոզոյ՝ ողբա-
 խոն կամ բղբախոն, իմաստն կամ անմիտ, ամբարտաւան կամ ճեզ, պար-
 25 կեղա կամ զեղիս և որք այսպիսիք, յարտարին պատահանաց՝ ընչիկ կամ
 սղխտ, առաւ կամ սիշա, բազմադի կամ անծոդի և որք այսպիսիք:

Բ Ա Ե

«Եւ արինչունակ է իբրու քէ՛ն ա յ ր, ու ս տ ր, ս ի ր է լ ի, ա ջ ո Վ »:

- 3-4 EFGH տունի
- 4-5 B արճալ
- 8 EG զոմարային
- 8 CG ջրանի
- 8 CE երկնային
- 8 G Նրային
- 8 E առային
- 9 DF ձևարեղ
- 14 CD Մանգրական, G զրական
- 14 C երի փի որ ի
- 14 G ի վերա
- 15 DH է փի լինի
- 17 DE եւ զով
- 18 ABCDEGHU իսկ փի և կամ
- 18 GJ Նոզոյն
- 20 ABCDFGHU չիք՝ և (Երկարանչիւրքն)
- 20 B երկարանչիւր
- 21 G յերկց (անուն)
- 22 ABCE ճեզ
- 23 G և (կամ խոնարհ)
- 23 GJ Նոզոյ
- 23-24 G ողբախոն
- 24 GJ բղբախոն
- 25 ABCDEGHJ գեի
- 26 E քոյտ
- 26 AE չիք՝ և որք այսպիսիք

- 1-2 EFGHI բանական
- 5 G չիք՝ Յևա
- 5 E առայանիս
- 5 BCDEFGHIJ ընթի՛նանուր
- 5 G նոկանէ փի Նարկանէ
- 6 BC անկերպն
- 6 ABC սորա փի նոցա
- 7 ADPH կենթակա, G ընթի՛նայ, J կենթա-
կայ ընդ անուն ան
- 7 AD անուն
- 8 ABCDEFGHIJ և այսբ, որ սորա ան-
սակը կոչին
- 8 ABCG առաջիկո
- 8 ABCE մասունք
- 9 G է (սեռէ) փի ի
- 9 ADPH բաժանել
- 9 ABCD անտակ
- 9 BCDEFHI ձայնի
- 10 G չիք՝ ի
- 10 EGJ անդոջ
- 11 G սրեոյ փի արարեալ
- 12 ABCDHJ զառասպական, E զառասպականց
- 12 ABCDG առաջի
- 15 E որպէ փի որպէս
- 16 H զառասպական
- 18 ABCJ որ (առաջիկայ), ABC առաջիկո
- 20 FGHJ գոյս թիւն
- 21 D Նաստանի փի Նաստանի
- 22 D չիք՝ որք
- 22 E ի նմանն
- 22 E չիք՝ և (կամ)
- 23 E Աէթ
- 23 ABC Կանան
- 24 BCJ էնովք
- 24 DEH Մարմու սոցայ
- 24 EH Դամէր
- 24 DHJ ամենեքին
- 25 FGHU ընթի՛նանուր
- 26 ABCFJ ի սոցանէն, E ի սոցանէն

Մ Ե Կ Ե Ռ Ի Թ Ի Ի Ն

Բայց պարտ է գիտել, թե զի՞նչ է առինչը: Ասինչ առի այն, յորժամ որ յասելն զնա և յանուանելն հարկատրարքար յանուանա տայ իմանալ և [զ]այլ ինչ, որպէս թէ առիցլ աշող՝ հարկատրարքար տայ իմանալ և զձա- յառն, և դարձեալ յասելն սիրելի՝ հարկատրարքար իմանի ասելին: Եւ ստոյգ առինչունակ է, որ ի միմեանց հակադարձի[ն] և զմիմեանս բառանն, որպէս՝ տէր առ ծառայ և նայր առ որդի, մայր՝ զուսուր, եղբայր՝ քույր, քոսն՝ հաս, փեսայ՝ աներ, հարսն՝ սկեսուր, տալ՝ նու, դասն՝ քաղցր, ցուրտ՝ ջերմն, անոյշ՝ զէշ, դիր՝ դժուար, արկիւն՝ աղախին, կէս՝ կրկնա- պատիկ, մեծ՝ փոքր, անասուր՝ բանձուր, սուտար՝ նուրբ և որք այսպիսիք:

Բ Ա Ն

«Իբր ասիննչունակ է իբրու քէ՛ գիշեր աս արիւն»:

Մ Ե Կ Ե Ռ Ի Թ Ի Ի Ն

Իսկ իբր առինչունակ անուն է, որ ճշմարտացիա առինչ ոչ է, այլ նման է նորին, վասն զի ոչ բառանն զմիմեանս, որպէս՝ ախ և զիշեր, լոյս և խաւար, զպար՝ շոր, լեռան՝ դաշտ, գարուն՝ ամառն, աշուն՝ ձմեռն, զի սորա են իբր առինչը և որք այսպիսիք. ամենայն զայն կրանդոց իբր առինչունակ են:

Բ Ա Ն

«Եւ հո մ ամ անուն է՝ որ ի վերայ բազմաց համաձունակի եղեալ է. ի վերայ խիկցն, որպիսի՝ Յո վ ան ան էս Զա ր ա ր ե ան և Յո վ ան ան է ս Զ ե ր ե ր և ան»:

Իսկ ի վերայ առասկանացն, որգան՝ մ և ւ կ ն ձ ծ յ վ յ ի ն, մ և ւ կ ր ն ե ր կ ր ա յ ի ն»:

Մ Ե Կ Ե Ռ Ի Թ Ի Ի Ն

Հոմանուն է նոյնանուն, որ միով անուամբ իրա ինչ նշանակէ կրկուս կամ երկուս:

Եւ հոմանուն լինի ըստ պատահման և ըստ մասնութեան. պատահմամբ՝ յորժամ կրկուց իրաց նոյն զիպեցիք անուն—սիրական և առասա-

- 3 EG զնոյ
- 3 FGHI յանուանն
- 3 ABC սաս
- 4 G հարկատրարքար
- 4 ABCJ սա
- 7 G բառանայն
- 7 CJ ծառայ
- 8 ABCJ փեսա
- 9—10 J կրկնապատիկ
- 14 ABCDFG առինչունակ և անունն է
- 14 G ճշմարտացիակ
- 17 DEG սորոյ
- 17 AC կրանչոց
- 20 GJ ի վերայ

- 20—21 EGJ ի վերայ
- 21 ABCE Իովաննէս (Զարարեան), FGHI ի Նովաննէս, J Իովաննէս
- 21—22 ABCE Իովաննէս (Զերթեան), DFGHI ի Նովաննէս
- 22 E Զերթեանայն, GJ Զերթեան
- 23 CE ի վերայ
- 23 C առասկանացն վիկ առասկանացն
- 23 GJ ձովարին
- 24 J կրկնային
- 26 ABC չիբ՝ նոյնանունն
- 26—27 G չիբ՝ կրկուս կամ երկուս
- 28 Gչիբ՝ եւ հոմանունն լինի
- 29 E չերկուց

կան. արձուի՛ քոչուն, և արձուի՛ շինուած փայտի, այլ՛ ծովու, և այլ՛ մարդոյ: Իսկ մասնութեամբ՝ ըստ պատուոյ, ըստ յուսոյ, ըստ աղաւթից և այլոցն ևս: Եւ յայտնի հոմանունն այս է՝ մի անուն, որ ի վերայ բազմաց մի անուն եղեալ է՝ ի վերայ խիկցն և ոմն մարդոյն, որպէս՝ Յովհաննէս Զարարեան և Յովհաննէս Զերթեան, և Սիմովն Յունեան և Սիմովն Կանանացի, և Տիգրան Երուանդեան և Տիգրան Արտաշեսեան և այլք ի մարդկանէ, որք պատահին զմի անուն ունելով:

Իսկ ի վերայ առասկանացն և ազգականացն միանունութիւն. մուկն առի և՛ ցամաքային, և՛ ջրային. և շուն՛ ցամաքային և ջրային, և խեցգիտին՛ ջրային և երկրային, և ցուլ, և խոյ, և խոզ՛ երկնային և երկրային և այլք այսպիսիք:

Բ Ա Ն

«Փ ա զ ա ն ու ն է, որ ի զանազան անուանն զնոյն ցուցանէ, որզոն՝ խ ա դ, զ ա լ ա պ ր, ն ր ա ն յ»:

Մ Ե Կ Ե Ռ Ի Թ Ի Ի Ն

Փաղանունդ ըստ բերդոզացն լսի բազմանուն զոյ, իբրու թէ իրն սուրն բազում անուանս ունի զխրեալ բարդեալ: Իսկ ըստ իմաստասիրացն՝ է փաղանուն, զի կենդանին զբազում բնութեանց անուանս փաղեցաւ:

Այլ մեք զբերդոզացն տեսցոյ սաս, որ փաղանուն ասնն զայն, որ մի իր զորով բազում անուանս ունի և ի զանազան անուանս զնոյն իրա ցուցանէ, որպէս՝ սուսեր, զի կոչի «խարք», «զալապր», «մալալացու», «մալալակար», «սուսեր», «երան» և այլ ևս: Փանդի ի մերում լիզուտս այսպիսին ոչ ունի անուանս, բանդի վաղանունսր ստին, որ է «զուղանունք»՝ անի և նղող, անդ և ատարտ, հեան և զանգանի, կուղի և ականոցի, հնց և բոյր. կարպետ և գորգ, ձի և զգի, երամակ[ա]լպան և կուտ[ա]լպան, բիր և մանակ. որոց բնութիւնք նոյնք, և անուանքն՝ այլևայլք:

Բ Ա Ն

«Բ Ե ր ա ն ու ն է, որ ի հիմնիկ պատեմանէ կեղալ է իբրու քէ փա- նեալ է մեծասուզ»:

- 3 EG ի վերայ (բազմաց) 9—10 ACE ինչգետ
- 4 AGJ որ վիկ որպէս 10 H չիբ՝ խոյ
- 4—5 ABCJI Իովաննէս (D ի Նովաննէս) 10 B չիբ՝ և խոզ
- Զարարեան, EGH Իովաննէս, E 10 J կրկնէ վիկ կրկնային
- Զարարեան 10 EJ կրկնային
- 5 ABCFI Իովաննէս Զերթեան (J Զերթեան), D ի Նովաննէս Զերթեան 13 G զանուագան
- E Իովաննէս Զերթեան, HI Իովաննէս (Զերթեան) 14 ABD Կրտ վիկ նորան
- 5 ABCE Սիմոն (Յունանուն) 16 BDE չիբ՝ սուրն
- 5 DF Յունանուն, J Յովհաննէս 19 A սա վիկ սաս
- 5 ABC Սիմոն (Կանանացի) 20 DEFGHI իբր փիկ իբ
- 5—6 G Կանացի 22 J նորան
- 6 H Արտաշեսեան 23 B փաղանուններ
- 8 D չիբ՝ և ազգականացն 23 H զուղանուններ
- 9 DH չիբ՝ և շուն ցամաքային և ջրային 24 ABCE կուտար
- 9 EG ցամաքային 26 ABDE և այլևայլք
- 9 EJ ջրային 28 ABCDF չիբ՝ և (կղեր)

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Ք Ի Ի Ն

Քրանուն կոչի յիրացն բերմանէ, ի գաղբից՝ գաղբայր և ի վանճանէ՝ վանճալ և այլ ամենայն, որ ինչ ի կրից և չախտն բերի անունն, որպէս՝ աշխատեալ, տառապեալ, շարճարեալ, նզնաւոր, մարտիրոս, կապանաւոր, զնտանարգել, կունդ, քարն, արբեալ, քաղցեալ, ուրախացեալ և այլաբար բերանունք ասին:

Բ Ա Ն

« Երկանունն է անունն երկու ի վերայ միոյ խիի դասեալք, որոնք՝ եղի ր գ ա ր օ ս և Ա ւ ւ ար ե ա ն, այլ սակայն ոչ անդադարնի բանս, քանզի ոչ երկ՝ որ եղի ր գ ա ր օ ս և ն ոյ ն և Ա ւ ւ ար ե ա ն կա՛րէ կոչիլ »:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Ք Ի Ի Ն

Երկանունն է երկու անուն՝ ի վերայ միոյ մարդոյ կոչեալ, որպէս թէ՛ ամենն կոչեցաւ Պետրոս և Կեփաս: Արդ եթէ ամեր կոչեցի Կեփաս միայն, ոչ անդադարնի Տարկատրապէս նմին և Պետրոս, որպէս հոյ՝ շեմն զոյ, և ջրոյ՝ խնձան զոյ Տարկատր է:

Բ Ա Ն

« Մականունն է, որ և երկանուն կոչի, որ հանդերձ այլով խիի ի վերայ միոյ ասացեալ է, որոնք՝ Բ ա ն ե ր ե ղ է ս Յ ո վ հ ա ն ն է ս և ն ձայն զոչման Յ ո վ ա ն ն է ս »:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Ք Ի Ի Ն

Քայց մականունն հանդերձ այլով անուամբ՝ կա՛մ յառարկինութենէն, կա՛մ յընդդիմակէն ասի, իբր Յովնաննու, որդի որոտամն, զի պարէն որոտման հեշեցոյց ընդ տիեզերս դասաորանական բարոյութիւնն:

Բ Ա Ն

« Ազգականն է, որ ազգի յատկական է, որպէս՝ գ ա ւ ղ ե ր ձ ա կ ա ն, ա ու ն, վ ր ա ց ի »:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Ք Ի Ի Ն

Ազգանուն անուն է, որ միոյ ազգի մարդ ինքեամբ յատուկ կարուղ է զբոյրն բազայայտել զազգն՝ յորմէ՛ ազգէ և լեզուէ իցէ, որպէս՝ ասորի-վրացի, հայ, տանիկ, յոյն, լատինացի և այլ բոյրք ազգէ:

- 3 G յաղբից փխ յախտն
- 3 A առուն
- 5 DJ զքնաստարգիչ
- 5 A կունտ
- 8 ACDEJ չիբ՝ միայ
- 10 G կարի
- 13 EG ի վերս
- 14 H չիբ՝ և (Կեփաս)
- 15 AB ջեթմ
- 16 E ջրս
- 16 J (ջրոյ) ջրոյն
- 18 ABC չիբ՝ է

- 19 EG ի վերս
- 19 E Բաներեղեւ
- 19 ABCDEJ Իովաննէս
- 20 ABCDEFJ Իովաննէս, H ի Յովաննէս
- 23 ABC ընդդիմակէն DFGHI ընդդիմակէ
- 23 ABCEFH Յովնանու
- 29 EFGH կարոյ է
- 30 G քաջայայտեալ
- 31 BC վրացի, հայաչ, յոյն, լատինացի, զբարի
- 31 BC չիբ՝ տանիկ
- 31 ABCDGI ազգ

Բ Ա Ն

« Հ ա ր ց ա կ ա ն է, որ հարցանելով կոչի՝ ըստ հարցման տասցեալ, որոնք՝ ա՛, ա՛ր, ա՛ր ք ա ն, ա՛ր չ ա փ »:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Ք Ի Ի Ն

Հարցականն է՝ յորժամ խոյզէ որ զայլոյ զործեցեալ իրս, որպիսի՛ ի՛նչ է, ո՛րքան: Եւ լինի հարցականն ըստ երից դիմաց, մի՛ իբրև զուրակն ստաշի զնկելով հարցանէ զիրն, ապա՛ զորպիսութենէն, և զարձանոյ՛ զորչափութենէն: Առյնպէս և զդիմացն բնութիւն ըննել՝ ո՛րպիսի և ո՛րչափ: Իսկ ձեթէ անպատեհ իցէ ասելն զայնցանէ, բնկենու յապա զնկողիրն, յայնժամ անորիչ ցուցանէ իբրև անյայտ զխնդիրն ի բազմաց, այլ զարձեալ ի վերայ բերելով և նմանեցուցանելով, և հասուցանէ զխնդիրին բանի և աշնպէս յայտնէ իբրև՝ այսպիսի, այսչափ, այսքան:

Բ Ա Ն

« Ա ն ո ր ի շ է, որ հարցականին հակառակ ասի, որոնք՝ ա՛ր ո՛ր, ա՛ր պ ի ս ի՛ ա ք, ա՛ր չ ա՛ փ, ա՛ր ք ա ն »:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Ք Ի Ի Ն

Անորիչ, այսինքն՝ անյայտ, որ հարցականին հակառակ ասի, որպէս թէ՛ զտատախանի նմա խորտապանն ձայնի, որ են այսբրիկ՝ որպիսի՛ք, որչափ են, որքան են, որչափ կարեն, որչափ բանեն, և սորա այսպիսիք:

Բ Ա Ն

« Վ ե ր բ ր ա կ ա ն է, որ և նմանական և ցուցական և զերեւատուցական կոչի՝ նմանութիւն իմն ցուցանելով, որոնք՝ ա յ ս ա ն ա կ, ա յ ս պ ի ս ի, ա յ ս շ ա փ, ա յ ս ք ա ն »:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Ք Ի Ի Ն

Քէպէտս ինքն զինքն մեկնէ, քայց արդ սորա և ամենայն այսպիսիք զերանունք են, և լինին սորա ըստ երից ամանակաց և ըստ երից դիմաց և ըստ երից թուոյ:

Բ Ա Ն

« Թ ա զ ձ ա ձ ա կ ա ն է, որ միով թուով բազում ինչ ցուցանէ, որոնք՝ ա ո ճ մ, պ ա ր, հ ո յ ի, գ ե ն »:

- 3 J որչափ փխ որչափ
- 5 ABC զայլ փխ զայլոյ
- 6 H չիբ՝ է
- 7 H դիբան
- 7 G չիբ՝ և (զարձեալ)
- 9 ABCEJ զայնցանն
- 9 DFGH ապաչ
- 10—11 EG ի վերս
- 18 EG նմայ

- 18 B այսպիսիք փխ որպիսիք
- 19 G սորոյ
- 22 EHI որչափ
- 22 DFH այսական, G այս անուն փխ այսանակ
- 25 G սորոյ
- 25 E չիբ՝ և (ամենայն)
- 26 B լինի
- 29 BCDEFGHIJ Իսկանական

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Քաղաքապետական լսի բաղադրականն, որ եղական անուամբ և թուով զբազման նշանակել, որպէս՝ տոնմ, պար, հոյլ, գնմ, անգեայ, պատակ, երամ, կոյա, ջուկ, գրոն:

Ք Ա Ն

« Մ ա կ բ ա շ խ է, որ յերկուց և կամ յամենեաց ի մի ունիցի զվերաբերոսին, որգոն՝ երկաբան շ ի ւ, ի ւ բ ա ն շ ի ւ, ի ւ բ ա ն շ ի ւ »:

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Իսկ մակարաշխ է, այսինքն՝ «վերաբարաշխ» կամ «երկնարաշխ», կամ երկուց, որպէս՝ երկաբան շ ի ւ, ի ւ բ ա ն շ ի ւ, ամենից, ընդ ամենայնս, ամենեցուն, հասասար, զոյգ, հարք, նիշտ և որք այսպիսիք:

Եւ է մակարաշխ՝ իրք թէ յիշխանն ումանն բան կամ այլ ինչ ձիքք պարզեկիցի երկարանշխուց կամ իրարանշխուցն, կամ որո՛ց, որո՛ւմ և ասացին և հրամայեցին՝ ի վերայ նորին երթայ ի վեր՛բերութիւն:

Ք Ա Ն

« Պ ա բ ու ն ա կ է, որ երեկուցանէ ինչ յինքնան պարփակեալ, որգոն՝ որքոց, կուսաստան, մարզաստան, ընկուզուտ, կրաց »:

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Իսկ պարունակն պարփակեալ ունի յինքնան տեղեան, կուսաստանն՝ պիտան, բնկուզուտն՝ զընկուզին և զընկուզն, որքոցն՝ զայցիկն կամ զժնուներս արջաոտցն, և կրացն՝ զընդունելութիւն պտղոցն, այսպէս մարդաստանն՝ զմարդ, և Հայաստանն՝ զհայր և այլն:

Ք Ա Ն

« Փ ե բ գ ե ա լ է, որ ըստ հնչմանն յառիւրեան նմանակի ասացեալ է, որգոն՝ խազմ, վրդով, յոյգ »:

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Եւ լինի ա՛յս, որ չիրոն հայի և դանունն կուլէ պանունեալ բանի՛ խոսվական կամ խաղաղական. նման ասացեալ է՝ կա՛մ յասպնոցն, կա՛մ ի

- 2 BCDEFCHIJ քաղաքապետական
- 3 ABCJ անգեա
- 3 Q Եոյ փխ Եոյլ
- 11 ABCDEFCHIJKL ձիւկ փխ ձիւկ
- Նմտ. Ազոնց, 210.
- 12 ABCDEFCHIJKL բաշխ փխ մակարաշխ.
- Նմտ. Ազոնց, 110.
- 12 E ու մեման
- 12—13 E քն իրք պարզեկիցի
- 13 J Ի բարանշխուցն
- 14 AE հրամայեցին. BCJ հրամայեցին.
- չիք՝ և հրամայեցին (ընդամ է յ):
- 14 ABCEGJ երթա
- 17 B որք փխ որթոց
- 17 HI կուսաստան
- 21 ABCDEFCHIJKL զիւրսն փխ զիւրսն.
- Նմտ. Ազոնց, 110.
- 21 ABCDEFCHIJKL զընկուզին փխ զընկուզին.
- Նմտ. Ազոնց, 110.
- 22 G արջաոտց
- 22 G կըթուցն
- 22 G զընդունելութիւն
- 23 FG չիք՝ և (Հայաստանն)
- 23 G Հայաստանքն
- 28 FGHJ Ի չիրոն

մէնջ, որք են այս՝ խազմ, վրդով, յոյգ, ամբոխ, ազմուկ, դրզումն, բունքիւն, զոփիւն, որոտ, բարախումն, զանշիւն և նմանք սոցին, որ ոչ կարեն զիրոն ստույգ ասել. Իսկ Գաւթ այսպէս ասէ՝ բերդեայ է որակարար բնութիւն, զի որպէս ի քաղցրութենէ անի Գաղցրութիւն և ի զանուրբենէ՝ զանուրբիւն, նոյնդունակ և Համբոս իրրե նաև զնստ չիրում պատերազմին խուճապեալս, ասաց՝ զխազմն և զյոյգն և զվրդովն:

Ք Ա Ն

« Ս ե ա կ ա ն է, որ կարէ ի բազում տեսակս կատարիլ, որգոն՝ կենդանի, ա ու ն կ »:

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Սեռականն թէպէտ և բազում ուրեք ասացաւ հասաստեալ, և աստուտար ասացուց, զի կենդանին զբազում տեսակս կենդանեաց ունի ընդ ինքնամբ, նոյնպէս և տունկը՝ զժառո. անունն տունկ է, բայց մինն յննորի. և մինն՝ տանձի, և միւսն՝ այլ. այսպէս բանականն, շնչատուն ստական տեսն է, որպէս կենդանին:

Ք Ա Ն

« Յ ա տ կ ա կ ա ն է, որ ի սեւէ զատուցեալ է, որպիսի՛՝ ե գ ն, ձ ի. որք, ի ո ղ ն է ի »:

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Իսկ յառիւրեան է կենդանոյն՝ եգն, և անկոյն՝ ձիւրենին, այսպէս անհասելով իւրարանշխութիւն ի միմեանց անխառն և լինի անհաստ՝ մին բոս կանթութեան, որպէս՝ աղամանը, և միւսն՝ բոս մանրութեան, որպէս՝ հուղէ ի շող, երրորդն՝ բոս անխառնութեան՝ ձիւրն յարջաոտն տեսակ:

Ք Ա Ն

« Գ ա ս ա կ ա ն է, որ զղամն յայտնէ, որգոն՝ ա ո ա չ ի ն, Ե բ կ ի բ. Ե բ ի բ »:

- 1 E մէնջ
- 1 ADGHJ զզբբոյմն, BC զզբբոյմն, E զզբբոյմն
- 1—2 ABC բնութիւն. EGI բնութիւն
- 2 ABCDEFCHIJKL զանշիւն, կանշիւն փխ. զանշիւն, Նմտ. Ազոնց, 211.
- 2 G կարէլ
- 3 I բոսոյց
- 3—4 ABC որակարարութիւն, DFGHIJKL որակարար բարանութիւն, որ է (1 չիք՝ է) բարութիւն (F բարութիւն), E որակարար բարանութիւն փխ որակարար բնութիւն, Նմտ. Ազոնց, 110.
- 4 ACDE չիք՝ զի
- 4 DEG առք փխ առքի
- 5 G անշխուցանակ
- 5 EGI զնստայ
- 5 G Իրաց փխ չիրում
- 6 ABCDEFCHI Խաղով
- 6 AB բզբբոյմն
- 8 G չիք՝ որ կարէ. II որ է փխ որ կարէ
- 12 AB արտուցութիւն ասացութիւն
- 12 ABCDEFHI չիք՝ ընդ
- 13 ABC աունկ
- 14 AC մին (աունկ)
- 14 GH աունկի
- 14 G միւս
- 20 GJ կենդանոյն.
- 21 ABCDGHJ բնութեան փխ բնութիւն
- 23 E յարջաոտ

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Պատական անուն է, աշխերն՝ կարգական, որ դիարդաւորութեանց ինչ ասէ, որ են աշտրիկ՝ առաջին, երկրորդ, երրորդ, չորրորդ և մի քան միջ- շէք սորա: Եւ զարձակ և այսք՝ ներքին, միջին, աստի, անտի, ի վերջոյ, [յ]առաջնոյ, ի կողմանէ, յաշմէ, յանկէ, քնդ սնարից, քնդ անտից և էթլ այլ ինչ աշտիսի:

Բ Ա Ն

« Թ ու ա կ ա ն է, որ գրի նշանակէ, որգոն՝ մ ու, ե ր կ ու, ե ր է ք »:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Թուական անուն թուոյ անուանին են, որպէս զնէ զարինակդ՝ մի, եր- կու, երեք, չորք, հինգ, տասն, քսան և այլն: Բայց զանազանի զոս և թիւ, բանդի զաս ասի, յորում կարգաւորութիւն ընտրի քան աստիճանի և զասի՝ առաջին, երկրորդ, երրորդ և որ ի կարգին է: Իսկ թիւ՝ թէպէտ ի ստորուստ ի վեր և կամ ի վերուստ ի խոնարհ սկզբի, անհակառակ է: Իսկ զասն՝ թէ՛ առաջինն յեանին զանայ՛ լուծանի կարգին:

Բ Ա Ն

« Բ ա ց ա ր ձ ա կ է, որ ասանթինն իմանի, որգոն՝ ա ս ա ա ա ա ձ, ր ա ց »:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Իսկ բացարձակ անուն է, որ ասանթինն իմանի, աշխերն՝ անմար- մինք և անբմբունիք, որք բացարձակ ասին, որպէս՝ աստուած, հեղ- տակ, հոգի, շունչ, միտ, բան, խաբուող, իմացումն իրիք իրի:

Իսկ զի՛ բացարձակ ասելով զաստուած և զիւր բանն, զյատաջազոյն սխալանա իւր բժշկեաց. և է՛ բացարձակն մի քան անմ, զի ոչ տեսանի զոյձութիւն, և բնննն ոչ բմբունի արարչական զարութիւն նորա. բայց ի հետուս հաստով իմանի առ իւրարանջիւր ումեր: Իսկ միւսն բացարձակ ձայնի լսի ևս համարուս ի քոց տունայ, որգան՝ պտուղ չորոյն՝ սէր, խնդրիւն, խաղաղութիւն և որ ի կարգին:

- 3-4 E միջոցեր սորայ
- 4 ABCD դարձակոյ
- 4 DFGH ներքինը
- 4 E ի վերջո
- 5 E ստաջո
- 10 AC անասանք
- 11 B չորս
- 12 E բնորի
- 14 ABCE չիք՝ և (կամ)
- 14 ABE չիք՝ ի (խոնարհ)
- 15 ABC զանաւ
- 17 G որգոն, աշխերն՝ աստուած
- 17-18 AD չիք՝ որգոն աստուած, բան:

- 20 AD չիք՝ իսկ բացարձակ անուն է, որ ասանթինն իմանի:
- 22 BDEFGHI խորհուրդք
- 22 E իմացմուք
- 22 FGH I իր փիւ իրի
- 24 J սղալանա
- 24 GJ բժշկեաց
- 25 ABCDFG բնննչ
- 25 DFGHI չիք՝ նորս
- 26 A ումէր
- 27 ABC չիք՝ լսի
- 27 B համարուս
- 27 GJ չորոյն
- 28 B խնդրութիւն

Գ Ա Ն

«Եւ անուան հաստատարութիւնք են երկու՝ ն ե ր գ ո ր ձ ու լ ի լ ի ց և կ ի ր: Եւ ներգործութիւն է իբրոյ թէ զատուս, ք ն Ե Ե Ե Ե Ե կիր՝ իբրոյ թէ զատեալ. զատեցեալ »:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Եւ զի յերկարեաց զմասունս նախ, չիշատակէ վերստին զանունն, զի ծանոցել, թէ սորա՛ են ասացեալքս ամենայն: Իսկ ասկն՝ թէ անուան հաստատարութիւնք են երկու. և այս յիբով՝ զի քոտ երկուս չկանակս է, հարկաւոր է վարիլ անուանակոչութեամբ ամենինք՝ ներգործական և կամ կրատարական, որպէս և ինքս իմաստաւորս եղ զարկնակս այսոյիկ:

Ներգործական, ասէ, աշխերն՝ տիրական անունս ի վերայ այլոցն՝ զատուս, քնտրող, տէր, իշխան, քազատ, ասպարապետ, զնկապետ, հա- զարապետ, հարիւրապետ և այլք ի պատուոց, և արարիչ, և ստեղծիչ, և կե- ցուցիչ, և նորոգիչ, և այլք անունք, որ զգերազոյնն նշան ունին:

Իսկ կիրոյ՝ զատեալ, հարեալ, վանեալ, քնտրեալ, տէրունի, իշխանի, քազատեալան, սպայ, զունդ, նազար, հարիւր, յիսունք, ձաղք, առ- բաժն, եղակաւն, և ոչ այս միայն, այլ և ամենայն անուանք նոյնպէս ստու- զարանին:

Յ Ա Ղ Ա Գ Մ Բ Ա Յ Ի

Բ Ա Ն

« Բ ա յ է բառ աննոյով՝ բնգունական ամանակաց, դիմաց և բուոց, որ ներգործութիւն կամ կիր յարկացոյցէ »:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Բայց թէ ո՞րպէս նախադասեալ եղև անուն բան զբայ՛ ցուցեալ եղև յորում ասացար. զի անուն զգոյնութեան ունի զտեղի, իսկ բայ՛ պազգան և զներգործութեան, քան որում բայի արժանաւոր էր երկրորդի հասանկ զասու, զի յառաջ զոյձութիւն և ապա զործ նորին. վասն որոյ յեա ուսուցա- նելոյ զանուն և զհետեւունս նորա և զզանազանութիւն նորին անուան, յա-

- 3 E բնորոգ
- 4 ABCD իրք (թէ զատեալ)
- 6 CG վերստին
- 7 DE սորայ
- 8 G հաստապոր թիւնք
- 8 D իբուսի
- 9 G անու անաչիւղչ, թիւսք
- 9 ABDE չիք՝ կամ
- 10 ACDEHI ինքն
- 11 B տիրապետն փիւ տիրական
- 11 E անուանա
- 12 E բնգորտ, Գ ի բնգորոգ
- 12 G սղալարեակս
- 13 G նարի քայկետ
- 15 E տէրունի
- 16 ABCI սղալ

- 16 DFH նարերք
- 16 ABCJ յունք
- 19 H բարի Ա չիք՝ նապագո բայի:
- 21 GHIJ քա
- 21 H բնգունակուն
- 22 D յարկացոյցել
- 24 ABC զքա
- 24 G նախաչառանայ
- 25 G ստաջարն
- 25 ABCG քա
- 25 ACDFHIJ զատեալան
- 27 G սղալոյ
- 27 G նորա փիւ նորին
- 27-28 E ու սուցանել
- 28 J զանազանութիւն
- 28 G չիք՝ նարին

բարեր մեզ շարգար բայի և զ՛հեռուներն նորին, ասելով՝ թէ բայ է բառ անհոյով՝ ընդունակ ամանակաց: Վասն որչ խնդրելի է, թէ զիս՝ ըզ ասաց՝ բայ է բառ, և ո՛չ ասաց՝ թէ բայ է մասն բանի խոնարհական, որպէս և անդ յաղտոր անուան, թէ անուն է մասն բանի հոյովական: (Թանձր՝ թէ վասն ստույգ աննկող զվարդպետութիւն բայի ր հեռուդացն և յանհեռուդացն զնա բացատրելու նի ր մասն բանի շատաց, զի յառաջագոյն ի վեր անդ ասաց, թէ բանի մասունք են ութ. անուն, բայ, ընդունելութիւն և այլն: Անոր՝ զմի անգամ ստորեացն և զնոյն ի վերայ անուան կրկնել ոչ կամեցաւ և ի վերայ բայի սակ, զի մի՛ ձանձրացուցել զսատրուն. և վասն այնորիկ ասաց, թէ բայ է բառ անհոյով մասն բանի, այսինքն՝ զի ոչ թաւալի որպէս զանուն. և կամ զիւրաքանչիւր որ բառ ինքեան՝ կթէ՛ անուն է, կթէ՛ բայ, բառ ասի զոր, և անհոյով ասելով՝ զատուցաւ յայլոցն բայք, զոր ասէ բառ զարէն սևաբ, և զնէ զսա և անհոյովիւ որոշի յանուննէն, և կայր խան ընդ ալլուն ևս, կամ յուրով ի վերայ, որպէս ի վերայ Սահարասոյն, զի ի բոլորից զատուցէ. բառ որում ասէ՛ ընդունակ ամանակաց զիմաց և թուոց:

Եւ զարձնալ անհոյովական ստաց, զի ոմանք սարսկութեանցին՝ ասելով թէ ինքն իսկ բա[լ] անուն է: յորժամ ասեմք՝ թէ «Իսախր գրէ», Իսախրն անուն է, և գրէն՝ ազգումն Իսախրին, և անուանն ազգումն՝ գրէ: Արդ, զի յայտ արասցէ, թէ չէ ճշմարիտ անուն բա[լ], այն նշանակիչ միայն ազգ մանն՝ տաց անհոյովական, վասն զի ճշմարիտ անուն, որ ի վերայ իր դիմի՛ հոյովական է, իսկ բայ անհոյով է՝ վասն զի ոչ մարթի ասել, թէ գրեմ և գրեմի կամ գրեմի: Եւ այս յանհետեւեանցն բացատրել զնա ասելով՝ ընդունակ ամանակաց, որ ճերգործութիւն կամ կիր յարկացոցէ:

Եւ ի՛ բա[լ] բառ բանիս մեկնութեան, որ է քատութիւնս մեր զգործոց միակնաց, զոր ասեմք, կամ զանձանց մերոց, թէ զայս զործեցի, կամ զործեաց, կամ զործեցին. իսկ ընդունակն ամանակաց, զիմաց և թուոց», այսինքն՝ վասն զի յայտնէ զայստիկ, բանդի յորժամ ասեմք՝ գրեա՛ կամ ալլ ինչ զործեա՛, զներկայ ժամանակս ընդունի, և է ներգործական: Իսկ յորժամ ասեմ՝ գրեցի—զանցեալ ժամանակս ընդունի, և է նոյնպէս ներգործա-

- 1 E բաբեր
- 2 DFHIJ բո
- 3 BCDFHI բո
- 3 DJ չիբ՝ է (մասն)
- 4 DG չիբ՝ է
- 4 D Թանձ
- 5 G գնայ
- 7 ACDFJ բո
- 8 BC ասացեալուն
- 8—9 E ի վերա
- 9 E բոբ
- 9 A թախանձնցուցել, BCJ թախանձնցուցել փխ ձանձրացուցել
- 9 DEFGHI գրուցան
- 10 BCDFHI բո
- 10 BC չիբ՝ է (բառ)
- 11 HI չիբ՝ է
- 11 ABCDFHIJ բո
- 12 I անյուրով
- 13 AG գոսոյ
- 13 G որոչէ
- 13 DG ընդ այլո
- 16 FI սարսկութեանցին
- 17—18 A չիբ՝ Գաւթին անուն է, և գրէ ազգումն Գաւթին և անունն ազգումն գրէ:
- 18 E գրեն (ազգումն)
- 18 CDEFGHI ազգումն է Գաւթին
- 18 G անունն փխ անունն
- 18 E գրէ, G գրեն փխ գրէ
- 20 BC ի վերա
- 21 HI բո
- 22 G գնայ
- 23 F իբ փխ կիր
- 24 ADFGI չիբ՝ որ է
- 27 E գրեալ
- 28 E գործեալ
- 28 ABC գնեցիտ
- 29 E ժամանակն

կան: Իսկ յորժամ ասեմ գրեցես՝ զսատանի ժամանակն ընդունի, նոյնպէս բառ ներգործութեան:

Բ Ա Ն

«Եւ յառեանայ բայի ուր՝ խոնարհութիւնք, սրամագրութիւնք, տեսակի, անկ, բիւր, դէմք, ամանակի, լծորդութիւնք»:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Եւ յառեանայ, ասէ, բայի ութ. այսինքն՝ զ՛հեա կրթայ, զի հեռանք են բայի ութ. և բառ սլորան յնդանակս սին բայ՝ զատութիւն և զցուցումն:

Եւ են հեռանք ութ այսորիկ, խոնարհութիւնք, սրամագրութիւնք, տեսակի, Ակք, թիւք, դէմք, ամանակի, լծորդ: Բայց զի՛ նախ զխոնարհութիւն ասաց, բան զամանակի. զի խոնարհութիւն բերաւ է ամանակաց և յայտ ի խոնարհմանցն է:

Բ Ա Ն

«Եւ խոնարհութիւնք են երեք. այսինքն՝ վասն զի ի երեք զէմ յանգի բայն, բառ որում ասէ՛ ի ամանական, յաներևոյք, ի հրամանեան, յոգնական, ի ստորագոյսականք»:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Սամանական է, յորժամ ասեմ՝ կոփեմ, իբր սահմանաւ կցոյց, զի զէպ, ժամանակն և զգէմն. իսկ աներևոյթ՝ կոփել, գրել.—զէմն ոչ է ի միջի, այլ սահման զմիին և ամանակի բառ սամածման: Իսկ հրամանեանն՝ կոփեա՛, զործեա՛, գրեա՛, գրեա՛.—որպէս ի անունն հրամանէ կամ յունեթէ, իսկ բզձական՝ կոփիցեմ աղեալ, զործիցեմ, որպէս մեծաւ ցանկութեամբ զործելով զքնասուն: Իսկ ստորագոյսական՝ երէ կոփեմ, գրեմ, որպէս յեա սլոյցն և եւ կոփեմ:

Բ Ա Ն

«Տրամագրութիւնք են երեք՝ ներգործութիւնք, կիր, միջինք»:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Տրամագրութիւնք են սարսկութեանք և փոխադրութիւնք և ոչ ի վերայ հաստատութեան, այլ ի վերայ փոփոխման, զոր և ինքս արունստուորս մեկնել:

- 4 C յարեանս
- 4 ABCE բաբ
- 5 EG գնեք
- 7 ABC յարեանս
- 7 BC բաբ
- 7 ABCE գնեաներթա
- 8 E բաբ
- 8 FHIJ բո փխ բոյ
- 10 AJ գէմ, EG գնեք
- 11 G զամանակն
- 11 G ստորագոյսական
- 11 G զամանակն
- 11 DEFGHI բերայ
- 14 G հինք
- 14 E գնեա
- 14 ABC յանեթ
- 15—16 ACDEFGHIJ ի յոգնական
- 19 E գնեպ
- 19 EG գգեմն
- 19 E գնեմն (ոչ է)
- 19 G ոչ է փխ ոչ է ի
- 21 G զործեալ
- 21 J ի անուն
- 22 G յոգնական
- 23 G ստորագոյսական
- 23 C որպէս թէ
- 24 D եւս փխ և եւս
- 28 G փոխադրութիւն
- 28—29 E ի վերա (հաստատութեան)
- 29 E ի վերա (փոփոխման)

«Ներգործութիւն է՝ գ ա ն ն մ, և կիր՝ գ ա ն ն ի մ. իսկ միջին՝ է՝ ու երբեմն ներգործութիւն, և երբեմն՝ կիր յարկացողը, որգոն՝ մ և ա ն ն ի մ, ա ա ն ի մ, խ ու ռ ճ ի մ, ս փ ա ա ճ յ, մ ո ո ա գ ա յ չ»:

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Թ Ի Ի Ե

Եւ է՝ ներգործակա՞նց բուն և ստոյգ զարտե՞լին ի վերայ ուրաք, յարժամ ա ի յայտ աղղեմ, որպէս՝ գանեմ, կոփեմ, կտրեմ, վաւեմ, պստեմեմ և որք աշտպիսիք:

Իսկ կիր՝ որպէս պարտիլ ինչ յունեթէ իսմ ծառայիլ, յորժամ ես յայտոյ ազդիմ, և է՝ աշտպես՝ կոփիմ, գանիմ, մեռեմիմ, խլիմ, ամերիմ և որք աշտպիսիք, որք զայլ ոմն ցուցանեն իրեանց զորժաւոյ բարոյ և շարի:

Իսկ միջին բայք են այտոքիկ, մտացայ զոմ կամ մտացանդ եղէ, և կամ ա՛յն, որ երբեմն ներգործութիւն և երբեմն կիր ցուցանեն նովին վանդի՛ յորժամ ձայնն կրատարական է, և իրք՝ ներգործական, որպէս՝ առեմիմ, և կամ յորժամ ձայնն ներգործական է, և իրք՝ կրատարական, որպէս՝ զզեմում, է՝ և աշտպէս, որպէս և ինքս աւէ, յորժամ աւէ որ՝ մեռեմիմ, տանիմ, խուրհիմ, սփածայ, մտացայ. բանդի մեռանիմդ՝ կիր, իսկ տանիմդ՝ ներգործութիւն, և խուրհիմդ՝ նայն, իսկ սփածայն՝ ներգործութիւն և կիր:

Եւ արդ՝ ամենայն աշտպիսիքն միջտիր ապին, որք վերջին վանդին զկրիցն առնն, և ի սկզբանն՝ զներգործութեանց: Բայց յայլ վաւրս, որպէս՝ կորձայք, վարին կրականին ոչ՝ չմտարս, այլ ըստ սովորութեան սնուանց:

Բ Ա Ն

«Տեսակի երկու՝ ն ա խ ա գ ա ղ ա փ ա ր և ա ծ ա ն ց ա կ ա ն. և է՝ նախագաղափար, որգոն՝ ո ո ո գ ա ն մ, և անանցական է՝ ո ո ո գ ա ն ն մ ՝»:

- 2 D միջինն
- 4 ABCJ սփածա
- 4 ABCJ մտացո
- 7 J աղղեմ
- 8 ABCGJ որքան, D աշտ, HI որքան աշտ փիս որք
- 9 ABCDEFGHIJKL մտացայ փիս մտացայ, նմմա. Ազոնց, 212.
- 9—10 BC յայտոյցէ
- 10 AD աղղեմ
- 10 H աշտպէս
- 10 ABCJ իրջիմ
- 10—11 ABCDEFGHIJKL որքան (աշտպիսիք) փիս որք, նմմա. Ազոնց, 212.
- 11 E աշտպիսիք
- 11 FH որ (տայլ) փիս որք
- 12 ABC մտացո
- 13 G որք
- 13—14 ABC վանդի, G և նովին վանդիին
- 14 ABCDFIJ մայն

- 14 ABCDHI իրք
- 14 ABC ներք ներգործական
- 14 GH է (որպէս)
- 15 ABCDFIJ մայն
- 15 DFGHI իրք
- 16 G չիր՝ և (աշտպէս)
- 17 ABC սփածա
- 17 ABC մտացո
- 17—18 G առեմիք
- 18 ABCF սփածա
- 20 A վանդիին
- 21 F չիր՝ ի (սկզբանն)
- 21 E ներգործութեան, HI զներգործութեան
- 21 D վարս փիս վարս
- 22—23 ABCEJ չիր՝ Բայց յայլ վաւրս, որպէս կորձայք վարին կրականին ոչ՝ չմտարս, այլ ըստ սովորութեան սնուանց
- 25 FGHI չիր՝ և (է)
- 26 GH նախագաղափար է (չրջուն)
- 26 AE չիր՝ և նախագաղափար, որգոն՝ ստղեմ, և անանցական է՝ ո ո ո գ ա ն ն մ ՝:

Իսկ տեսակի են բայի նախագաղափար և անանցական: Եւ է՝ նախագաղափարն աշտպիսի, առգոն, վաւեմ, կտրեմ, պստեմ, կտրեմ և աշտպիսիքն: Եւ անանցական ի սմանէ, որ անց յտուայ բան զսա, և է՝ աշտպիսիքն: Եւ անանցական ի սմանէ, որ անց յտուայ բան զսա, և է՝ աշտպիսիքն: Եւ զայս ըստ անուանն կարգի: Եւ պարտ է գրեակ, թէ ըստ նայումն բարբառոյ նախագաղափարաւք վարին կորձայք միայն, իսկ անանցականաւք՝ այլք ամենայն:

Պարս և զայս զրեալ, զի նախագաղափարն և անանցականն յանուանն զրեանն նշանակէր, իսկ ի սմա ստակ կայ ի վերայ ձայնիցն միով վանդի անանցական:

Բ Ա Ն

«Չ և ւ ւ ք են երեկ՝ պարգ, բարգ, յարաբարգ: Պարգ, որգոն՝ զ փ ա ն մ, բարգ, որգոն՝ ք ա ա զ փ ա ն մ, յարաբարգ, որգոն՝ վ ա ր գ ա պ ե տ ն մ, և ա ե կ ա ր ա ն ն մ, ս ա ն մ ա ն ա ր ա ն ն մ ՝»:

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Թ Ի Ի Ե

Եւ նէ բայի նովնպէս ըստ անուանն են կրեք՝ պարգ, բարգ, յարաբարգ:

Եւ է պարգ բայ ամենայն նախագաղափարն, որպէս՝ գրեմ, կոփեմ, կտրեմ և ամենայն նովնպիսիք, իսկ բարգ՝ Բայց գրեմ կամ գրուեմ, կորպէս, կտրեմ, կտրուեմ, իսկ յարաբարգ, կարի Բայց գրեմ, ստուամարանեմ, որպէս և ինքս աւէ, պարգ՝ գրեմ, բարգ՝ ըստգրեմ, յարաբարգ՝ վարգպեմ, սանմանարանեմ: Վասն զի ամենայն գրուեմին ըստ երկրց յեղանակի ձևանայ՝ ըստ պարզին, և անպարզին, և շարադրեցելոյն. պարգ՝ մարգ, որ է՝ չասարակաց. ըստ անպարզին՝ զեղեցիկ մարգ, և շարադրեալն՝ զեղեցիկ մարգ Պարս, որ է ոմն մարգ:

Բ Ա Ն

«Քիւր երեկ՝ եզական, երկական, յոգնական: Եւ եզական[ն], որգոն՝ գ ա ն ն մ, և երկականն, որպէս՝ գ ա ն ն մ, և յոգնականն, որգոն՝ գ ա ն ն մ ՝»:

- 2 AE չիր՝ Իսկ տեսակի են բայի նախագաղափար և անանցականն:
- 3 ABCDHI պտուտեմ
- 3—4 GH աշտպիսիք
- 4 E զսայ
- 5 EI կարկատուեմ
- 6 E աշտպիսիք իրքն փիս աշտպիսիքն
- 6—8 DFG չիր՝ Եւ պարտ է գրեակ թէ ըստ նայումն բարբառոյ նախագաղափարաւք վարին կորձայք միայն, իսկ անանցականաւք այլք ամենայն:
- 7 B նայում
- 9 D զսայք
- 9 ABCEJ յանուն
- 10 E նշանակէր
- 10 E սմայ
- 10 ABC կա
- 10 DE ի վերս
- 10 A վանդի
- 13 HI չիր՝ են
- 17 DGH անուան
- 18 ACDFHIJ ըստ
- 20 GJ կրատուեմ
- 23 ABCDJ ձևան
- 27 ADEFGHIJ յարեական
- 28 J որգոն
- 28 AB երկական
- 28 ABCDGHIL որպիսիք
- 28 ABCDFGHIL զանուամ փիս զանուամ
- 28—29 ACDGHIL յարեական

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Թ Ի Ի Ե Լ

Եւ իբիւ բայի եւ երեք, որպէս և յանուանն՝ միակեան, երկակեան, յոգ-
նակեան: Եղակեանն միոյ նշանակիչ, և երկուորակեանն՝ երկուի, որպէս՝ մեք,
մեք, գէպէս և ի մերս չիք յատակ յոգեակեան յանբաւու: Եւ թէ կամիս՝ զի-
ցոր գարիեակ սոցա, եղակեան բայք, որպիսի՝ գաննմ, կոփեմ կտրեմ, և
ամենայն աշարխիրու: Իսկ երկուորակեան բայք, որպիսի՝ գանում, կտրում,
կոփում.—բայք ի մերում լեզուս ո՛չ վարի այս նշանս, որպէս և ասացաք:
Իսկ բազմաորակեան բայք եւ այս՝ գանեմմ, կոփեմմ, կտրեմմ, վարեմմ,
նալածեմմ և այսպիսիքն:

Ք Ա Ե

«Քէմմ <եե> երեւ. նախ՝ յարմէ բանն <սկսի>, երկիր՝ առ որ բանն
<լոյի>, երիս՝ յաղագս որոյ բանն <տաի>»:

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Թ Ի Ի Ե Լ

Աստուած զոգցեա թէ զպատճառս ուսուցանել՝ գրանխանութիւն զի-
մաց, որպէս հարցեալ ուրոր, թէ վասն է՞ր եւ երեք զէմք, և ո՞չ՝ շորք կամ
երկուս Ասէ թէ այն եւ պէտք բանաւորաց և երիւք այստորիք կատարին և
լեռն՝ յո՛ւմմ, առ ո՛վ և վասն ո՛յր. և անէ յո՛ւմմ՝ զառաջին զէմն, իսկ
առ ո՛վմ՝ զերկրորդն, իսկ վասն ո՛յր՝ զերրորդն. զի նախ՝ որ ասաց, երկ-
րորդ՝ առ ով խաւսեցաւ, երրորդ՝ վասն որոյ ճանաչեցն:

Եւ զէմք ասին ո՛չ բառ իրաց, այլ բառ զիմաց իսկ. իբր թէ նախ՝ յա-
ռաջեմն բանն, երկիր՝ առ մասաւորն, երիս՝ առ եւ հաստարարդնսն:
Եւ այսպէ՛ս իմաստցիս ապացուցիւ զերիս զէմն.

Նախ՝ որ ասէ զբանն, որպէս՝ կոփեմ, գրեմ և կամ այլ ինչ. իսկ երկ-
րորդ զէմք՝ ընկերին, որպէս թէ՛ կոփես, գրես. իսկ երրորդ զէմք՝ յորժամ
զհեռաւոր ընկերէն ընդ մերձաւորիս ասիցէ, որպէս՝ կոփէ, վարէ, ճճձէ,
կատս, աղայ, ժողով, շարժէ, կոչէ, և ամենայն այսպիսիքն:

- 2 G բառի. ABC բային փխ բայի եւ
- 2-3 ACDFGHI յորձեակեան, J յարակեան
- 3 E եղակեան
- 3 A նշանակիչ, H նշակիչ
- 4 ACDFGHI յորձեակեան
- 4 DE կրէ փխ եւ թէ
- 5 ABCEHI բա
- 6 ABCDEHI երկուորակեան, DGJ եր-
կուակեան, նմա. Ազոնց, էջ 213:
- 11 E ֆեմք
- 12 E յարցար որո
- 14 E զպատճառս
- 15 G հարցիչ
- 15 E գեմք
- 16 G պետք
- 17 FJ և (առ ով)
- 17 ABC վասն էր, D վասն ո՛յր ևն փխ
վասն ո՛յր

- 17 D յորձեմէ
- 17 E գեմն
- 18 BG վասն որոյ փխ վասն ո՛յր
- 20 E գեմք
- 20-21 E յատաջեմնն
- 21 ABJ մասաւ որոն
- 21 G չիք՝ հա
- 22 E գեմն
- 23 J զըրեմ
- 24 E գեմք
- 24 ADEFGHIJKL ընարին, BC ընգրին
փխ ընկերին, նմա. Ազոնց, էջ 210:
- 24 E գեմք (յորժամ)
- 25 G գեմաւ որոն
- 25 E ընկերին
- 25 DFGHI առցէ փխ ասիցէ
- 25 ABCDEFGHIJKL աղա փխ աղայ.
նմա. Ազոնց, էջ 212:

Բ Ա Ե

«Ամանակի <եե> երեւ. ներկայ, յորում էմք, անցեալ, ապա ունիչ:

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Թ Ի Ի Ե Լ

Ամանակի եւ հաստատու երեք. ներկայ, յորում էմք, անցեալ՝ ան-
ցեալն իսկ է, ապաունի՝ հանգերձեալն: Եւ զիս րոջ եւ երեք ամանակիք. վասն
գի ամենայն ազգոսն և կիրք՝ կա՛մ տակալին ևս լինին և նշանակին
զներկայ ժամանակն, և կա՛մ կատարեալք եւ և նշանակին զանցեալն, և
կա՛մ կատարելոց եւ նշանակին զապաունին. իբր թէ լիակ էիք. լինիս.
լինելոց եւ:

Եւ կոչի ներկայ՝ որ այժմս կայ՝ և՛ զէմք, և՛ զորձն, որ ի սմս ցուցանի:
Իսկ անցեալն, որ չէ ի միջի, և՛ ոչ զէմք, և՛ <ոչ> զորձք նոցա, այլ որպէս
երազ ընդ մտացմամբ և որպէս զիմ գորչ ի վերայ ձեան և ասողին սուն
չինելոյ, որ վաղիս չէ ի միջի: Եւ ապաունի զատաշխիտայն ասէ, որ յատով
զգործս ունի լինցեան, որպէս և հանդիպին՝ շար կամ բարի, փառք կամ
անփառութիւն: Եւ զայս երեք ժամանակս այսպէս ցուցանէ բա[լ]. զներ-
կայ, որ է մերձակայ, և ևն բայք այսք՝ կոփեմ, գանեմ, ուտեմ, նստիմ,
յառնեմ և ամենայն այսպիսիքս:

Եւ նշանակէ բա[լ] և զապաունի ժամանակն, որ է ապագայ կամ
ստաշխիտ, այսպէս՝ կովեցիցք, կտրեցիցք, գանեցիցք, կերայց, արիցք, վարե-
ցիցք, հալածեցիցք, նստայց, յարեայց, խառնեցայց և ամենայն այսպիսիքն
ապաունիք ասին:

Եւ ի սոցանէ անցեալն բա[լ], որ անցելոյ ժամանակին նշանակ է և
ցուցանէ զանցեալն այսպէս՝ կոփէի կամ կոփեցի, գանէի, ուտի, բմպի.
նստի, յարեցի և ամենայն այսպիսիքս:

Բ Ա Ե

«Եւ ի սոցանէ ունի անցեալն գանգանակս չորս՝ յ ա բ ա ձ ց կ ա ն,
յ ա բ ա կ ա յ, գ ե բ ա կ ա տ ա բ, ա ն ո թ շ, որոց բազազանութիւնն են

- 2 ABCD ներկա, G զնկրինս
- 4 ABCE ներկա
- 4 ABCE կէք փխ էմք
- 6 ABCDGHJ ամանակն
- 7 ACEG զնկրիս
- 7 B ժամանակն
- 8 J գաղտարն
- 9 BCDEFGI լինելոց էմ
- 10 AB կոչին
- 10 ABCE ներկա
- 10 ABC կա
- 10 E գեմք
- 11 E՛ գեմք
- 11 ABCDEFGHIJKL չիք՝ և (ոչ) զորձք.
նմա. Ազոնց, էջ 262:
- 11 G նոցայ
- 13 ABC գաղտաշխիտայն, FH գաղտաշխիտայն
- 15 ABCD անփառութիւնք
- 15-16 ABCJ զնկրին
- 16 AHGJ մերձակա
- 17 E յառնեմ
- 18 ACDEFGHIJ ապագամ
- 19 ABCDJ ստաշխիտ
- 19 J կտրեցիցք
- 20 C նստայցք
- 22 E անցելոյ
- 22 D նշանակէ, EGHJ նշան է
- 23 D կտրեցին
- 23 EGJ թմբէի
- 24 H և (յառնելի)
- 24 G այսպիսի իք
- 26 D գանգանակեանս
- 27 ABC յարակա

եւե՛ր՝ ներկային ընդ յարանգի՛ն, յարակային ընդ գերակատարին, աճօր-
չին ընդ ապառնույն»:

Մ Ե Կ Ը Ո Ւ Թ Ի Խ Ը

Եւ ի սոցանէ, ասէ, յայս նրիցս՝ անցեալն, որ է անցեալ ժամանակն,
չորս գանազանութիւնս զազդմանցն ունի՝ զյարաձգականն, զյարակային,
զգերակատարն, զանօրին:

Եւ նշանակէ յարաձգականն զմասն ինչ ներկային, յորմէ ժառն ինչ
արարեալ է չիրացն, և մասն ինչ աննկույ կայ, ինչ որում ասէ, թէ գնս
առնէի՝ և նշանակէ զյարաձգականն, որ ոչ է բովանդակեալ, այլ զնկույ
սմանց նշանակէ ունել ինչ ի ներկայէն ըստ մասին: Իսկ յարակայն նշա-
նակէ զերկուց անցելոց աւուրց ազդումն: կամ զամսոյ միոյ, կամ զտար-
ույ. և է յարակայ՝ իբր թէ **Լգործի**. **Կկոփի**:

Իսկ գերակատարն զտասն, կամ զքսան, կամ զերեսուն ամաց ազդումն
ինչ նշանակէ, որպոն՝ **Կկոփեցի**, **Լգրեցի**, **Լգործեցի**:

Իսկ անորինն, որպէս անունդ իսկ յայտ առնէ, անորոշարար զամենայն
ժամանակն նշանակէ՝ զյարաձգականն, և զյարակային, և զգերակատարին.
որոց բազմազանութիւնք են կրեք՝ որ է ազգակցութիւնք կամ միաբանութիւնք
ներկային ընդ յարաձգին. զի մինչ մասն ինչ արարեալ է և մասն ինչ առ-
նկույ կայ, վասն այնորիկ միաբանութիւն ունի ներկայն և յարաձգականն՝

յարակային ընդ գերակատարին, զի որպէս ներկայն հուպ է ի յարաձգա-
կանն, այսպէս յարակայն՝ ի գերակատարն: Նմանապէս և անորինն ընդ
այստեսունն միարանութիւն ունի, զի յետ զործելոյն զհաս գայ և զոր առ-
նկուց է: Եւ թէ կամիս այլ յայտնի ուսանել՝ ընկալ ընդ բայք, որ նշանակեն
ըստ շրթնց զանազանութիւնս: Եւ են այսոցիկ. յարաձգականն՝ **կոփի**.
աւշլի, հալի, բերի, քանդի, նկարէի և որք այսպիսիք: Իսկ յարակայն՝
կկոփի, **էտաշլի**, **Լնայլի**, **Լբերի**, **Լքանդի**, **Լուտի**, **Լըմպի** և

որք այսպիսիք: Իսկ գերակատարն այսպիսիք են՝ **Կկոփեցի**, **Լնափ**, **Լնա-**
նի, **Լտաշեցի**, **Լնայլեցի**, **Լբերեցի**, **Լքանդեցի**, **Լնկարեցի**, **Կկոտարեցի**,
Լաստեցի և այսպիսիք: Իսկ անօրինք այսպիսիք <են>. **Կոփիցի** կամ **կո-**
փեցի, **տաշեցի**, **բերեցի**, **հալեցի**, **նկարեցի** և որ սոցին նման իսկ
յաղագս երկից ժամանակաց այսպէս զրէ հասնեն՝ **Կոփիթ** առկղ. **սնա-**
ցին ոմանք զնրկից երկիցադոն վասն անցելոցն ընդ նա երկուցն ևս. **՛**
այք զանցեալն՝ յաղագս յառաջանալոյն ըստ նախազատութեան: Գար-
ձեալ հարցաւ յամսնց, թէ զի՞նչ է ժամանակ՝ ի զոչի՞ց և, թէ՛ յո՛չ զոչից: Որք
ի զոչիցն ասեն՝ զայս սասցին, արինակ, թէ յուստարաց շարժումնք և բնա
լինելութեանց անձուք և յարմարութիւնք աշխարհի ի ժամանակի կատարին:
Իսկ Արիստոտելս ասաց՝ յոչ զոչից, որպէս յուշկապարկացն համբաւ՝
անուս՝ միայն, այլ ո՛չ՝ ճշմարտութեամբ. զանցեալն այսպէս ազարտե-
որպէս զի անցաւ և ազականեցաւ. և զպատմին, զի ոչ է իսկ ի միջի. զնկու-
կայն՝ աներևութարար իմն, զոր արինակ թէ ի բուն որ կայցէ, կամ յայլ
զբասանս նա. զիսն կատարէ զնիթացն՝ ըստ տարազուցի ջրոյ իջելոյ ի
խողովակէ յաւազին տեղի, որ յաներևութուստ իջանէ ի վերայ աստի և ոչ
երեւի, և ընդ իջաննն՝ ծափ: Ա՛րդ, ի մեկնիչն այլ յերկար ունի բանս, բայց
մեր ի կարնելն ջան եղաք:

Յ Ա Ղ Ա Գ Ս Լ Ս Ո Ր Գ Ո Ւ Թ Ե Ա Ը

Բ Ա Ն

«Լծորգորին է կարգաւոր խնամբարինն բայից. և են լծորգորինն՝
շեռուար բայից ուր, որց.

<1> առաջինն արտարերի՝ բ ն ն իւ, մ և ն իւ, պ է իւ, փ իւ ը իւ,
սզգն՝ ջ ա մ բ - և մ, ծ ա մ - և մ, ք մ պ - և մ, շ ա փ - և մ.

<6> Եւ վեցերորդն՝ լ իւ ն իւ, զ ա ա իւ, ն ու իւ, սզպիսի՝
կ ա ը գ - և մ, փ ա կ - և մ, կ ն բ - և մ, ա զ խ - և մ.

- 1 E ներկային
- 1 G արտակին
- 1 EJ յարակային
- 1 D գերաշխատարին
- 1-2 C անօրինք
- 2 ABCDEFGHIJ ապառնույն
- 6 D գերակատարն
- 8 ABC չիբ՝ է (չիրացն)
- 8 E ասանկո
- 8 ABCJ կո
- 8 E ըստ որում
- 9 ADEFGHIJ բովանդակել
- 9 G զնկույ
- 10 EG ի ներկային
- 11 B առուրցն
- 11 E միս
- 11-12 ABCDGIJ գտարոյ, E գտար փխ
գտարույ
- 12 ABCEJ յարակայ
- 13 AB գազգուն
- 14 DFHIJ որդոյն
- 14 DFG Լգործի, E Լգործեցի
- 14 DFGHI յարակային
- 17 G չիբ՝ որ է ազգակցութիւնք կամ միա-
բանութիւնք
- 18 J ներկային
- 18 CHI մի փխ միմն
- 18 HI զի միմն մասն ինչ կատարեալ է
- 19 ABCJ կո
- 19 A ներկայ
- 20 BC յարաձգական
- 20 CEG յարակային
- 22 ABCDEFGHIJKL ապառնույն, նմա.
- 22 ABCJ գնեստ գա
- 23 E Լթլ փխ ն, թլ
- 23 E կամօրք փխ կամօր
- 23 AC որ
- 26 ABCE Լնարէի փխ Լնալի
- 26 GI Լքմբի

- 2 B Լգերցի
- 2 AB Լքանդիցի
- 2 E Լկարեցի փխ Լկոտարեցի
- 3 ABCFEJ Լաստակցի փխ Լաստեցի
- 3 ABCDJ անօրինք փխ անօրինք
- 3 ABCDF կոփեցի փխ կոփիցի
- 4 BC տաշեցի, A տաշից
- 4 AJ բերեցի, B բերից
- 5 CJ ժամանակացս
- 6 ABCJ գերակայ
- 6 EG նայ
- 7 E գտանցեալն
- 7 F ընդ փխ ըստ
- 7 B նախազատութեամբ
- 8 E յոչ սոցի
- 10 ABCD ՛ց անձուք, HI ամձուք
- 10 AC աշխարհ
- 11 ABD Արիստոտելս
- 11 EF յոչ զոչից
- 11 ACF որպէս յոչ (CF զոչից) զոչիցս յոչ շ-
պարկոց.
- 11 D գտնչկապարկացն, E յոչ շկապարկա-
կացն, HI գտնչկապարկոց, F յոչ շկա-
պարկոց
- 13 ADEFGHIJ չէ իսկ փխ ոչ է իսկ
- 14 ABD աներևութարար
- 14 J սբնեակ
- 14 BCDE կապցէ
- 15 J գնեթագան
- 16 CE ի վերս
- 18 K ճանաչար
- 21 K լծորգութիւնն
- 21 AC բայից
- 21 B չիբ՝ և
- 25 G չիբ՝ և
- 25 ABCEJ գեմի
- 25 AB բլիւ փխ բլիւ
- 26 ABCD ափի

<3> Եւ երբո՞ն՝ դ ա յ ի ւ, ա ի ւ Ե ի ւ, ք ա յ ի ւ. որգան՝ ա զ զ - Ե մ. աւարտ-Ե մ, յ ա զ ք - Ե մ.

<4> Եւ Բառերգն՝ գ ա յ ի ւ, ս լ ի ւ, ձ ա յ ի ւ, ց ա յ ի ւ. որպիսի՝ կ ար գ - Ե մ, ա ս - Ե մ, փ ա ռ ձ - Ե մ, Բ ա յ յ - Ե մ.

<5> Եւ ճիւղերուրգն՝ ժ է ի ւ, շ ա յ ի ւ, շ ա յ ի ւ. որպիսի՝ շ ա ռ ժ - Ե մ, մ ա շ - Ե մ, կ ա շ - Ե մ.

<6> Եւ վեցերորդ[ն]՝ լ ի ւ Ե ի ւ, դ ա տ ի ւ, ց ա յ ի ւ. որպիսի՝ ծ ա լ - Ե մ, մ ա դ - Ե մ, մ ա ց - Ե մ.

<7> Եւ նրբերորդ[ն]՝ ծ ա յ ի ւ, Ե լ ի ւ, շ լ ի ւ. որպիսի՝ կ ա ռ ծ - Ե մ, կ ա ռ Ե - Ե մ, ա ա ց շ - Ե մ.

<8> Եւ ուրբերուրգն՝ երկուորկն յատակ՝ ր է ի ւ, ա ա յ ի ւ, որպիսի՝ ր Ե ր - Ե մ, վ ա ս - Ե մ.

<9> Եւ իններորդն՝ Բ ա յ ի ւ, որգան՝ կ ա ց - Ե մ.

<10> Եւ տասներորդն՝ մ ա Բ ա ռ Ե շ ի ւ, որգան՝ դ ի - Ե մ, գ ա վ - Ե մ. ա ռ շ ա Ե - Ե մ, Բ ա վ ա Ե - Ե մ, Բ ա մ ա յ յ - Ե մ, Բ ա մ ր ա Ե - Ե մ:

Եւ պարտի լծորդութիւն Եւ երեմ, որոց՝

<1> առաջինն առաքերի յատաշին Ե յերկրորդ զլմ ա յ ք ի ւ երկայ- Ե ի ւ. որպիսի՝ գ ա մ, գ ա ս, գ ա յ.

<2> Ե յերկրորդումն՝ ա յ ի ւ երկաքարառով, որգան՝ ա ո ց ա Ե մ, ա ո ց ա Ե մ.

<3> Ե յետումն՝ Ե շ ի ւ, Ե ա յ ք ի ւ, դ արձեալ, որգան՝ գ Ե ա մ, գ Ե ա ս, գ Ե ա յ. Ե ըստ լեզուաց՝ ա յ ի ւ, Ե Ե շ ի ւ, որգան՝ գ զ մ Ե յ գ Ե ա > :

Մ Ե Կ Ե Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Յազազա լծորդութեան բազում ինչ ունիմք իստանալ պիտանայտա Ե սմանել, քանզի լծորդութիւն դատեալ եղև ի ստաղաշափական կշտոց սառամ- նաժարժից սմանց, որք ի մակացութեան ղեղերանս կացին հանապազ, զի դառնմանաշափութիւն բունի լծորդովն շինելին սեղի:

Եւ լծորդութիւն կոշի ծայնակցաց տասից ելանել յիւրաքանչիւր ստ- գադիրն շարաց՝ տեղի ստալով ընկերին մտանել ի յաժ առ յարմարութիւն բանին՝ որպէս իր և դորժ բացակատարելով: Եւ այսպէս առ լծորդութիւն, զի յորժամ ելեալ մինն ի լծոյն՝ մտանել ընկերակիցն բառեալով դառն, որպէս բնեն գմենի կամ մնեն զպէի. նոյնպէս և ալլցն:

Եւ կարգաւորն, զի ոչ ալլ ընդ ալլոյ, ալլ յանննիկի կարգի մտանիցեն, յորոց լծորդաւրն սանուն գտորակն, յորժամ ստակ աւիցի բերեմ, և յաւ- լեալ՝ թէ զայս ինչ բերեմ, ոչ ևս:

- 5 ACDEFQHI հինգերորդ
5 ABC չարի
7 ABCDE լինի փխ լինի
7 ABC ետի
8 A մաշ-եմ փխ մազ-եմ
9 G մեմի փխ մէի
10 AB կարճեմ փխ կարճեմ
14 J եջի
15 A Եսմեմ
17 FJ երկրորդ

- 18 A գա փխ գաշ
19 DEFGJ որդագն
23 EJ չղեալ
25 ABCD բարձուժք
27 ABCDF ղեղերանան, E ղեղերանա
33 B գմենն
34 A բնդ առ բն ալլոյ, E բնդ ալլ ընդ ալլոյ
34 GI յանցիւր
35 A լծորդն, J լծորդ > ըն
35 E տարեմ

Եւ Լ՝ լծորդութիւնս պիտանայտու ըստ այսքանոյ իրի. առաջին՝ ի ստ- գաշափութիւնս յարմարութեան բանի, երկրորդ՝ ձեռնասու ի գիտս ստաղա- րանութեան, փոխելով զլծորդն մինչև հանդիպեցի ստաղափութեան անուանն. և երրորդ՝ երկի ի անսակա խառնից յայնքանն, որք ոչն գիտան ուղա- խառնել, մի-մի ի լծորդացն լինի նոցա փոխանորդ և լցցել զտեղի բանին, որ- պէս ասել՝ բազուի, պազուի, փազուի. նոյնպէս զտացն և զայլոցս. չորրորդ՝ զի լծորդն զմի տան ազգումն այլեայլ բարտիք. հինգերորդ՝ երկի ղեղեց- կութեան բանի յարուեստս զըշաց. և վեցերորդ՝ ցուցանի պայճատութիւն խառնից ի բարբառս բանից և զրուցատրութեան:

Արդ, աւրինակ երկից ցուցաւ յատաշարչն ըստ ստաղաշափութեանն և ի ստաղաշարանութիւնս անուանց և ի անսակա խառնից փոխանորդ լինել ի բառս իսկ չորրորդ գլուխն Ե այսպէս.

Առաջին՝ բննի, մննի, պէի, փիրի. բննն՝ ի միջակուցն, և գմենն և պլէն՝ իրք սմայր ի լեղիքն, իսկ զփորն՝ ի թառանց, շարաշարելով ի մի լծակցութիւն, որք զմի տան ազգումն զարուսութեան բանին, որպէս և ասել՝ ջամբեմ—որպէս թէ զիմաստից կերակուր. զբանս անուանականին. ծա- մնմ՝ որպէս թէ ծասկելով իջանի ջիտականացն հանճարս, բմպեմ՝ զատարժ Լախանականի որպէս զըտար ուղիսց զըբերածս յաւացն. շափեմ՝ ընդզմ անուսումնութեանն զանձնատրական կերակուրչն զչարի. և թէ հանոյ է ի վերայ մարմնոյ կերակուրչ՝ վարժել զբանս նոյնպէս և զայլ լծորդս իմաշի՛ք. և իններորդ՝ ճոյնն, որգան՝ կամ-Ե մ, և տասներորդն՝ մարտիք եջի, որգան՝ զի-Ե մ, զավ-Ե մ և այլոյ:

Արդ, ծախելով զորոք բաղանայնոց ի լծորդն, կամի արդ և զճաշ- նատարս ի նմին զատու լծորդացն շարել. եշո՛ յորում նշանակել զգովնեղ Ե զղինմն՝ առ լծորդ, իսկ իրք զի յատակ Լ՝ ո՛չ անուանի լծորդութիւն: Թայց և աստ ղեշն մաքուր ասել, զի միայնակ և յատակ ի ձայնս: Եւ կամ զի յա- տաշին շունի բաղանան ղիր, ալլ յետն միայն, որով լինի շեշս:

Բ Ա Ն

«Եւ պարտի լծորդութիւն Եւ երեմ, որոց առաջինն առաքերի յատա- շին Ե յերկրորդ զլմ ա յ ք ի ւ երկայնի, որպիսի՝ գ ա մ, գ ա ս, գ ա յ > :

- 2 A յարմարութիւն
3 C անուան
4 5 J ուղղութն > սել
5 E նոցայ
6 A գացն
7 A գմիտն փխ գմն տան
8 ABCDEFGHIJKL ի պայճատութիւն.
Տեմ. Արանց. Ե՛ շՅԵ.
12 J ի բառ
14 ABCH Առաջինն
15 G ընն փխ ըննն
16 ABC գմենն
17 E գպեն
18 A շարաշարելով փխ շարաշարելով
19 G մի տան, A գմիտն փխ գմն տան

- 17 ABCDEFGHI զգիտականացն
18 ABCDFGHI աւից
18 ABC զըբերածս
19 E անուսումնութեանն
19 J հանո
20 E մարտիք
21 J որգան
21 ABC գանեմ, DEGH պանեմ փխ կանեմ
21 J որգան
23-24 G գնայնատ որք. H ձայնատ որք
24 J գգովնեղ
25 BC յատակ. DFHI բառակ փխ յատակ
26 B չիր՝ զի
26-27 BD յատան
29 D պարտիք

Մ Ե Կ Ը Ո Ւ Թ Ի Ի Ը

Պարոյկն աօի շրջաբեկութիւն՝ վասն յորդ և բարձրացեալ ձայնի նուա-
զումն, որպէս ուսանիս յօրտակին ճասի, զի առ սուր ձայնուոր տասնո՞
այր, և, ինի, յորժամ այն բազաձայն զիրան զինի ի վերայ սոցա ի Նեգս,
որ զըթնունն Նեգեն. և զձայնն պարոյի լծորդութիւնք աօին, զոր և արունա-
սաւորս երեք սաւ և երեք տարազի տայ մեզ ապացոյց, որոց առաջինն,
սաւ, արտաբերի յառաջին և յերկրորդ զէմս այլի երկանի՝ գամ և ալն.
զէմք, սաւ, զիւրն կամ զընկերին կամ զատարին, որպէ՛ս՝ գամ ևս, գաս
դու, գայ միս այլն:

Ք Ա Ն

«Եւ երկրորդն <արտաբերի> ն ա ի ւ և երկարբառով. որգոն՝ ա ո -
ն ա մ, ա ո ն ո ս, ա ո ն ս յ »:

Մ Ե Կ Ը Ո Ւ Թ Ի Ի Ը

Զերկրորդ լծորդութիւն պարունկիս նուով և երկարբառով վասն այն
սաւ, զի նուն աւանդակ է, որով երկարբառն շնշանայ և վերջին բա-
զաձայնն ի վայր բերել, որով պարունկանայ:

Ք Ա Ն

«Եւ յետումն՝ Ե շ ի ւ և ա յ բ ի ւ դարձեալ, որգոն՝ զ Ե ա մ, զ Ե ա ս,
զ Ե ա յ: Եւ ըստ յեզուաց <ինի>՝ ո յ ի ւ և Ե շ ի ւ, որգոն՝ զ ա մ և
յ զ Ե ա »:

Մ Ե Կ Ը Ո Ւ Թ Ի Ի Ը

Այս ծերական բառք ըստ միմի լեզուաց՝ ոյլի և եշի՝ զոմ և յղոմ, որ
չիւր բնական լեզուէն ծնեալ ըստ պատահման կամ ըստ սովորութեան կոր-
նայ խաւսին, բայց ըստ մերոսն և այլ ինչ, որ ոչ է եղեալ զիստ առաջնոցն
վասն անձանալթութեան լեզուիս, իրր սոցա, նոցա, որ ոչ միայն յառաջի
դասնումն, այլև յերկրորդիս խանարձանն, որպէս՝ կոփեմ, կոփես: Այլ
զանազանապէս և ոչ անբաժանարար է անուն լծորդութեանս, որպէս ի
զգայութիւնս է զուղատեսութիւն տեսանելոց: Եւ ձայն աղեղնականին ը-

զունայ առ բերումն մտաց, և յերկրագործ տեսակ կենդանոյն հասաա-
րապէս զուգինն իմաստաբերել առ ի գիտ կերակրոցն: Բայց որ բանին
զեղեղնութիւն և խաւսից զեղեղնութիւն երկի այսպէս, որ և եղից զլծորդան
և զերջին բաւան սակաւոր սակա յարացոցի, զի և ուղղակի և յիւրում անդ-
ուշ մտանելով ի լուծ՝ զեղեղնութիւն անէ ի բանս և ի զիրս, և անընտր-
զական փոխանակելն զերկոսին անարուեստ ցուցանէ:

Եւ ա՛յս նա անաշին լծորդութիւնք՝ բեն, մեն, պէ, փիւր. և սոցա ի բաւա
բանին՝ ամբիմ, ամբարիշտ: Եւ թէ կամիս պէ գնել փոխանակ բենի՝ ամպիմ,
ամպարիշտ—ըստ ծուռ խաւսից <ինի>, որպէս և՛ Ամպակում, համպա-
րանոց: Եւ բառք պէի՝ ամպ, ամպարեւան, ամպարտաւան: Ե՛ն, որ սառու-
զարանելով զմենն ի նու փոխեն, որ չէ ի լծորդութեան լեզանակէս, այլ ի
սառուգարանութեան, զի նուն ոչ է լծորդ մենի, այլ պէն և բենն, որպէս սաա-
ցի, որ թէ ասես փոխանակ պիլ գրեն՝ ամբարտաւան, ամբարեւան: Իսկ
բառք փիւրի՝ խափանել, խափանաւ, եփբարայ, քափուր:

Արգ, կիթ փոխանակ բենի փիւր լծես՝ այլայլէ զանսութիւնս իրին, զի
քարգրե՛ս՝ սքտարեալս, աօի բենի, և քափուրե՛ս՝ սունայնս, փիւրն, և խա-
բանաւե՛ն՝ «չխարելութիւն» նշանակէ. իսկ խափանաւե՛ն՝ «զխահանումն
իրի կամ գործոյն» նշանակէ փիւրի սակ զփիւր՝ «զթոյլ և զանարի մարդ»
նշանակէ, և բենի սակն՝ «զրիթի նացի» և կամ զայլ իրի նշանակէ: Եւ
այսպէս ի բազում բառս այլայլութիւն գործի:

Եւ երկրորդ լծորդութիւն է՝ զիմ, կեն, բէ, խէ, զոր թէ անդիտարար
զիցես ի լծի և զԲԼի բաւան կենի տեսն՝ այլայլի՛ միտքն և բունն, որպէս
ցուցիք՝ Աղէքսանդր, Աղէքսանդրեայ: Իսկ թէ ի անդի ԲԼիս կեն զենս՝ «զգե-
ղեցիկ սակոց» նշանակէ և «զաղկ սակորիք». նոյնպէս և յայլ բառս ԲԼի՝
քարման, քարբարուր շրջեցին. քարեալ ի նոցանէ. թէ զիմ լծես՝ նս
«զգիազատիկ թագ» նշանակէ:

- 1 A տեսնս փիւ տեսող
- 1 ABCFGI կենդանոյն
- 1-2 J հասաապէս փիւ հասաաբապէս
- 2 ABC պուզին
- 2 ABCD կերակրոց
- 3 BC չիբ՝ զեղեղնութիւն և խաւսից
- 4-5 EJ տեղոջ
- 5 ABCD մտաւորն փիւ մտանելովն
- 5 A զեղեղնութեան
- 5 A չիբ՝ սունն
- 5 A և պէտս փիւ ի զիրս
- 6 ABDE զերկուսին
- 6 A արուեստացս ցանէ փիւ անարուեստ ցուցանէ
- 7 ABCDEFGHIJKL սոցա փիւ այս. նմտ. մէք «Գրչութիւնս արքիւտի լեզվական-բերականական տեսութիւնք միջնա-դարձոն նոյնատեսումն աշխատանք յայն-նք, էջ 300, որն այսուհետև նապոփում ենք այսպէս՝ ԳԱԼՔՏԻՉ՝
- 8 DHJ ամբարտաւան, ամպարտաւան փիւ ամբարիշտ
- 8 E և կիթ
- 8 BE բենին
- 9 DGHJ ամպարտաւան փիւ ամպարիշտ
- 9 B չիբ՝ և
- 9 ABCFGI Ամպակում, E Ամպակում
- 9-10 DJ համբարանոց
- 10 DFGH Ամպակում փիւ ամպարտաւան
- 10-11 D բառուզարանելով
- 12 B գրենն
- 13 D չիբ՝ ամբարտաւան
- 14 ABCJ եփբարայ
- 14 ABC քափուր փիւ քափուր
- 15 DFGHI փոխանակ փիւր բեն լծես. E փոխանակ փիւր բեն լծես
- 16 DEG փիւրի
- 19 A չիբ՝ և բենին սակն՝ «զրիթի նացի» կամ զայլ իրի նշանակէ
- 19 BC չիբ՝ սակն
- 20 BC անդիտի փիւ այսպէս ի
- 22 DFG բաւան (կենիս)
- 22 ABC կենի
- 23 ABCDEFGHI զենն փիւ զենն. նմտ. ԳԱԼՔՏԻՉ՝ էջ 300
- 24 C արեկ, J գուզեկ
- 24 DFGH այլ
- 25 DFGHI չիբ՝ թարբման
- 25 DFJ շրջեցեն
- 26 AB զթագի փիւ զթագուորի
- 26 BC զթագ փիւ թագ

Իսկ ի գիմով բառան <են>՝ բռնզուճ, գայրագղել, խունց, խառմանգ, անգրանկաց, ժանգ, ժառանց, կնգուղ, խանգարել, ցանց, ցանգ, ցանգույն. քլ փոխանակ գիմի կեն դիցես՝ որպիսի արվում բառու ի տեսութեանցն առաարա- ցուայել, գժառանգն՝ անկ ասէ, որ է «կունց» և զկնգուղն՝ կնգուղ, և զխան- ցարեն՝ խանկարել, որ «զկարուակէ» նշանակէ: Եւ այսպէս թիւր լծորդու- քին կորստանէ զստուգարանութիւն և լինի ձայնին խոշորութիւն և տեսու- քեանցն առարարութիւն:

Իսկ բարբ կենի՝ անկանիմ, անկեայ, անկողին, անկիւն, ընկալց, ըն- կեցեալ, ընկզմեալ, ընկուզեալ, ցանկալորին, ցանկալով, ցանկալացայ:

Իսկ ի բարբս կենի գիմ <մի՝> լծել, զի անգամիմն նշանակէ, թէ «անգամներս» բան կամ գարձ իմն անգամեցաւ: Եւ անգողինն «զգողէ» ցուցանէ, և կենի ասելն՝ ցանկալ, ցանկալորին.—այս սգփափափու է զտեն- շումն քրճիցն նշանակէ: Իսկ զիմի ասելն՝ ցանց և ցանգուրին.—այս «զգարատ» և «զգարատար» և «զգանոց այլոցն» նշանակէ: Եւ զանտարանին 15 բառն այսպէս ի թմայեր՝ «ցանց կայիլ ընդ խս».—գիմ և կեն պիտայ է:

Երբոր լծորդութիւն՝ դայի, տիւնի, րոյի: Բարբ դայի՝ անդ, անդ է, չէ անդ, անդաստան, անդոր, անդունդ, անդրանիկ, ասանդ, ձեռնդ- սկեզուկ, ընդ ամենայն, կունց, մարց, բանց, բանց հար, ալ, ալաց:

Իսկ բարբ, որ տիւնիս ասի՝ այս են. բանտ, բանտարգել, Եփրատ. 20 ժանտ, ժանտաց, Կոստանդին, Կոստանդիանոս, Կոստանդիանուպոլիս, Պանտա, Պանտացի, կեռուկ, բեռեալ, կունտն, մարտ:

Արդ, էթէ գտին և զգա փոխանորդն՝ ալլայի, զոր արիւնակուս ցու- ցից, բանց յորժամ դայի ասես՝ կամ գմարոյ խաւից բան նշանակէ. կամ՝ զգործոյ, կամ՝ ընդ աստուած չար ասես, զբանց տառեցեւ, կամ՝ 25 ընդ որդի՝ բանց հար: Իսկ այն, որ տիւն զըես կամ ասես բանտ՝ «ընտանէ» և զկատանաց բանտէն նշանակէ: Նոյնպէս յորժամ դայի ասես կունց՝ «զկունց գիտայ» նշանակէ. և յորժամ տիւնի ասես՝ «կունտն զազայաց» կամ

ասլի կամ զգուպոյն» նշանակեցեր: Նոյնպէս և մարց անուն յորժամ դայի ասես՝ «պատկեր աստուծոյ» նշանակէ, և մարտ ասել՝ «կոսի մարտի» ցու- ցանէ: Է՛ և ալ միտս, զի երբք զիւ են, որ յալ կոչին, որ զնշանատրն ցուցանէ, որ է՝ սէ, դա և նու, որպէս յորժամ ասես՝ մարգ, մարց, մարցն. ալ որ դային է անդի՝ տիւն մի՝ ասել և կամ գրել, յորժամ ասես՝ ա- ստանոց, տէրդ, որդիդ, հագիդ, աւարդ, զանդ, զանդ, հացդ.—այս նշա- նակին ցուցական յալ է՝ դա՝ սիտի, և ս՛ ՝ տիւն:

Իսկ բարբ րոյի <են>՝ այսորիկ, Բերբալէ, Բերանիա, Բերդէմ, Բերդ- Արիարաւ, Եփրատ: Ա՛ բոց, ընդ սոցա դա մի՝ լծել կամ տիւն, զի րոյի 10 և Եփրատ ալ խորհուրդ ունի, և Եփրատ՝ զԵփրատ զետիւն: Նոյնպէս և նայն ի տեղի րոյի ալլայէ, զի յորժամ ասես խարճ՝ դայն որ չարազատ որդիք ընն, զնոսա՝ նշանակեցեր, իսկ դայի ասել խորդ՝ «զերամակ» կատնց թշնոց» նշանակէ: Եւ յորժամ դայի ասես գալոց, որ մի ի շորից 15 տարիցս նշանակէ, և ալոց՝ զբարեխառն կամ զգաման ալոց ցու- ցանէ: Իսկ րոյի ասել ալք՝ «զալթիվանէն ի տեղոց» նշանակէ, «ալթի- վանս կայար», և ալթոց՝ «զարձոց» նշանակէ. «զղեցար զլոյս որպէս զու- թոց»:

Չորբոր լծորդութիւն՝ գայի, սէլի, ձայի, ցոյի: Զայի բարբ՝ անգամ, անգղայ, զգայուն, զգացուցեւ, զգացել, —այս զգայն՝ «զլմա- ցեալի» և «զլմանակն» նշանակէ. իսկ սէլին՝ սգաւոր, սգացաւ, սգացալ՝ 20 «զգարմական և զլալոյ սուգ» նշանակէ: Եւ է՝ սգայն՝ մասնաւոր, և զգայն՝ ընդհանուր յամենայն իրս իմաստովանս. սէլի ասել բարեւ՝ «զթողի» նշանակէ, և գայի բարեւց ասել՝ «զգրամ» ցուցանէ:

Իսկ բարբ ձայի՝ խանձարու, նախանձ, հունձ, հնձալ, պղինձ. 25 հանդերձ, ինձ. իսկ ձայի՝ ընձայ, նորնձայ, ինձ: Արդ, էթէ զձայ ցոյի

- 1 BC չիբ՝ Իսկ
- 1 E չիբ՝ ի (գիմով)
- 1 DEFGH բարբուս
- 1 E խանց
- 2 ABCD անգամեաց փխ անգամեաց
- 2 ABC մանց
- 2 ABC մասնոց
- 2 BC չիբ՝ քանց
- 3 A ի տեսութեանց
- 4 E կունց
- 8 DEFGH անկանիւն
- 9 A բնկրգեալ
- 9 A բնկուցել
- 9 ABC ցանկուց
- 10 CDEFGHI շիբ՝ Իսկ
- 10 AB չիբ՝ ի (յուսբոս)
- 10 EHI անկանիւն
- 11 DEFGH իմքն փխ իմք
- 11 ABEGHI անգամեաց
- 12 E կենիւն
- 12 E գիտար
- 12 DFHI ըզմայց. E ըզմայց
- 14 ABC քանց

- 14 AJ այրոյն, BCDE տոյս, HI տարոյ, 5 մտ. ԳԱԼՊՏԻՂՆ, էջ 367.
- 16 BC գաի փխ գայի
- 18 ABCDEFGHI սկնդու կ. նմտ. ԳԱԼՊՏԻՂՆ, էջ 367.
- 18 A ընդամէն փխ ընդ գտնեան
- 19 DE Եփրատ
- 20 ABCEI կոստանդին
- 20 ABCEI կոստանդիանոս
- 20 ABCI կոստանդիանուպոլիս, D կոս- տանդիանուպոլիս, EI կոստանդիանոս - պալիս
- 21 E կունտն
- 23 AD բանն փխ բան
- 23—24 G չիբ՝ կամ զմարոյ խաւից բան նշանակէ, կամ զգործոյ, կամ ընդ աստուած չար ասես:
- 25 D չիբ՝ որ
- 25 BCEI զգիտանէ, FGHY զգրեանէ.
- D զընտանէ.
- 27 ABCI տուն, DFHI տիւն փխ տիւնի
- 27 AFGHI շուցաց, BC շուցայ, D շուց- շուց

- 1 B սոյլ
- 4 ACDEI սէ և դա (ձ գայ)
- 4 E որդես
- 5 C գայն
- 5 ABCI տուն
- 5 G զըրէլ
- 6 B գառոց, գունոց, հացց, C գանոց, գունց
- 7 C գայ
- 8 D Բնկրգեւ
- 8 DE Բնկանիւն
- 8 E Բնկէն
- 8 E Բնկիւ
- 9 ABC Եփրատ, EFGI Եփրատ
- 9 J սոցայ
- 9 EII մի՝ լծել
- 9 ABCEI տուն փխ տիւն
- 10 H Եփրատ
- 10 GHII գնայ
- 12 G որդի
- 13 G Բոշոցն
- 13 A Բոշոցն
- 13—15 DEFGHI չիբ՝ նշանակէ, եւ յորժամ

- գայի, ասես գայց, որ մի ի շորից տարբեր նշանակէ, և ալոց՝ զբարեխառն կամ զգաման ալոց ցուցանէ:
- 14 ABCDEI տարբոց և նշանակէ
- 14 C գրորթխան
- 15 EGJ ի անգոջ
- 15 F գալթեանիւն
- 15—16 D սինան, I գալթեանիւն, E ալթի - վանս, FGH ալթեան
- 19 ABCJ անգուս
- 19—20 ABCI գիմայելն փխ գիմայեալն
- 21 H գարմականն
- 21 E գլայ
- 21 DFGHI սգանոցն փխ սգայն
- 22 BCG ընթանուր
- 22 E բարան փխ բարուն
- 23 ABCE զթուխիլ, I զթուղթ
- 23 G իսկ (գայի) փխ և
- 25 G ձայի փխ ձայի
- 25 ABCJ ընձա
- 25 ABCEJ նորնձա
- 25 ABCD ինձ փխ ինձ
- 25 DJ գնա փխ գնայ

փոխես, զի մինն անձ ասէ, որ է թուանարն, և միան արցանէ, որ է սկրտ-
 րասեղն: Ինչպէս և զձայ՝ ծայի, և զձայ՝ ձայի—այլայլի բանն և տեսու-
 թիւնն:

Հինգերորդ լծորդութիւն՝ ժիւ, շայի, շայի: ժիւն՝ խոտո, և
 7 շայի՝ խոշոր, որ է շարմար բան ժիւ, զինչի գացես և շայլ բառոյ:
 Վեցերորդ լծորդութիւն՝ լիւն, դատ, նո: Յարագս շայմ լծորդաց աշո-
 ւո՛ւն անպիտ. լիւնդ շայմն է ք բազում իրս. բայց դասն՝ զերկու զորի
 տեղի բնու. մին՝ զիտն, և մին՝ որ լիւնն է, և ի լիւնն զիւն՝ էլ անն է: Եւ է՛
 լիւնն թանձր, և զիւնն՝ նուար ի ձայնատուութիւնս, զի լիւնով յորժամ ասես
 10 լու և և լաւարոյն—այդ ուղիղ է, և թէ զիւնով ասես՝ կարի անհամ լիւնն էս
 սա ևն բարձր զիւնի՝ էլի էլի—այս զհեղեցիկ է, և լիւնով թէ ասես՝ ան-
 ճնթիթ յոյժ և շաղփաղփ՝ էլի էլի, որ ոչ ունի ուղիղ զմիտս, զի ասէ՝ էլի
 էլի և չէ թերի, վասն որոյ որոշել պարտ է զլիւնն, որ լիւնն երեսուն է ք
 թիւս Տամարոյ, և զլիւնն, որ դասն է, որ է հինսուն Տամարոյ, կէս գրեթե
 15 ի վերայ զլիւնն, որ զիւնն կգաս, որ է կէս լիւնին՝ նուարն ձայնի սորս, և
 որ սորսար խաւսի՝ է զտախնացի ձայնատուութիւն՝ դատիւնացի, Եւս-
 յել, զամապախբանի, զեղի, Կիղիկ, զուզալ, զեզալ և շայլ բազումս,
 որպէս այն, որ յանճատութիւնն՝ զիւնն զիւն ասեն, և է՛ զիւնն սկարի
 դասն, և զիւնն՝ սանոյշ կգաս: Եւ թէ վասն է՛ ք ի թարմանչացն զիւնն դատի
 20 զլիւնով և սանճամովս, զի որ շայլագոյ զիւնով է՛ ք մերս դատով ասի, զի
 ձայնակից են, որպէս մեր ասեմք՝ Ղուկաս, Ղազար, զամբար, Իսկ նորս

- 1 ABC գրին, G մին
- 1 ABDFGJ թիւնու որն
- 2 G ձայ, ABCEJ գծա փխ գծայ, I ձայ,
FGHI ձա, ABCDJ գծա փխ գծայ
- 2—3 FG ասես թիւն, ABCE գտես թիւն
- 5 ABCJ և (գծայն)
- 5 B այլ
- 5 AC բառոյ
- 6 EGHJ լծորդ փխ լծորդութիւն
- 6 ABCGH յայն, DF յայն փխ լիւն
- 6—7 E աշոպն
- 7 ABGHJ յայն, DF յայն
- 8 GJ երկու
- 8 AG ք յայն, DFGHIJ յայնն, G ք յայն
փխ ք յայնն
- 9 A չիք՝ է
- 9 E յիւն, FGHJ յայնն (թանձր)
- 9 ABCDFG ձայնատուութիւն, J ձայնա-
տուութիւն, H ձայնատուութիւն
- 9 DFGHJ յայնով փխ յիւնով
- 10 ABC ուղիղ
- 10 A չիք՝ թէ (զիւնով)
- 11 BJ երկ երկ
- 11 DFGHJ յայնով, I յայնով
- 11—12 B աննէթէթէ, E աննէկէթ
- 12 A շաղփաթ
- 12 J ուղիղ
- 13 HI զլիւնն

- 13 AFJ զլիւնն, որ է յայնն
- 13 HIJ յայնն, E յիւն փխ լիւնն
- 14 AB թիւս փխ ք թիւս
- 14 A (ք թիւս) ճամարոյ
- 14 ABC զիւնն
- 14 B որ է գասն
- 14 ABCDEFGHIJKL նսուն փխ իննսուն,
Նճճճ. ԳԱԼՔՏԸՆ, էջ 368.
- 14 B կէս
- 15 E ք վերայ
- 15 FJ կէս. փխ կէս
- 15 ABCD յիւնի, FGH յայնի
- 15 J սորայ
- 16 ABCEJ ձայնատուութիւն
- 16 ABCD և (Եւրոպէի)
- 17 BC յամապախբանի, G զամապախբ-
անի
- 17 D Կիղիկ
- 17 FGJ չիք՝ և շայլ բազումս
- 18 DEFG չիք՝ որպէս այն:
- 18 E չիք՝ որ
- 19 ABC անոյշ
- 19 E և կթէ, G չիք՝ թէ
- 19 C ք թարմանչացն, ABDFHI Թար-
մանչացն, G Թարմանչաց
- 19 ABC զիւնն, DFH զիւնն, G զիւն
- 20 J շայլագոյ
- 21 FGI չիք՝ մեր

զիւնով՝ Ղուկաս, Ղազար, զամբար. այս որոշելն սորս յոյժ որոժ բեր-
 կանի է և անտեղի լծիւն՝ անիմաստ, որպէս յորժամ լիւնն ասես՝ լու, որ
 է լացումն արտասուաց, և զիւնի՝ զիւն, որ է ակն մեծադին և կամ անուն
 մարդոյ՝ Ղալ.—և այս շաղագս այժմ լծորդաց:

Եւ վեցերորդ լծորդութիւն՝ ձայ, ճէ, ղէ: Ջէի բարձր՝ անուշ, զեղշ, զեղ-
 շացի՛մ, լուշ, որ է որչն կապոյտ, և գաստ փոխեն զըէ՛ շայ ասել, և զշայ՝
 ղէ, որպէս՝ վայելուշ, վայելչապէս—շայ է, և ոչ՝ ղէ, և զճէ և զըէ փոխեն՝ զաղ-
 ջիկն աղնիկ ասել, և զվայնանն՝ վայնացն, որ ք բազում տեղիս թիւր
 10 գտեսութիւն, որպէս այս՝ խննչից, խննչոյ՝ սղամբոս նշանակէ, և ջէի
 ասել՝ սխաւար և կնաս բերէ տեսութիւն:

Ու վեցերորդ լծորդութիւն՝ բէ և սայ, որ լծին փոխանակ միմեանց, որ-
 պէս յերբայնիանն՝ Սարա, ք Տայս՝ Սասա, զի ք մերս սայ՝ զերկու բի
 տեղ նու:

Նոյննայ լծորդին շա և սէ, որպէս՝ անգոսեաց և անգոյնաց մի բան
 15 է, շայն՝ ասորի, և սէ՛ Տայեցի, որպէս՝ բարշիլ՝ նոցա, և մեզ՝ բարսիս:
 Եւ ստոյգն այն է, յորժամ ասես՝ գան նար բարշի, զերկուսին ասել:
 Նոյննայ փոխանակեն զիւն և զգատ, և յասելն տպակայ՝ սխակայ
 և խէի ասելն բերական է, բան դատիս, այլ յորժամ ասես լիւննայ կամ
 բիլիտում՝ զերկուսին ք մի առ:

Իններորդ լծորդութիւն՝՝ ճայի ասէ, գաս և զիւնն փոխանակ լծեն
 20 ի տեղի ուրի:

Տասներորդ լծորդութիւն՝՝ այլի, էլի և ոյի երկբարբառու: Զայն
 երկբարբառ ասէ, զի ընդ փնի լծի ք բազում տեղիս՝ ուրախ, բազում,
 փոխարին և այլ բազումս: Իսկ էշ, այլ ք միտսին լծին ք յուով տեղիս,
 25 զոր թէ զմի որ սակասեցուցես՝ սխալ գտեսութիւն բանին, որպէս յոր-
 ժամ ասես՝ կայ, կայր, կամ, կաս,—այս այլ միայն է, որ նշանակէ, թէ
 «կայ» կամ «կայր» այն իրքն ք տեղն՝ մարդ և թէ այլ իրք: Իսկ յորժամ
 էշ և այլ լծես, ասելով՝ կեայր, կեայ,—այս ք սկէցցելիս խորհուրդն է, և
 կենդանութեան՝ թէ սկենդանի է և կեայ, բառ ասարկոյ՝ երէ կեամք՝

- 1 E Ղազար, Ղուկաս (շրջուն)
- 1 E աղայ
- 1—2 B բերդոցանի փխ բերականի
- 2 GHI և (անիմաստ)
- 2 DFGHI յայնի. փխ յիւնի.
- 3 BC չիք՝ տին
- 4 E մարդոյ ոչ
- 5 ABCDGJ ձա
- 5 E Ջէի փխ Ջէի
- 6 ABCDFGHJ շա ասել, և զշա
- 7 HI շա
- 7 G չիք՝ և (ու՛շ ղէ)
- 7 G զճէն
- 8 B ասել աղնիկ ասել
- 8 E գաղան փխ փոխուն
- 11 ABCDEFGHIJ սա
- 12 ABCDEFGHIJ սա
- 14 E շա սէր փխ շա և սէ
- 14 ACD անգոսեաց
- 18 G ցցաթ

- 18 B չիք՝ այլ
- 18 AB բիլիտայ
- 20 E ասէ
- 20 EFG զհիւնն
- 20 DEGH փոխան
- 21 B ուրս ք փխ ուրս
- 22 DFGHI ճայ
- 23 A սիւնի. DFGHI սիւնի
- 23 ABD չիք՝ ք (բազում)
- 24 G չիք՝ լծին
- 25 ABD զպիտակոցու սղն
- 25—26 D չիք՝ յորժամ
- 26 ABCJ կա փխ կայ
- 27 ABCFJ կա փխ կայ
- 27 G ք տեղիս
- 28 ABCDIJ կէս
- 28 ABCDEFGHIJKL չիք՝ սկէցցելիս. Նճճճ.
- ԳԱԼՔՏԸՆ, էջ 369.
- 29 ABCJ կէս
- 29 AE թէ (կեամք)

տեանց կեանք, և երկ մեռանքիմ՝ և այլն: Եւ յայլ բարում իրո ի պակասել
այլի աշխարհ զարտօթին և մտածութիւն բանին, որպէս՝ երկ և եայ. Եւն
զինելոյ իրո նշանակել, և եպլն զեղեակն և զկատարեալն, որպէս յորժամ
ասես՝ շինել, գրել, գործել, որ զնոս յինելոց է. իսկ շինեալ, գրեալ, գոր-
ծեալ.— սորա զվախճան և զկատարումն են տեսալ, այս առանձինն աշ-
խարհում, և է՝ որ զիչ և զայր ի միասին պարտ է գրել և ասել, որպէս՝ գա-
րարեամբ, ազգութեամբ, քաղաքութեամբ, տեաք և տեսան: — Ի այն և ի
ստորոց նմանս ոմանք զեչ թողուն և տանն ասեն, որ զատո գրոյ նշա-
նակել, և ոմանք զայր թողան, որ անպարզեշտ բանս ծնանի, իսկ երկու-
րումք որպէս է՝ կ՝ բերական, և՝ սրբարանեալ: Ե՛ն և այլ Էրեք փառասու-
թիւնք, զոր անուղղարար և անպատշաճ տեսնու յընթեանու և ի գրել, որ են
այս՝ — քիւն և — քնն և — քնան: Եւ անոր զանազունս սնինն տեսութիւն. — քիւն
զիրն նշանակել, և — քնան՝ որ յազագս նորա այլ ինչ լինի, և — քնն՝
ի հոյութան և ի շրջումն բանին երկի, որպէս ասելն արգարութիւն՝ զիւրն
զիրն նշանակել՝ զարդարութիւնն. իսկ ասելն արգարութեան՝ այս վասն
արգարութեան այլ իրո նշանակել, որպէս թէ ասել՝ վասն արգարութեան
Բա առ զայս ինչ, և այսպէս գրովանդակն իմացիս: Իսկ — քննն՝ ի հո-
յութն երկի, ի գարութեան, յարգարութեան, ի քաղաքութեան. — սորա զայլ-
վերով ի նախազգացփարէն զամանցականն նշանակին: Եւ այսոցիկ հմտա-
նայով քո՝ դիտացեա, թէ միոյ տարի ծաշնաւորի յաշխարհ կամ պակաս
սնին պլուպիս ի տեսութեանց ատար ի ճշմարտութեանն ցոյցանէ, և զայս
յլերաամալ ոսցիս՝ յաշխարհ ատարն և զիր անտեսն, զի Արամ, որ էր
երկարավանդ անուն, թարգմանէր «հայր վերամբարձ», զի յաստեղս էր
ամբարձումն հայեցումոյ նորա: Իսկ զայրն պարզեալ նմա աստուծոյ՝
այբար հապանդ, որ թարգմանի «հայր բնութեալ հնշման», զի որպէս միար
ի յուրոյ առ աստուած բնութեամբ ամբարձոյ, և նա՝ ամենայն մարդկու-
թեանս եղեալ իրբն միտք ի մարմնի յաստուածայինն եղեալ իմաստու-
թիւն: — Եւ այսչա՛փ սակս ապացոյցի. եթէ ոչ տաղտկացիս յաղագս
երկուց պատանաց, բարում ի լծորդացս ազատութիւն ծանիրցես: Ե՛ն և
հոմանունութեամբ լծեալ այլեալ միար բանի ի մի բառ, յորոց զսակաս
լիշեցից, սակցել կեա և կէտ. զի է՝ կեա գրոց, և կէտ՝ մեծ ձուկն, որպէս՝

- 4 CDEFGHI շինել, գրել, գործել (շրջուն)
- 4-5 CDEGHI շինեալ, գրեալ, գործեալ (շրջուն)
- 5 A զվախճան փխ զվախճան
- 6 G որ փխ որպէս
- 8 AD նման
- 8 DFG առա տանն
- 9-10 ABCEJ երկրորդմբ
- 10 ABCEJ ուղեղ
- 10-11 DFI փառասութիւն
- 12 J սորոյ
- 13 ABCDFI գիր
- 13 ABDE ի թէն
- 13 DEGHJI թէնն
- 14 DI երեքն
- 14 E գարդարութիւն
- 19 G ապոյցի
- 20 G առա
- 20 G յաւելումն
- 21 E ի ճշմարտութեանն
- 22 C յերբանում, DFI յերբանումս
- 23 AC թարգմանէր
- 24 E նմայ
- 24 BC յաստուծոյ
- 25 ADEHI թարգմանի
- 25 G զոր միտք փխ զի որպէս միտք
- 26 CE յուրոյ
- 26 ABCEGJ ամբարձո
- 26 E նմայ
- 27 DEHI եղեալ փխ եղեալ
- 27 E յաստուածութեան
- 29 G (յուրոյ մ) ինչ
- 29 B ի լծորդս
- 30 D հոմանունութեամբ
- 30 FHI որոց
- 30 FHI կէտ և կեա (շրջուն)
- 31 BF կէտ փխ կէտ

լինաթան կամ որ եկույ զՅունան: Առի կէտ և շափմունք կենցաղոյս, բառ
այնմ՝ արեթանայ ի կէտ կոչմանս այսորիկ և այլ այսպիսիս: Առի «կէտ
գարնանային, ամանային» և այլն:

Չարձեալ ասել կապանք, որ է՝ հոմանունութեամբ լծեալ, զի է՝ կա-
պանք երկուքի և բանոց, և է՝ կապանք բարեալոյ՝ որ առի «կիրճս ճանա-
դարհիս: Առի կապանք, է՝ որ ի հեղեղատէ, և է՝ կապանք՝ որ ի կրանէ, որ-
պէս ասի, թէ սո՛չ է ձուլածոյ, այլ կրանահարութեամբ գործեալս, որպէս
յորժամ ասես՝ խոյս, նշանակես սղխոյս ոչխարաց, և խոյս՝ աշեր, և
խոյս՝ տեղի սալոյ, բառ այնմ՝ «խոյս ես Յիսուս» և ժխոյս առա ժողո-
վարդ իմ: Եւ առի դուրի, է՝ որ առի ի շուրս դուրակի. և է՝ որ՝ դուրակ:
Նայնպէս գիտն և գի թէ ոչ լծես ուղղակի, զի մինն լում ասէ, և մինն՝
լում, որպէս՝ յո՛յժ զկենդան, յո՛յժ զկաշիկս:

Իսկ փնիս՝ լումեաց, լումումն դիտար բանոց, — սորա զանազան միտս
ցոյցանեն բառ տեղոյն, զի ի ձրեկն զիրս՝ «լումեան» ասել, և զկապանքս
արձակելով «լում» ասեն, և հոտեալ իրաց ասեն՝ «լումեալ է», և զգիրս մեկ-
նեղոյ՝ «լումումն» ասի: Եւ թէ իմաստութեամբ ընենս՝ զանազան բանս
զմին սնինն տեսութեան, զի մինն յըմբանմանէ, և մինն՝ ի կապանք, և
միսն՝ ի պնդութեանէ, և միսն՝ ի խրթին դիտարութեանն լումանին: Եւ զա-
սացեալս սիրով ընկալչիք իրբն զբանայի զսանց ստուգաբանութեան
իմաստից, որ ի ձեռն լծորդացս վայս յորս զիրս լիշեաց ի բնարանն՝ Ը-
Ի, Վ, Գ, զոր յետոյ տեսցուք:

Յ Ա Ղ Ա Գ Ս Ը Լ Կ Ռ Ի Ե Ե Լ Ռ Ի Թ Ե Ա Ն

Բ Ա Ն

«Ընդունելութիւն է բառ ընդունալիս բայից և անուանց յառկութեան.
և յարեմ նմա այնք, որք և բային բաց զիմաց և ներխուճարութեանց»:

- 1 ABCD լինեալ, HI իրաբանում
- 1 B եկույ
- 1 A գՅնան, BCJ գիւնան
- 2 AD այսպիսի
- 3 ABC գարնանին փխ գարնանային
- 4 A հոմանունութեամբ
- 5 ABC բարեալ
- 7 ABC գործել
- 8 DE խոյս փխ խոյս
- 8 EFGHIJ տեղերի
- 9 E տեղի սալոյ
- 10 ABCDEFHIJ չիք՝ իմ
- 10 AG Ի շուրս
- 10 DEGHJ գուրիլ (գտանքն)
- 11 ABC գաղել փխ գուրիլ
- 12 ABCEJ իք փխ զիք
- 12 ABCDJ մին (լում ասէ)
- 15 D լումեաց
- 16 DEFH ցոյցանել
- 15 A բառ տեղոյն, BC բառ տեղոյն
- 15 EJ լումեաց
- 17 ABCDEFHIJK բարեալ
- 18 DEI գիք (ուրիւն)
- 18 G մին (յըմբանման)
- 18 BFGI յըմբանման, D յըմբանման
- 19 DGHJ չիք՝ միսն (ի պնդութեան)
- 19 E ի պնդութեան
- 20 D բնկալչիք
- 22 J յետո
- 23 A «Ենացու ընդունելութեան» բարեալից
Նետո՝ «զկարացիս յընտ գրիչն» հի-
շատարարութեամբ
- 25 GJ յատկութեանց
- 26 ADEFGHIJ յարեմ փխ յարեմ
- 26 E նմայ
- 26 ABCDEF GHIJK աւար փխ աշեր.
Նմա, Արմոց, Էջ 26:
- 26 BC բարե

Բ Ա Ն

Ընդունելուրին առի, զի հասարակ առի գոյանալ՝ չանուանէ և ի բայէ, և չերկոցանց ունի զիրն էութիւն և ինի մասն չութիցն. և թէ կատարեալ ունէր զերկոսան, ապա նախադա՛հ դատէր, բան զերկուսն: Իսկ զի մասն 5 ինչ ի միտքէն ունի և մասն ինչ՝ ի միտքէն, այնք ազազառ ոչ բան զնոստ նախիկին, բայց բոտ նոցանէն կարգեցաւ:

Բսկ թէ զի՛նչ է ընդունելութիւն,— ինքնբոստինքեան անուոց ար- աայայանալ յայնանարանեաց: Բառ ի զմտ սեռ է, յարեանայ՝ իբր թէ զհետ ևրթայ ընդունելութեան, որ ինչ և բային անկը: Բայց զզէմս ոչ յայտնէ 10 և ոչ զխոնարհմունս, վասն որոն Բարց զիմաց ստէ և խոնարհութեան, այ- սինքն՝ առանց զիմաց և խոնարհութեան, զի շինելն ասել, որ է ընդու- նելութիւն, ոչ եցոյց զզէմս և ոչ զխոնարհմունս՝ որ ի ղէմս խոնարհի- որպէս՝ կոփել, կոփեմ և այլն:

Իսկ այլքն, որք ի բային, նայր և ի սմա, և զհոլովս բոտ անուանն, 15 որպէս՝ արաբելով, արաբեալ, արաբելումն և որ ի կարգին: Արգ, թէպէտ ունի չերկոցն, բայց կայ յիրում միանձնութիւն, որպէս թէ որ սաէ ձիա- տուրիւն՝ ի մարդոն և ի ձիոյն, իսկ զմարդն կամ զձին ոչ նշանակի առանձին: Այսպէս, ընդունելութիւն ո՛չ զզէմս և ո՛չ զընութիւն իբրք նշա- նակէ, այլ թէ կամիոս՝ պարզ ցուցից զսմանէ և զսորին պիտանացուէն, զի 20 յանուանէ և ի բայէ, որպէս յորժամ առես շինեալ կամ արաբեալ՝ երկու իրս բնորոն— անուն և բայ. շինեալ բայ է, իսկ շինողին անուն գոյ, բայց ոչ յայտնէ զզէմն, այլ զայսպիսի բառս յորժամ լսես, իմացի՛ր թէ ի վե- բայ նշեալ է և անցելոյ ժամանակին և յոյնքէ մի, որոյ անուն գոյ է՝ շինեալ կամ արաբեալ կամ տաբեալ, բերեալ— և այս փոքր բառս յայտնէ 25 զժամանակն և զկատարեալ իրս և զնորուն կատարապէս, նոյնպէս և զայ- սրն, որ ի բային է՝ ցուցանէ:

- 2 G սա (զի) փխ առի
- 2 B ի բաէ
- 3 BFGHIJ չերկոցու նոցն
- 4 E ունէր
- 5 E ի միտքէն, 1 ի միտքն փխ ի միտքէն
- 7 ABCDGI Իսկ կթէ
- 7 ABCD ինքնբոստինքեան, G ինքնբոստ- ևան
- 8 B սեռն է
- 8 ABCDGHU յարեանա
- 9 ABCI երթա
- 9 G զգեմս
- 10 D չիք՝ և (խոնարհութեան)
- 11 G առանց առանց (կրկն.)
- 11 J խոնարհ
- 13 E կոփեա փխ կոփեմ
- 13 C և այլ
- 14 CE ի բային
- 16 AI կա

- 16 ABCD ի բոսմ
- 18 EFH առանձինն
- 18 G զգեմս
- 18 D իբր, G իբի փխ իբիբ
- 20 BC ի բաէ
- 21 ABCDGHU անուն և բոս
- 21 ABCDGHU բոս (է)
- 22 E զգեմն, G զգեմսն
- 22 G բոտ
- 22-23 EJ ի վերս
- 23 E անցելո
- 23 G չիք՝ է (և)
- 23 BC գո փխ գոյ
- 24 A արեալ փխ արարեալ
- 24 CIJ զրեալ (տարեալ)
- 24 ABCDIJ բոտ
- 25 G չիք՝ և (զկատարեալ)
- 25 G կատարեալ
- 26 ABCE ի բանին է փխ ի բային է՝

«Ճաղ է մասն բանի հոլովակն՝ նախադասալ <և ստորագասալ> Ենթանարհորեան անուանցն, և նախադասակն է ա՛յս, որգոն՝ ո, և ստորագասակն է ա՛յս, որգոն՝ ո ր :

Եւ յարեիք նմա այսմ՝ ս ե ռ Բ, ք ի ւ Բ, հ ո յ ո Վ Բ :
Ի և են սե՛րԲ, որգոն՝ ա ռ ա ռ ա ի Ղ, ա ռ ա ռ ա ծ, ա ռ ա ռ ա ծ ծ :
Թիս՝ երե՛Բ, Եգակն՝ ա յ ս, ա յ Բ, ա յ Ե, երկուտակն՝ ա յ ս ո ի, ա յ ղ ո ի, ա յ ղ ո Վ : և յոգնակն՝ ա յ ս Բ, ա յ ղ Բ, ա յ Ե Բ :
Եւ հոլով՝ ա յ ս, ա յ ս ռ, ա յ ս մ, ա յ ս ո ի, գ ա յ ս, գ ա յ ս ո Վ, ա յ ս Բ ՝ :

Մ Ե Կ Լ Ո Ւ Թ Ի Ի Լ

Ճաղ յայլ լեզուս բազում ինչ ունի. այլ ի մերումս գոյցն ինչ նշա- նակէ, իբրև թէ զձիղ, և զձին, և զձի՛, և զձիս, և զձիս, զի Թարց զորս աննշանակ 15 է, իսկ յազելոյ՝ նշանատր: Բայց այլ ամենայն նշանակ զորս ի հայտնս ոչինչ յայտնեն պարզ, այլ յատուկ եղեալ սակս զտեղից լնոյ և հոծկոյ: Եւ յառ զոչ յանկ կամ կից անուան: Լինի և սա մի ի մասանց բանին, վասն զի յառ հազարեալ անուան կցորդարար ի բազումս հոլովի, իբրս 20 զգաստակ ինչ որոյ, որ ի գործ արկանէ, իսկ նախադասեալ, սաէ, խո- նարհութեան անուանց: Եւ է՝ այս բոտ յունականին՝ ի բազումս նախա- գասեալ, որպէս վերագոյն զրեցար ի մակաւառութեան առատութիւնս, զի ի հոռոմին սա՛ է զանազանիչ արականի, իգականի և շէզօրի, սոյնպէս 25 եզականին և յոգնականին, քանզի յորժամ կամին ասել անուն արական գասնէ ումեննէ՝ զառց նախադասեն անուանն՝ ո Կաստանդիանոս, ո Գրի- զորիս, և այս արական յազելալ ոյլի նախադասեալ. այս և այլ բազումք ի նախադասութեան յազին ծանուցեալ: Եւ բոտ մերս նախադասելով յառ 30 ոչ եմք սովորեալ բազմաարական յաճախ զսա վարեցեալ, բայց միայն ասեմք՝ ո՛վ Պէրզ, ո՛վ Գրիգոր, ո՛վ Տրդատ, և ա՛հա նախադասեալ եզև ովդ առանձինն արական:

Իսկ ասեմք՝ ո՛ւ Համունի, ո՛ւ Մանի, ո՛ւ Նունի, և այսքան, քանզի ովդ արական և երկարաց է յառց, իսկ ո փազարչական և մանկական:

- 4 ABCEJ անուանց
- 4 FGI որպէս փխ որպէս
- 5 BCDEH որպէս փխ որպէս
- 6 FGJ յարեմ փխ յարեմ
- 7 FGHU արարող
- 9 ADE յունական, GHI յորեականն, յոգնականն
- 10 DGI չիք՝ գայս
- 15 D գորայ
- 16 FGIH եզեալ փխ եզեալ
- 17 DHI Եւ լինի
- 18 J յոպ

- 19 G զգոտակ, ADE զոտակ
- 22 DF չիք՝ ի (հոռոմին)
- 22 ADE շէզօրի
- 23 ABCDEFGHIJ յորեականին
- 24 ABCJ սոյպս կաս զգ
- 24 ABCEI նոստանարհոստ
- 24-25 ABCE Գրիգորս
- 27 BC սովորել
- 27 D փարեցեալ
- 28 ABCE գոտեալ փխ նախադասեալ
- 29 ABCH առանձին
- 31 ABCJ երկարացեալ է

Սակաւն յաւարտոս յաղեալ զսա սնիմք յոգնագոյն, իբրո՛ւ ծովա-
լին, երկնային, ցամաքային, արգայական, իշխանական, տէրունան և
այսպիսիք:

Այլ թէ է՛ր աղագու յոյնք սովորեալ են յաճախ վարի նախադազափա-
րաւ յաղին.— սակա երազութեան և փոյթ վերահասու լինելոյն, քանզի փո-
խանակն զգիծն նախադասեալ եւ թէ է՛ր աղագու յոյնք ստորագաս-
կան ի մեղ յոգնագոյն և ուղղական շարամանեալ յանկի, իսկ նախադա-
սականն՝ սակա.— քանզի յառատութենէ լեզուի մերոյ և ի գրոյ յովտա-
ղոյն ոչ այսմ կարտատանան դժոխագաստութեան:

Իսկ նախադասական է ա, և ստորագասական՝ որ: Կարծեմ նախա-
դասական կոչէ զոյն և զինի և որ այլ նման սմին, մին զիբ լինի յագն, և
ստորագասական՝ երկուք զուգնու, որպէս՝ որն, զի, բզ և այլ այսպիսի. և
սեն, զի սոքա ոչ են ի թիւ նախադասութեանցն: Եւ կամ որպէս այլք ասեն,
որբ ի սկիզբն անուանն լինի եղեալ՝ նախադասական կոչի. իսկ որ ի
վերջն՝ ստորագասական:

Եւ դարձեալ ամենայն յայտնի է այս, զի նախագաս յաղ է ոյն ի
մերումս, որպէս՝ Ո արա զճեշտակս իւր հոգիս և Ո խաբ մեծարեան:
Իսկ ստորագասական զորն, զի ի նախադասութեանն ային, որ Հան-
գիպին ի միում տեղոջ՝ զկին ոյին զասի որն. Ո որ արարիչդ ևս ջրոյ,
Ո որ զճայելն ի կին մարդ ինձ ծանր գրեցե: Եւ կամ ստորագաս յաղ
ասէ զորն՝ վասն քստ կարգի երկրորդ ունելով զգասն, իսկ զի՝ ասէ յարին
սմա այսք՝ սեբ, քիս, հալով: Յայտնել թիւք և Նորովք միայն ի մերումս
լինին. բայց քստ սերոցն ոչինչ նշանակի, այս միայն եղաւ գտնողն լնոյ՝
որպէս ասացան նախ: Եւ է՛ թիւ, այսինքն՝ քստ Համարականումն, այս-
պէս միայն՝ ևս, և երկուորարանն, զոր հալով կոչէ, այսպէս՝ այս, այսմ, այսի:

Իսկ ի շրջաբերութեանն, զոր հալով կոչէ, այսպէս՝ այս, այսմ, այսի.
զայսով, որ յամենայն մասսուն քանի գտանի, բայց ի նախադար և ի շաղ-
կապէ:

Գարձեալ ինքն արուեստատրոս քստ սովորութեանն իրում յոճանի.
զեղեալ իւր բանս և ասէ.

Եւ են սերք, որդոն՝ արաւալ, արաւած, արաւած:
Եւ է արաւազն որպէս շշինալդ ասան և ասնկիչ բուրաստանիս, և
կամ թէ որ արարաւղ բարոյ կամ շարին, որպէս՝ իշխանական Արաւած.

1 ADEFGHI յոքնագոյն	16 J յոց
2 ABCEJ երկուքն զիս երկնային	16 DFGHI սն
6 I զգիծքն	17 I զտնոյն
6 DF չիբ՝ թէ	18 DF գիծն, J սին վիս սչին
7 ADEFG յոքնագոյն	19 J տեղոջ
7 8 ACE նախադասականն	19 ABCEJ սին
8 G չեցուաց	20 J գճական
9 ABCJ գժոխագաստութեան	20 ABCFI չիբ՝ ինձ
11 DFGHI գտն	22 J սմայ
11 DFGI չիբ՝ որ (այլ)	24 ABCD ասացու, ասացան
11 ADEFHI լինի	25 FHI երկու արարն
11 J ի (յաւգն)	31 J արարող
12 Fghi զի (որպէս)	32 J տեղոջ
13 ABG ի թիւն	33 C բարոյ
13 AEG նախադասութեանց	33 GH որ փիս որպէս
14—15 D չիբ՝ ի (զերջն)	

որպէս արաւեալ յովտի, քստ սրում և մարդն՝ յաստուոյ. «Չեմ էս
արարին և ստեղծին զիս»: Արաւած, որպէս՝ ի մէջ արաւածմ գործոյ
ի մեղ կարգեալ լափն և վատարին, որ և յետոյ ունին զայստուորինն:

Այլ թէպէտ զրեցար դաս, բայց Հաստարիմ գտանիք յասն, կթ
5 սերք յաղ ոչ յայտնի ի մերումս:

Թիւք երեք՝ այս, այդ, այն: Այս՝ թէ այն է զոր խնդրեն. և այդ. թէ
այդ է զոյնն՝ միին կամ պայծառ: Իսկ երկուորականն ո՛չ է ի մերումս
յայտնի և պարզ, այլ ասելովն՝ այս, այսու, այսով. թէ այս է բանն խնդրոյ
կամ այսու ձեով. այս էր պարհն կամ տունն, կամ թէ՛ այսու արիւնակաւ
10 աճցին ընդ ծովն և այսու զարտօքանք փրկեցան:

Յոգնականն՝ այսմ, այդմ, այնմ, որպէս՝ այսմ լերին, այսմ ժողովք
են կամ յայդմ քաղաքի, այսմ իշխանք կամ յայսմ Հովտի, այսմ ժաղիկը.
Եւ Հորովք են՝ այս, այսու, այսմ, այսու, զայսով. որպէս թէ՛ տեսն՝
այս գոճմ աստուոյ է գործ, կամ՝ այսու կի և տւս գրեանշխիս նոր, կամ
15 թէ՛ այսմ գիտակից է Գաիք. այսու՝ այսու արիւնակաւ դու մարտեաւ և ես
մարտնչիմ. զայսով, որպէս թէ՛ զայսով կարուցէ գիտիչ, որպէս թէ՛ իստ
է. կամ թէ՛ զայսով պատմիցէ և ի վերայ ամէ, թէ՛ զայս իճն տէրն պատ-
մեցն.—Այս եղականացն են զէմք:

Երկուորականն՝ այսու, թէ այսու արիւնակաւ բազում ժամանակ կեց-
20 ցես:

Ըստ յոգնականին՝ այսմ, որպէս թէ՛ այսմ յասագեցին կամ այսմ
մախն, փորագուց և մեկ ընդ ետին մասնել ի հանգիստն: Իսկ ի Հո-
լովին՝ այս հանդէպ են աստուոյ, այսու աշխարհի լոյս ձագեցաւ Քրիս-
տոս. այսմ գործոյ տեղեակ և ճենիչ է հոգին սուր:

Ազգ, է՛ր այս քննութիւն մասանց յաղիս. քստ իրում ցուցելոյ ընա-
25 րանին մասանց՝ սերոցն և թուոցն և Հորովիցն, բայց ո՛չ ամենեկն յար-
մար՝ որպէս ասացաւ:

Գարձեալ սակա մի աբիւնակ ապք բեղ, թէ՛ դիս՝ որ ի մերումս նա-
խագասի և ստորագասի յաղդ ի Հորովս՝ ի սկիզբն և յունգի անուան.

1 ABCDE քստ փիս քս	12 B յայսմ հոգիս
2 ABCDE տրին փիս՝ արարին	13 DF գայսով. այս
3 AB և որ յետոյ	13 AE չիբ՝ այսու
3 D յայսուս թիւն	15 G գիտակից
5 B սերք	15 AE մասն
6 DG I թէ և այն	17 BC պատմեցէ փիս պատմիցէ
7 ABCE պայծառն	17 ABCEFG սերք
7 C երկուականն փիս երկու որականն	17—18 I տեր պատմիցէ և ի վերայ ամէ թէ գոյս ինքն տէր պատմեցէ:
7 GHI չիբ՝ ի	21 BCDEFGHI յոքնականն
8 H տեղոյ	22 D չիբ՝ մասնել ի հանգիսան
8 H չիբ՝ այս (այսու)	22 ABCDEF չիբ՝ ի (հոլովոն)
8 H այսու (այսու) փիս այսու	22—23 G Հորովքն փիս ի հոլովոն
8 ABCDEI այսու, այսու փիս այս, այսու	23 D չիբ՝ են
9 AE այսու ձեով փիս այսու ձեով	23 G այս փիս այս
9 AE այն էր փիս այս էր	25 G մասանցն
9 ACDEFHI այսով փիս այսու (տրեմա- կաւ)	26 I թուոցն
11 ABDEFHI նարեական	29 ABCEI չիբ՝ ի (հոլովոն)
11 GI որպէս թէ	29 BCDEFGHI յանկի

բանդի այբ, ա, ինի, եր, զա, աւ, է.—սորա են յաղբ նախադասք ի հոլովս անուանց. յուղղականն, յորժամ ասեմք՝ է Պղատոն, սեռական՝ զՊղատոնոյ, տրական և առարական՝ առ Պղատոնով, հոշական՝ ո՛վ Պղատոն: Իսկ ստորադասական յաղ են այսպիսի ինչ. ուղղականն եղականի՝ Պղատոնն, սեռականն՝ Պղատոնոյ, տրական և առարական՝ Պղատոնով, այցական՝ զՊղատոն, հոշական՝ ո՛վ Պղատոն:— Այս են հոլովք եղականի և այսպէս յայլն վարեցեալ ըստ բունդ ներկուս կրթութեանն, զոր մեր ի ձանձրութենէ երկուցեալ ո՛չ զրեցար: Իսկ դու, ո՛վ ուսումնասէր, թէ կամիս ի լին վայելել՝ ընդարձակեալ է ի կատարեալ մեկնութիւն սրբոցն:

Յ Ա Ղ Ա Գ Ս Գ Ե Ը Ա Ն Ո Ւ Ն Ո Ւ Թ Ե Ա Ն

Թ Ա Ն

«Գերանունութիւն է բառ փոխանակ անուան առեալ, որոշեալ դիմաց յառակական:

Եւ նեւտին գերանունութեանն վեց՝ դէմք, սերբ, բիւմ, նոլովք, ձեւք, տեսակք:

Եւ դէմք նախագաղափարացն՝ Ես, դու, նա, և ամանցացն՝ իմ, քո, նորա:

Եւ սերբ նախագաղափարացն ձայնի ոչ բնորին, այլ յատուկ ի վերայ ինեանց ցուցցին, <որգոն>՝ Ես, իսկ ամանցացն, որգոն՝ իմս, քոյն, նորայն:

Թիւք նախագաղափարացն, եզական՝ Ես, դու, նա, երկուսական՝ մոսք, դոսք, նոսք, յոցեական՝՝ ոսք, դուսք, նոսք, և ամանցացն, եզական՝ իմ, քո, նորա, երկական՝ իմէն, քովորա, նովորոն. յոցեական՝ իմք, քոյք, նորայք:

Հոլովք նախագաղափարացն, ուղղական՝ Ես, դու, նա, սեռական՝ իմ, քո, նորա, տրական՝ ինն, քեզ, նմա.

առափական՝ ինե, քե, նովաւ.

հայցական՝ զիս, զքեզ, զնա, հոշական՝ դու, եւ ամանցացն՝ իմ, քո, նոր.

- 1 J ոյ
- 1 BCDGHIJ ∞ փխ ու
- 2 ACE սոցականն
- 2-3 I զՊղատոնոյ (արական)
- 5 ABDE Պղատոնով փխ Պղատոնոյ
- 6 I (տրականն) զՊղատոնն
- 6 G այնն
- 6 G բուժք փխ բուժք
- 8 A ի լեւանն փխ ի լեւն
- 9 G փակեալ. 1 փակել
- 14 D գերանուն տեսեանն

- 14 A սերբ
- 17 J նորայ
- 19 ABDE իմն փխ իմն
- 22 BC մոսք
- 22 BC գոսնք
- 22 ABCDEFGHIJKL յոցեականն, նմա, Եզոնց, էջ 28.
- 23 ABCE ինն
- 24 ADEFGHI յոցեական
- 27 ABCDEFGJ իմայ
- 27 ABCDEFJ բույք, G բույք

իմոյ, քոյոյ, նորա, իմում, քոում, նում, իմով, քով, նով, զիմ, զքո, զնորա:

2 Ձևք՝ պարզ, որգոն՝ իմոյ, քո, նորա, բարդ՝ անձին իմոյ, անձին քո, անձին իւրոյ:

Եւ սեակք, զի ոմանք են նախագաղափարք, որգոն՝ Ես, դու, նա, և ոմանք են ամանցականք՝ որպէս և ամենայն ստացականք, որ և երկդիմինք կոչին և ամանցին այսպէս. նեզականէն, որ միայն գտացալն յայտնեն, որպէս՝ նիմոյ, իմն, և ներկայեցոն՝ նովք, երկու, և յոցեականք՝ որ բազումս, որպէս՝ մեք, մեք: Եւ զերանունաց Ե՛ն, որ անբաղալի են, և Ե՛ն, որ բաղալի, անբաղալի, որգոն՝ Ես, և բաղալի, որպիսի՝ իմոյ ք:

Մ Ե Կ Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Վասն գերանունութեան կարգիդ գիտելի է, զի որպէս անուն նախագանցալ բան գրալ, նոյն արիւնակ և սա բան դմակալն:

Իսկ գերանուն է փոխանունութիւն, և թերի անուն, և հասարակ անուն: Արք, ի յերիցս դմինդ՝ փոխանակ արքականին, իսկ միւսն՝ թերի բան դիտել, երրորդն՝ հասարակարար, զի զոր արիւնակ բոլորեցուն ազգի մարդկան՝ ամենեցուն առի մարդ, նոյնպէս գերանունդ ամենեցուն երթալ սակ՝ Ես, դու, նա: Եւ բառդ զարեւն սեռի է, իսկ յայտնել զորոշումն դիմաց, մի՛ զյանդիմանականն երբու թէ զա, երրորդ՝ զհետացանել, թէ պէտք ինչ նովաւ վճարեցին, սա իբր թէ նա աստ էր, կարալ էր կատարել. նայն սակով ի մէջ բերել և որոշեցիդ դիմողն զմա:

Եւ զարձեալ այլապէս գերանունդ «տիրանուն» յայլոց ոմանց <ստին>, վասն զի սորա նախադրին բանք, բան զՊետրոսն և զՄուրէլէն և զայլսն: Եւ զարձեալ ստի վասն յայտնի զղէման որոշելոյ զմերձատրին և զհն-

- 1 ABCE բույ
- 4 DG գրոյ
- 5 FHI բոյ
- 7 FHI որպէս փխ սրոն
- 9 ACDE ամանցին
- 9 J նեզականն
- 9-10 J գտացոյցն
- 10 DFHI ներկայեացն
- 11 ABCDEFGHI յոցեականք, D յորականք
- 11 ABCDE որպէս փխ սր
- 12 AEG անբաղաւոր (են), J անբաղաւոր, BC անբաղաւոր, D անբաղաւոր
- 12 A բաղաւոր, G բաղաւոր, J բաղաւոր, BC բաղաւոր, D բաղաւոր
- 12 AE անբաղաւոր, G անբաղաւոր, BC անբաղաւոր, D անբաղաւոր
- 13 AE բաղաւոր, G բաղաւոր, J բաղաւոր, BCJ բաղաւոր, D բաղաւոր
- 15 G կարգիտ
- 15-16 A նախագաղափար փխ նախագանցալ
- 16 FHI գրո
- 16 BCJ ∞ բինակ
- 17 ADEHI փոխանուն տեսն
- 18 DFGHI զմեզ, J միւր փխ զմեզ
- 18 ABE տիրանուն, C տիրանուն փխ տիրանուն
- 19 ADEFGJ երրորդ
- 19 J ∞ բինակ
- 20 D ամենեցուն (այգ)
- 20 ABCEJ երթալ
- 21 ABE ես, դուն փխ ես, դու, նա
- 21 J գոսքն
- 21 ABE յայտել
- 23 ABCDEHI չիք՝ նա (աստ)
- 23 FQHI կարող, J կարող
- 25 HI գերանուն
- 26 ABCE բառք փխ բանք
- 27 ABCDE զղէմ
- 27 C զմերձատր

սկիզբն, իբր թէ՛ անձն իմ, անձն քո, անձն նորս և ապա ի կարգին, զբարոն՝ անձին՝ իմոյ, անձին քո, անձին նորս:

Ք Ա Ն

«Եւ տեսակի, զի ոմանք են նախագաղափարք, որպէս՝ Ես, զոս, 5 նա, և ոմանք՝ ամանցականք, որպէս և ամենայն ստացականքն, որք և երկդիմիքն կոչին»:

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Իսկ տեսակիս մասունքն յայտնի է, քանզի որպէս զանուանն ունի, բայց զնախագաղափարն, զի կրկնեաց ոչ էթէ վասն երկայնարանութեան ինչ, այլ կամեցաւ զովաւ և զերկզմի բնութիւն ամանցիդ ցուցանել, ա- 10 րինակ իմն, թէ ափցես՝ իմոյ այգլոյ բեւք, թէ այլ ինչ նոյնպիսի. միոյ ձայնի զբեզ և զստացուածն զեկուցանէ: Այլ և տեսակք ի յորովս անցնայ զանագանի՝ Ես, դոս, նա, և զարձնայ՝ քաւ ստալոյն, յիմոյն, ի Բո- 15 յոյն, ի նորայոյն: Եւ զոյգ՝ յիմոյն, ի Բոյոյն, ի նորայոյն, ի ստալոյն, ի զորայոյն: Յորովիցն՝ ի մերցն, ի ձերցն, ի սցալոյն, ի նցալոյն:

Ք Ա Ն

«Եւ ի զերանուանցս՝ Ե՛ն որ անբաղապք, և Ե՛ն, որ բաղապք»:

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Իսկ բաղապ իմանի սխալանք արուեստարեւ, զի յաղի մասն է և ոչ զորս, և է՛ անբաղ յաղի պարզ բառ, իսկ բաղ յաղի՝ յաւելումն ուն- 20 լով ի պարզն, որպէս ինքս ասէ անբաղապք, որպո՞ն Ես, և բաղապք, որ- զան՝ իմս:

Յ Ա Ղ Ա Գ Ս Ե Ա Ե Ա Գ Բ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Ք Ա Ն

«Նախագործին է քաւ նախադրեալ յամենայն մասուն քանի՛ քաւ բարդութեան և ի բաղապարեան»:

- 1 D որ իբր
- 1 D բոչ
- 8 I տեսակի
- 10 ACE գոս. վիս զովաւ
- 10—11 CJ յինակ
- 11 ACEGHJ ալոյզ
- 12 ABDE ի (տեսակք) վիս և
- 13 EFGH զանագանի, I զանագանակի վիս զանագանի
- 13—14 AEJ բոյն
- 14 ACDEJ նորացն
- 14 ABCE բոյն
- 14 ABCEG ի նորացն
- 14 ABCE ի ստալոյն, I չիք՝ ի ստալոյն
- 14—15 ABCE ի զորսոյն

- 15 ABC ի ուղացն
- 15 ABCDEFH ի նորացն վիս ի նորացն
- GJ ի նորացն
- 17 AE անբաղապք, J անբաղ. զք, G անբաղապք, BC անբաղ. ար
- 17 G բաղապք, J բաղ. ար
- 19 AE բաղապք, BCJ բաղ. ար, D բաղ. ար
- 19 BJ չ. գի
- 20 ACE անբաղապք, BJ անբաղ. ար, D անբաղապք, FG անբաղապք
- 20 BJ բաղ. ար, D բաղ. ար, EFGH բաղապք
- 21 AE ինքն, HI ինքն
- 21 ABCEJ անբաղ. ար, D անբաղ. ար
- 21 BCJ բաղ. ար, D բաղ. ար

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Յնա որոյ նախագործեանց անուն և տեղի անմասն ի միմեանց, վասն զի անունը նշանակէ ստացնոյ և տեղիդ վերջնոյ, և էթէ սխալք՝ ոչ վարեցեալ մինչև ցայտար եղանկը: Իսկ ապա նախադիր ասէ, զի յառաջ 5 էղեալ լինի, քան զանուն և զբա[յ] ի բոլոր տեղիս իբրև զսպասար: Իսկ զի ոչ է քան զնոսա պատասկան, արինակ՝ իմն Կարապետ քան զԲա- զատը: Բազ զարէն սեղի բարդութիւն ի սակաւարանութեան վերայ, իբր թէ՛ վաղ տար: Իսկ յորժամ զինդիրն յաւելայ յայս բաղապարքը, զոր 10 ասէ քաւ բարդութեան և ի բաղապարեան, և ի հաստիս է սա ութուստան՝ վեց պարզք և երկուստասն բարզք, իսկ ի մերումս՝ անհամար և անբաւ, թէպէտ ասէ՛ և Ե՛ն ամենայն յիտմո՛ վասն ստատութեան և թանձրու- 15 թեան լիզոխոս:

Եւ է՛ նախադիրս ի զարդ զեղեցելութեան յարինեալ յարուեստախա- սից, այլ ոչ է առանց տեսակաց և որդեալ սահմանաւ, զի հասարակ անուամբ զանագանի, զի թէ քաւ մտին զանագանին էլք մեր յաշխարհէ՛ 20 ո՛չ է առաջին, այլ և հար վերջոյ է որդիս նաև ի չերկս աշխատասիրաց սերմանի նախքան հնձի, և իմացեալն յետոյ աղզէ բանիս, և քաւ զեղեց- կապանոյն բանաստեղծացն ութ զբեզ և քսան ի հեռեկայն, և այլ այս- պիսիքս:

Արդ՝ Լեղից զնախագործութեան մի քաւ միտէլ զյիտունն, և Ե՛ն այս.

Ք Ա Ն

«ՆԵՐ, արա, սաւր, ապ, բաց, նը, նըն, բար, 25 բաղ, շար, շաղ, մուշա, գով, ջոկ, նախ, պաա, կանոնի, վաղ, առ, արդ, վեր, քաա, բեղ, ԵՆՔ, սաառ, խուն, ունչ, զկնի, յետ, սաւր, մատ, յար, Բող, գաւ, քափ, պար, կարա, փար, բակ, նիւ, իո, բեա, հակ, դեր, փոխ, մակ, Բան, գեր, Եաւ, Եաւի, վասն, յաղագս:

Նւ ստուգապէ Են ի սոցանէ ԵԵԼԲ՝ սակս, կից, որդ»:

- 2 ABC EGHJ տեղի
- 3 I թէ
- 4 CJ գոյս <ք
- 4 HI նախդիր
- 4 GHI սաի
- 5 B իբր
- 6 CJ >բեանկ
- 7 J >բեան
- 7 DG վեա
- 7—8 DFG իբրս թէ
- 8—9 DFGHI չիք՝ բաղապարքը, զոր ասէ քաւ բարդութեան, D և ի բաղապար- 30 թեան և ի:
- 9 G սոչ, BC չիք՝ սա
- 9 C ութ և սասն
- 11 EGHJ ամենայն
- 11 D բն յիտուն
- 13 ABCDEGI նախդիրս
- 13 CJ >բեանկ
- 13—14 AE արուեստախասից, J յարուեստախասից
- 16 J >ք
- 16 B ի վերջոյ
- 16 J նախ
- 16 AEJ չերկ
- 18 A զբեզն նախդիրն երկու պաձն և քսան ի հեռեկայն
- 18 B զբեզ և գրսան
- 18—19 DFI ալոյզիսք
- 24 DFHJ պատ, նախ (չբոյն)
- 26 J բոսար

Արդ՝ Հմտագունից ի մատնանս աստուածայինս զիրին է զսոսա գտանել, իսկ ստորագասնն, զոր ասէ, մի՛ հ՛ նախկին, հ՛ վերջին, ի Բա սակս և ի սակս Բո, իսկ նրկուրն սոսկ ստորից զրակից են և կամ հաղորդ:

Յ Ա Ղ Ա Գ Մ Մ Ա Կ Բ Ա Յ Ի

Բ Ա Ն

«Մակրայ է մասն բանի անխաղաց»:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Բայց նախդիրս նախադասեցաւ քան զմակրա[յ], զի և սա մասն է 10 բանի, զոր արբնակ՝ տոնմանարուստ և ազատն, թէպէտ և աղբատ զոյ՝ վերագոյն և նախապահ է բան զմատնայն: Իսկ մակրայս թէպէտ ըստ երկրորդիս ինչ ձայնեաց, սակայն զանուան ունի զտեղի և զի ոչ զանպակնի ըստ խնարհմունս բային մասին, վասն այսորիկ ասի անխաղաց:

2 G հմտագունից, AE մտագունից փխ հմտագունից

5 J Մակրայի

7 ABCDEJ Ջնտագրերը ունեն նեանյայ հտալմոք, որը բացակայում է FGHIK. Ջնտագրերում, «Մակրայ է մասն բանի անխաղաց, ստոր բայի ասացելու կամ մակնասացելու բայի և մակրայիցս ումանք պարզ են, և անանք՝ նոկացրեր և են պարզք՝ վազ, նախ և նոկացրեր՝ վազվազ, նախապազ և են, որ ամուսնակի են յայանելը՝ այժմ, յայնժամ և զարնեալ, ազաւ Լոց ստրաւք իրրն ըզսեակս զսակեի է զամանակի յարակայականն, որպիսի՝ սերի, վազի, ցայս, ցայն, ցայնքան, ցայքրան, մինչև և մինչևիս, թեան, որպո՛ւ բարս, յատկապէս, բնու, ամենեկն, համարժե՛ն և բերդու թեանն, որպիսի՝ մարցայի, ձալայի, բարջի, սղուսչաւքն և բանակու թեանն, որպո՛ւ՝ բազում անգամ, սակաւ անգամ և թուսց, յատկանն՝ երկիցս, երկցս, բասորց և ետեղականն՝ վերին, ստորին, որոց կայք երկր՝ կամ ներսուց ոչ, կամ ի տեղ ոչ, կամ ընդ տեղ ոչ, որպո՛ւ՝ ներ տան, ի սան, անգուստ և բզմիցն նշանակի են, իբրս թէ՛ իցին, աչ, զոչ, մարտան, և իբրստականն՝ իշու և սղտնականն՝ սիր, սի և նշտականն՝ վաչ, յայս և շնորհականն՝ զեն, արբէն, զրուստ և որդրականն՝ փոխան, փարեի, և սպաշնորհեյին՝ զմմիս, ձստարէմ,

ասացմաման և և ասացականն կամ սպաշնակայն՝ սի, սի, սէ, իչ, վան, և նշտականն՝ վաչ, աւազ, աղէտ, եղուց և նշտականն՝ ին, ու են նշտականն՝ սչ, յեն և ուրցու թեանն կամ սպիրտու թեանն՝ չե, ոչ, ոչ ի իբ, ոչ միմի ի իբ և բազաւորացու թեանն՝ սչ, նայու և սպաշնականն՝ մի, մի ի իբ, մի եղով ի իբ և զրուսականն՝ զոչոչ, զուցչ և մարտակաց և կամ նշտարտու թեանն՝ թէ որպէս, զի պէս, որպիսի, զիարց, բոս որս, որպո՛ւ և զիպուստայն՝ թեթու, ինձ թու, ի զեղ է և գտականն՝ յես այսորիկ, զզին այսորիկ, բոս որմէ, զստ, ստանմինն, մի բոս միմի: և մարգարէն՝ իտմք, համուս, նոյս և մտնքամտնոյն՝ աղէ, թո՛ղ, ա՛մ, եկ, թի: և բազաւորականն՝ սասուկ, նուազ և նարչականն՝ սասու, էրբ, իբր, զի բար, հիգան, և սասակու թեանն՝ յար, յար, կարի, մամուսանց, շատ, սաստիկ, յու՛ւտ, և սպիրտականն՝ ստար, բու: և իտնիքմիտանն՝ հայ, և նաստարու թեանն՝ յայս և գրականն՝ ամուսնուսով: թետագակի, աստիպեցի, և մարտականն՝ ե՛, բ՛, նը, բ՛ը:

7 BDK Մակրայ
9 D չիք՝ զի
10 GJ գրո՛ւք ինձակ
10 G սանմայնարուստ
10 F չիք՝ և (ստրատ)
11 ABCDEJ զհմտագունի փխ վերագոյն

«Ստոր բայի ասացելու կամ մակնասացելու բայի: Իսկ ստոր բայ է կամ ի վերայ՝ գայս շինեմ, և կամ՝ շինեմ գայս: 5 և մակրայիցս ոմանք պարզ են և ոմանք՝ չոկալիբ, և է բոս պարզութեան՝ վաղ կամ նախ, և չոկամանութեան՝ վաղվաղէն ախա վաղ: և են, որ ժամանակի են յայանելը՝ այժմ, յայնժամ ա՛մ »:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

10 և զարնեալ ազաւ ընդ ստրաւք և ժամանակի յայտնելը՝ այժմ, որ է ներկայ, յայնժամ՝ զանցելոյն, զարնեալ՝ զայսանուսին, և զզոսա այժմ սեն իբրն զսեաւ:

Բ Ա Ն

15 «Ապա ընդ ստաւք իբրև գտեակի գտեի է զմամանի ի յարակայականն, որպիսի՝ սերկ, վաղիւն, ցայս, ցայն, ցայսգան, ցայնգան, ցայնգան, ցայնգան »:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Արդ՝ զնախկին եզնայն իբրև սեաւ սեոցուր, իսկ գտեիկն, որ է սայսար, զվաղին, զայնժամ, զայնժամ, զայնժամ, զայնժամ, մինչև՝ որ է մինչ յայս նիշ տեղ.— զայստիկ իբրև տեսակի զնէ:

Բ Ա Ն

20 «Միջակուրին, որպո՛ւ բարտ և յատկապէս, բնաւ, ամենիկն, նամարէն»:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

25 և միջակուրին ասի, որ ըստ սերոցն յերկուսին ունի զիմացումն սոյնպէս և ստրա, զոր ասէ՛ բարտ է, և յատկապէս ասի արականին և իրականին հանգէտ, զի միջին են կամ ըստ ալոց, զի հասարակ՝ ես և կինն, ասմք զովնորցն բարտ: Իսկ ալլո՛ք բնաւ, ամենիկն, համարէն յարդեցաւ կամ անյաղագիցաւ: նոյնպէս և զայլոց իմացիր նմանութեամբ բանի:

- 2 BCFIJ բա, բան փխ բայ
- 3 G ի վերայ
- 4 G մակրայից
- 4 BC չիք՝ է (բոս)
- 6 D չիք՝ են (որ)
- 6 AE այժմ փխ այժմ
- 10 ABCDEJ ներկա
- 10 ABCDEJ զպաշնակայն
- 11 AE սեակս
- 13 B գտեակի
- 13 ABCDEJ զմամանի
- 16 ABCDEJ տեսար փխ սեոցուր

- 16-17 C սայսար
- 17 I ցայնքան, ցայնքան
- 21 J բարբար
- 25 J բարբար
- 26 G նանդետ
- 26 ABE զմիջին փխ զի միջին
- 27 BJ բարբար
- 27 J ամենիկն
- 28 J Սոյնպէս
- 28 B ցայն, 1 ալլո
- 28 ABCDEGH նմանութեան

Բ Ա Ն

«Եւ քերթուրեանն, որպիսի՝ մուրցացի, ձղացի, ափացի, ողկուզարէն, տարմարար, քերթուզարէն»:

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Ք Ի Ի Ն

5 Մուրցացի՝ մրցելն կամ մուրաց ըմբռնելն և չարկանելն շարաշար, ձղացի, բոնցի, բազկցի, ափացի՝ առ ոտս արկանելոյ ափ, և են սորա յայտիակ ողկուզարէն և տարմարար՝ բերդեալ ի Համբրոնէ, իբր թէ խիտ և տարմարար դարն հանդիտանայր ի պատերազմի ուրմն, որպէս ողկուզի՝ ի հրեան, նոյնպէս առ ոտն կոխել զթշնամիսն, և տարմարարն՝ զուզանատար տարմիցն ի վերայ մարտիոց, այնպէս սատակեաց զհոտմիշն:

Բ Ա Ն

«Եւ քանակութեանն [ն], որզոն՝ բազում անգամ, սակաւ անգամ»:

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Ք Ի Ի Ն

15 Որ համարք և թիւ յայտնեն՝ մակրայ շափաւորական դայն ցուցանէ՝ բազում անգամ, սակաւ անգամ, բազումն՝ «զբիրն» և «զհարան», և սակաւն՝ «զհարիրն» և «քասատանան», որպէս՝ «բազում կին, որ մարտնչիս բնդ իս ի բարձանց» և «սակաւ են կեանք մեր և շափով եղիր գաւառս ին»:

Բ Ա Ն

20 «Եւ քուրց յատկականն [ն], որզոն՝ երկիրս, երիցս, քառորդս»:

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Ք Ի Ի Ն

Քստ համարողութեան առ զայս՝ երկիցս, երիցս, քառորդս:

Բ Ա Ն

25 «Եւ և տեղականն՝ վեր[ին], ստոր[ին], որոց կալք երեւի՝ կամ ներտեղոյ, կամ ի տեղոյ, կամ բնոց տեղոյ, որզոն՝ ներտան, ի տուն, անգուստ»:

- 2 B քերթուրեանն, DFGHI քերթուրեանն
- 2 G մուրացի
- 5 G մարացի
- 5 DFHI քերթուրեանն
- 6 ABCDEFHI քերթուրեանն
- 6 G քացի փխ աքացի
- 7 DJ քերթուրեանն
- 8 BC ի պատերազմի
- 8 G ուրումն

- 10 G ի վերս
- 15 FGHJI մակրայ
- 16 ABE սակաւ, C սակաւ և փխ սակաւ
- 18 G շափում
- 20 G չիք՝ սրբան
- 25 ABCDEFJI և տեղականն
- 26 J ներտեղոյ
- 26 C քնտ տեղոյ
- 27 GHI ստուտ

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Ք Ի Ի Ն

Նաղակական մակրայ, որ զտեղին նշանակել, որպէս՝ վերին, ստորին, կայք երեւի՝ ի տուն, և ի տանել ի դուս, և բնորոտ ի ներս: Եւ յայտնի այսպէս՝ ի տանել ի դուս գայի, կամ՝ բնորոտ ի ներս գայի: Եւ վարքի բանս ի վերայ այսորիկ՝ եկն տէր ի տանար սուր իւր, ել տէր յերկինս յարոս իւր:

Բ Ա Ն

«Եւ քղծիցն նշանականք են իբրս թէ՛ իցիւ, աւշ, գուշ, մարտան»:

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Ք Ի Ի Ն

10 Ըղծական մակրայ է, որ նշանակել զցանկութիւն ցանկակացն: Իցին՝ յարժամ ստիցել.— Իցի՛ւ թէ տեսանիցն զայց: Իսկ այն՝ որ նշանակեամք ցանկայ ըղծայրն.— ետան թէ այց ինձ լինէր:— Այ թէ յառջը ետանգարեա իմ: Իսկ զուրն և մարտան, որ է ինքնախոհ ցանկութեանցն հարկուոր անմասնք, զուր՝ «զուր» լիւր.— Գուշը գրկիցիմ ի տեսնել ստուտոյ մեծէ: Իսկ մարտան յարժամ յարժամ լիւր, որպէս առ՝ «Մարտիցով գրաւիմ մարտան» ն, իսկ այլք զիցին՝ ո, ու, զուրն՝ «երան», զգոյշն՝ «աւր», զմարտան՝ «շէն մեկնեցին»:

Բ Ա Ն

- ն խորխականն [ն] իշտ:
- ն սպանականն [ն] տիր, տի:
- ն հեշտականն [ն] վաշ, յաշ:

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Ք Ի Ի Ն

Խորխականն «անձնահասական» առ, և սեղ սեանն, որ ինքզինքն զերամբանայ ի զորով, որզոն՝ Խտ ինչ զանակ զործեցր, Խտ այլ եղև:

- 2 ABCEJ և տեղականն, DFG և տեղականն
- 2 FGHJI մակրայ
- 3 ABCE ի տան փխ ի տուն
- 3 ACE չիք՝ ի (զուր)
- 3 D քնտուտ
- 4 ACDE ի տանել ի զուր
- 4 B զուր զուր
- 4 D չիք՝ եւ (վարքի)
- 5 FGH չիք՝ եկն
- 5 BCD և փխ տէր (քերթին)
- 5 FGHJI չիք՝ ել տէր
- 5 A ստուտ
- 7 D նշանակք
- 7 D սշ
- 10 ABCDEFHIJ քղծականն
- 10 ABDEFHIJ մակրայ
- 10 ABCDEFHIJ քնտ փխ քցին
- 11 ABCDEFHIJKL քցել փխ քցի
- 11 D սշ, GHI տանն
- 12 ACDEFGHIJ քանկուտ
- 12 DF քղծայրն
- 12 DF երանել թէ լինէր ինձ այց (չբոյն)
- 12 D սշ
- 12 B յառջըք, DFGHI յառջըք էր
- 15 B մարտ, ACDEFHIJKL մարտն (ի զուր՝ երկնակացն, նշեցին և Մարտիցին սխալուոր թշուր են արտահայտել չմարտան քաստանք):
- 15 CG զուրսոր
- 16 ABCDEFHIJ զզուշն
- 16 D սխ փխ սխ
- 19 D Խորխականն
- 19 GJ քց
- 23 ABCDEHIJ խորխականն
- 23 AE սշ, BCDEFHIJ սխ փխ սխ
- 23 BDI ինքնեցինքն
- 24 ABCE զերամբանայ
- 24 FGHJI չիք՝ որզոն

Այլ ըստ ուսմկականին բարից՝ իշուն «հուշտ» ստէ, և այլք թէ՛ միշտ քա՛շ լիւր:

Սպասնական[ն]՝ տիր. տիր. որդէս որ ստէ վնասակարին, որ է տիր. Կա՛ց. մնա՛, զի այսպէս ստնեմ գործողիզ զչաւ կամ աւարի քստ սեւտն. 5 փոխանակ զի ոչ յուր ինն՝ սուր ամից ի վերայ քստ ստակել զմնացորդս քստ:

Իսկ հեշտականն, որ «գիրիբն» ստէ՝ «Լա» քնզ, զեղեցիկի ինն, վայելոյ: և սուր ինն: Իսկ յայ, որ է յանձնասական, թէ՛ ա՛նա ստոյց ևս. «Յայ նշմա- րիտ ևս տէր ամենակալ»:

10 Բ Ա Ն
«Եւ շնորհակալուն՝ գ է և, ա ր ք է և ն, գ ր ու ռ ա տ »:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Պրուտա, արէն, որ է «արդէն», «ի սէր քո» ու «ի քո զովստ շնորհ մեծ 15 ունիմ»: Եւ դարձեալ՝ զինն «արդէն» է, և արէն՝ «ի սէր քո», որպէս թէ՛ ստէ՝ «Ի սուր քո ստնեմ զայս». և դրաստն՝ «գործ» է:

Բ Ա Ն

«Եւ ողբականն՝ փ ո խ ա ն, փ ա ր Ե ի ի »:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Որ է՝ անփոխան սիրելի:

20 Բ Ա Ն

«Եւ ապաշնորհելին՝ դ ժ մ ի տ, ձ ա ո ա դ է մ, ա պ ա ժ ա մ ա ն »:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Ձառ՝ «անշնորհ լիւր»: Որպէս նախաստեղով որ զղաժան և զվատ՝ ձառա- 25 ղէմ կոչէ զխեղարարոյան, և զհակառակն, և զանխոյան, և ապազէմ՝ զվա- սարն և զզհատեալն: Իսկ ապամաման՝ զանժամանան և զնեղզեւեալն և զխեղաթիւրն և այլ ախտիտի:

Բ Ա Ն

«Եւ ստեղականն կամ ապաշնորհելին՝ ա խ, ո խ, ո ն, ի շ, վ ա ն: և Եղիականն՝ վ ա յ, ա դ է ա, ա լ ա դ, Ե դ ու է կ:

1 ABE քստմկականին	15 AEHI գրտ ստն փխ գրտ ստն
4 DFGI մնայ	21 G ձառաղէմ
5 C ոչ յուրար փխ ոչ յուրար	24 D նախասական
5 ADEFG ամիցի	24 ACDEFGHI գործողիզ
5 J ի վերա	24 ACDE ևս (ապազէմ)
8-9 ABCDEFHI չիք՝ «Յայ նշմարիտ ևս տէր ամենակալ»:	25 ACE գհատեալուն, G գհատեալն փխ գհատեալուն
13 BCFG Պրուտա (արքէն), D չիք՝ Պրուտա	25 ABCDEFGHI ներզնեալուն
13 J չիք՝ ա ր ք ո	26 G գիրիբնի բուն
14 ABCE ունի	29 ABCEI աւարի
	29 DF վայ, աւարի, ազէս (չրքուն)

և Երաշականն՝ ի ն, ո և կամ վ ա ն, ու ր ա ս է ի ր գ ա յ ո ա ն ն մ մ »:

Արդ ստքա յայտնի են խոհեմ տեսողաց:

Բ Ա Ն

5 «Իսկ բախասականն՝ ք է ք ա ս է, շ է ք ա ս է »:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Բարաստիտն է, որ հրաշանալով լինի ասացեալ՝ «Բէլ արնպէս զեղեցիկ Լ ր սկիզբն». «Բէլ արնպէս պայծառ են հրեշտակին»: Իսկ շէլն արաքանա- 10 զոյն լին կամ «գարարարան». «Ջէլ արնեմ զեղեցիկ Լ ր պսակն». «Ջէլ անասելիլ են ամենայն պարզեմն աստուծոյ»: Եւ գարձեալ, բէլն՝ «սեծ» և շէլն՝ «սուելի մեծ և բարձր»:

Բ Ա Ն

«Եւ հեզնականն՝ ո ն, յ ն ն: Եւ որացուրեանն կամ ապերեւութեանն՝ շ է, ո շ, ո շ ի ի ի ք, ո շ 15 մ ի ո վ ի ի ի ք:

Եւ քաղաոտարութեանն, որ է յանձնաւորութեանն՝ ա յ ո, հ ա յ ո: Եւ ապաստեանն[ն], որ է հրաժարականն՝ մի՛, մի՛ ի ի ի ք, մի՛ Ե գ ո վ ի ի ի ք:

Եւ գգուշականն, որ է գգուշացելոյն՝ գ գ ո յ շ, գ ո ս գ է: Եւ մարտակաց[ն] և կամ նշգրտութեանն, որ է մեծակալ նշմարա- 20 րեանն, ք է ուրպէս, զի պէս, ս ր պ ի ս ի, զի ա ր դ, ք ս տ ու ո յ, ուրգուն:

Եւ զիպուածոյն է՝ ք Ե ր Ե ա, ի ն ն ք ու ի, ի դ է պ է: Եւ դասականն՝ յ ն տ ա յ ս ու ր ի կ, զ կ ն ի ա յ ս ու ր ի կ, ք ս տ 25 ու ր մ է, գ ա տ, ա ո ա ն ձ ի ն ն, մի ք ս տ մի ո շ է:

Եւ ժողովոյն՝ խ ու մ ք, հ ա մ ու ո, հ ո յ յ յ: Եւ մատերամանոյն, որ է մատ հրամանոյն, ա դ է՛, ք ո՛ղ, ա՛ծ Ե կ, ք Ե ր:

Եւ քաղղատականն՝ ա ո ա Ե յ յ, ն ո ա գ: Եւ հարցականն՝ ո՛ւ ս տ, Ե՛ր ք, ի՛ր ք, զի՛ր ք ա ր, հ ի՛ր գ ա ն: Եւ ստակութեանն՝ յ ու ղ, յ ո յ ժ, կ ա ր ի, մ ա ն ա ա ն գ Լ շ ա տ, ս ա ս տ ի կ, յ ա է տ:

Եւ ապերզմականն՝ տ ա ր, ք ա լ: Եւ խունեւրզմականն՝ հ ա »:

5 ABCEG քեք	20 ABCEG մերձակա
5 G զեկ	23 C և (թիրտ)
8 G սիրտն	24 AE գասական
8 BCDFGHIJ հրեշտակիք	24 D յետ ախտիկ
9 G չիք՝ Ջէք ախտան զեղեցիկ Լ ր պարզ:	27 ABCE որ է մուս
10 I չիք՝ ամնայն	27 G հրամանն կամ պարզ
10 FI քեք, G քեք	29 ABCE քաղղատական
16 ABCDEFHIJ ախոյ	30 D ուստ փխ ուստ
16 DFGHIJ հայոյ	34 ABCE խունեւրզմական
17 B ապաստարարութեան փխ ապաստութեան	34 ABCDEF հայ
20 AE մարտակաց	

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Թ Ի Ի Ե Ն

Աղերգգմնականն, որ զգործ վճարել, ոչ երգմնականն: Զերգմնականն սակ որբութ՝ Բաւ քէ շիբ արարեալ:

Բ Ա Ն

5 «Եւ հասաաաութեանն՝ յայտ: Եւ դրակն[ն]՝ ամս՝ սեւեակ լի. Բ Լ տ ա գ ա մ Ե լ ի. տ ա մ - կ ա ց Ե լ ի: Եւ է՝ այսպէս գրութեանն կարգ ինչ զնել. որպէս քէ ասեմի է: Եւ մայութեանն՝ է՛ն. ր՛ն. ց՛ր. ք՛ն ր՛:»:

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Թ Ի Ի Ե Ն

10 Վերստին առեալ զստա տեսցուք: Գրութիւն ծայրիցն է, որ եզանի անապական ի բարոյ և սեփն շարի, միայն աներկրայելոյն և անմիջակի և մտլութեանն ընդ բարոյս աշխարհիս բանիցն, զոր խաւսիցի մինչ յանկարծակի զլինելոցն ճառիցէ, արտարքը և գոյս՝ են, րն: Արդ, որ ինչ յաղագս մակարայիս կարճ և համառատ տեսութիւնք էին՝ 15 զրեցաւ լծեալ ընդ բնարանին. իսկ զու ալլ ընդարձակի ունիս տեսչումն, ընդարձակեալ է առաջի քո ոմանց մեկնողաց առատ և լայն քննութիւն. միայն զմեզ անպարսաս փողցես:

Յ Ա Ղ Ա Գ Ս Շ Ա Ղ Կ Ա Պ Ի

20 Շաղկապ զի՞ ի վերջ դասեցաւ: Գիտելի է, զի ոչ ամենայն վերջին լաւ է, և ոչ ընտան՝ անարգ. զի թէպէտ և կատաճարն ի վերջոյ մտեալ, ըստ հարկաւոր պահանջման տեղոյն՝ առանել պատուական: Իսկ սա ոչ պատուոյ բան թէ պիտոյից. արինակ իմն, զի յորժամ նիւթ ի միջի կայ, յայնժամ պիտի կապու նոյնպէս և սա՛ բայի և անուան և ալլոցն լաւք, և կապ, և յարմարութիւն լեար:

Բ Ա Ն

25 «Շ ա ղ կ ա պ է ր ա ո, ո Ր շ ա ղ կ ա պ է զ տ ր ա մ ա խ ո ճ ու - ր ի լ ը ն ս ն ո վ և զ մ ե կ ն ու ր Ե ն փ ե ն Ե կ ու մ Ե յ ա յ տ ն Ե Լ »:

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Թ Ի Ի Ե Ն

30 Իսկ շաղկապ ասի ի շաղկապ իմն և ի կապելոյ զբառ ընդ բառ և զմիտս ընդ միտս, որպէսզի անյայտութիւն բանին յայտնեսցի:

10	ABCEFGI Վերստին գտտա առեալ (չրբ-զուե)	16	ABCEH քննու թեամք
11	GJ ի բարոյ	16	ABCE թողցեն
11	ABCDEGHI շատի	19	1 ոչ միայն փխ ոչ ամենայն
11	AE աներկրայելոյ, CG աներկրայելոյն	20	D արորց փխ անարգ
11	ADEGHI միջակի փխ անմիջակի	21	ACE տեղ ոչ, GJ տեղոյն
12	ABCE աշխարհակ	22	ABCEFJ կա
14	D չիբ՝ յաղագս	26-27	D գարամայիտու թիւն
15	AE բնդարձակ	27	G զմեկնութիւն
		30	D տնչաբանութիւն

Ու մեկնութիւն ոչ կարևոր քննողութիւն ինչ լուծմանց, ալլ զսովորական խաւսից, զոր կապով իմն ժողովէ և ի լսելիս բերէ. բարոյ զարէն սեփն է. իսկ սանն՝ որ «շաղկապէլ զարամախոմութիւնն ճնով», զի շաղկապն զկրկաւս <իբս>, ասէ, զնէ ի մի իմաստ, զի միոյ ոչ եզանի կապ, ալլ գումեքէ, 5 յարոց ապա մեկնութիւնն երկի սովորական խաւսից: Իսկ փեկնութիւնն յայտնեալ՝ զմտաց խաւսից բացումն կոչէ:

Բ Ա Ն

«Եւ շաղկապացն ոմանք շ ա կ ա մ ա ն Ե ն Ե, ո մ ա ն Բ՝ ա ն շ ա տ ա - կ ա ն Բ, Ե ո մ ա ն Բ՝ ր ա ղ մ ա տ Բ, տ ա ր ր ա ղ մ ա տ Բ, փ ա ս - 10 տ ա լ ա յ ր ա ն ա կ ա ն Բ, տ ա ր ա կ ու ս ա կ ա ն Բ, ր ա ղ ր ա ն ա կ ա ն Բ, ր ա ր մ ա տ ա ր Բ:

<1> Եւ շաղկապն են՝ որ զմեկնութիւնն յանճանս արտարբերեն շաղկա-մանեալ, և են այսոյիկ՝ Ե, զի. Ե յ յ յ, Բ Լ պ Լ տ, ա լ Ե, Բ Լ ա ց, ի կ: <2> Եւ անբառակաւ են, որ եզ անգամ զայսն մակաղկապեն, բայց 15 սակայն յիւր խորոցին: Եւ են այսոյ՝ կ ա մ, Ե կ ա մ, Ե կ ա մ Բ է:

<3> Բազմատ Են, որ զոյութիւն ոչ յայտնեն, ալլ ոն իմն եղանակ-կեն: Եւ են այսոյիկ՝ Բ Լ, զի Բ Լ, Բ Լ պ Լ տ, զի Բ Լ պ Լ տ:

<4> Եւ տարաղմատ Են, որ զոյութիւն և ոն յայտնեն. <Եւ են այ- 20 տոյիկ>՝ Բ ա ն, Բ ա ն զի, <վ ա ս Ե>, վ ա ս Ե զի:

<5> Եւ փաստալարմանակաւ են, ոյլ ի բացատրութեան սակա բա-զայց յարառոցին. Ե են այսոյ՝ զի, որ պ Լ տ, Ե Բ Լ, արդ Ե Բ Լ. վ ա ս Ե ո Ր ո յ, վ ա ս Ե զի, վ ա ս Ե ո յ Բ, ր ս ա ո Ր ո յ, ր ս ա ո Ր Բ ա ն, ո Ր Բ ա ն ի ա ն զ ա մ »:

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Թ Ի Ի Ե Ն

Արդ, զշաղկապս, զոր բաժանեաց ի վեց մասունս, ինքս արուեստ- 30 արս զարձեալ լուծանել կարգու մի բառ միտլու: Եւ են հանգամանք շաղկապին, որք են ի շաղկամանիս մի, իմանայի է, որ զմեկնութիւնն յանճանս արտարբերեն, և է՝ անճանս երկու արինակաւք. կա՛մ թէ զի սկզբանէ աշխարհի լեալ իրս մինչև ցայժմ ի մէջ անուշոցս պատմելով, կա՛մ ի քնն ինչ մաս- 30 ձեկով խորինս շաղկամակալ: Եւ է՝ շաղկաման իբր զմիարանութիւն իմն զիմաց և առաջի արկեալ զիմաց սո իրեարս, ըստ ցուցելոյս արինակից, և ասի.

3-4	ACEF զերկու, BDHI Երկու	23	C բառ որո՛
5	DF որոց	26	ABCEFGHI ինքն
5	D չիբ՝ խաւսից	28	ABCE չիբ՝ ի (շաղկամանիս)
10	ABDEH տարակուսանք փխ տարակուս- սականք	29	B չիբ՝ թէ
10	B բարաղագականք	30	C միմէ
13	D օն	30	B պատմելով փխ պատմելով
18	B չիբ՝ Եւ (Են այսութիւն)	31	DEFGI խորինն
18	C չիբ՝ Են (այսութիւն)	31	D իբրև
22	DEHI յարառոցին	31	ABE զմիարանութիւն փխ զմիարանութիւն
22	ABCDE չիբ՝ Ե Են այսր	31	G չիբ՝ իմն
		32	BC չիբ՝ Ե ասի

և զի, որ է՝ ոգի, այգի, ազգի, և այլ այսպիսիս: Զի եղ շաղկապ է երկուց
 դիմաց, որպէս՝ «ես և դու, նա և նա երբան ճանապարհ ինչ»: Իսկ այլ. «Ոչ ես,
 այլ շնորհին աստուծոյ և այլ յարէնս տեսն են կամ ևորա»: Քլ, «Որպէս
 կամիք, քլ արասցեն ձեզ մարդիկ, արարէք դուք ևնացա: Պէտ. «Զի քեզկտ
 5 այլոց շիցեն աստեալ, այլ ձեզ դէպ եմ»: Ան. յորժամ ասես՝ «Իրաւիբոյ
 կանն իւրով, բնկերան, զուգակցան արար գայս ինչ և կամ զորձնացա: Իսկ
 10 Բնացն շաղկապ լինի ասել, «Մաքեաց կարն աստեաց զնոսա երկուս-եր-
 կուս: «Համանաւաքեաց զնոսա ի վայրիեան ժամանակի»: Իսկ իկ՝ «Սակա-
 15 փկ մի խաղազոյ ի խորս և վասն այստիկ ասեմ ձեզ» և այլ այսպիսիս:
 20 Եւ կարծեն յերես բաժանին սորա՝ յաստաշարի, ի մէջս և ի վերջս
 բանին:

Բ Ա Ն

«Այլ եկեացուք ի միսն զոր ասէ, և անշատկանք են, որ եզ անգամ
 գայսն մակշաղկապեն, բայց սակայն յիւր յիւր խառոցին»:

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Անշատկան շաղկապս բնորդն է շոկաման [ի]ցն. որդոն՝ զի զաստուծոյն է
 դիմաց, և ոչ՝ մտաց, բանզի զմիտս իրին ոչ բաժանելով, այլ յաստեկ զղէմս
 որոշելով, իբրոս թէ ասենն կամ արա՝ կա՛մ ես և կա՛մ դու եւ այլ յս է յիւր
 յիւր խորոցն, որպէս և տայ մեզ զարիւնակո՞ կա՛մ, և կա՛մ, և կա՛մ քլ.
 20 Եւ է՝ սա յորժամ ասեմք՝ կա՛մ ես, կա՛մ քլ դու. բոս անտաւ Տրամանացն
 աստուծոյ՝ կա՛մ արարէք զձանն բարի և զպտուղն նորա, և կա՛մ քլ՝ զձանն
 շար և զպտուղ. և միսն ի Յորն կամ քլ Բա ասեմ զձեզ կա՛մ ստեղծէր կեն-
 դանի:

Բ Ա Ն

«Բազմապէս են՝ որ գոյութիւն ոչ յայտենն, այլ ոն իմն նշանակեն»:

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Բազմապէս է, որ ոչ գոյութիւն ինչ, այլ գործ յայտնէ, որպէս՝ քլ երկինք և-
 դեն ի սկզբանէ, զի քլ կամիմ նստու լինել, ոչ կարեմ, քեզկտ բազում անգամ

1 HI սգի փն զի	7-8 G տչեկաց քերք համաւասակաց
1 ABCE այսպիսի	8 E ի վայրիան
1 BC եւ. տաի զի եզ	8-9 ABCDEG մի խաղազոյ
1 D չիք՝ եզ	13 G անկամ փխ անգամ
2 EFGHI երթամ	16 E բնոցիմ
2 G Ոչ պէս փխ Ոչ ես	16 DEFGHI որդոն
4 ABC զմարդիկ	17 ABC զղէմն
4 ABC չիք՝ արարէք	18 ABCD չիք՝ է
4 G Պետրոս փխ պէս	18-19 A չիւր չիք
5 ABCDEFGHIJKL գրուս ելուս փխ	19 ABCEG սա
Գրուսիցուս, նմուս. Աստուածաշուշն,	20 ABCE ճրամանոյն
Գործք Աս., ԻԲ, 24. Եկն Փննիրս նան-	21 ABG զպուս. Գ. C զպուս. D զպուս
զերս Գրուսիցուս կնուս իւրովս:	21 ABCD չիք՝ նորա
6 FHI բնոցիմն	21 GHI չիք՝ թէ (զժամն)
6 ABCE չիք՝ և (կամ)	22 AB զպուս. C զպուս, D զպուս
6 G չիք՝ կամ	27 ABCDFI չիք՝ որ
6 FHI ընաց, G եաց փխ բնաց	27 BC զգոյութիւն
7 G ի ասել	27 HI զգործ

շանացայց. զի քեզկտ զիս տկար կարծեցին, չէ ոք հզար: Այլ վասն սորին
 մեր փիլիսոփայի այսպէս ասէ. «Բարձրատ է, որ ոչ ի նմին հաստատի ճանա-
 պարհին, այլ զճանապարհան, բոս ասակի սերմանն, որ ասի յանտա-
 րանն, որ վերաբերի ի հերձուածոցն. և զիտեկի է զսա, զի յորժամ ծայտեայ
 5 ծածկի յամզ արեգակն, նոյնպէս և այս զգոյութիւնն ոչ նշանակէ, բայց
 զկարգն, զոր ոն կուչէ:
 Արդ, բոս վերասացեալ այսացուցիցս՝ ի սերմանն սասցեալ ոն կար-
 դի զհերձուածոցն ստակէր ասանց զիմաց, և արեգակն ամբողջ ծածկեալ
 զգոյութիւնն, բայց զլուսն տարածեալ ոնի: Նոյնպէս և բազմատիս շաղ-
 10 կապ՝ զիրացն, որ ասաջի կայ, զլուսիւնն ոչ յայտնէ, բայց զկարգն ոնով
 ասէ զանխարար: Իսկ զի արիւնակն մի անդամ ասացուս, և դարձեալ այլ-
 ազգ ասացուր, որդոն՝ քլ սա, քլ նա, զի քլ սա, զի քլ նա, քեզկտ սա.
 քեզկտ նա, զի քեզկտ սա, զի քեզկտ նա:

Բ Ա Ն

«Եւ տարբազմապէս են, որ գոյութիւն և ոն յայտենն՝ Բ ա ն . Բ ա ն գ ի .
 վ ա ս ն գ ի »:

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Իսկ տարբազմապէս է, որ ոչ զոնն յատուկ, այլ և գոյութիւն բացայայտ,
 այսինքն՝ որ զգոյութիւնն և զգործն յայտնէ, որդան՝ Բ ա ն գ ի մարզ զինչ զի-
 20 տէ, զի ի վերջէ եմուս յաշխառն: Վասն զի գտախառաւն պարտ է ուրախ
 տունել:

Բ Ա Ն

«Եւ վաստ[ա]բանականք են, որ ի բացատրեան սակա բազայց
 յարառոցին»:

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Այսինքն՝ պատճառարանականք, որ բացատրեն սակա բազայց, որ է
 պատճառանակաց, որ եղևուց իրին ասունն ի զկայս:

1 ABCE կարծիքն	10 ABCGPH առաջին
2 G փիլիսոփ	10 ABCD կա
3 FGH I ճանապարհորդի փխ նանապարհին	10 D զէլու թիւնն, G զէլու թիւն
3-4 D չիք՝ որ ասի յանտարանն	11 ABC զարեւմտեալ փխ զի տարեմախ
4 A չիք՝ ի (նկրուածոցն)	12 J որդոն
4 ADEFGHI ներուածագ	12-13 D չիք՝ զի թէ նա, թէ պէս սա:
5 E ծանի փխ ծածկի	Թէ պէս նա (նաև՝ E) զի թէ պէս սա:
5 EG զգոյութիւն	13 G թէ պէս նա
7 E չիք՝ բոս	15 D տարբազմապէս
7 E զվերասացեալ	15 DGHJ զգոյութիւն
8 E ստակէր	23 E որ փխ որդ
8 C թն (նշանագիր բարեգակչ) զպա-	24 BGHI յարառոցն, E յարառոցն
8 E փարիս:	26 A յարառոցն, I յարառոցն
8 J ամբողջ	27 A պատճառայց, CDEG պատճառայց
8 E ծածկէ	27 DGH I անուն փխ անուն
9 E զգոյութիւնն	27 E ի զեպո

Ք Ա Ն

«Եւ նն այսք՝ զի, որպէս, երէ, աղ էրէ, վասն, յաղագս, վասն որոյ, վասն զի, վասն ոյր, բստ որոյ, բստ որ՛ման, որ՛մանի անգամ»:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

5 Եւ արիւնակաւ ասել փաստ[ա]բանական է, իբր թէ զճանապարհորդին զպատճառն քննեցէ որ՝ է՛ր արդեաւ, ճի՛մ աղագաւ, զի՛ Եղև Բեգ, քէ Դ՛րպէս եղևն, երէ զիա՛րդ որ ի վերջինս է՛ սա այլոց իշխէ, քէ յաղագս ստա՛ւ է, վասն Դ՛րոյ այս գործեցաւ, վասն Դ՛ր իմաստուն, վասն Դ՛ր ի խնամքն, բստ Դ՛ր խարի, բստ Դ՛րման յանցանաց, Դ՛րման միանգամ ճաշակեաց.— որոյ քնդղէմ է տարակուսականն. զի անդ ի Հարցմանէն պատճառն յայտնեցաւ, իսկ աստ յանյայտէն միայն տարակոյտն, բստ որում զնէ այսպէս:

Ք Ա Ն

15 «Եւ Կ ա ՚ ր մ ա Կ ա ՚ ր Բ Ե Ն, որ տարակուսեալք յերկրայս սովորեցաւք շաղկապէք»:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Եւ է՛ սա տարակուսանալաք բստ երկրալուսեան՝ որպէս ասացաք: Եւ ն՛ն այսոքիկ՝ արդեաւ, ապա, ապա՛վէն, ապա ուրեմն, իսկ քնդէր, էրում, գմէ: 20 Եւ շաղկապի բստ այսմ սարասի երկրայարար:— Արդեաւ ի մեծ սխալանաց ասելէ ոք, ապա աղ զինչ, ապա՛վէն պտուղ էր, ապա ուրեմն հանել կամէր, իսկ քնդէր, էրում, գմէ արաբ գայն:

Ք Ա Ն

25 «Եւ Բ ա ՚ ր մ ա Կ ա ՚ ր Բ Ե Ն, ոյք առ մակբայսն է առ շաղկապն բացատրութեանն քաջ տեամակային: Եւ ն՛ն այսմ՝ Կ ա ՚ ր Գ Ե ա ՚ ր Բ Ե Ն, ու ՚ ր Ե մ Ե Ն, ա յ ի Կ ա ՚ ր մ ա Կ ա ՚ ր Բ Ե Ն, ա յ ս ո ՚ ւ Ե Ե Ե Ե, վ ա ս Ե Ե Ե Ե յ, յ ա ղ ա Գ ս Ե Ե Ե յ »:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

30 Բարբանական է բազում բաղեալ բան է ի վեր եկեալ առակարք և Հաստատութեանքն, զոր զիրարոյն է զարմանալով ասել. «Եւրեմն ա՛յս կի՛ն

- 5 I առայ
- 6 DFH արդևք
- 7 ABCDEFG չիք՝ ի (զերջինս)
- 7 E սայ
- 8 E սորայ
- 9 D սորան բան միանգամ
- 9-10 E նաշակեաց
- 10 E քնդղէմ
- 11 D այնչայս նն, ABCEHI անչայտնն
- 17 E որպէս
- 18 DE չիք՝ նն
- 18 DEHI արդևք
- 18 G սորան փխ սորան
- 18-19 A էր, գու՛մ, գու՛մ փխ էրում, գմէ

- 20 DEFHI Արդեր
- 21 E սայայ (արդ)
- 21 E սայայ (սորան)
- 22 ABCI քնդերն
- 24 A մակերբան, DEFG մակբայս, J մակբայս
- 24 D չիք՝ առ (շաղկապուն)
- 25 E սորամ յիտային
- 25 ABCD այս
- 25 DFHI արդեր
- 29-30 DF Հաստատութեան, E Հաստատութեանք
- 30 DEFCHI չիք՝ է
- 30 DEFCHI Եւ գարմանալով

Երազնն Յովսէփոս: Բայց և Հնարարք է միտմ անուան երկուս կըճմունս քնդղենել, որպէս առաստկան առի «մարդ», և զարձեալ տիրական կարելի է ասել «մարդ», առաստկան տւէ զՀաստարակական ուղղական անունն, և տիրական՝ զսեռականն. և զոր ասէ՛ ա՛յս է, որպէս սովորութիւն է անուան զուղղականն ասել և ի սեռականն խոնարհել, այսպէս սիրմով է Բաշպերե- լի և Կարակոսելի:

10 Եւ յայտն է և ի այլ բարդ բաղբանականից ի վեր եկեալ ինչ յայտնութեամբ՝ արդեաւ զիտաց ուրեմն. այլ այս է, որ ասացան. այլ սակայն յայս բերել զիմացումն. այսուհետ չէ ի ծածուկ. վասն որոյ այժմ ծանեալ. յաղագս որոյ ասացն:

Ք Ա Ն

«Եւ Բ ա ՚ ր մ ա Կ ա ՚ ր Բ Ե Ն, որ ի շափոյ սակա կամ զարդու յարստեցեալք լինին, և և՛ն այսոքիկ՝ ի զ Ե. մ ա կ, ի Բ Ե »:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

15 Իսկ քարմատար շաղկապ, որպէս ինքս ասէ, ոչ է Հարկարք իբրև զայլոց, այլ արիւնակ իմն զոյն նկար ի Հանդերձի կամ ճամուկ ի մեկնոցի, ոչ զպէտս մեկնոցին վճարէ, այլ վասն փոքր ինչ զարդու և զեղեցկութեան: Եմանապէս և սա վասն շափոյ ինչ տաղի և զարդու՝ առ ի զեղեցկացոցանել զբանն՝ մակագրեալ, իբր գործոյ, և ի զն՝ ի գնդ, ի գնացս:

Ք Ա Ն

20 «Եւ Ե Ն ոմանք, ոյք առագրեն և քնդղմակս, որպիսի՛ ս ա կ ա յ Ե. Ե ա մ ա յ Ե »:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Բայց քնդղմակիս զայլս ոմանս ասէ առարարս, զի սովորութիւն է իմաստնոց զՀաստատունսն իրեանց անուամբ ասել, իսկ զերկրայեկիսն, ուստի եղերանք ինչ գայցեն, այլում բանիս: Եւ քնդղմակացոց այսոքիսի ինչ է՛ քլպէտ Երազ էր. սակայն հասի: Թլպէտ զաւրառ էր, համայն յարքեցի: Եւ սակայն քէ վեճ էր, անդէն մտի:

- 1 A Ետիփոս, BCJ Ետիփոս, DFGHI 9 A աչս փխ յայս
- 3 Ետիփոս 9 ABCDE անուանակ
- 1 ABCI անուանն, E անուանս 10 ACE յաղագս փխ յարդար
- 3 DECHI ասիլ փխ ասել 13 ABC իբրս փխ իբրև
- 3 DEFI և առաստկան 16 E կար փխ նկար
- 3 DEFHI անուն 17 E զղեատ
- 5 ABC սերեմն զնէ փխ սերեմնց է 18 G շափո
- 7 ABCEG չիք՝ նն, DFHI է փխ նն 19 DEGI ի գնաց
- 7 DEFHI սոյլ փխ սոյլ 24 G գայլ
- 7 CD բարս 24 DEFG առարարոց
- 7 ADEFI բաղբատականից փխ բարբանա- 27 ADEI քնդղմակայց փխ քնդղմակացոց
- կանից 27 B Երազ թէ
- 8 D սրբիք, EFH արդեր 28 ABCD (գուրս որ) էի
- 8 ABC ասէ փխ այս է 28 ABCEJ չիք՝ էր (անդէն)
- 28 G անուի փխ անդէն

«Ն Վ Ա Ր Ա Ն Կ Ա Ն Ե Բ Ե Ն՝ ոչ փամայ բնաբեկ աննն զերհորգն, որգոն՝ գ լ ք, գ ո ն է, փ ա Ր ր ա Ր »:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

5 Վարանական է, դի յորժամ յայտանայն որ վրիպիցի, առ Հարիի բն-
դունի զերկրորդն, որպիսի՝ ամխոյժ վաստակոյ ոչ բաականանայ, գոնեայ
յայոց ձի ոչ զարմանիլ և ի դասաբարար կերակրիլն լնայ: Եւ իր մեկ-
նիչ հաչ շեղէ, գլբ բանիկ ասի: Եւ թէ այնմ շնասի, փարբար զայս ոչ շնա-
նէր: Եւ թէ անց շեղէ, մակար աստէն կէի:

Յ Ա Ղ Ա Գ Ս Ա Ռ Ռ Գ Ա Ն Ո Ւ Թ Ե Ա Ն

«Առողանութիւնք են տասն՝ շեջա, բուր, պարոյկ, եր-
կար, սուղ, բաւ, սոսկ, ապարարց, ենքամեայ, ստորատ:

15 Առողանութիւնք սեռականք են չորք՝ ոլորակ, ամանակ, նա-
գագ, կիրք:

Եւ ի սոցանէ ոլորակն են երեք՝ շեջա, բուր, պարոյկ, ամա-
նակ երկու՝ երկար, սուղ, հագագ երկու՝ բաւ, սոսկ, կիրք
երեք՝ ապարարց, ենքամեայ, ստորատ:

20 Նշտալոր անուն է, որ նանգին ունի զոլորակն, որպիսի՝ Սանակ:
Յարաշեջալոր անուն է, որ նախ եզով <վանգի> յանգլն ունի զու-
րակն, որպիսի՝ Պեւրոս:

Նախայարաշեջալոր անուն է, որ նախ երկուսով <վանգի> յանգլն
ունի զուրակն, որպիսի՝ Դիլիլիլ:

25 Պարոյկ անուն է, որ յանգլն ունի զպարոյկն, որպիսի՝ Երակղէ:
Յարապարոյկ անուն է, որ նախ եզով <վանգի> յանգլն ունի զպար-
ոյկն, որպիսի՝ Պաւղոս:

- 2 ABCD ակամա
- 2 B բնորդ աննեյ, EG բնորդեի
- 3 DFHIJ որպոյց
- 3 DE գեթ
- 3 EFGHIJ զանէ
- 5 ABCEGJ յայտանայն
- 5 E վրիպեցի, ABCD վրիպեցի, G վրի-
պեցի
- 6 A տիւտ, CDEFGHIJ ամբոտ
- 6 ACI յուտ ակամանա
- 6 GI զանեա
- 7 ACDE իբրե
- 8 EG գեթ
- 8 FGHI չիք՝ թէ
- 8-9 E չնաներ
- 9 FGHI չիք՝ թէ
- 9 E ոչ եզե վիս շեղէ
- 9 DJ կեի
- 13 ABC ենթամեա
- 15 G ստողանութիւնք են սեռականք շորք
- 15-16 BCEJ հագակ
- 19 ABC ենթամեա
- 20 C նանին վիս նանգին
- 21 AC յանգլն
- 23-25 G չիք՝ յանգլն ունի զոլորակն, որ-
պիսի՝ Գիկգիկն: Պարոյկ անուն է, որ
յանգլն ունի զպարոյկն, որպիսի:
- 24 J Գիկգիկա
- 25 C յանգլն, D յանգլն
- 25 G զպարոյկն (որպիսի)
- 26 C յանգլն, E յանգլն

Առողանութիւնք են տասն՝ շեջա, բուր, պարոյկ, երկար, սուղ, բաւ,
սոսկ, ապարարց, ենթամեայ, ստորատ: Իսկ ասեղն, թէ ստողանութիւնք են
տասն՝ զբանին նոցա յայանեայ հանգրժանումարքն: Իսկ զպարոյկն
5 սոցա ևս յայանեցից, որգոն՝ ասի շեջա՝ սուր, բուր՝ ծանր, պարոյկ՝ շրջամն
վնթուտ ի վայր կամ շուրջառ, երկար՝ երկայն, սուղ՝ կարճ, բաւ՝ խոշոր,
սոսկ՝ ողորկ կամ լնչկ, ապարարց՝ առանց, ենթամեայն՝ ներքադար-
կան, ստորատ՝ ներքեստո: Իսկ ասեղն, թէ ստողանութիւնք են սեռականք
10 շորք: Եւ ասի ստողանութիւնք առասպելիւն, որ ստողարանութեամբ յսի
ստողասութիւնք: Սեռականք, այսինքն՝ ազգականք, և ստողասացութիւնք՝
ազգականք, վասն այսորիկ ասէ՝ սակս այսր և անգր դանտայր բանին և
դրազուս ամփոփելոյ: Իսկ ազգական ասի, դի որպէս ազգ ի բազումս հա-
տանի՝ շեջայր, և ի բոյր, և ի բեռի, և սրբան միանգամ ասին յարեմէ
բումմէ, այսպէս և սորա բաժանին ի տեսակս յայտոփի:

«Առողանութիւնք սեռականք են չորք՝ ոլորակ, ամանակ, հագագ, կիրք»:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Արք՝ ասեղն, թէ ստողանութիւնք են սեռականք շորք՝ զտասնս զայս ի
շորս սեռս բաժանէ և դիւրարանչիւր սեռիցն նորար ցուցանէ զսեռակա:

«Եւ ի սոցանէ ոլորակն են երեք՝ շեջա, բուր, պարոյկ, ամանակ՝ երկու՝
երկար, սուղ, հագագ երկու՝ բաւ, սոսկ, կիրք երեք՝ ապարարց, ենթամեայ,
ստորատ»:

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

25 Արք, որպէս ոլորակն սեռ զրով բաժանի ի շեջա, ի բուր և ի պարոյկ, այս
պէս և ամանակն շերկար և ի սուղ, և հագագն՝ ի թաւ և ի սոսկ, իսկ կիրքն՝
յայապարարցն, յենթամեայն և ի ստորատն:

- 2 H շեչ
- 3 ABC ենթամեա
- 4 GHIJ նորս վիս նոցա
- 4 ABC անուամբն
- 4 E բցա բա թիւն
- 5 DFHIJ որպոյց
- 5 CE շեջոց
- 7 ARCEJ սոսկ
- 7 AD շեչ, BC գերկ վիս շեչ
- 7 G ենթամեայն
- 7-8 EFGHI ներքադարկան
- 8 D ստորատ
- 8 ABCF կթէ
- 8 DEFI չիք՝ են
- 9 CDE ստողանութիւնք վիս ստողանու-
թիւնք
- 10 J ստողասացութիւնք
- 11 D չիք՝ ազգականք, վասն այսորիկ ասէ:
- 11 G դանտայր
- 12 AE ամփոփելով
- 12 E բզբազումս
- 12-13 DEFGHI հատանին
- 16 E Թողութիւնք վիս Առողանութիւնք
- 16 ACE են սեռականք են
- 17 E չիք՝ են
- 17-18 DEG սեռական
- 22 ABC ենթամեա
- 25 G դարոյկն
- 25 G յոյ
- 27 ABCDGI ստորատ

Եւ որդ' է՝ ուրաւից վերացումն և ցուցումն ձայնի, իսկ ամանակն՝ ժամանակ, հազարն՝ բառ, իսկ կիրք[ն]՝ պատահումն:

Արդ՝ է՝ սեռ ուրաւից և գոն ձնանի գըշտ, դրով և զպարտին, իսկ ամանակն՝ զկարծն և զերկայն, իսկ բառո՞ զդարձին և զխոշորն. իսկ պատահումն՝ զբացարձումն զբոյ ի միջոյ վանգին կամ կցել զգիրն յանցի վանգին և կամ ի բաց բանակ զարձեակ յանգնէ:

Արդ, թէ զիւր ուրաւիցն արպիտութեանն արհիմակ ասացաւ ի տեղոց իւրում, սակաւն սակաւ ինչ աստանար Երկրորդեսցուք, զի զիւրահաս լիցի ուսումնասիրացն անձանց:

10 Ուրաւի է վերգանչումն յազաւոր ձայնի. իսկ յազաւոր ձայն է միայն մարդոյն՝ վասն տափեցն բարբիտան և վասն ուրաւիցեցն արուեստի, զի անշնչիցն և անասնոցն մերկ է յայսցանէ:

Արդ, յորժամ սուր և յորդիական հնչմամբ ի վեր փողիւղով շունչն կաւցի զիւր ձայնին՝ շեշտուոր ասի. և լինի բուն շեշտուորակն՝ թէ՛ յանուանա իցլ և թէ՛ ի բայն՝ ի վերայ այն հեզիցն, որ ունի այր կամ եչ կամ ին՝ զի յորժամ զսուր ուրաւին սորա անունն՝ բնութեամբ շեշտուորք ասին. իսկ այլքն ի ձայնաւորացն թէ անունն զշեշտն՝ զբութեամբ և պատահմամբ շեշտ ասին, և ոչ՝ բնութեամբ: Այսպէս և բութն՝ յորժամ յայն հեզոն լինի, որ ունին ք (եթ) կամ ա (ոյ) կամ փն, որդոն՝ ր՛նց օ՛րումն ո՛չ օ՛ք կա՛նց. այսպիսիքն բնութեամբ բութք ասին, այսինքն կարճ կամ ծանր, զի վասն նեղելոյ շրթանցի ի փողիւղն ձայնք սոցա նեղ և տկար լինին, վասն որոյ և բութք ասին, այսինքն՝ զուրք, ընդզէմ շեշտին, որ է սուր:

Արդ, շեշտն՝ որ է սուր, և բութն՝ որ է ծանր, երկօրքն ուրաւիք ասին, զի որպէս շեշտն ի վեր հանելով արէ, նոյնպէս և բութն՝ ի խոնարհ իջուցանելով՝ հարթէ, և յերկրոցունց ծայրիցն՝ ի շեշտէ և ի բթէ, բաղկանայ պարտին, որպէս ի սեռն և ի սպիտակէն՝ դրն:

Եւ՝ պարտչին բեկումն ձայնի և շրջումն վերուստ ի վայր. բթիլ ի սրութենէն, որպէս և ձնն ցուցանէ, շեշտ ո՛չ է, զի բթի վերջն, բութն ո՛չ է, զի սուր է ակիդրն: Եւ լինի պարտչին յայն բառն, որ ունի զբնութեամբ եր-

30 կարան զէ կամ զով կամ զմի յերկարաբառոցն կոչեցեալոցն:

- 1-G ձայնի
- 2 ABCEJ հազար
- 4 D զկարճը
- 4 E չիբ՝ և (զերկայն)
- 4 ACD զուրաւին փիլ զպարտին
- 5 E զի բարբառումն
- 5-6 G յանի (զանցին)
- 7 EG ի տեղոց
- 9 HI սասմասիրաց
- 9 AB յունանոց
- 11 DFGHI մարդոյ
- 12 BCGHIJ անասնոց
- 12 B յայցանէ
- 15 ABCEJ ևթէ փիլ և թէ
- 15 D չիբ՝ ի վերայ
- 15 D ան փիլ այն
- 17 DEFGH ի ձայնաւորաց
- 17 B զըշտ

- 18 D չիբ՝ և ոչ
- 19 E ոչ, DFHI ա
- 19 DEFIJ որդովն
- 20 G բութ
- 20 C տայնքն
- 20 E նեղելո
- 20 G ձայն
- 21 DFGI լինի
- 24 J շեշտ
- 24 E ի վեր հանելով փիլ ի վեր հանելով
- 24-25 DFGHI զեղջուցանելով
- 25 ABCGJ բաղկանայ
- 26 E չիբ՝ որպէս ի սեռն և ի սպիտակէն՝ զայն:
- 26 DFGHI ի սպիտակէ
- 27 D ի վերուստ ի վայր
- 27-28 DEFGH ի սրութենէ
- 29 E յայն փիլ յայն

Եւ են երկարաբառն այսք՝ աւ, եւ, ու, ալի, ոյի: Եւ երկր սուղ ինչ զարինակ սոցա, որգոն՝ եղիչէ, Ահարովն, Պաղոս, եկաւ, արարաւ, բողո, ճոգայի, բողոյի: Է՝ և նման ձնոյ պարտիկս և այն ձնն, զոր ի հիացականս զնեմք կամ ի հարցականս, որգոն՝ այս այժմիկ, սուր, օ՛ւր էր:

5 մինչ եւ հիմունս: Այլ զայս ոչ գտանեմք ձնովս այսու զրոյնեակ զհարցականս ի իւրաստ սասն անողանութեանցն յառաջնոց մերջ հարց, թէ և յանուանէ յինչն զհարցականն ա՛յլ ձն ինչ, որպէս գտասանցն ոչ ցուցանեն, բաւական համարելով ի բնասն գտասանակս զայստիկ. թերևս յետս յաւելաւ այս ձն ի համարակազունից ոմանց: Այլ ասեմ և զայս, զի կենդանի

10 ձայնից հզար բերդոցացն մերոց անոնոցն կարաստիք ի հասաստի և ի լիակատար ուսումն անաշխայնքս, զոր այժմ ոչ որ տայ մեզ ի հարկէ, սպա ի սակաւ նշանակս զեզերեսցուք:

Ամանակն սեռ զողով՝ բաժանի յերկար և ի սուղ, և այս ձեռք պիտոյանան յերկար և ի սուղ, զի ի ձայնաւորս են բնութեամբ երկարք՝ և և ով, իսկ զբութեամբ երկարք՝ այլ, ին: Իսկ եր ընդ այլ և ընդ ին ի հաշիւ անկեակ, որք երբեմն ձգտին իբրև զերկարս, երբեմն զսպին իբրև զսուղ՝ յորժամ յայս կամ յայն բաղաձայնքն աւանական լինին:

Արդ՝ բնութեամբ երկարքն միշտ երկար, իսկ երկամանակին՝ յորժամ զայն ձայնորդոն անունն լծակիցս, որ ոչ նեղնն զշրթանս, և նորս՝ երկարանան, որգոն՝ ծած, զագ, զագ, զագ.—այստիկ հեզս և այսպիսիքն երկարք են բնութեամբ, զի հարուստ է ձայն սոցա և ասուել՝ յորժամ զերկար անողանութիւնն անուն: Իսկ սուղն ի վերայ սուղ ձայնաւորացն դիւր: Եւ են բնութեամբ սուղք՝ Ե, Ո, Ե. իսկ բառ պատահման՝ յորժամ երկամանակն զայն բաղաձայնս անունն, որ զբերանն նեղ է և նրբացուցանէ

20 զձայնն, որպէս բար, մամ, բմբ: Եւ ուր երկամանակն սղանան, պիտոյ է սուղն ի վերայ: Եւ երկամանակք են այստիկ՝ Կ, Բ, Ի: Ուստի և զայս պիտակ արձան է, զի որ նախքան զմեզ էին զիտաւոր արուեստիս՝ յաղապր երկուց պատահաւոց զօին նշան և զանուն փոխեցին, նոյնպէս և զայլոց

- 2 G սոցայ
- 2 EJI որդովն
- 2 G Ահարոն
- 3 J թողոյի փիլ թողոյի
- 3 CJ պարտչիկս
- 3 DEFGHI յայն ձնն
- 4 D չիբ՝ զնեմք կամ ի հարցականս
- 4 FHIJ որդովն
- 5 G հիմունս արև երկրի, HI հիմունս եր
- 5-6 DG զհարցականս
- 6 D ի իւրաս
- 6 ABC յառաջնոց
- 8 B բնաս
- 8 DF թերև
- 9 ABCEJ ձն
- 10 D կարտիկք, EFGHI կարտասեմք
- 11 ABCJ սոս
- 12 G սոցա և
- 12 A զերեսցուք փիլ զեզերեսցուք
- 13 E չիբ՝ ի (սուղ)
- 13-14 DFGI չիբ՝ և այս ձեռք պիտոյանան յերկար և ի սուղ
- 14 DFHI չիբ՝ երկարք
- 15 BCDEFGHIJ բթ
- 16 BCG ձգտին
- 16 DEFGHIJ զսպին
- 16 E իբր
- 20 DFGHI բաղաձայնք
- 20 EFGHIJ որդով
- 20 E զոց փիլ զոց
- 20 DFGH այսպիսիքն
- 22 EG ի վերս
- 24 AB բաղաձայնս
- 25 A Եւ անանակքն փիլ երկամանակքն
- 26 E ի վերս
- 27 E գտաւց
- 27 H արնուեստիս, IJ արնուեստիս
- 28 D սոցայ

ոմանց, զփէլին ստեմ և դիւնին, և փոխանակ՝ ով և աւ, փիւր և դաս դրոշմեցին:

Նախ՝ վասն յաճախութեանն գրոյս մեր, որ ի թանձրութենէ լեզուիս և ի թաւ բարեցն եղև. և այս՝ զի միջերկրեանք ենք, սակա որոյ բազմաց կա-
 5 րատացան աշխարհեաց, զոր կամք եկև անաշնոցն սակա նշանադիրս ցուցանել քան զոր ունէար, փոխանակ աւ-ի՝ ով՝ դրոշմեցին, և զդիւնն՝ նշանով՝ դաս: Իսկ զփէլին տեղ փիւրով լցին. և երկրորդ՝ զի խառն էր ովն զիր բնոց սղին անողանութիւն և երկարն բնութեամբ սուղ կարծեալ երեկս յանձնատարունիցն, զի թէպէտ ըստ յունացն է բոլոր ձեռ այս ո փորք, որ
 10 և ի մերս ոմանք յանձնատութիւնն ի վերայ մեծ աւ-ի դնեն, զոր թէ յու- նարեն ա -իւ նշանակիչ զմերս ով չարկ էր, զմեծն նոցա ո պարտ էր զնել ով, որ է երկու փորք սո խառնեալ այսպէս՝ օօ, և ո՛չ զնոցա փորք ո ի վերայ մերն մեծին, որդոն՝ աւ. զի այս յոյժ տարակուսելի աննէ զնա՝ թէ սո՛ւղ ինչ արդեաւք, թէ՛ ով՝ մեծ: Յազապ այսորիկ սովորեցին, որ նախ-
 15 քան զմեզ՝ ու մեծ յանուանա ո և վէլ գրել, որդոն՝ Յովսէփ, Ամբուզն, Սիմովն, իսկ ի բաշտ յաճախ այլ և ՚իւն, որդոն՝ արհենկ, ազնեկ, Ամանդակել, սուղ սուրեք և յանուանա, որդան՝ առաւաւան: — Ապա ուրեմն խառնել է իրք, զի ոչ յառաջնոց, այլ ի մանկագունից ոմանց եղաւ: Իսկ եթէ որ առիցէ, եթէ յունացն միևեւունն բոլորակ ձեռ, այս է՝ ո փորք և սուղ նշան անողանութեան,
 20 և սակայն որոշ են ի միմեանց: Անտարակոյս ստելի է, եթէ նորա յոյժ կիրթք են արուեստի բերականութեան, մանաւանդ յարուեստ անողանու- թեանցն զրեթէ քան զամենայն ազգս:

Նւ գարձեալ այլազգ սուղա այս բոլորակ ի վերայ գրոյն նոցա զնի, ի վերոյ, և ո՛ւ՛ ի շարս սողին, յորում ընդ այլան զրի ո-ն փորք. վասն որոյ
 25 զփրաւ որոշի տեղեան սուղ զոյ և ոչ ո, զորոյ ձմանն և մեզ է աննելի՝ եթէ կամիցիմք զնոյն ձև նշանազրկ ով և ո փորք, քանզի զովն երկու կցեալ:

1 D չիք՝ ոմանց	13 E ի վերա
1 AFH ֆէլին, EJ ֆին	13 CDHIJ որդովն
1 AJ զին, C զինին, DFHI զինն	13 E զնայ
1 A սո, և աւ փիւ սո և աւ	14 EJ արդեք
1 DF չիք՝ և (փիւր)	15 ACEJ որդովն
1 ABC և փիւր	15 G Յովսէփ
3 E ի թանձրութենէ	15 G Ամբուզն
6 E սննար	15 E Սիմէսովն, G Սիւս
6 ABCDEHIJ օ—ի փիւ աւ-ի	16 B ի բաշտ, G իրաց, HJ իրացս փիւ ի բաշտ
6 ABCJ զգոյնն	16 DEHIJ որդովն
7 C զտա փիւ դաս	16 ABC աւրնեալ
7 AJ զֆին	17 FG տաւաւա
7 D նշանաւորով	17 G աղայ
7 I յորն	18 J մանկագունից
7 I օ—ն փիւ ոգն	21 B չիք՝ են (արուեստի)
7-8 E օ—ն զիր	22 E զրէթէ, H զրէթէ
8 ADEI կարծեյ	22 I ազգ
10 E յանձնատութեանն	23 D սուղ
10 ABCDF օ—ի փիւ աւ-ի	23 BG ի վերա
10 ADE զմեծ	24 E վասն որո
12 BFHI սո որ	25 DFHIJ զիւրեաւ
12 A փորք սո, EHI փորք ո ո	25 G սու գն

բոլոր օօ՝ ի կարգս տառիցն բաւ նոցան տարապու դրոշմիկ է, և փորք նշանն <օ> մեր ոյն է, զոր ունիմք: Իսկ զուղե թէպէտ և նորա այսպէս ձևացուցանեն բոլորակ, սակայն ի վերոյ դնեն՝ որպէս զայլ անողանու-
 5 թիւնն և աննման փորք ոյլ, զի վերոյ կազմանէ ոչ կցի, որ է այսպէս սուղ, զոր թէ աննեմք՝ չէ՛ խառնելի: Նւ այսորիկ յայտարար:

Իսկ չարգան անողանութիւն սեռ զոյով՝ բաժանի ի թաւ և ի ստեղ. և պիտոյ են սքա ոչ ի ձայնաւորսն, այլ յանձնայնսն: Եւ զի ի բաղաձայնոն են՝ որ խոշորք և թաւք են, որպէս՝ բոյ, փիւր, Ը, և են, որ լերկ, որպէս՝
 10 պ, կ, ա, և ի տեղիս-տեղիս դժուարաւ որոշին սքա, պէտք եկև նշանացս այստեղի ի գզուշութիւն ընթերցողին՝ ի խորութիւն սոցա, զի մի՛ շփոթեաց՝ զգիրն և նովա զբանն, և արասցէ զԲարն՝ կար: Իսկ զոգորկ և զխոշոր բառ ի զոց թաւացն և ի լերկիցն իմաստն, զի յորս թաւքն պատահին ի վանգն, նորա թաւք ստին, իսկ յորս լերկքն՝ նորա սղորկք:

Եւ կիրքն սեռ զոյով՝ չերիս տեսիկս բաժանի—յապարաց, յենթամնայ, ի ստաբառ:

Իսկ ստի տիրապէս այսպէս բաժանցս՝ յորժամ նախդիր չաշուեմք զապացն, իսկ ստուգարանաւին, ձեռով՝ այլաբարց, որդոն են տեղիք ինչ ի զիրս, ուր բազում անգամ ի կապել գրանն՝ այլ ի ներք մտանէ, որդան՝ վերահասեալ, պարարանալ: Իսկ ուրեք երբեք ի բաց բանի այլք. որ-
 20 զան՝ վերահասութիւն, պարբերութիւն, յայտոյտի պատահմունս նշանակելի է ձեռով այսու՝ անոցն այլի զոյ տեղոյն, բայց չարտատարն է անանցն՝ քան սոպարաթարնս, զի անոցն՝ ոչ միայն սգաւանց այլի զուս գրանն ցուցանէ, այլ թէ և ա՛յլ ինչ գրոյ կարծիք կայցէ պիտոյ զու ի բառ ինչ, և յայն տեղաւ ոչ պիտանանայ. ևս բազում ուրեք և ի պիտակ սասցեալ չեզ-
 25 սարն միագիրս, և յոչ պիտակն՝ ի միջատողիցն պիտայնայ, որոյ նշամարտի իմն զոն մնացեալ ի չին արիւնակիս ի տեղիս, ուր ո կամ է կամ ի է չեղի: Այլ զնեն զսա յորժամ փաղառութիւն ընդ այլ բառն խառնի և այլայլէ զբանն, այս նշանովս՝ յետս գարձուցեալ կարեն զբանն, զնի և յորժամ յառաջին տողին զիր չերկրորդ տողն անցանի կամ բառ ինչ:

2 BDEFGHIJ օն փիւ ոյն	19 G վերանուսել
2 EG նորայ	19—20 DEFGHIJ որդովն փիւ որդան
4 ABC ո-ի փիւ ոյն	20 D պարբերիկութիւն
5 B այսբանն փիւ ցայտարան	21 EG ձեռով
6 B աւ անողանութիւնն, AC անողանութիւնն	21 GJ տեղոյն
7 E սքա	21 FGHJ չարտատարն
11 ABCDEFGH չիք՝ և (արասցէ)	23 I գր
12 ACDEI չիք՝ ի (չերկիցն)	23 AE չիք՝ ի (բառ)
13 D որս փիւ յորս	24 EG տեղոյն
13 ABCDE լերկք	24 ABCJ պիտանանա
13 EG նորայ	25 J ի մէջատողիցն
14 AD կիրք	25 ABCJ պիտոյնսն, E պիտանանա
14 A ենթամնա, DE ենթամնայ	25 E նշամարանն
16 D նախազրկ	26 ABCDEFGHIJ զոչ
16 ABCDEFGHIJ չաշուեմք	27 EIJ և գոսայ
17 G այլաբարց	27 ABCDEFHIJ բառ
17 DFHIJ որդովն	28 J չիք՝ ?
18 E օր փիւ ուր	28 G յետ
	28 E կարտանն փիւ կարեն
	29 ABCE տողին փիւ տողն

Է՝ և ենթամնայ իշան ներքոյ եզեալ դրոյն, և պիտոյ է լայն տեղիս, որ յերկուց ասարտուց բառից կապի մի բառ, որքան՝ նորքնայ, արևնուցոյց, զի խառնելով ենթամնայն միասորեցէ զերկուսն: Այսպէս ասի տիրապէս ենթամնայ:

5 Բայց պատահէ զնանիւ երբէք և յորժամ ի լիոյ և ի թիւրոյ, կամ ի թիւրոյ և ի լիոյ բառից և կիտարառից կապի բառ, որքար՝ ճեշտակաց, ճեշտակային, մարզոց, հայրիկ, տիրապետ, պատմագիր և այլ այսպիսիք: Իսկ տեսար և զայս գրեալ, եթէ յորժամ զիր ինչ յանդի տեսանն զիցես՝ յապագս ցուցական զիրան աննկոյ, որպէս՝ մարզս, մարզղ, մարզն, մարզն, — այսորիկ ենթամնայականք են:

10 Այլ ստորաւս թելոյն և ի թիւ ասան առողանութեանց մասնէ, և ընդ այլ ընկերս իր պայ ի հաշիս, այսինքն՝ ընդ միջոպէտն և ընդ ասարտեալ կէտն, և յայտ է, սհա, զի զվարդպաշտութիւն կիտիս խառն է ընդ առողանութիւնսն, բառ որում և ինքն է յառողանութեանցն և ասաննանայ զարձակալ ի նոցոց, բառ որում յայլ զաստ չոկազրի: Ամին վասն ամենայն ոչրեր բերականքն նրբեմն խառննն զաս ընդ յօրտակին, և որոչ է դարձեալ: Եւ այս ընդ յաղագս տասն առողանութեանցն:

15 Եւ արզ դարձեալ ևս ասէ զորպիտութիւն և զանազանութիւն ոչորականցն ճշմարտա ևս արիւնակաւք: Արզ, ասէ, շեշտոտոր անուն է, որ նանկին ունի զտրտակին, որպիսի՝ Սանակ: Այսպէս, ամենայն անուանք, որ մի զիւրիկն հեզին ունին կամ զայր, կամ՝ զեշ, կամ՝ զին՝ ամենեքին նորա յանգաշեալ ասին:

20 Իսկ ասեմն՝ թէ յարաշեշտոտոր անուն է, որ նախ եզով յանգէն ունի զտրտակին, որպիսի՝ Պեարոս, այսինքն՝ ամենայն անուն, որ միով հեզով յառայ բան զվերջին հեզն ունի զայր կամ զեշ կամ զին՝ ամենեքին նորա յարաշեշտով ասին:

25 Եւ յարաշեշտոտոր անուն է, որ նախ երկուք յանգէն ունի զտրտակին, որպիսի՝ Գիկիկոն: Իսկ ասեմն՝ թէ նախաշարաշեշտոտուր անուն է, այսինքն՝ ամենայն անուն, որ յառայ երկու հեզով բան զվերջին հեզն ունին զայր կամ զեշ կամ զին՝ ամենեքին նորա նախաշարաշեշտ ասին: Իսկ

1 BC ներքո	12 B միջնակէտ
1 DEH չիբ՝ է (յայն)	13 E վարդապետութիւն փիւ զվարդապետութիւն
2 ACDEFHIJ որդոյն	14 ABCJ ստաննանայ
3 ABC նորքնայ	16 ABDE ուրբ
3 ABC ենթամնայ	16 E զայս
5 ABC զնիւ փիւ զնանիւ	18 G չիբ՝ ես
5 ABCFHIJ քի թիւրոյ	18 A գրանուգանութիւն, GHIJ պղանագանութիւն
6-7 C նրշտակալին, DEGH նրշտակալին	21 B ամենեքին փիւ ամենեքին
7 FGH այսպիսի	21-22 G յանգաշեշտ
9-10 I այսպիսի	23 DHJ չիբ՝ թէ
10 DGI չիբ՝ մարզոց	23 C յարաշեշտ փիւ յարաշեշտոտոր
10 E ենթամնայանք, G ենթամնայանք	23 G յանկինան (ունի)
11 G բառորտաս	24 D որպիսի փիւ որպիսի
11 I առողանութեանց	25 AB որպիսի
12 BCJ գա	25 EI ամենեքին
12 I այսինքն	27 G յանկինան (ունի)
	30 F ամենեքին
	30 ABDE յարաշեշտ փիւ նախաշարաշեշտ

այսա թէ որ շորեհեզեան կամ հինգհեզեան անուն յառաջին հեզին ունի զայր կամ զեշ կամ զին՝ ամենեքին նորա նախաշարաշեշտ ասին:

Բ Ա Ն

« Պ ա Ր Ո Յ Է անուն է, որ յանգին ունի զտրտակն, որպիսի՝ Ե ր ա կ - Լ Է՝ ս : Յ ա ր ա պ ա Ր Ո Յ Է անուն է, որ նախ եզով յանգէն ունի զտրտակն, որպիսի՝ Պ ա՝ ՚ ՚ զ ո ս » :

Մ Ե Կ Ե Ո Ի Թ Ի Ե Ն

10 Ասէ տմե՛մ և յաղագս պարտկին, և արդ՝ ասերն, թէ պարտիկ անուն է, որ նանկին ունի զտրտակին, որպէս՝ Էրեակղէ՛ս, այսինքն՝ ամենայն անուն, որ ի վերջին հեզն ունի զէ կամ զով՝ ամենեքեան յանգապարտիկ ասին:

15 Իսկ յարապարտիկ անուն է, որ նախ հեզով յանգէն ունի զպարտիկն, որպէս՝ Պա՛՛ղոս: Այսպիսի է ամենայն անուն, որ միով հեզով յառայ բան զվերջին հեզն ունի զէ կամ զով կամ զմի որ յերկրարտապոսն, — ամենեքեան նորա յարապարտիկ ասին: Իսկ որք մի անգամ յառայ բան զվերջին երկու հեզով ունին զայստիկ, որպէս՝ Յովնակոս կամ Կապիկոս: Իսկ շորեհեզեան կամ հինգհեզեան անուն, որ յառաջում հեզին ունին զէ կամ զով կամ զմի որ յերկրարտապոսն՝ ամենեքեան նորա նախաշարապարտիկ ասին: Եւ այս՝ ցայս վայր:

20 Իսկ յաղագս բոլոր ուրակին վասն այնորիկ ոչ եզ զարիւնակն, վասն զի զիւրիկն է զիտութիւն նորա ի սոցանէ: Վասն զի ամենայն անուն, յորս ոչ են շեշտք կամ պարտիկք ամենուրեք կամ երկրարտապոսն, այլ թիւ, ոչիւ, յիւնիւ են շինեալ, ամենեքեան նորա բուրբ են:

25 Այսպիսի են խրատք վերծանութեան, զոր յաղագս տասն առողանութեանցն փորք ի շաւէ զրեցաք, թերես զարթնացից զուսումնաւորն ի տենչումն բազմանայ արուեստիս, զոր կարի նուագեալ տեսանեմք յորումս, վասն որոյ զերրորդ մասն, զոր յուրակին ասացաւ, զորձեալ աստ երկրորդեցաք, զի հաստարիմն հաստասեցիք ի ձեզ վերտախն լիշմամբ, իսկ մեզ մասն բարեաց ընդ աշխատասէրաց լիցի:

1 CEF եթէ	17 E չիբ՝ ունին
1 E նրշտակն փիւ նրշտակն	18 ABD ամենեքին
2 HI ամենեքեան	18 E սորայ փիւ նորա
3-4 E ևնիւ, J եսիւն փիւ երակիւ	18 ABCD նախաշարաշեշտք, J նախաշարաշեշտք փիւ նախաշարապարտիկք
5 ABCJ յանգին, G յանգին AC յանգին	20 EH ոչ ես փիւ ոչ եզ
8 ABC պարտիկն	20 G պարտիկ
8 ABCDEF տեւ	20 G պարտիկ
8 ABCJ եթէ	21 B վասն փիւ վասն զի
9 ABCJ պարտիկն փիւ պարտիկն	22 HI պարտիկ
10 DH չիբ՝ ի (վերջին)	23 EFHIJ որիւ, որի փիւ ոչիւ, որի ունի
10 J ամեքեան	25 E ուսումնասերն
10 A յանկապարտիկք	26 D բազմանց փիւ բազմանց
12 E յարապարտապարտիկ	28 CE վերտախն
14 DEGHJ գա փիւ գով	28 E յիշմամբ
15 HI յարապարտիկ	29 D աշխատանք, EJ աշխատանքոց
16 ACG նախնուգոս, DEFJ նախնուգոս	29 C չիբիքն բարեց հետս՝ չեւ տենչապարտարիւնսս որիս Եմարթն, ամենեքին կրցուցուց:
16 G հրապարտ, I հրապարտ	
17 B յառաջումն	

Կամ եղև ինձ ընդ առողանութեանցս կարգել և զերաստ գրադարձիցս
ի խնդրչս ուսումնասիրաց սմանց: Արդ, կամելով գիտել զարուեստ գրա-
դարձիցն, նախ զայս պարտ է իմանալ արուեստատր գրչին. զի և և է զգր-
5 է չայլել մինչև ի Բ մերայինս ազին, և այս նախ յերկուս զլիսատր որոշ-
մունս բաժանի՝ ի ձայնատրս և յանձայնս: Զի ձայնատրք ի սոսա են ութ,
և են այսպիսի՝ ա, ե, է, ը, ի, ս, տ, օ: Իսկ այլք բանս և ինն անձայնք <են>:
Եւ է՝ զգրս նիսթ բովանդակ ամենայն խոստից, զի ի միմեանս կցեցեցով
սորս ստեղծանեն նախ Հեզս կիսկատրս, որ սաի վանդ և փաղառութիւն,
10 և ապա Հեզիցն ընդ միմեանս զուգեալ՝ գոյանայ բառ, որ է անուն կամ
բայ կամ այլ ինչ յուր մասանց բանին:

Եւ է՝ անուն, որդոն՝ աստուած, և բայ, որդան՝ աստատեաց. և զժա-
դրն՝ անուն զարձեայ: Արդ, սորս բոս ինքեանց բառք են, և Հրուեստ ապա
բառքս ընդ իրեարս՝ կատարեն բան, որդոն՝ աստուած աստատեաց զժա-
15 ղրն: Իսկ զայն և ճուճ ի մարդն,—զայն՝ նախդիր, և ճուճ՝ յար է: Այսպէս
ամենայն կրկար բանք ի բառից շարադրութենէ բազկանան, իսկ բառքն՝ ի
Հեզից, և Հեզն՝ ի տառից:

Եւ ամենայն անուն կամ բայ կամ այլ ինչ ի մասանց բանին՝ է՝, որ գա-
նաչին զինն իւր ձայնատր ունի, և է՝, որ անձայն:

Եւ զարձեայ ամենայն անուն կամ բայ այլ ինչ ի մասանց բանին՝
20 է՝ որ միով Հեզով կատարի, որդան՝ ճուճ, չար, անպ. և է՝, որ երկուք, որ-
դոն՝ ա—բար. է՝, որ չորիք, Հեզիք կամ ևս աւելի:

Իսկ Հեզ, որ ունի լծեայ անձայն ընդ ձայնատրի, է՝ ուրեք՝ մի, ուրեք՝
երկու կամ ևս աւելի, և է՝ երբէք, զի միով ձայնատրս կապի Հեզ,—բանդի
25 անձայնքն առանց ձայնատրացն ոչ կարեն Հեզ կապել կամ ձայն արձակել:

Արդ, է՝ երբէք, զի միով ձայնատրս գոյացեալ Հեզն նոյն ինքն է և
բառ կատարեալ, բայց չայնմ տեղոց միայն, որդոն՝ է, ի, ո: Այլ ոչ ամե-

- 1 CDEFHIJKL չիք՝ ամբողջ ապր.
- 2 ABC ասողանութեանցն
- 3 ABC անձանց փխ սմանց. K ւսմանց
բառից նկատ վերնագիր՝ ւնագրոց գրա-
դարձի:
- 3 AD գարուեստ
- 4 ABCDEFG ցարուեստու որ
- 5 D չիք՝ է (չարէ)
- 5 DH Ինչև ի սքէ
- 5 CJ մերայինս
- 5 ABCDE գոյս
- 6 E ձայնատրք են ի նոստ յուր
- 6 ABCDEFGHI ի նոստ
- 7 ABCDEHI այլ
- 8 F իւս սից
- 9 ADEI կիսակատարս
- 10 ABCEJ գոյանս
- 11 DEFGHIJ բա
- 12 ACEFHJ որդոն փխ որդան
- 12 ABCDEFGHIJ բա
- 14 DEFGHIJ որդոն

- 15 ACE չիք՝ գոյն (նախդիր)
- 15 ABCDEJ չիք՝ է
- 17 D չիք՝ Հեզից, ե.
- 18 ABCDFHIJ բա
- 19 B ձայնատր
- 19 BCDE ուր (անձայն) փխ որ
- 20 ABCDFGJ բա
- 20 G չիք՝ ինչ ի մասանց... մինչև էջ 181.
վերինք Գ-ը ապի զկամ բնա իսկ՝ բա-
նար ներսայն:
- 21 BCDE ուր (երկուք) փխ որ
- 21—22 ABCDEHIJ որդոն
- 22 CD հընդիւր. E հնդիւր
- 22 AB և փխ ևս
- 24 ABCE երբէք
- 26 ABCE երբէք
- 26 B նոյն ինք և (չիք՝ է)
- 27 BC յայն
- 27 B տեղոցն, EF տեղոց
- 27 HIJ որդոն

նայն ուրեք միայնակր սորս բառք կատարին. այլ՝ ուրեք-ուրեք և սուղ. իսկ
ի բազում տեղիս ընդ այսն շարաշարիւով մասենն ի Հեզն:

Եւ է՝ զարձեայ, զի միով ձայնատրս շինեալ Հեզ ո՛չ է բառ կատարեալ,
զի չէ տիրապէս Հեզ, այլ պիտակ, վասն զի չէ կատարեալ բառ, այլ մաս
5 է բառի, և այլոց Հեզից կարեալի ընդ իւր լծակցիլ, և ապա կատարի բառ, որ-
դան՝ ե—բա—նեալ, ա—պա—էն, ո—դու—մեա: Արդ, սորս առաջին զիս առտ ի
տեղոցս՝ եչս, այբս, ոս միատրք միայն Հեզք են, այլ պիտակք ապի:

Արդ, այսպէս և իմաստի բարուեստ Հեզից կապելով և զբաժանումն
տառիցն ի շինել լծեզն, զի յորժամ անուն կամ բայն կամ այլքն բազում
10 Հեզիք բաղկանան, մարթացես բաժանել զգիրսն անձայնս ի վերայ ձայ-
նատրացն. զի յորժամ մի բառ երկու ձայնատր զիւր ունիցի և ի մէջ եր-
կուցն՝ մի անձայն, որդան՝ ապա, աբա, աբի, գառաշին ձայնատրս միայն
արա Հեզ և զանձայնն վերջին ձայնատրին տուր. այսպէս՝ ա—պա, ա—բա,
ա—բի: Իսկ եթէ երկու անձայնք իցին ի մէջ երկուց ձայնատրացն, գառա-
15 շինն՝ առաջին ձայնատրին տուր, և զերկրորդն՝ վերջինս, այսպէս՝ ան-
աւ՝, ան—գա՝:

Իսկ եթէ երեքՀեզեան իցլ բառն, և երեք կամ չորք իցեն անձայնքն ի
մէջ առաջինն և երկրորդ ձայնատրացն՝ առաջին ձայնատրին տուր զերկու
կամ զերեք անձայնն, և զմի մնացեալ անձայնն՝ երկրորդ ձայնատրին
20 սկիզբն տուր. այսպէս՝ իճԷ—նա—կալ, ըմբ—նալ: Այսպէս և թէ անձայն
իցէ առաջին զիւր բառին և ձայնատր զինի և ի միջոցին զարձեայ անձայնք.
և ապա այլ ձայնատր և երկու կամ երեք Հեզով բառն կատարի՝ զմիջո-
ցացն անձայնն ի վերայ ձայնատրացն բաժանեա և միշտ վերջին Հեզին՝
թէ՛ ի մէջ բառից իցէ և թէ՛ ի վերջն՝ անձայն զիւր զիւր փխ սկիզբն՝ որչափ
25 հնար իցէ, այսպէս՝ բարգ—մա—նու—րիւն, շըն—ջիւն, տարն—ջիւն, չխա—ն-
ու—րիւն:

Իսկ յորժամ մի ձայնատր կայլ է ի բանն՝ թէ՛ յառաջն, թէ՛ ի մէջն, թէ՛
ի վերջ, ի՛նքն անուս գանձայնն որչափ և իցեն և կատարել նորաք գրանուս
—Այսպէս է արուեստ Հեզիցն կազմութեան:

30 Արդ, գիտաստի՛ր ապա, զի սորս Հեզք են պատմառ արուեստի՝ գրա-
դարձութեան, որդոն, բանդի յորժամ սկսանի որ գրել բան ինչ կրկար, և

- 2 D մասնէին
- 2 ուղք
- 3 A չիք՝ է (զարձեայ)
- 4 J մաս
- 6 E ո—դու—մեայ
- 6 E սորայ
- 6 ABCDEFGHIJKL զիւրք փխ զիւր
- 6—7 J ի տեղոցն
- 7 J էջ
- 8 D չիք՝ կապելով
- 10 E ի վերայ
- 14 E ի մէջ
- 15 E վերջերոց
- 16 A տեղոց
- 17 E երեքՀեզեան
- 17—18 E ի մէջ
- 18 E տառչն

- 19 I անձայն (երկրորդ)
- 20 E թէ և փխ և թէ
- 22 E ապայ
- 22—23 D զմիջոցեան
- 23 EFHI անձայնք
- 23 E ի վերայ
- 24 AD չիք՝ սկիզբն
- 25 AC թարգ—մա—նու—րիւն
- 25 EI արուեստին
- 27 BCDEFHIJ կացցէ
- 27 E ի մէջն
- 28 ACE կատարեն
- 30 D չիք՝ գի
- 30 ABCDEFGHIJKL Հեզս փխ Հեզք, հմտ.
- ՊԱՔՏԻՆ, էջ 290:
- 31 AFJ որդոն, C որդան փխ որդոն
- 31 ABCDEFGHIJKL յերկուք փխ երկուք, հմտ.
- ՊԱՔՏԻՆ, էջ 290:

դի ոչ բառը գերկայանութիւնն բանիցն մի տողն տանել լիապէս, հարկ եղի բազում կարգա սողից շարադրել ի գիրս: Եւ զի բազում անգամ ի գրելն ի կատարումն տողին սկսեալ բառին անկատար հանդիպել պատահէ, ի հարկը դառնայ գրիչն ի միւս տողին սկիզբն՝ զՅերի բառին մնացեալ գիրքն սկսանելի և անդանաւոր ի գտանալն ի միւս տողն խնդրէ արուեստ գրարարձութեանն զճմտութիւն. զի յորժամ առաջի տողն աւարտի և ի սկսեալ բառէն՝ զոր գրէր, մնաց երկու գիր կամ երեք կամ ևս աւելի, յայնժամ զգոչութեամբ պարտ է նկատել արուեստարտին, թէ զո՞ր ի նոցանէ անել է զնել սկիզբն երկրորդ տողին:

Արդ, յորժամ ի սպառուած տողին կատարի բառն, և կամ բանն իսկ բովանդակի ի միւս տողին սկիզբն՝ անկասկած զնելի <է> զճնտաղայ բանին սկիզբն՝ թէ՛ ձայնաւոր իցէ առաջին գիրն և թէ՛ անձայն. զի բառին և բանին սկիզբն՝ ախրապէս լինի և տողին սկիզբն:

Իսկ եթէ մասն ի սպառուած տողին կատարի բառ և մնա[ւ] երկու կամ երեք գրոյ տեղի, և զոր գրիչը է բառն՝ երկու կամ երեք կամ ևս աւելի հեղուք իցէ, և յուրիք են տարն, այսպէ՛ս կշռել պարտ է. զի առաջին ձայնաւորին տացէ յանձայնիցն որչափ բառն հրամայէ՝ գրով մի և երկուք թէ՛ հարկ լիցի կամ գրով և կիսով՝ երանելի քան զչափ տողին ի դուրս մինչև կապի հեզ, և միւս տողին սկիզբն անձայն գիր մի՝ զիցէ սկիզբն հեզի և զձայնաւորն՝ զճնտ նորին անմիջոյ:

Եւ ի կարճոյ՝ այսպէ՛ս <իմաստից>. ամենայն գիր, որ սկիզբն իցէ հեզի՝ թէ՛ ի սկիզբն բառին և թէ՛ ի միջոցին, թէ՛ ի վերջին հեզն, նա՛ կարէ ի մէջ բառին լինել այլոյ տողի սկիզբն՝ յորժամ ի սպառուած տողին Յերի մնացել բառն: Վասն այսորիկ զարուեստ հեղիցն վերագոյն ցուցի, որպէս ի բերդողացն, տի նա՛ և իմաստասիրացն է աւանդեալ: Եւ ո՛չ է արուեստ հեզիցն, որպէս այժմ բազումք ի մերոցս տգիտարար անճանապէս ասունն զրաժանուած տառիցն ի հեզսն ըստ անարուեստ խոհակերբի, որ ոչ գիտէ ըստ յաղից յաշուել զանգամսն, այլ մանաւանդ ըստ վերագոյն ցուցելոյ արինակին ի բերդողացն մերոց և ի ֆիլիսոփայիցն աւանդելոյ, զոր ևս ազգն յունաց հաստատուն ունի զարուեստ զայս հեզից:

Եւ յաղագս այսր զգուշալի է, զի միւտոր գիր ի բառէ կամ ի հեզէ ոչ յառաջին տողին սպառուածն պարտ է զնել, այսինքն՝ զճնտաղայ բանին առաջին գիրն, և ո՛չ յերկրորդ տողին սկիզբն զՅերի բառին կամ հեզին մնացեալ մի գիրն: Եւ զայս յոյժ զգուշութեամբ և իմաստասիրարար, զանձայն գիրն մանաւանդ, նկատեսցէ շղեփ:

Այլ հայնա՛ց դարձեալ և ի մի՛տ առ. թէպէտ և այսպէս ասացի շղեփ անընկեր գիր ի վերջ տողին կամ յառաջս, այլ բազում անգամ պատշաճ

- 1 D միտպէս փխ լիապէս
- 2 ABC շարադրել, J շարադրել
- 4 ABCDEFHIJ գտանալ
- 5 E չիր՝ երկրորդ տողին... մինչև 179-րդ էջի 10-րդ տողի դուրս գրով բառերը նե-րսայայ
- 11 D զնել
- 11 ABCJ գճնտաղայ
- 14 DFHI թէ
- 16 ABCHJ յայոյժ
- 16 AE կըշուել, BC կըշուել

- 19 C մին փխ մի
- 22 BCID չիր՝ ի (գերջին)
- 22 DHI գգերջին փխ ի վերջին
- 25 D մի նա փխ տի նա
- 27 ABC անարուեստի
- 29 ACJ ի բերթողացն
- 29 J փիլիսոփայիցն
- 32 ACDI տողի
- 32 ABCJ գճնտաղայ
- 35 B գիրն
- 36 ACD ասացի փխ ասացի

պատահէ ի սպառուածն միայն ի տողին մի գիր միայն զնել ի բանէն, զառաջինն՝ անընկեր, և զայսն՝ ի միւս տողն: Բայց այս յայնժամ լինի, յորժամ ալս բառին առաջին գիրն ձայնաւոր իցէ, և ինքն մտայն կապի հեզ. որպէ՛ս՝ ա-պա-յ-խա-րու-րիւն, կամ՝ ե-րա-նու-րիւն, ո-գոր-մու-րիւն: Իկ րդ, յորժամ յայսպիսեացս հանդիպի ի վերջ տողիցն, թէ երկու գրոյ տեղի կայցէ՝ պարտ է բացատ թողուլ և զմի գիրն միայն զնել, որ ինքն միայն է հեզ, զի միւս այլ հեզին սկիզբն լիցի միւս այլ տողին սկիզբն:

Իսկ եթէ երկու գրոյ և կիսոյ տեղի կայցէ, և հեզն զոր սկսանել պիտի երեք գրով իցէ կամ շորս, յայնժամ պարտ է՝ կամ՝ գրել կուտ, կամ՝ զնել ի վերայ զլիտն հուպ, կամ՝ ելանել՝ թէ՛ հարկ իցէ քան զտողն ի դուրս գրով մի և կամ երկուք և կիսով, մինչև լցցի հեզն, զի ի սպառուած տողին սպառուայ լիցի հեզի կամ բառի, զի մի՛ անարուեստ և անճա՛հ բաժանմամբ գրոյն զրե-թեքցալոն ոտանաւորով սայնթարեսցէ ի հանդէսն, և բանն խանգարեսցի:

Խո՛ւր դարձեալ և այլ ինչ. զի յորժամ, ըստ որում ասացի, մի ձայնաւոր ի բառէն առաջին, որ ինքն նեթ իցէ հեզ, զիցի ի վերջ տողին, պարտ է <ի> ներքոյ նորս կիսնեթամեայ զնել, որով իմասցի ընթերցալոն, թէ թերի է հեզն և փութով զարձիցի ի միւս տողն կցել զճնպսն և կազմել գրանն: Եւ է՛ ձև կիսնեթամեային՝ զոր պարտ է<ի> ներքոյ զնել միտար ձայնեզ հեզին, յորժամ ի սպառուած տողին զիցի այս՝ ա-սառ-ասառ:

Ձի խիտ է խնդիրս, յո՛ւր և վասն երբի, զի յոյժ ընտրութեամբ պարտ է զնել. կամ՝ ի վերջ տողին՝ զնիկ առաջին անձայն գրոյ, որ սկիզբն իցէ բառին, կամ՝ ի սկիզբն տողի՝ նախքան զանձայն գիրն, որ սկիզբն է բառին. և ի միջոցս տողին ոչ պիտոյանայ երբ:

Արդ, յորժամ անձայն գիր իցէ սկիզբն բառին և զայս պատահէ մասն ի վերջ տողին, որոյ իցէ երկու գրոյ տեղի, և հեզն որ գրելոյ է՝ երեքգրեան կամ շորեքգրեան իցէ, որզոն՝ բՅուրիւն կամ գրուրիւն կամ գրովանք. գգուրուրիւն և այլ ինչ այսպիսի, յայնժամ կշռել արժան է գտեղին: Եւ թէ նեղ է այսչափ տառիցս, զի կապիցի հեզ, զառաջին գիրն միայն զիցէ, և երբ՝ նմին արնթեր, այսպիսի արիւնակաւ. բը-նուրիւն: Այսպէս և զայսն յարմարեսցէ՝ գը-բուրիւն, զի մի՛ կարի ելցէ գիրն քան զտողն, և զի ձևն

- 2 AC ի միտառն փխ ի միւս տողն
- 3 ABCDFHIJKL բանին փխ բառին, ճմտ.
- 9ԱՂՔՏԻԸ, էջ 292.
- 3 B է փխ իցէ
- 4 D չիր՝ կամ ե-րա-նու-րիւն, ո-գորմու-րիւն
- 5 ABC տողին
- 7 ABCDFHIJ չիր՝ անձայնն
- 8 AD չիր՝ երկու
- 10 J հարկ լիցի փխ հարկ իցէ
- 11 I երկու
- 11 ABCDEFGHIJKL չիր՝ ի (սպառուած), ճմտ.
- 9ԱՂՔՏԻԸ, էջ 292.
- 13 E ի հանգեան
- 13 ADE ի բանն
- 16 BC ներքո
- 16 ABCDJ կիսնեթամեայ
- 16 H ընթերցողն
- 17 B գնեզ
- 18 AC ներքո
- 20 C ընտրութեամբ
- 22 EF բառի
- 22 ABC չիր՝ ի (սկիզբն տողին)
- 23 ABCJ ոչ պիտոյանայ, E ոչ պիտանա
- 24 ABCJ գտ
- 24 E չիր՝ մասս
- 25 ABCDJ որ իցէ
- 25 ABCJ գնեզըս է. DFJ որեւոյ է փխ գրելոյ է
- 26 ACDEHIJ որզոն
- 26 ABCDEFGHIJKL բրնուրիւն կամ գրու-րիւն կամ գրարովանք, ճմտ.
- 9ԱՂՔՏԻԸ, էջ 293.
- 27 J գգուրուրիւն
- 27 B կըշուել, C կըշուել
- 30 J գրուրիւն փխ գըթուրիւն

տաջէ երբ բնթերցողին, թէ զեպ լինի ձգտել զձայն իւր ի վերայ երկն. մինչև
 գարձցի յետս ի միւս տողն և կցեսցէ զհնգն և կազմեսցէ զբանն. ապա թէ
 ոչ հրամայեսցէ տեղին երով կապել զվերջ միոյ տողին ընդ սկիզբն մի-
 5 տայն կամ թէ անդիտասցի արուեստարուն, թէ պիտոյ է տեղւոյն եր թէ ոչ՝
 լաւ է զատարկ իսկ թողուլ բացատ զտեղին, թէ և երկու կամ երեք զորոյ տե-
 ղի իցէ, բան թէ անհմտաբար խանգարել զհնգն և սխալումն առնել ընթեր-
 ցողինս

Իսկ զի ասացաք, թէ յորժամ ի թերի բառին մնացնել տառիցն սկիզբն
 պատահեցէ զնել տողին՝ զանձայն զիրն պարտ է նախադասել, որ սկիզբն
 10 իցէ հնգի, և զկնի ձայնաւորն: Այլ ի մի՛տ առ, թէ պէտ է այս այսպէս է՝
 որպէս ասացաւ, ալլ բազում անգամ պատահէ երկուց ձայնաւորաց երկուց
 և շորից զհետ միմեանց զստիլ ի մեջ բառիցն, որոնն՝ ի յախտեանդ, ի յա-
 15 րուսեղ, ի յառուստոյ: Արդ, ի սոսա և յայսպիսիս հինն լինի սկիզբն
 միջին վանդիցն զկնի առաջնոյ հնգին կամ երկրորդին. ապա թէ պէտ է
 ձայնաւոր է փունն, յորժամ տեղին հրամայէ զնել զնոսա սկիզբն տողի-
 սայսիսիս արիւնակաւ՝ յաւ-ի-տեան կամ ա-նաւ-աւտ: Եւ զի սկիզբն լինի
 հնգի, լինի սկիզբն և տողի:

Այլ բերդաւորն խոտեցին զայս և յետոյ ի մանկազունից եղաւ յիմա-
 տակաց ոմանց, և ո՛չ՝ ի կատարեալ իմաստնոց, բանից փունն միշտ վեր-
 20 ջարդաւ է ձայնաւորացն, և ո՛չ՝ նախադաս. բայց միայն չիւր անունն թէ
 կամին փոխանակ հոյի զնել և ալլ սոսկաւ ուրեք, իսկ զյախտեանն և զառու-
 աստն այսպէս պարտ է վանդել՝ յաւ-ի-տեան, ա-նաւ-աւտ, զի փունն հնգի
 և տողի մէջ և վերջ լինի, իսկ սկիզբն՝ ո՛չ բնաւ, որպէս՝ յարեմատու, յարեւո:
 Եւ զի վերագոյն լիշեցար՝ զլ և զո և զին, որք երբէք միայն լինին հնգ և
 25 բաւ, ո՛չ պիտակապէս՝ որպէս այբ և եշ, որպէս վերոյ է այն ցուցաւ, ալլ
 տիրապէս, որոնն՝ Ա՝ դարձոյց զծովն ի գամալ: Է՛՝ Քրիստոս ի վերայ ամե-
 նայնի աստուած արեւնեալ, յախտեանս, ամէն: Ի ննգետասաներոցի ամի
 սայսպիսի՞ պատահեալ:—Սորա տիրապէս հնգք կոչին: Եւ թէ պէտ է սպա-
 30 րուած տողին հանդիպին՝ առանց կրտսնթամայի են. իսկ յորժամ ընդ ալլ
 զիրս շաղաշարին առ ի կապել հնգ և բառ, որդանն՝ Լ ակից. կամ ըստ նորն

1 DEFGH բէթն	18 AE բերթաւ գրն
1 DEFHI թէ պետք լինի փխ թէ զեպ լինի	18 B ի մանկազունիցն, յ ի մանկազունից
1 ABCEJ ձկտել	19 ABCD և Էրնն
1 E ի վերս	19 I և Էն
3 EJ հրամանացէ	21 J և Էր
4 ABJ տեղոյն	26 ABCDEFGHIJ որդոցն
5 ADE թէ ք և կամ ց	26 ABCEJ չիւր՝ ի ցամաք, HI ցամ
8 D տառին փխ բառին	25 E ի վերս
9 CFIJ տողի	27 J տանն
9 D նխադասել	27 C ի հնգետասաներոցի, D ի հքն- զետասաներոցի, HI ի հքնգետասանե- րոցի, J ի հնգետասաներոցի
10 ACDE զձայնաւորն	28 B այսպիսի
12 D և շորից և շորից (կրկն.)	28 D հնգ
13 D ի տողս	28 E թեպէտ
13 J յայսպիսիսն	29 A կրտսնթամային, DF ենթամայի են,
14 D թէ պէտ է	9 E կրտսնթամայի են
15 ABDGHI տեղի	30 B բարբառ փխ բառ
17 HI հնգին	
18 ABCD Արդ փխ Այլ	

ձեռոյ և միւսն, թէ՛ ի մացական, կամ ըստ այսմ զունի բերրոցն՝ ո զորմելի:

Որպէս տեսանես, ի վերջ տողին հանդիպեալ՝ սորա ենթամայիս կապի-
 5 ցին, որպէս՝ առաւել, կամ յորժամ բերրէ տեղին զեշն և բանելի. իսկ բեր-
 յայսպիսի իմաստս սուղ հանդիպի կամ բնաւ իսկ ոչ. բայց թէ ուրեք բառ բար-
 5 զուկեան նախդիր մտցէ, որոնն՝ Բզ Բեզ: Արդ, որոց յայսցանէ կրտսնթամ-
 նայնի զիցին, նշանակեն, թէ թերիք են և ալլոց տառից պիտոյանան առ ի
 կապել զհնգն:

Իսկ զի՛ են ոմանք, որք ի սպասուած ճառին բառ մի կամ երկու, զոր
 չէաւ տողն՝ ի ներքին տողին վերջոս զրեն՝ իբր խնայելով իմն զտնդին և
 10 զերկրորդ տունն կամ զճանն ի նոյն կիսատողն սկսանին զրել, նշան ինչ
 զնելով է միջ աւարտեալ բանին և նորոգ սկսելոյն. և այն կարի խոտան է
 և կարգացողին յոյժ սխալաւ, զի թէ խնայել պիտոյ է զտեղին, զրեսցի ի
 սկիզբն տողին և միւս զխապիրն զիցի զհնաւ աւարտեալ բանին ի մէջ տո-
 15 ղին: Վասն այսոցիկ շատ է, որ զրեցաւ:

Եւ թէ կրտսնթամայն, զոր վերայ ասացի, ընդէ՛ր նշանակէ զթերի զոյ
 զտիտակ հնգոս միազիրս ի վերջ տողին, բանդի կատարեալ ենթամայն
 զերկուս կատարեալ բառս ընդ միմեանս կցեալ միաւորէ, որոնն՝ տեսակարաւ.
 ամէնիշխան: Իսկ ուր մի զիր է կիսահնգն՝ ա կամ է, և ունի ի ներքոյ
 զգործիկ ենթամայն՝ զպակասութենն լծորդին յայտնէ, որպէս մի եզն
 20 լծեալ՝ զընկերին պակասութիւն:

Յ Ա Ղ Ա Գ Ս Ո Ս Տ Թ

Ապա և վասն սոսին անուս ասել արուեստաբու. և ոչ է սա մի յաթի
 մասանց բանին արանձին իմն, ալլ յամենեւեան զտանի. և ոսմ՝ ասին,
 վասն զի որպէս բնութիւնք կենդանեաց ի վերայ կոտց են հաստատազունք,
 25 այսպէս և բերդութիւն ամբողջ և հաստատուն կտտարի այսոքից ստիւր,
 որ շափմ անուանին: Եւ են միմեանց ընդդիմադրութիւն և պարզք, զի ան-
 մամբ լինին և շարադրեալք:

Բ Ա Ն

«Ոսմ են պարզ եկտասանք. և ի սցանէ են եկտալանգ՝ շոր»
 30 և ետալանգ՝ ուր:

1 HI բառ այնմ զունի	18 B ամենիշխան
1 HI երրորդն	18 DEFI չիւր՝ ի (ներքոյ)
2 E սորոյ	19 ABDE գրտակասութեանն. FGHK որդա- կասութեան
3 ABC բնցն	20 F բնց յնայ
4 HI և (կամ)	21 DEHIJK Խառն
5 FI մտէ	22 AC պա փխ Ապա
5 AFHI որդոցն	22 ABCDEFGJ յաթ
5 E Արդարոց փխ Արդ, որոց	25 AC բերթալ թիւն
5-6 DE չիւր՝ ի (կապել)	25 ABCD ոտուսք
9 DHI վերջ	26 C բնայնիմաստութիւն
9 ABJ խնայելով	27 K շարադրեալք բառից՝ հետմ վերանդի՛ս՝ սնայոցս շարադրութեան և տեսակա ստիւր:
12 DE կարգացալ զին	29 E երկշարադրանք
13 E ի սկիզբն ի տողին	
17 BDGHIJ որդոցն	

ա. Եւ երկշարավանգք են այս՝ <ա> հ ա մ բ յ ռ ւ ն՝ ներկուց երկայ-
նաց, Բառամանակ, որգոն՝ Մ ա շ - դ ո ց :

բ. Մեծասառն՝ ներկայնէ և նազաւտ, Լեռամանակ, որգոն՝ Գ ա - ի ը

գ. Մեծավերջն՝ յազաւտ և ներկայնէ, Լեռամանակ, որպիսի՝ Կ ա -
5 ր ի ւ ւ ւ :

դ. Անգալան՝ ներկուց ազատաց, երկամանակ, հիպէս՝ Ե - ն ա ՚ :

ա. Ստեղն՝ ներկայնէ և ներկուց ազատաց, Բառամանակ, որբա՝

Ա բ - բ ա - մ ա մ :

բ. Վերջատանջն՝ ներկուց ազատաց և նեզէ ներկաւէ, Բառամանակ,
10 որպիսի՝ Ս ա - դ ո - մ ո վ ւ ւ :

գ. Փոզարբո՝ ներկաւէ և նազաւտ և ներկայնէ, հինգամանակ, որպի-

սի՝ Ա մ - բ ա - կ ու մ :

դ. Փոզազատան՝ նազաւտ և ներկայնէ և նազաւտ, Բառամանակ, որ-

15 զան՝ Փ ի - լ ի պ - պ ո ս :

ե. Հ ա լ և ղ ւ ներկուց երկարաց և նազաւտ, հինգամանակ, որգոն՝

3 ո վ - ս ՚ - պ ո ս :

զ. Աստեղն՝ նազաւտ և ներկուց երկարաց, հինգամանակ, որպիսի՝

Ս ա ն - փ ա ն - ն ո ս :

է. ներկն՝ ներից ազատաց, Լեռամանակ, որպիսի՝ Բ - ս ա - հ ա ՚ :

բ. Սոնն՝ ներից երկարաց, վեցամանակ, որպիսի՝ 3 ո վ - հ ա ն - ն ւ ս .

Մ Ե Կ Ե Ն Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն

Որ յայն ստիւս ասին, ըստ որում ասացաւ, նախ՝ զի որպէս կենդանի
ոչ կարէ թարց ստից ի հաստատութեան կայ, զի յայտց սմանց իրր թէ յա-
25 շաց կամ ի ձեռաց ունիցի որ կիտամասն, զիարդ և իցէ զհարկաւոր կենանս
հայթայթէ, բայց առանց սոցա ոչ ևս: Սոյնպէս և բերդութեանս զործ ի
ստս հաստատանալ ունի զկատարելութիւն: Պարզ՝ այնր ազատասին, զի
անձամբ լինին զորս և շարադրեալոր: Պարտիկ անձուն նախկին երկուց վան-
զից ի մի խանդուն, որպիսի՝ նրակէ՞ս:

Չարձեալ յորժամ մի վանդ բնութեամբ երկայն իցէ, առաջիկայն և
զկնին սուղ եղբրիցի, իրր՝ Պաղտո. և միան յորժամ յերկրորդստ յանդիցի
30 ձայնորն, որպէս՝ Յեսու, ի կատար անին թարց բաղաձայնին լինելուր:

- 1 ABCG երկամանցք փխ երկշարավանգք
- 1 C . y փխ ներկայ
- 2 ABCD որգոն
- 2 ABCDEGHIJ Մաշոսց
- 3 ABDHI որգոն
- 6 ABCD հիպես
- 11 Յ-Սաղամոն
- 12 DFGHI ներկաւէ փխ ներկայնէ
- 13 AB Անպահում
- 14 B Բառամանակ
- 15 B Փիլիպոս
- 17 DGH Եռ սէզոս
- 18 B Աստեղ
- 19 CHIJ Ստեփանոս
- 21 G Յովնանէս
- 26 A հայթիթէ
- 26 A բերթութեանս
- 28 G ամամբ
- 28 A լին փխ լինին
- 28 B սորս, E զորս
- 28 AB Նախ փխ Նախկին
- 31 A կերեցի
- 31 A յանկիցի
- 32 ABCDE ի (Յեսու)
- 32 ABCJ չիբ՝ ի (կատար)
- 32 D անթ

Արդ՝ ըստ անուն և դերանունութեան և ըստ բայից յորժամ առաջիկայ
վանդն երկայն իցէ, բնութեամբ և զկնին ի սուղ եղբրիցի և անու զպարտիկն:
Եւ զարձեալ՝ թէ յերկայն վախճանիցի վանդն առանց բաղաձայնի, ըստ հո-
յովի տրականն և սեռականն անուն զպարտիկ նշանն, Եւ յարտիկ անձուն
5 պատրաստ և յայնի բնութիւն: Եկեացոր այսուհետեւ ըստ կարգի ի ան-
սութիւն բանիցս զոր ասէ. «Առք են պարզ երկոտասանք»: — Զի թէպէտ և
զտան անունս ստորեցիս այժմ ի վերայ աազալափական բանիցն կոչել,
բայց սա աստ այլ իմն արիւնակաւ, որպէս նախ ասացաւ, զի որպէս բն-
թացք կենդանաց ստին փոփոխմամբ լինի և հաստատուն կայ, որով
10 և վճարէ զուղևորութիւնն չափաւոր զնացիս սոսնագրութեամբն: Եւ ի գնաց-
արն՝ է՛, զի բացարձակ բայնն, և է՛, զի մանրաբայս, և զարձեալ՝ է՛, զի
սարշաւելով, և երբեմն՝ հանդարտ գնացիս զընթացսն աւարտուն: Ըստ
որում և ազազնացք շարժին՝ թոչունք շարժմամբ թեոցն, ըստ ոտին ա-
րիւնակի զաւրն հաստանելով: Սոյնպէս և յուզակք՝ ի շուրս:

Արդ, ըստ արիւնակի բնութեամբ ստից վճարել զհնոսաբո իսմ
զմատատոր ճանապարհ, այսպէ՛ս իմացիս և զբանականութեանս բնթացս,
զի առաջիկայ ունեք զբուցատրութիւն բանի երկար կամ կարճ պատմու-
թեան, նոյնպէս և ի վէպս շարադրաց: Այլ որպէս և ասացաւ, նախ՝ զի սոք
զպփան կոչէ, որ բարձր չափեալք են՝ երկշարավանգք և եռավանգք: Նոյն-
պէս և ամանակաւ չափին, վասն զի երկու շարադրեալ վանդն՝ է՛ն, որ
20 երկամանակք են, և է՛ն, որ եռամանակք, և այլք՝ բառամանակք. և յայն
բանակեալ ոչ յաւելում կամ նուազութիւն բնորնին, բայց թէ՛ ի պարզէն
փոխին և այլ շարադրին: Եւ է՛ն սորս բնորնակք միմեանց՝ անուամբ և
ամանակաւ, զոր և ինքս արուեստարս տայ մեզ ազազոյց:

Բ Ա Ն

«Եւ ի սոցանէ երկշարավանգք են չորք, և եռավանգք՝ ուր: Եւ երկա-
վանգք են այս՝ հ ա մ բ յ ռ ւ ն, երկուց երկայնաց Բառամանակ, որգոն՝
Մ ա շ ղ ո ց : Մեծասառն՝ ներկայնէ և նազաւտ, Լեռամանակ, որգոն՝ Գ ա -

- 1 E բայց
- 1 ABCDJ ստաջիկա
- 2 E զերնին
- 2 ADEG պարտիկն
- 3 B յեկայն փխ յերկայն
- 3 E վազենիցի
- 4 D արափունիս
- 4 D ստեւոս
- 5-6 G սեռութեան
- 6 G երկոյտասանք
- 6 ABDE թեւէս
- 7 E սեւան
- 8 E որպէս
- 9 ABCJ կա
- 10 ABCDEGHIJ պո զղևորութիւնն
- 11 ABCD զարձեալ է ոք
- 13 D շարժմամբ
- 15 D արիւնակ
- 15 FJ ստիւ
- 16 B ճանապարհն
- 16 ABJ բնթաց, C բնթացք, D բնթաց
- 17 C չիբ՝ զի
- 17 ABCD ստաջիկա
- 18 ABCD ի վեպս
- 19 J չափք փխ զչափան
- 19 G չափել փխ չափեալոր
- 19 I կոչմանցք
- 21 ABC երկամանակք
- 24 ABCJ սա
- 26 AE երեք փխ շորք
- 26 E եռամանց
- 26-27 BCEFH երկամանցքն
- 27 E ներկայ
- 27 ABCDFHIJ որգոն
- 28 ABCGHI Մաշոսց, E Մաշոսց
- 28 FGHIL որգոն

Ի Բ Բ: Մեծալիբըն՝ յաղատւ է ներկայնէ Լուսմանակ, որպիսի՝ Կորին: Անգայուն՝ ներկուց աղատաց, Երկամանակ, հիպէս՝ ԵՆՈՒԲ:

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Թ Ի Ի Ե

Եւ Ե՛ն սորա այսպէս. պարզ և առաջին սոր՝ Եմբրայրն է, որ ափ
 5 զույգ, և է՛ սա միացեալ յերկուց երկայն վանդից երկամանաց, որ զուցեայ
 եղն. բառամանակ՝ առաջինն և վերջինն չաւասար գոյ, որպէս՝ Մաշ-ըպ
 և Սարբա, որոյ ընդդէմ է մեծասար, որ է մեծասկիզբն, որ յերկայն վան-
 10 զէ և յաղատէ Լուսմանակ շարեցաւ, որպէս Գափրն և հափիկն, զի առաջին
 հնգն երկայն ունի վասն աւ-ին, և երկրորդ՝ երկամանակն սղի վասն Թա-
 15 ւին. իսկ երրորդն՝ զոր մեծավերջ կոչէ, որ է վերջն երկայն, զի թլպէս և
 սա Լուսմանակ է, սակայն ի վերջէ ունի զերկայն վանգն երկրորդաւ, որով
 ընդդէմ գտանի անուամբ և իրաբ մեծասարին, որպէս Կորին և անուն
 Կարփն: Այսպէս տե՛ս և զանգայուն, որ զերկուսին փաղառութիւնն չաւա-
 սար կարճ ունի վասն բնութեամբ սղիցն, բայտ որում ընդդէմ գտանի, որ
 20 երկու վանդին երկայն լինին, որպէս Եմբրայրն և ալլըր, որ նախբան գտաւ,
 զոր լինի անուանէն տալ մեզ արիւնակ, որպէս Ե՛նՈՒԲ: Իսկ յիտ այստրիկ
 զնէ և զհասովանգրն: Եւ Ե՛ն այստրիկ.

Բ Ա Ե

«Եւ Լուսմանակ՝ Են ուր. ս տ և զ Ե՛ ներկայնէ և ներկուց աղատաց Բա-
 20 սմանակ, որբա՛ Ա Բ Բ ա մ Բ: Վերջապառնէն ներկուց աղատաց և նեզ-
 ներկաւ, Բառամանակ, որպիսի՝ Ս օ - զ ո - մ ո վ Ե: Քաղաքոր՝ ներկաւ
 և ճաղատէ և ներկայնէ, հինգամանակ, որպիսի՝ Ամբալուսմ:
 Քաղապառն՝ ճաղատէ և ներկայնէ և ճաղատէ, Բառամանակ, որգան՝
 Փ ի - լ ի պ - պ ո ս : Հ ա ւ և զ Ե՛ ներկուց երկաբաց և ճաղատէ, հինգամա-
 25 նակ, որգան՝ Յ օ ս լ պ ո ս: Աւարտեզն՝ ճաղատէ և ներկուց երկաբաց, հինգ-
 ամանակ, որպիսի՝ Ս տ և փ ա ն ո ս : Ենդե՛ն՝ ներից աղատաց, Լուսմանակ,
 որպիսի՝ Բ ս ա ն Ե ա կ : Սան՛ Ե՛ ներից երկաբաց, վեցամանակ, որպիսի՝ Յ ո վ -
 Ե ա ն Ե Լ ս :

Մ Ե Կ Ե Ո Ւ Թ Ի Ի Ե

30 Ըստ չորիցն երկշարավանդիցն տե՛ս և զհասարակմանդ շափոց, որը
 ևն ութ թուով՝ նոյնպէս զանագրանեայ անուամբ և ամանակաւ, և սուղ, և

2 ACDE աղատակաց	15 C լինին
4 E սորայ	16 B ալլըր
4 DGH պարզը	16 ABCDE սա
4 D չիբ՝ և (առաջին)	16 FHI յետոյ փխ յետ
5 J յերկու	17 B գ՛տամանակ
6 FGH ստաշին	17 C չիբ՝ Եւ (Են)
6 AB Մաշուց, D1 Մաշուց EGH Մաշ-
ցուց, J Մաշուց	19 ABCDE չիբ՝ Եւ (Լուսմանակ)
7 D ընդէմ	19 AE սնեկիւց փխ և ներկուց
8 DEF(IGH) չիբ՝ զի	21 G Մաշուսն, J Մաղադով
8 DEF(IGH) գտաշին	25 G Եւ սուղ
9 AD ամանակն փխ երկամանակն	26 E չիբ՝ Ե-ին սուղից մինչև ընտղի վերջը
9 A Լուսմանակն փխ Լուսմանակ է	26 DGH Ստաշուսն
11 C երկրորդը	26 D Ենդե՛ն
12 BEFI չիբ՝ և (անուն)	27-28 DFGI Եւ Եանձն
	30 A շափոս
	31 D գտաշուցանեայ

երկար վանգի դրութեամբ ի միմեանց: Եւ Են ոմանք ի սոցանէ վեցամա-
 նակեան, և կէտը՝ հինգ, ալլըր՝ շորք, և է՛, որ Երբք: Եւ բաժանեալ ունին
 5 զտուցն և զերկայնն ընդդէմ միմեանց ի վանգն՝ ի ձեռն սուղ և երկար ձայ-
 նաւորացն բնութեամբ: Քանզի ստեղն, որ ունի կարճ, զմիջին և զվերջին
 5 վանգն սակս ամփոփելոյ բաղամայրիցն զերկամանակն, որպէս՝ Աբրաամն,
 որ է առաջին յետավանդ ոսիցն, որում ընդդէմ ցուցանի երկրորդն՝ զոր
 10 փերջատանը կոչէ, ալլըրն՝ վերջին վանգն երկայն վասն շ-ին, որպէս
 սպաղոյց զնէ զՄաղադովն անունն: Եւ երրորդն՝ յուրբորդն, որ է երկայն
 առաջն և վերջն, և միջին վանգն սուղ, վասն երկամանակին, նային և Երկ-
 30 բարբաթին, որպէս՝ Ամբալուսմ, որով ընդդէմ է առաջնոց: Իսկ չորրորդն՝
 յողաղատն, որ առաջն սուղ է և վերջն, և մէջն՝ երկայն, որ լինի բառա-
 մանակ, անճառասար ճամասնիցը, որբա՛ Փիլիպպոս: Սոյնպէս և հինգ
 շափո՛ Նուզն, որ սկիզբն երկայն է՛ J օ և լԵ, իսկ մինն՝ ի վերջն սուղ,
 15 հինգամանակեան, որպէս՝ Յ օ ս լ պ ո ս, որում գտանի վեցերորդն ընդդէմ
 ստեղն, զոր աւարտեզ կոչէ, այսինքն՝ վերջին վանգն երկայն՝ վասն այրի
 4 օ - ին, հինգամանակեան, որպէս՝ Ստեփանոս: Եւ Ենդե՛ն, որ է միշտապէ՛
 զերթն ունի աղատս վասն ամփոփման ձայնին ընդդէմաբար այլոցն ճա-
 մայաբոյց, որ է յետավանգն: Երկերորդ սոր Լուսմանակ զուղով, որպէս՝
 Բանակ, իսկ ութերորդն՝ զոր սոն կոչէ, որ է ստուար, զերեսին վանգն
 20 երկարելով լինի վեցամանակ՝ ընդդէմ Ենդե՛ն երրորդին, որգան՝ Յ օ վճանԵ՛ն:
 Եւ ա՛յս է վասն օ - ին, և էին, և այրին:

Եւ արդ, սորա՛ Են Լուսմանգրն ութ, դասեալ ընդ չորիցն՝ լինին երկու-
 տասան: Եւ Են սորա անունն միմեանց. զի Ե՛ն, որ ի սկիզբն սղանան, և
 Ե՛ն, որ ի վերջն, և ոմանք՝ ի մէջն, և ալլըր՝ ճառասար սուղը. այսպէս և
 25 ոմանք զերկայնն ունին ճառասարք, սակայն յամանակն յուրոյն ճառա-
 սարին:

Եւ Ե՛ն բարոս այստրիկ ի մանր վանդից կցեալ և ի տաղիցն, <սոր> ափն
 սոր, այսինքն՝ շափը. և պարզ վասն այստրիկ ափն, զի յորժամ գրասն
 զինքնըստինքեան ասեն, առանց խառնելոյ՝ պարզ կոչին, որպէս յորժամ
 30 տասն՝ «Լեղ, սուրբ Թեղոս քաջաւորն հրամայեաց շինել զԹեղուպալիս,
 և վաղվաղաի շինեցաւ Բաղա՛ն»: — Լեղ այս ութ մասամբ բանին լինի.
 և յորժամ որիչ որիչ և առանձինն սակս դասու և կամ գրես՝ պարզ կոչի.

3 C երկայն փխ երկար	15 ABCDFGHI վերջի
5 A ամփոփելով	16 C Ստեփանոս, DFGIJ Ստեփանոս
6 DFGHI ընդդէմն	17 ABD սոց. սա
8 J զՄաղադովն	17 C ամփոփման
8 J անուն	17 ACD նայն
8 C նրայն փխ երկայն	18 B Լուսմանակն փխ Լուսմանակ
9 ACDE ի (միջին)	20 FGH երկար ունելով փխ երկարելով լինի
9 ACJ նայն	20 ABC Եմփոփման
10 AJ Եմփոփման	21 DH և այլն նայով փխ և այլրն
10 ABCDFJ տաղա՛նոյց	22 F Լուսմանակ, HI Լուսմանակ
11 G մէջ	22 ABCDFGHI լինի
11 AE ներկայն	25-26 B ճառասարին փխ ճառասարին
12 BCJ Լուսմանակ	27 D1 չիբ՝ ի (տաղիցն)
12 G Փիլիպոս	30 AGD սուրբըն
14 G Եւ սուղ	30 ABCD1 ճառմանակ
14 B ի վերջերջն	30 G չինեայ
	30 G զԹեղուպալիս

և ոչինչ չայտնէ մի մի ի սոցանէ՛ Իսկ սոցա շարագրութիւնն բան բացա-
կատարէ: Եւ է՛ այսպէս. առդն՛ նախագրութիւն է, որ է՛ վանդ մի, Թէղոսն
անուն է՛ եռաձանգ, որպէս Թէղոս քաղաւորն անուն է՛ նոյնչափ վանդ, և
նոն՛ յայդ, հեռավանգ՛ բայ է, և է՛ նոյնպէս եռաձանգ, շինել՛ ընդունելու-
թիւն է, և է՛ երկաձանգ, և-ն չաղկապ է, վաղվաղակի՛ մակրայ: Արց, յորժամ
5 զոտսա զամենեանս լեզուով կամ գրով շարագրես առ միմեանս՝ կատա-
րեալ լայն եղև: Եւ այս բարբոս ասէ՛ կոչին, զի ե՛ն, որ երկաձանգք են, և
և՛ն, որ եռաձանգք, զի սորաւք հասեր յաւարտունն բանին:

Իսկ զի՞ ասէ՛ երկոտասան, զորոց և եղիր զարիւնակն մի մի անուն.
10 զիտասջի՛ր, զի յամենայն բանականութիւնս այսորիկ երկոտասան օտք են,
զորոց պարտ է՛ զիտել զզանազանութիւնս սոցա, զի որպէս ամենայն բո-
ւորն երկնից յերկոտասան կենդանակերպս է՛ բաժանելոյ, և երկաձանգութիւնս
և յանութիւնս ամենայն երկրի բոս նոցին շափոյ յերկոտասան մատունս է՛
որոշեալ, և մարդ՛ յերկոտասան անդամս, զի մասունք երկրի է անդամք
15 մարդոյն բոս երկնային կենդանակերպիցն թուոյ անուանին: Այսպէս տե՛ս
և զամենայն բանականութիւնս, զի երկոտասան օտքեր է՛ շափեալ, որ են
յութ մատունս բանի, զի կա՛մ անուն է, կա՛մ բա[յ] և կա՛մ՝ յայտոցն մա-
տանց: Եւ զի մեն բան զամենայնս անուն է, վասն այնորիկ յանուանցն զն,
զարիւնակն, զոր մի անգամ ասացաւ, և զարձեալ ասացորս, զի հաստոտի
20 լիցի: Եթէ՛ օտքն երկոտասանք յայպէս, շորքն՛ երկշարաձանգք են, այնին-
քրն՛ երկու վանգք են շարագրեալք առ միմեանս, և օպին եռաձանգք են,
զի յերկից վանգից են շարագրեալք, և ի սոցանէ՛ են, որ երկայն զիր ի ձալ-
նատարանն պատահէ ի վանգն, և է՛, որ սուղ: Արդ, որ երկայն զիրն լինի՛
երկու ամանակ լինի, և ի սուղ գրէ ձալնատրել՛ մի ամանակն: Եւ այսպէս
25 յանուանի, որ եղեալ է բնարանից, զիրին է բնի հմանայ, զոր մենք ցու-
ցար յառաջագոյն ի մասնէ, զրելով զզանազան սնունանս երկոտասանիցդ,
որք են շափք գնացից ամենայն բանականութեանս:

2 A չիբ՛ է (այսպէս)	13 ACEFHI երկոտասան
2 DFGHI չիբ՛ արզն՛ նախագրութիւն է,
որ է վանդ մի.	14 G յերկոտասան, I յերկոտասան,
ACEFHI երկոտասան
3 J գթեղոս պար լիս Թէղոս	15 GI երկնային
4 CGJ հրամանաց	17 GHI բանին
4 ABC բո	17-18 D մատունս լիս մատանց
4-5 D չիբ՛ շինել ընդունելութիւն, և է
երկաձանգ:	19 J զի նաւատ
5 D և լիս և-ն	20 J չիբ՛ լիցի
5 BCDFGHI մակրա է	20 D երկշարաձանգն, G երկշարաձանգքն
7 I բարբոս	20 D չիբ՛ են (այսինքն)
8 I չիբ՛ զի	21 B վանք, D վանդ
9 G երկոտասան	21 D շարագրելոյ
10 D բուսականութիւնս լիս բանականու-
թիւնս	21 BC ութ
11 ACEFGHI զանազանութիւնս, BD գրու-
նազանութիւն	21 F եռաձանգ, I եռաձանգ
12 D յերկնից	22 I գիրքն
	25 D յանուանց
	27 ADF գնացոյ
	27 AFGHI բանականութեանս

РЕЗЮМЕ

Впервые предлагается вниманию арменоведов самое важное соче-
нение в научном наследии одного из крупнейших представителей армян-
ской культуры Есаи Ничеци—«Анализ грамматики». Есаи Ничеци жил
приблизительно в 1255—1338 годах и играл важную роль в культурнол.
учебной и политической жизни средневековой Армении того периода,
был признанным авторитетом как известный философ, оратор, богослов,
грамматик и знаток истории армянской словестности древнейшего по-
риода не только в исторической Армении, но и в пределах армянского
Киликийского государства. В течение почти пятидесяти пяти лет он
являлся ректором созданного в средние века в Восточной Армении и
ставшего крупнейшим центром мысли прославленного Гладзорского
университета, существовавшего в период между 1280 и 1338 годами,
который современники по справедливости характеризовали как «столи-
цу мудрости», «вторые Афины» и т. д. В этом университете, как и в ев-
ропейских университетах того времени, преподавались «семь свободных
искусств» (Septem Artes Liberales), плюс к этому также искусство пьес-
ма, армянская словесность, историография и т. д.

Особым очарованием обладает искусство миниатюры Гладзорского
университета, свидетельствующее о высоком мастерстве художников
этого университета.

Плодом научной мысли Гладзорского университета является также
публикуемый нами труд по грамматике, написанный до 1307 года рек-
тором этого университета Есаи Ничеци в качестве учебника для обу-
чающихся в этом учебном заведении. Пособием этим пользовались в
учебных центрах Армении в течение более чем ста лет; целые поколения
получали при его помощи арменоведческое образование в самом широ-
ком смысле этого слова. Поэтому этот текстологический памятник пред-
ставляет для арменоведения не только научно-педагогическую, но и
особую историческую ценность и значение.

Настоящая книга имеет предисловие (стр. 5—52), которое, по сути
дела, является скрупулезным текстологическим исследованием «Анализа
грамматики» Есаи Ничеци, сделанным нами с целью выявления источ-
ников этого труда и связей его с подобными учебниками средневековья,
определения отличительных особенностей его, а также разъяснения не-
которых текстологических вопросов.

Известно, что изучение грамматики в Армении свои первые шаги
в V веке н. э. начало с переделки на армянский лад систематизиро-
ванного труда известного греческого грамматика Дионисия Фракийско-
го (II век до н. э.) и его положений, с одновременным обсуждением

SUMMARY

It is the first time that „The Analysis of Grammar“ is presented to the scholars of Armenology—the most important work in the scientific heritage of Yesayi Neichetsi, a distinguished figure in ancient Armenian culture.

The author lived approximately from 1255 till 1338, and played an important role in the cultural, scientific and political life of Medieval Armenia. At the time as a famous philosopher, rhetorician, grammarian, theologian and expert of the history of ancient Armenian literature, he was a well-known authority not only in historic Armenia, but also within the boundaries of the Armenian kingdom of Cilicia. For about fifty-five years he continually was the rector of the most celebrated University of Gladzor, the greatest Armenian cultural centre of that time, which was established in East Armenia, covering the brilliant period from 1280 till 1338. This University had rightly been characterized as the „Capital of Wisdom“, „The Second Athens“ and so on by the contemporary scholars. This University, as European Universities of that time, taught „The Seven Liberal Arts“ (Septem Artes Liberales), plus „The Art of writing Manuscripts“, Armenian history, literature etc.

The whole rich product of miniatures and illuminations characterizing the masters of this University is endowed with an exceptional charm and mastery.

The grammatical work which we are editing is but an intellectual kind of product of this University. „The Analysis of Grammar“, written before the year 1307, was predestined as a manual for the students of the Gladzor University. This treatise was made use of in the centres of education of Armenia for more than a hundred years, instructing many generations in Armenology in the broadest sense of the term. That is why this grammar work has not only scientific—pedagogical significance for Armenology in general, but also historical value.

We have provided the text with an extensive Preface (5—52 pages), which is in fact a detailed textual criticism, revealing the sources and interrelations of „The Analysis of Grammar“ with other analogous medieval manuals, and we have underlined all the features by which the above mentioned work is distinguished from the other ones. We have also given some textual elucidations concerning the preparation of this critical text.

It is evident that grammatical science made its first steps in the Armenian intellectual field as from the fifth century by translating and Armenizing the systematized grammatical work of the famous Greek scholar Thionis Thrax (second century B. C.) and by creating a rich interpretative literature about the principles of the mentioned work, but by

лингвистических вопросов и закономерностей классического армянского языка, созданием богатейшей литературы толковательского характера; армянская грамматическая мысль развивалась и углублялась при помощи литературы толковательского характера, яркое доказательство этому—данная работа Есая Ничеци: эта работа содержит в себе основные достижения толкований грамматики и «Искусства письма» предшествующего периода в Армении, причем большая часть этих грамматических толкований, как отдельные труды, до нас не дошла. И постольку, поскольку эти, считающиеся утерянными, труды в большинстве своем нашли свое отражение в данном сочинении Ничеци, посредством сличения и филологической обработки, то мы можем вполне обоснованно отметить, что обучение грамматике в конце XIII и нач. XIV вв. находилось на довольно высокой ступени.

Следует подчеркнуть, что изложенные в труде «Анализ грамматики» вопросы и положения имеют большое значение в самых различных областях армянской средневековой словесности с точки зрения понятия и изучения этих вопросов.

Грамматические труды (толкования) средневековья, в отличие от современных грамматических пособий, являясь учебниками-пособиями гораздо более всеобъемлющего характера, заключали в себе как языковедческие, филологические, грамматические понятия и анализы, так и широкий круг теоретических вопросов по философии, риторике, музыковедению и искусствоведению, следовательно, теоретическое значение труда Есая Ничеци еще более возрастает.

Именно по этой причине мы считаем неоспоримой истину о том, что невозможно вообще понять направленность интересов, настроение, образ мышления и психологию и особенно—источники мировоззрения деятелей средневековья без изучения валютную и оценки задач, поставленных ими перед собой, и обобщений, сделанных в грамматических толкованиях. Дело в том, что обобщения теоретической мысли средневековья содержатся как в философских трудах, так и в грамматических толкованиях, и следовательно, взгляды ученых того времени формировались и крепились в соответствии с ними. Не случайно на грамматику в средние века смотрели как на «врата и ключ ко всякой премудрости». В данной работе говорится: «Это и есть врата всякой премудрости и образования и следует при их помощи, как по лестнице, подниматься к совершенной премудрости».

Мы представили вниманию читателя критический текст труда Есая Ничеци, сличив друг с другом 15 рукописей. При помощи изучения вариантов нами восстановлен научный текст.

С целью облегчения чтения, в конце текста прилагается помимо списка использованных источников, исследований и именного указателя, также и список древних грамматических терминов, снабженный объяснениями и эквивалентами на греческом, латинском и современном армянском языках.

Прилагаемый текстологический памятник заинтересует не только языковедов-грамматиков армянского языка, но и арменоведов вообще.

taking into consideration and systematizing in a detailed way linguistic facts and regularities of the classical Armenian language. Armenian grammatical thought developed and deepened particularly through interpretative grammatical literature, an eloquent evidence of which is this same treatise of Yesayi Netchetsi. This treatise embraces all the fundamental achievements of previous interpretative grammatical works, most of which have not reached us as separate texts; but since many parts of the lost texts are intertwined and philologically cultivated in „The Analysis of Grammar“, we may conclude, with good reason, that the discipline of Armenian grammar attained a high stage at the end of the thirteenth and beginning of the fourteenth centuries.

We have to emphasize also that the examined problems and assertions in „The Analysis of Grammar“ have theoretical value of great importance for the study and investigation of the various fields of Armenian literature, created during the Middle Ages.

Medieval grammatical interpretations, in contrast with grammatical manuals of to-day, have an all-embracing character, because they are imbued with linguistic—philological—grammatical conceptions and analyses, as well as with philosophical, rhetorical, musical and some general knowledge on arts. Therefore, the theoretical significance of „The Analysis of Grammar“ is rather accentuated. For this very reason we take as an irrefutable truth the fact that, generally speaking, it is impossible to comprehend the inclinations of scientific interests of medieval scholars, their moods, way of thinking and psychology, especially sources of their outlook—without closely exploring and evaluating the problems and conceptions that are raised or formulated in the interpretative grammatical works. It must be asserted that the conclusions of medieval theoretical thought were embodied not only in philosophical works, but also in interpretative tracts of grammar, and consequently the outlook of contemporary scholars were accordingly formed and fortified through studying them. It is no mere a chance that Grammar was appreciated by the scholars of the time as „The door and key to all wisdom“. In this same volume it is said: „This is the door to all wisdom and instruction, and you ought to ascend with the help of this book as with the scale to the top of wisdom“.

We have presented to the reader a *critical text* of the mentioned treatise of Yesayi Netchetsi, putting it in strict comparison with 15 Manuscripts involving the same text. By analyzing all the revealed deviations, differences in words and sentences, we have restored the critical text with the strictest possible precision.

In order to facilitate the comprehension of the text, besides the indexes, we have added at the end of this book a specific vocabulary of grammatical terms and words with equivalents in Greek, Latin, and explanations in modern Armenian.

This grammatical text should be of interest not only to linguists and grammarians of the Armenian language, but also to Armenologists in general.

Բ Ա Ռ Ա Ց Ա Ն Կ
ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՏԵՐՄԻՆՆԵՐԻ ԵՎ ԳԺՎԱՐԻՄԱՑ ԲԱՌԵՐԻ

Ա

- Ազատ—հն. *ἄφρων*, լատ. *brevis*: կարճ (ժամկ):
- Ամանակ—հն. *χρόνος*, լատ. *tempus*: 1. ժամանակ, գործարարությանը մասնակի նկատմամբ՝ անցյալ, ներկա և ապագին: 2. Առաջնության տերմին, որը նշում է ժամկի սրտաբերման ժամանակաժխտը՝ երկուր (հն. *μαζός*) և կարճ (հն. *βραχύς*): Հայերն ձևադրելով սրտադրման համարժեցում են՝ — և՛ նշանները իրեն երկուր ժամկի ցուցանիչ: Ս կամ Ս նշանները՝ որպես կարճ ժամկի ցուցանիչ:
- Ամանակի շարվաղայան—մակրայան բառեր, որոնք ցույց են տալիս ժամանակի որոշ տեսակներին, ինչպես՝ անի (չցերեկ, առաջոք), վաղի, ցույրան, մինչև և այլն:
- Անբաղալ (ստույգ բառակերպ՝ Անբաղալից)—հն. *ἀναρρητός*, լատ. *articulo non copulatus cum substantivo*: Հույ չվերջնոց կամ չընդունող (բառ):
- Անգալանք (ստույգ բառակերպ՝ Անգալանքից)—հն. *ἀγγαλόν*, լատ. *destinatio*: Վերջնադրության:
- Անգալո—հն. *Πυρρικός*, լատ. *pyrrhichius*: Տաղաչափական տերմին, նշ. երկվանի բառ՝ երկու, սույ ձայնափոխներից բաղկացած (—):
- Աներոյր—հն. *ἀναρρητός*, լատ. *infinitivus*: Անորոշ զերբայ:
- Անորիչ անուն—հն. *ἀόριστος ὄνομα*, լատ. *indefinitum nomen*: Անորոշ նարտերական զերբանուն (ինչպես՝ որ, որ, որպիսի որ, որպիսի և այլն):
- Անորիչ (կատարելու)—հն. *ἀόριστος*, լատ. *aoristus*: Փորձածիլ է սահմանական կզանակի անցյալ կատարելու ժամանակը նշելու համար:
- Անունական—հն. *ὀνομαστικός*, լատ. *nominalivus*: Փորձածիլ է իրեն ուղղական հոլովի անձանուն:
- Անջատական—հն. *ἀσπαστικός*, լատ. *separabilis*: Տրոհական շաղկապներ, ինչպես՝ կա՛մ, և կա՛մ թէ, և՛ ...և՛:
- Անանհանական—հն. *ἀόριστος*, լատ. *aoristus*: Տե՛ս Անորիչ կատարելու:
- Աշխարհալի—հն. *γαστήρ*, լատ. *flexibiliter*: Աղբյուրն կամ գլանակն կզանակի Հոս անողանության տեսակներից մեկը է բնական հասուկ՝ սրտական կզանակի համար:
- Ապոստրոփ—հն. *ἀποστροφή*, լատ. *apostrophus*: Մակախա (՛), ցույց է տալիս ձայնափոխի սրտեր բառակազմում, ինչպես վեր բերական փոխաբերական:
- Արատախիս—հն. *ἀπαγόρευσις*, լատ. *negatio prohibitiō*: Արգելում, բացառում՝ որոշ բաների գործարարումով, ինչպես մի՛, մի՛ խիթ, որոնք մեկնիչների կողմից զիջվում են իրեն մակրային:
- Արերգնական—հն. *εὐχριστικός*, լատ. *ejurandi sensus*: Ասել է երգման անոց արտահայտչույ ժխտական մակրայինների մասին, ինչպես՝ ասը (ի բաց), բառ:
- Արերևախիս—հն. *ἀπόφασις*, լատ. *negatio affirmatiō*, բացառում: Հոս իրենց զերի, աղիբության մակրայիններ կեն համարվում՝ ո՛չ, ո՛չ խիթ և այլն:
- Առաջադիր—հն. *προτακτικός*, լատ. *praepositivus*: Առջինից գրված, նախադաս: Ասել է երկրորդական առաջին ձայնափոխի մասին:
- Առասուկան—հն. *προσχημαστικός*, լատ. *vocativus*: 1. հույանն: 2. հն. *προσχημαστικός*, լատ. *appellativus*: Հասարակ (անուն)՝ ի սարքերության հասուկ անվանում:
- Առասուխիս—հն. *προσχημαστικός*, լատ. *appellatio*: Հարձերթում, անվանում, կոչում:
- Առակալկատարական—հն. *ὑπερσυντελεστικός*, լատ. *praeteritum plusquamperfectum*: Վաղախառ-հարակատար անցյալ: Հմնշ.՝ Գերակատար:

Յատկանք—Գործածվել է իբրև անգանձում գործածված և բացասական հայտերի համար:
 Իսկ—հարցի կամ առջի գիծը:
 Ինքննություն—հն. πρὸς τὴν ἑσῶν. լու. relativus: 1. Իմաստային աղերաստից: Յույն կամ հարաբերության ունեցող, վերաբերական կամ հանդես ընթաց զուգարի (բառեր): Ինչպես՝ ուր-մուսայ, նոր-որի: 2. Մեկը մյուսով բացատրելի կամ մեկնելի:
 Կազմակերպ—հն. προσῳδια, լու. prosodia: 1. Եզանակազար կամ էլիվազար ընթերցումը՝ ըստ գրքերի ըզանդակության: 2. Ամուսներ ընթերցանության կանոնները՝ մասին պայմանավորված նյութի բովանդակությամբ:
 Կազական—հն. τραυματικός, լու. lamentarius: «Ափսոսանք, ցավ, սրբ. սրբաշատայուց բառ (ձաշնարկություն, իսկ ըստ հին թերականագրության՝ անհրաշտ)» Ինչպես՝ ախ, ախ, սկի:
 Կարոն—հն. βραχίχιος, լու. bacchicus: Տաղաչափական սերմին, նշ. կամպոսի բառ, սրբ. ստաֆին փանդր սուլ է, իսկ վերջին կրկնաբ. կրկնաբ. (— — —):

Բ

Բազմածական կամ բազմածական—հն. περιληπτικός, լու. comprehensivus: Ձեռք կցակեր, բայց համարական իմաստ սրբաշատայուց բառ, ինչպես՝ մարգար, տարք, եռյ, տանն է այլն: Հմեղ՝ Բահաստական:
 Բազմաբան—պլյուրալուս, լու. pluralis: Հոգնակի:
 Բազմազանություն—հն. συγγένεια, լու. cognatio, correlatio: Մերմտորություն, սերունդ արձուցություն, իմաստային լծարություն, հարաբերություն:
 Բազմի—պատմաներ, պատճառներ, պատճառարանություններ:
 Բազմից (ստույգ բառաներ՝ Բազմից) —հն. συναρτήματα, լու. articulo copulatus: Կցող հոգնի, ինչպես՝ ա, դ, ն: Իսկ հանարկեմով գոյականների սկզբում հարադարար կրթական հոգնի, ինչպես՝ 6, 7, 8:
 Բաղկանական—հն. συλλογιστικός, լու. syllogisticus: «Մասնանկագիտանք», համարարանական իբրև սերմին նշ. հետևանքային շարքից, ինչպես՝ ուղիմն, աղա ուղիմն է այլն:
 Բաղդաստություն—հն. σύνταξις, լու. syntaxis: Ծարակցություն:
 Բազման—հն. συνκατάθεσις, լու. copulativus: Բայր բառ՝ բայ է մաս (մասնի բառի) արձանակից կազմով: Գրություն ունեցել է անբանից, սանձանակից, կցող հոգնականներ, բայց իբրև թերականական սերմին՝ կրթական է զիջական շաղկապների համար: ինչպես՝ բն, բնվա, դի բնվա, է այլն:
 Բազմաորարություն—հն. ανδραγαθία, լու. adsestus: Համաձայնություն, պնդում, ինչպես՝ այր՝:

Բայական—հն. βηματικός, լու. verbalis: Բայի անանցյալ (բառ), ինչպես՝ սերկ—սիրուն, մարթի (չկարողանալ) > մարրուն:
 Բացատ—հն. διάστασις, լու. distantia: Բաց տարածություն, զատարի սեղ, պան (երբ մասնանկամից), պայտը:
 Բացարձակ (անուկ)—հն. ἀπολύτως, լու. absolutus: Անիսի, բացարձակ է միայն մասնավոր (անուկ), ինչպես՝ ստուսած, կրկնակ, բան է այլն: Լշկուց մաս, բայի այն իմաստից, կրկնակ է այն նաև անձնաբանական ստուսած, ի հակադրություն անձնաբանական, քի գնացան՝ է՝ զի բացարձակ բանն (կենդանի) է է զի մանրաբանի:
 Բակասական—գործարանական՝ որպես թե մարտի անանի՝ Հոստանական:
 Թե կամ Թե—հն. ἄνευ, կրկնակ:
 Թերանուն—հն. φέρωνον, լու. ferens nomen ex rebus gestis: Գիծովոր կամ իրազարկության նկատմամբ կազմված նախադասություն:
 Թղտղան—անձամասնաբանից, սրբով, լարման, մարմնասեղ, ցանկաներ:
 Թնակետ—գերբանուն:

Գ

Գաղափար—հն. εἶδος, լու. forma, exemplar: Տիպ, նախադաս, սրբական:
 Գեմ—1. հոս սխառաց, 2. նաև գերբանուն, 3. գիծ:
 Գերակատար—հն. υπερπροτελειτικός, լու. praeteritum plusquamperfectum: Վաղցանադար-հարակատար անցյալ, ինչպես՝ գործել էր, սիրեցել էր: Բայց մեկնելիների մաս պարզապես ընթանակ է նաև որպես անցյալ կատարյալ, ինչպես՝ գործելի, սիրելի, կամ հուսալանք ևնով՝ Էզարծելի, Լոթրելի, Էդիփելի է այլն:

Դեմ—հն. χαρακτήρ, լու. character: Գծարկ, նշան, տիպ, գրքով, սրբական: Վերականգնական ընթանակ՝ բառանուն:
 Դուր—1. «Ինչու արտահայտող բառ (բառ հին թերականագրության՝ սրճանակ մակարոյ)» անանի քնն իմաստով: 2. Երգիկացու մեկնության մեջ՝ նաև սրճանք ստուսած:

Գ

Գաղափար—տարբեր, կարգի կամ միաստյի ստանք, սակր, մեծ զանակ:
 Դանգան—ստան, սրբ. գործեր:
 Դասարկն—հն. τάξις, τάγμα, լու. ordo, ordinatio: Կարգ, զատարություն:
 Դերաստացուական—հն. ἀνταποδοτικός, լու. retributivus: Բուսացի՝ փոխարենական, թերականական ստուսած՝ նայանից:
 Դիվիդեն—(ստույգ բառանք պետք է լինի՝ դիվիդեն), հն. διελκίς, սև, διελκίς բառի հայերեն (բայց սխալ) ստուսարանում է՝ նշանակում է՝ կրկնակ կամ կրկնակ (բառ կամ բարդացում):
 Դուզանակ—փոր, լիչի, անձան, հասարակ, սակմ:
 Դրական մտքից—պայանի գրքարք կմ բայի քրդ զիծեր հնա միջովոր կրթական, ինչպես՝ հուստայի (է), ամուսնակի (է) է այլն՝ ըստ հանրապ թերականների:

Ե

Ենթադասություն—հն. ἀντιθέσις, լու. similitudo, pronuntiatio seu actio oratoris: Հանդիսական շարժանների կրթական նախ ընթերցանություն մասնանի՝ համաձայն ստուսյի կզանակային կրթականության է իմաստով:
 Ենթամակ—հն. ὑπίπ, լու. subnitio: 1. Տաղաչափի գիծի 2. Բայր է բայր անանցյալ բառեր իմաստային կարերի տակից զիծի պղծանք գիծի, ինչպես՝ օրհնապայ, Եզրիմայ է այլն:
 Ենթանակ—հն. υποκαταθεσις, լու. subiectus: Բուսացի՝ տակն ընկած, տարբարակված, բայց պատճառական է թերականական ստուսած՝ կենթանակ:
 Եղիական—1. պարտազու, հանդիմանող, պահարկող: 2. Պարտակեր, նախադաս, պահարկողի:
 Եռամանակ—հն. τριήμερος, լու. tritempus: Տաղաչափական սերմին, մի սուլ է մի կրկնաբ. (—) վանկերից բաղկացած բայր եռամանակ է է կոչում է մեծակից, մի կրկնաբ. է մի սուլ (—) վանկերից բաղկացած բայր նույնպես եռամանակ է, բայց կոչում է մեծասար:
 Երկամանակ—հն. δίημερος, լու. dilempus: 1. Երկնային սեռություն՝ կարն է կրկնաբ. սրբաշատայուց, սոված է հանարկերի ա, 1, 6 մայնությունների մասին: Հանարկերի այն ստանանհաստություններ թրակացու, թրակացու կոչից բանարանի կրկնակ վերագրված է նաև հայերենի ա, բ, ի մայնություններին, որպես մեկնություններ պատճառարար սրճարկի է նաև հետագա թերական մեկնելիների, այց թվում նաև լշկուց, կոչից: 2. Տաղաչափական սերմին՝ յամրական (անգրայ) շաղկապ ունեցող բառ՝ կրկնաբ. կարն մայնությունով (ինչպես՝ —):
 Երկանուն—հն. διώνυμος, լու. binomen: Կրկնակի անուն ունեցող, կրկնակի անուններով հարձարվող, մեկնույն անունն տարի կրկն. հաստակ անուններ:
 Երկվիմ—հն. διπρόμοτος, լու. biformalis, biceps: Վերականների կոչից այսպես անձանակ էն ստացական զերանուններ:
 Երկշարական—հն. δισηλλάβος, լու. dissyllaba: Երկման (բառ):

Զ

Համաձայնություն—հն. հարաբերակ, Զայն (հար. հայացան, ել, ուղղակի՝ ոյն) —ու, գործություն, կարողություն:
 Զրուցանություն—հն. ἐξήγησις, լու. enarratio, explicatio: Մեկնարանություն, բացատրություն:

Ը

Ընդդիմակ—հն. ἐναντιθετικός, լու. contrarius: Ենթականական՝ իբրև շաղկապի տեսակ, ինչպես՝ սակայն, համայն (վերջին՝ շրջայց, սրճան իմաստով), բայց...

Գազապար—հն. *επιχορευσις, լու. (nomen) epicoenum* Միկենու զերբաբարությանն ունեցող գոյականն, որ համարաբարեալս վերաբերում է թե՛ արականին և թե՛ իգականին։ Այս երես լինը հասուկ է միայն այն ինչումներին, որոնք բերականական սեռ ունենին։ Ինչպիսի՛ հունարենը, առհերթը, ֆրանկերեն և այլն։ Հայերենի համար խորթ է նման երես լինը, ուստի և թրակացուց։ Թարգմանչի և մեր մյուս մեկնիչները բացառու թյունները հայերենի հոգի գրք՝ ամուլ են։

Գահրայ կանգալան—տեղի մակրայ։
Գահրայ զիպառամոյն—կենդանական կամ վարձական իմաստ արտահայտող կանգանդարող բառ, ինչպե՛ս քերես, ցուլն է այլն։
Գահրայ ժողովոյն—հավարական մակրայ։
Գահրայ արցադրանն—միտական բանը՝ չէ, ոչ, ոչ իմի, ոչ միով իմի։
Գահրայ Ռեզպրեան—կեր և միտանման մակրայ, ինչպես՝ պիզպարեն, սարմարու, մուցացի է այլն։

Գահրայ միջակրանն—մակրայի սեռակն. 5. յայտնալես, բնա, ամենեկան, համարեն բառերը Բրազիլացու հայ թարգմանիչը բերում է հունարեն արիտանիերի փոխարեն։ Տերմինի (սեփեպոնիանս) պատենումը համարանի հունարենի է։ Հունարենը, ինչպես հայանի է, մակրայները հայտնում է հոգեանի սեռականի վերջավորությանն ունեցող գրի (չանուն—չանուն գեղեցիկարար, բարևոր կերպոյն)։ Եվ արժեկան սեռականի այլ վերջավորությանը մ սեռերի համար էլ բնականոր կ՛ շեփեպոն (բնոյն), այլ պատենում էլ հայերենի բառապատենումնուր ստացել է շեփեպոնիանս սեռերի գործածությանն, որը, սակայն, չէ արտահայտում հայերենի բառական-բերականական հարաբերությանները։

Գահրայլն—հն. *επιμεριστικος, լու. distributivus* Բորչայոյ գերանուններ, ինչպես՝ երկասանջիւր, խրաքանջիւր։

Գահրեր—մասնագրական, մակրայի։
Գահրիք—հն. *επιθετος, լու. adjectivum* Ամուսանո

Գահրաստարիլն—(սառսոյ բառանիք՝ Գահրաստարիլն), հն. *επιθετος, լու. vehementia* Խուսկի ստուգությանն ունեցող, Գահրն Բրեք բերականական տեղին՝ անտեղանի գերադրական ստորնանը նշելու համար։

Գահրաման—հն. *παρὰκλιση, լու. adhortatio* Բրեք մատերաման մակրայ են ընդունել քերական մեկնիչները՝ աղէ, րո՛ղ, ա՛մ, ե՛լ, բե՛ր բառաները։

Գահրան—իզ կամ ցանկություն արտահայտող կանգանդարող բառ (բառ հին քերականագրության՝ սրճական մակրայ), որպես՝ եսանի րե։

Գարսացու—գ. սուր, Թուրք ա. կոչի համար նախաստեղծ մարտիկ կամ զորիչը։

Գեծապո—հն. *τροχαιος, լու. trochaeus* Տապալափական տեղին, նշ, երկգանկ բառ, որի ստաղին ժանիք երկար է, երկրորդը՝ կարճ (—)։

Գեկհակ—առանձին, կզակի, միջանակ։
Գիտիլ—հն. *μεσος, լու. medius* 1. Այս տեղինը կիրառում է հայերենի 7 բազմանիշների համար, որոնք գիտում են որպես նուրբ բազմանիշները՝ ջնով, և թվով բազմանիշներից՝ նուրբ, այլ կերպ ստան՝ միջակ գերբուն։ Դրանք են, բառ մեկնիչներից՝ ր, գ, դ, ե, զ, և, զ, Ժ 2) Բրեք կեսարական նշան՝ միջակնա։ 3) Կարգիցին բարբերի որչում՝ քարի, չար և միջակ։

Գարցալի (մուց բառից, որ նշանակում է բունցը, կուսիք)—բունցրով, կոսմարաբարյան։

3

Յանգ—վեր, ետը։
Յառաչիլուրիլն—հն. *προφορα, լու. prolatio, pronuntiatio* Արտարեբությանն (հնչյունի, բառի)։

Յարարար—հն. *παρσύνθετος, լու. decompositus* Երեք բառով բարդումը Թրակացին բնորոշ է պարզ բարդ և յարարար անուններ, այսպես՝ Մեջտոս հասուկ անունը գիտել է որպես պարզ (անուն), 'Աչպուտոս-ը, բարդ (սύνθετος), իսկ 'Աչբաբուլուս-ը՝ յարարար (παρσύνθετος) հայ թարգմանիչը, հետագուս իր կիրառումն արդարև, շեջանում է և հունարեն վերահիշյալ արիտանիերը, սակզինով սախան, բանադար-

ուկ ենթե. իբրև պարզ հասուկ անուն նշում է Կաման անունը, որպես բարդ անուն՝ ըստ Կաման, իսկ յարարար անուն՝ ըստ Կամանի։

Յարակոյ կամ յարակոյական—հն. *παρσύνθετος* Բաշի անցյալ մասնակի անակի, որի նակ բառ հունարենությանն կրկին (այդինքն՝ կոկոս կր իմ)։

Յարակովան | հն. *παρσύνθετος, լու. imperfectum* Բաշի սահմանական կցանակի ան-
Յարակոյ | կառար մասնակի անակում։

Յարանն—հն. *παρσύνθετος, լու. denominativus* Բառացի՝ այլ անվան անցյալը։ Վերականորեն՝ անանցյալով միենունն անունից, ինչպես Տիրաման՝ տեք բառից, խրախան՝ իրաբուրք բառից։

Յարաշեռ | հն. *παρσύνθετος, լու. paroxytonon* վերջինից ժանդով շեռա ունեցող Յարաշեռապոյ | (բառ)։ Բառի նման շեռապոյն թյունը յուրանասուկ է հունարենին, և ոչ հայերեն զբախը լնգին, թեև Թրակացու թարգմանիչը, և նրա հետևորդ թյունը մեր մյուս մեկնիչները բանադրելի կերպով վերադրում են այն հայերեն բառերի արտարեբուն ստանձնահատկությաններին։

Յարառեղի—1. Իբրև կից կամ միտան անել։ 2. Եղա միտան կերտել։
Յարաջոյլ—հնչո, որիակ, ապացուց։

Յարեանայ—հետևի, Տեքր գեղ, հարկ։
Յայր—թավ կամ թանկ արտասանելի (բազմանիշ)։

5

Նախազարգալար—հն. *προτοτυπος, լու. prototypum* Արևասական, չլանցողով (բառ)։

Նախադարբան—հն. *προθετις, լու. propositio* Թրակացու հայ թարգմանիչը (նրա հետևորդ թյունը՝ նշելին և այլ մեկնիչներ) նախադարբան է գիտում ինչպես անանցյալից բառերի նախանցյալները (-ներ, -արու, -ապ, -ապու, -չար, - և այլն) այնպես էլ նախադարբանը (գ, ի, ց, ստ, բն, ց) և նախադարբանները (վան, յարգալ, շուրջ և այլն)։

Նախալարաշեռապոյ—հն. *προπαροξυτονον, լու. proparoxytonon* Ըստ հունարեն բառերի արտարեբուն վերից նշվում է-ը ժանիք շեռաք Թրակացու հայ թարգմանիչը (և նրա հետևորդ թյունը՝ նշելին ու մյուս մեկնիչները) նույն ստանձնահատկությունը անհիմն կերպով վերադրում է հայերեն բառերի արտարեբանը։

Նեզ—ի միջ, մեկից, կապիկից։
Ներակ անուլ—մեր անել, ինչպիսի, ամբողջ, բովանդակել։

Ներգի—հն. *τενυτις, լու. tenuis* Տապալափական տեղին, նշ, կուսմանի բառ, որի երեք ժանկերն էլ կարճ են (—)։ Երեք կարճ ժանկերից կազմված տապալափական սար։

Ներգոյ—1. ներսում գոյություն անեցող, ներհասուի 2. Ի բն կեցող։

Ներերկունակ—իբ մեկ թեզանոց, թեզանակ, թեզանոց։

Ներերկունական—կարելի, Տեքրապոյ։ Մի բանի ոչ անհրժեշտարար այսպես կամ այնպես լինելը։ Գիտի, Անհրժեշտ, հարկաբար։

Ներխոնարանիլն—հն. *επιθετος* Բառի ձևարանական փոփոխությանն, թեքում՝ հարկում կամ իմաստն է։

Ներկան—նման, ներնման, խորագիտ, վարճ, կիրք։

Ներշափական—ազգայափական, շափանա։

Ներպարանուլ—1. երևում՝ միտանի պար բնում։ 2. Ընդդիմում, ներամփոփում։

Նուսանու—նույն ժառանգ անեցող, համասուն, ազգակից։

Նովր—երկուսին էլ պատահող, Հոսանիչ՝ երկամանիչ։

Նուրբ—հն. *φιλος, լու. tenuis* Հոսանիչ՝ սուլ կամ լիլի։ Ըստ Թրակացու հայ թարգմանիչի (նրա հետևորդ թյունը նաև քերական մեկնիչների) նուրբ բազմանիշ են համարվում հետևյալ 10 հնչյունները. պ, կ, ս, գ, ն, ժ, 2, մ, ա, ր։
Նրան—սուսեր, սուր, թուր։

5

Շաղալար—հն. *σλλαβη, լու. syllaba* Չանի հոսանիչ՝ սիլլաբայ, փաղապարհին, ենը։
Շաղալալի—վարիվեր, անկարգ, ազնառ (խոսող, խոսք կամ գրություն), անկարգիկ։

Նարագիր—հն. συγγραφεύς, լատ. scribitor: Մատենագիր: հնդկական, շարագրաց 2. հն. συγγραφεύς և γράμμα, լատ. littera և scriptura: Գրվածք, մատենագրություն, ինչպես և նշանագրեր, տառեր:

Նարագրամ—հն. συγγραμμά, լատ. scriptura, commentarius: Մատենագրություն, արևոկ գրվածք, պատմություն, հիշատակարան:

Նարագրաստիկ—հն. σύνταξις, լատ. syntaxis: Հմտանիշ՝ լուսադասություն, շարճյունություն:

Նարագրաբլին—հն. σύνθεσις, լատ. compositio, summa, 1. Միագրություն, գումար, բարդություն: 2. Մտեր մտերի միանյութում մտեր արտահայտելու նամար, նախադասությունների միանյութուց աստիացած խոսք:

Նարակամի—միացնել, կապակցել, շարկազել, շարագրակ:

Նարանայն—հն. σύμφωνος, լատ. consonans: Բաղանման:

Ներառելը, շերտադրակ—հն. ἐπιέναντι, 1. Վերջին ժամեր շերտաված (բառ): 2. Ենչա (3) ներշնչանք: 3. Մատենի գեղերիում՝ պարսիկ կամ նարցանչան (*):

II

Որդակ—հն. τόνος, լատ. tenor, tonus: Առաջնություն տերթին, ձայնի կենդանու առնասարակ (հաստացում), ինչպես՝ շեռա (սուր), բուլ (մանր), պարուչի (*): 2. Ենչատարություն այն երեք տեսակներն ու գրանց արտարարները:

ՈԵ—կարգ, գրաստիություն, պատշաճագրություն, կրանակ:

Ոար—հն. πούς, լատ. pes: Տարալագրական տերթին, շար (ամանակ) ժամել, որից՝ ասանաւոր (շարժան գրվածք):

Q

Չարանայն, Վառանայն—հն. κλειρώμενος, լատ. malam vocem habens: Դժգուրահունչ, դժուխուր, անախորժ ձայնով:

Q

Պատան—գեղ, գեղված, բարա, հանգամանց նախ՝ հանդիպող հասկերից:

Պատկանուտ—հարձար, պատշան, գրաստիություն, ներգրանակ:

Պատարական—գործածված է իրեն անձանում արական հորով նամար:

Պատակ—հավերժանար, փերի, պարիկ, համարառ:

Պարապրիկ—հն. πύλλοι, լատ. complexio: Մրտանի փրցնելը, ձայնագրի և բաղանայնի միասին արտասանելը:

Պարբկարիկ—հն. περιελισσις, լատ. circumflexio: Առաջնություն տերթին, նշ. բարդ պարուչիով արտասանելը:

Պարլի—հն. περιστρέφω, լատ. circumflexus: Առաջնություն տերթին, որը նշանակում է թե ձայնը որտե՞ս է՝ բարի արտարիւման մամանակ բարձրանում է իջնում է: Այդպես է անձանովել հունարենին հասուկ շնչարի մի առանկար: Մեր բերանանները և մեկներինը նույնպիսով նույնպիսով են այն հարցականի նույն:

Պարունակ—1. Իր մեջ ամբողջով ընդգրկող, բովանդակող: 2. Վամար, շրջան: 3. Մեկնողական ասույթ, շրջարանություն: Իրեն բերանանական տերթին նշ. անունների այն տեսակը (բառ մեկերիներ), որոնք շուրջ են ապին միեռնայն ասարկայից աստարեն ունեկող վարչ. ինչպես՝ կուսաստան, բնկուղան, որդի և այլն:

Պրտակապել—անձանական, միայն անունով, մեկանորեն: Չկր.՝ խեղապել, տիրաբար:

2

Ջեկ կամ ՋԷ—1. ասակել, հույժ, գերազանց: 2. Ջարանի և որանացման բաղանայնություն:

Ջեկագիր—բարդ, բաղադրաց: Չկր. պարզ:

Ջեկաման—համապատասխան շարկապ՝ և, սյլ, իսկ և այլն: Չմեղ. բազմականան:

II

Սարա—կերպ, կրանակ: Սարարիք՝ օայտիտուց, օայտ կերպով:

Սարերի—գամերի, գափելու:

Սեռական անուն—հն. γένος, լատ. genus, qui opponitur species: Տարբեր տեսակներ ընդգրկող անուն, ինչպես՝ կենդանի (ձի, կո, շուն կայն), տանի (արթ, միթերի, և այլն):

Սերիլ—հն. γένος, լատ. genus: Աման բերանանական սեռ, ինչպես՝ արական, իգական և շնչար—բառ բարի փրցագրություն:

Սերկ—այսոր, ցերիկ:

Սիմիշ—2. շլուռ, սուլուռ, որից, նախարակի կամ նման այլ ասարկաների ձայն: 2. Սուլական կամ շլուռական շարճանք:

Սեռիկ—հն. ἄρτιλλος, լատ. pes metricus syllaba longa et duabus brevis constans: Առաջնություն ինչ և ասարկական տերթին, կամանի բառ, որի աստիճան ժամեր կերպը է, իսկ փրցնելը կերպը՝ հարձ (—○—):

Սուտաղան } —բառ գրաված, կրկնորդական:
Սուտաղանական }

Սուտաղարկին—հն. ὑπόθεσις, լատ. hypothesis, suppositio: 1. Ենթադրություն, գրաստություն: 2. Սարճուր, 2. նախադասություն:

Սուտանկիլ—հն. υποκείμενος, լատ. subiectus: 1. Ենթակա, ասարկա: 2. Նյառանկ Բասաղի՝ ներքև ընկած:

Սուտար—բաղադր. ներքին շարճան, կրկնված: Բասաղանական նշան (y), որ զրվում էր բարեն ասանակն-ասանակն ընդարկա նամար: Բայց հետագայում՝ էր մեր մատենագրության մեջ տիրապետում էր բասաղան գրությունը, սարարի այդ կիրառությունը վերանում է և այն ընդունում ու գործածվում է որպես ասարկա:

Սուտար—հաստ հեղեղ (բաղանայնների նամար): Հմտանիշ՝ յուր, խոսք, բառ:

Սիլանանիլ—հանգել:

Q

Վախանակամի անունիկ—անունների գերագրությունները կրակիում: Հանարենում անունների գերագրությունները միամանակ սեռի որոշման ցուցիկ են (որպիսիք հասուկ շլն հանքերին), սակայն և ունեն բասաղան-բերանանական հարարիությունների ցրտարման գեր-Վարակառ—1. հարձ թուր: 2. Բարձր կամ ասանակով:

Վերարալի—հն. επιμετρητικός, լատ. distributivus: Ամանում՝ որոշյալ գերանունների նամար, նամանիշ՝ մակարոլի: Օրինակ՝ կրկնաբնկիլ, խարանկիլ:

Վերարերկին—հարարիություն, նամանակություն:

Վերերկական—հն. αναφορικός, լատ. relativus: Հարարերկական: Գործածված է գերանունների մի խումբ անձանակու նամար:

Վերաներկին—հն. επιμετρητικός, լատ. lectio, recognitio: 1. Ընթերցում, ընթերցանություն: 2. Կարգադրվ իմանալը:

Վերառանց—հն. αναπαεστικός, լատ. anapaesticus: Տարալագրական տերթին, նշ. կամանի բառ, որի աստիճան կրկն ժամերից հարձ են, իսկ փրցնելը՝ կրկն (—○—): Անպակառ:

Վերաստարիկ—հն. ὑπερβολή, լատ. extensio: Առաջնություն տերթին, նշ. ուժեղ, աստիճան շերտակ, սուր շերտ (*):

3

Տարալում—բարի թերթով՝ նարման ու խոտարճով:

Տարալուսան—հն. συνεπιπλεκτικός, լատ. continuo connectens: Այսպես են անձանովել պատկասական շարկապները (բանկի, վանի ցի և այլն):

Տարալուտ—խոտարիկ, կրամով, խոտն կրկնով:

Տարալում—հն. στοιχείος, լատ. elementari: Տարակեր միագրություն ու գրաստություն, աստիճանագրականություն:

Տրամարարիկ—հն. ἐπιμετρητικός: Գործածվել է իրեն անձանում բաղանայն սեռի նամար:

Տրամանիկ—այլն, կրակադասող, շրջանադար: նաև մակարաբար՝ խոտարկարեն, մատարար:

Տրամանուրիկ—1. կրակադասություն, փաստերից նիշա հետևություն անելու կարողություն, նիշա մատարարություն: 2. Մատանություն, միաց և այլն:

Տրամակալի—1. գեղակից, անկարգիկ: 2. Մի որոշ վիճակում զանկից: 3. Մի անկ գրիկ, պարականիկ: 4. Նարարիկ: 5. Անկա լինել:

Փակեզե—1. պիտ ծածկույթ, (կկեզ.) վեզար: 2. կանոց և կուշերի պիտ ծածկոց: 3. Ուսն ծածկույթ, (կկեզ.) վախա: 4. Վրայի ծածկույթ, (կկեզ.) Փիշու: 5. Վարչամեկ, ցասասուս: 6. Բաճկան: 7. (կկեզ.) Ուրար:

Փայտանոն—հն. *ϕαυτοανον*, լատ. *syonimus*: Բառացի՝ անփանակից: Համանուն, համանմուշ: 2. Սևա նշանակող անուն, որի մեջ մտնում են սևուկներ, ինչպես՝ կեկեղանի, միջուտ, սուսկ և այլն:

Փայտական—հնչյունաբանական. երբ մի շարք հնչյուններ միանալուց են արտաբերվում:

Փանախի—շնչին, կիսատ, անարգ, հեղին, փորք:

Փաստ—հնչարիտ ու իրավացի պատճառ, ազդեցություն:

Փաստական—հն. *αἰτιατικῆ*, լատ. *accusativus*: Գործածվել է իբրի անփանում հայացարան հոլովի համար: Բառացի՝ պատճառական: Այլ անփանումներ՝ խնդրական, հայցարհան, կրողական և այլն:

Փաստաբանական—հն. *αἰτιαλογικῶς*, լատ. *causaticus, juridicatis*: Պատճառական:

Փեկեղուն—բացումն, անջատումն, նկար, բացվածք:

Փայզակ—փորքի բող (փայգաբանական), ու լիկ, նոխազուկ:

Փայտանյւն—հն. *ϕαυτονα*, լատ. *bene sonans, vocalis*: Մեծանշան, բարձրանշան, փոխարկրար:՝ հնչակախոր: Հանձ բազրքանան:

Փայտորակի—հն. *ϕαυτορα*, լատ. *vehementer*: Աստղանդ թյան սերմին, նշ. մայրի բով կլ-կկեկերով կամ շնչանով (բնիկնայումն), տխրատուր կզանակով (կրկեղար թյան):

Փան—1. ցանցառնորտ, կարճամորտ: 2. կարճահասակ, թղակ:

Փերզակ կամ փերզակ—հն. *ϕερζակ*, լատ. *puema*: Բանաստեղծության, չափան խորք, բանաստեղծական կերտվածք:

Փերզակ կամ փերզակ—հն. *ϕερζակ*, լատ. *poeta*: 1. Բանաստեղծ: 2. Մասնակցի: 3. հն. *ϕερζակ*, լատ. *litterator, interpres librorum*: Փարզվածիչ, մեկնիչ, վերամուկ: 4. հն. *ϕερζակ*, լատ. *grammaticus*: Փերտական:

Փերզարին կամ փերզարին, [— չափան խորք, բանաստեղծության, պոզիտ: 2. Փերտա-
Փերզարին կամ փերզարին [նսխան:

Փարարթ—հն. *ϕαρραρ*, լատ. *amphibrachus*: Տաղաչափական սերմին, նշ. եռափանկ լուս, որի մեջին փանկն է սուղ, իսկ ստաջին և վերջին փանկերը՝ երկուր (— —):

Փարպուս—հն. *ϕαρπαυ*, լատ. *amphibrachus*: Տաղաչափական սերմին, նշ. եռափանկ լուս, որի ստաջին և վերջին փանկերը կարճ են, մեկնակերը՝ երկուր (— —):

Յ Ա Ն Կ

ՕՂՏԱԳՈՐԾՎԱՆ ՄԱՏՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆ

1. Ս կ Վ Ր Ն ա զ Ղ Յ Ո Ւ Ր Ն Ե Ր

1. «Մեղանորիան վերածարին բան առ բան նամար նույնու նամուկ» (այսին բնագիրը որտ նուագրեում սին հետևյալ վերագիրը՝ «Մեկնորին մեղանի, արտուկ նույնու վագրակախի», Մաշտոցի անփան մասնակարարի № № 6597, 2372, 4292, 5109, Վիեննայի մասնակարարի № 336, Նրուտակնի մասնակարարի № № 1216, 1291, 1145, Բրիտանական թանգարարի № 84, Վենետիկի մասնակարարի № № 994, 671, 46:
2. «Նոխարի Մախարուսի և Կիսանկի որդու Վասակայ Մախարուսի Մեկնորին մեղանի, զը եղև էլ զայնու և զիտու յանկանուց մասա, Մաշտոցի անփան մասնակարարի № 2917:
3. «Ի խնդր սեան Յախուր Հայոց կարգիկախ և վագրակախ մնոց կրարց արտուկ նամուկն մեղանի մեկնորան մեկնորան ճանճերիկ ներկեացու ուսանակախի զոց», Մաշտոցի անփան մասնակարարի № 2296:
4. «Վեկնա Վագրակախ Յանան կնկնայից, ու և Մարտեյի, Համառու սեանին (ուրակախի», Մաշտոցի անփան մասնակարարի № 2365:
5. «Յագրու մեղանորին Համառու յանճեմ արտուկ ի սեանև Կամիլայ Սինկուց կրկնուկով, պակեթի Լուսնիի Գերգրի (առ Հանարի», Մաշտոցի անփան մասնակարարի № 55:
6. «Փեկեղակա Մեղանուցայն կոխկոչուկ Մեկնուց առ Տիտարու կոխկոչուկ կնկնուց յարագ ներկանց լուսնայուղեման», Մաշտոցի անփան մասնակարարի № 67:
7. Չանկան արտերեր, Մաշտոցի անփան մասնակարարի № 1511 և № 1937:

2. Տ Պ Ա Գ Ի Ե ա շ ի ս ա տ ը յ ռ յ յ յ Ն Ե Ր

8. Առնամաղունչ, մատեն Հին և Նոր կտակարանաց, Վիեննա, 1929:
9. Առուց Ն., Двоиный фракийский и армянские толкователи, Петроград, 1915:
10. Գաֆր Աշար, Սոմանի իմաստարթեան, աշխատարթար, Ս. Արևաշայն, Երևան, 1960:
11. Չանկան Վ., Գաֆրի թրակական աշխատության նորանյա անդրադական մեղադր սերտը, «Մանրիկ Մասնակարարի», 1936, № 2:
12. Կախյան Լ., «Փրջուկան արճախի լեզվական-թրակական սևուրթյանը մեղադրարյան Հայաստանում, Երևան, 1962, Քննարկի բովմեր:

3. Ո Ւ Ս Ն Ո Վ Ն Ա Ր Ի Տ Ր Յ Ո Ւ Ն Ե Ր Ե Կ Վ Ս Ղ Ն Յ Ո Ւ Ր Ն Ե Ր

13. Առամյան Ա., Эстетические воззрения средневековой Армении, Ереван, 1955:
14. Առուց Ն., Двоиный фракийский и армянские толкователи, Петроград, 1915:
15. Արթուր Վ., Սրական, տեղագրութիկ Սրակաց աշխարհի, Վենետիկ, 1823:
16. Արթուր Ն., Փրակասութիկ, «Հանդես անարար», 1955, № 7-8:
17. Augusti Ernesti, Graecum Lexicon, Lipsiae, 1813:
18. Conybeare F., A Catalogue of the Armenian and Georgian Manuscripts in the British Museum, London, 1913:
19. Дворецкий И. X., Древнегреческо-Русский словарь, том. I, II, 1958:

20. Δημιτριάδης Δ., Μίττα λαβέντα τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας, Ἀθήναι, 1949, հաս. 1—9.
21. Կարբենայտն Գ., Հայկական հին գրություն, Վենետիկ, 3-րդ տպ., 1897:
22. Laurie S. S., The Rise and Early Constitution of Universities with a Survey of Mediaeval Education, New-York, 1887.
23. Խաչեոյան Լ., «Գրություն արվեստի» լեզվական-քերականական տեսությունը միջնադարյան Հայաստանում, Երևան, 1962:
24. Խաչիկյան Լ., ժԳ դարի հայերեն ձևադրերի հիշատակարաններ, Երևան, 1950:
25. Համարաբարտ Հին և նոր հուսկարանաց, աշխատատիրություն Քաղես փարզապետի Աստուածատրան Արարիկըրյոյ, ի միարանովննէ որոյ Յակովբեանց, Երուսաղէմ, 1895:
26. Հովսեփյան Գ., Խաղրակեանր կամ Պողեանր հայոց պատմութեան մէջ, Երուսաղէմ, ժառն Բ, 1944:
27. Մալխոսյանց Սա., Հայերէն բաղադրական յառարան, Երևան, հաս. Ա, Բ, Գ, Դ, 1944—1945:
28. Մանանդյան Հ., Հունարան գրոցըր, Վրեննա, 1928:
29. Նոր Բառըրը Հայկական լեզուի, երկատիրութեանը երկը փարզապետաց, յաշակեաութեննէ մեծին Մխիթարոյ արարատր, Հ. Գարրիկէր Աւետիբեան, Հ. Խալատրոյ Սիրմաղէեան, Հ. Մկրտչի Ազգերեան, Վենետիկ, հաս. Ա., 1836, հաս. Բ., 1827:
30. Յանսկյան Գ., Քերականական և ուղղագրական աշխատութիւնները հին և միջնադարյան Հայաստանում, Երևան, 1954:
31. Rashdall H., Universities of Europe in the Middle Ages, London, vol. 1, 1895.
32. Robins R. H., Ancient and Mediaeval Grammatical Theory in Europe, 1951.
33. Սեւակյան Ա., Հոգնաննա երգնկացի, Երևան, 1956:
34. Տաշյան Հ., Տաշյան Հայերէն ձևագրաց ժառանգարանին Մխիթարեանց ի Վրեննա, 1895:
35. Փյունտյան Հ., Երկու և երկուսը գրաւո, հաս. Ա., Վենետիկ, 1952:

Յ Ա Ն Կ

ԱՆՁՆԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ԵՎ ՏԵՂԱՆՆԵՐԻ

Արիսթար—141	Գրիգորեան—114
Արրաւմ—144	Գրիգորեան—114, 147
Արրաւմ—152, 182, 184, 185	
Արրամ—144	Դաւիթ—68, 92, 100, 101, 128, 149, 182, 183, 184
Ազամ—118	Դաւիթ (Անյաղթ)—59, 61, 109, 125, 135
Աթլեք—57	Դաւիթ (մարգարէ)—110, 111
Ահարովն—85, 171, 172	Դաւիթեան—73, 110, 114
Ազրակ ըստ—109	Դիւնա—64
Աղէշաւեզրոս (Մակեդոնացի)—58	Դրամիդէս—82
Աղւբաւեզր—139	Դեանեմեան—61, 71
Աղուանից—55	Դարացի—109
Ամբակում—182, 184, 185	
Ամպակում—139	
Ապոզինար—61	Երկը—56
Ապոզոն—80	Երուսաղէմ—57
Աստրեանեանց (Երկիր)—109	Երգաւոս—57
Ասորիք—57	Եղիազարոս—122
Արիստաւէլս—102, 104, 118, 135	Եղիշէ—171
Արտակ—108	Ենովս—56
Արտաւազդ Վարդանեան—108	Ենովք—56, 115, 118
Արցախ—65	Ենար—182, 184
Արփաբաղ—56	Երակէս—182
Աւարեան—122	Եմիթովս—58
Արիլնոս—99	Եփրատ—139, 141
	Եփրատ—140, 141
Բար—108	
Բարդէն—108	Ջմրանիք—58
Բարաւոսեփ—114	Ջմրանացի Ապոփանեանց—58
Բակուր—100	
Բանեբեզտ Յովհաննէս—122	Քերտեցիք—57
Բեմանիա—141	Քէլարոս Մաղաւոր—185, 186
Բեթարակ—141	Քէլարապետիւն—185
Բեթէլ—141	
Բեթղէմ—141	Խաւրով—92, 106
	Խաւրովեան—114
Տարրիկ—104	Խաւրովեանիւն—106
Պաղան—114	Խաւրովիկ—114
Պեթացիք—110, 111	Խաւրովսհի—106
Պէտրդ—147	Խալաւիք—65
Պարզիկ—114	
Պարտալից—108, 109	Իլիական—51
Պրիգոր—117, 147	Իսահակ—182

Կարճուս—57
 Կայինան—118
 Կարապետ—155
 Կեփուս—122
 Կիկրոփա—57
 Կլապիտա—175
 Կորդուսյ լիան—109
 Կորդուս—109
 Կորին—182, 184
 Կորնալյ—65, 108, 120, 131, 138
 Կոստանդիանոս—140, 147
 Կոստանդիանուպոլիս—140
 Կոստանդին—140
 Կրեոս—64
 Լամպրուս—108
 Լամպրուսիան Մանուէլ—108
 Լամանի—147
 Լալլասան—124
 Լալլասանեայ—58
 Լելլենայիք—57, 115
 Լերալէս—175
 Լերոզիանոս—61
 Լոմերոս—56, 80, 82, 98, 125
 Լոմերոսի—57, 58, 59, 64, 82, 109, 110, 138
 Լոմին (ազգ)—58
 Լոսոս—71, 80, 105, 108
 Դամէք—115, 118
 Մագիտորոս—106
 Մաթուապա—118
 Մազդէլէլ—118
 Մանալէ—108, 109, 113
 Մանայի—109
 Մանան—113
 Մանանսլ—109
 Մանէն—108
 Մանի—147
 Մանիթ—108
 Մանուէլ—82, 108, 113
 Մաշոց—182, 183, 184
 Մարաց (Երկիր)—109
 Մարկոս—118, 119
 Մելամբոզոս—58
 Մելե (զնն)—58
 Մեմփիս—57
 Մեսրոպ (Մաշոց)—58
 Միշերիբայր—65
 Մոկայ—109
 Մովսէս—85, 93, 94, 96, 104, 152
 Մովսէս (Քերթոզ)—100
 Յարեզ—118
 Յեսուս—57, 182

Յիբուս—145
 Յոր (Երանեկի)—164
 Յովհաննէս—182, 184, 185
 Յովհաննէս Յարարեան—120, 121
 Յովնապոս—175, 182, 184, 185
 Յովնէփ—172
 Յովնէփ (Նահապետ Եւրաշէկի)—167
 Յուան—145
 Ինաուր—98, 99
 Իրալամ—113
 Իայ—56, 115
 Իորաք—113
 Իունի—147

Իզիմական—81
 Իստանիկ—65
 Իւզատուր—114

Չորրորդ Լալլ—65

Պատրիկ—97, 98, 99
 Պարիս Տրովաչի—82, 99
 Պաւլոս—70, 76, 104, 131, 162, 168, 171, 175, 182
 Պաղտանան—110, 114
 Պետրոս—64, 114, 122, 151, 152, 168, 174
 Պղատան—118, 150
 Պոնտացի—146
 Պոնտա—140
 Պրիմաո Տրովաչի—99

Ջուան Խոսրով—113

Թուրէն—151

Թամ—108
 Թաման—108
 Թաոս—143
 Թարրա—143, 184
 Թաուլ (Թաղաւոր)—110, 111
 Թէթ—118,
 Թիզոն (Երկիր)—57
 Թիզրոն—56
 Թիւնիք—65
 Թողոմոս—182, 184, 185
 Թահան—58, 174
 Թիմոփ—172
 Թիմոփ Կանանացի—121
 Թիմոփ Յունանու—121
 Թիբատուր—114
 Թոկրասէս—128
 Թոկրացի—65
 Թաեփանոս—184, 185

Վարաց-Չրալա—113
 Վարդէկի—169
 Վարդոց—169
 Վրաց—58
 Տալլ—65
 Տարան—82
 Տիգրան—73, 105, 109, 110, 118
 Տիգրան Արտաշէսեան—121
 Տիգրան Երանայեան—121
 Տիգրանուհի—73, 105, 109,
 Տիրախոսրով—114
 Տիրանան—113

Տիրան—108
 Տիրանեան—108
 Տիբուս—57
 Տրգատ—147
 Տրգատուհի—169
 Փանփայ—64
 Փիլիպպոս—182, 184, 185
 Փիւնիկ—57
 Քազկոպիք—56, 57
 Քիրոս—58
 Քրիստոս—149, 180

Բ Ո Վ Ա Ն Գ Ա Կ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

Ա Փ Ա Ջ Ա Բ Ա Ն	5-32
ՔԵՆԴԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՎՈՐՈՒԹԻՒՆ ՔԱՆ ԱԾ ՔԱՆ	
ՉԵՌԱՄԲ ԵՍԱՅԵԱՅ ՀԱՌԱՔԵԱԼ	53-185
Ցաղագս զերժանութեան	63
Ցաղագս ոչբանի	74
Ցաղագս կիտի	75
Ցաղագս հագեցողութեան	79
Ցաղագս սասի	81
Ցաղագս վանդի	93
Ցաղագս երկար վանդի	93
Ցաղագս սուղ վանդի	96
Ցաղագս հասարակաց շաղաչարաց	97
Ցաղագս բասի	100
Ցաղագս բանի	101
Ցաղագս անուան	103
Ցաղագս բաշի	127
Ցաղագս լծարդութեան	132
Ցաղագս բնորոշութեան	145
Ցաղագս բաշի	147
Ցաղագս զերանուանութեան	159
Ցաղագս ետիարդութեան	154
Ցաղագս մակրաշի	156
Ցաղագս շաղկապի	162
Ցաղագս սասղանութեան	163
Ցաղագս հեղեղ և զրտարծկից աշխուստ	174
Ցաղագս սախից	181
РЕЗЮМЕ	187
SUMMARY	189
ՀԱՎԵՆՎԱԾ	
ՔԱՌԱՅԱՆՆ ԹԵՐԱՆԱՆԱԿԱՆ ՏԵՐՄԻՆՆԵՐԻ ԵՎ	
ԳՎՎՐԻՄԱՅ ԲԱՌԵՐԻ	193
ՑԱՆԿ ԾՂՏԱԿՈՐԻՄԱՅ ՄԱՏԵՆԱԿՎՈՐՈՒԹՅԱՆ	203
ՑԱՆԿ ԱՆՆԱՆՈՒՄՆԵՐԻ ԵՎ ՏԵՐՄԻՆՆԵՐԻ	205

էջ

ԵՍՍՏԻ ԿՁԵՏԻ

ЕСАН ИИЧЕЛИИ

ՎԵՐՎՈՐՈՒԹԻՒՆ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

Տպարկում է ՀԽՍՀ Միջխորհրդի ավանդի արքերի Մաշտոցի անվան հին մատուցելի ինստիտուտ «Մատենադարանի» գիտական խորհրդի սուղամբ

Հրատ. խմբագիր՝ Մ. Ա. Պետրոսյան
 Կարգչական մեղաբանություն՝ Պ. Հ. Տարաբույան
 Տեխ. խմբագիր՝ Մ. Ա. Պետրոսյան
 Սրբագրիչ՝ Փ. Հ. Մաղախյան

ՎՏ 04761, Հրատ. N 2636, գրառվեր 171, տպարանակ 1000,

Հանձնված է արտադրության 12/III 1966 թ., ստորագրված է տպարանության 9/XI 1966 թ. տպարանական 13 մամուլ, պայմ. 17,82 մամ., Հրատարակչական 15,7 մամուլ, բուլղ N 1-20x108¹/₁₆ Գինը 1 ս. 14 կ.

Հաշիվային 002 գիտությունների ակադեմիայի Հրատարակչության էջմիածնի տպարան:

ՆԿԱՏՎԱԾ ԿԱՐԵՎՈՐ ՎԻՊԱԿՆԵՐ

Էջ	Տող	Տարված է	Պետք է լինի
45	Ն. 7	D	A
49	Ն. 3	ու. գ. հ. ի	ու. զ. զ. հ. ի
51	գ. 4	պատճառաբանում	պատճառաբանում
59	գ. 28	մանկանացուան	մանկանացուան
60	գ. 2-3	առաջարկու թիւն	առաջարկու թիւն
73	գ. 8-9	երկայնագոցն	երկայնագոցն
78	գ. 27	ի կէտէն	ի կիտէն
82	գ. 10	զոտին	զոտին
106	գ. 16	զնաւատարն	զնաւատարն
122	գ. 21	հասաւորագոյնան	հասաւորագոյնան
142	գ. 20	սանժանժած	սանժանժած
144	գ. 23	երկարաժանց	երկարաժանց
158	գ. 20	երկիցս	երկիցս
172	գ. 4	միջերկրեայք	միջերկրեայք
179	գ. 11	տողին սպասուաց	տողին սպասուած
182	գ. 19	Սան-ֆան-նոն	Սան-ֆան-նոն
189	գ. 4	distinguished	distingutshed
189	Ն. 2	Thomis	Dionysius